Şt. Lache Gh. Ţujui

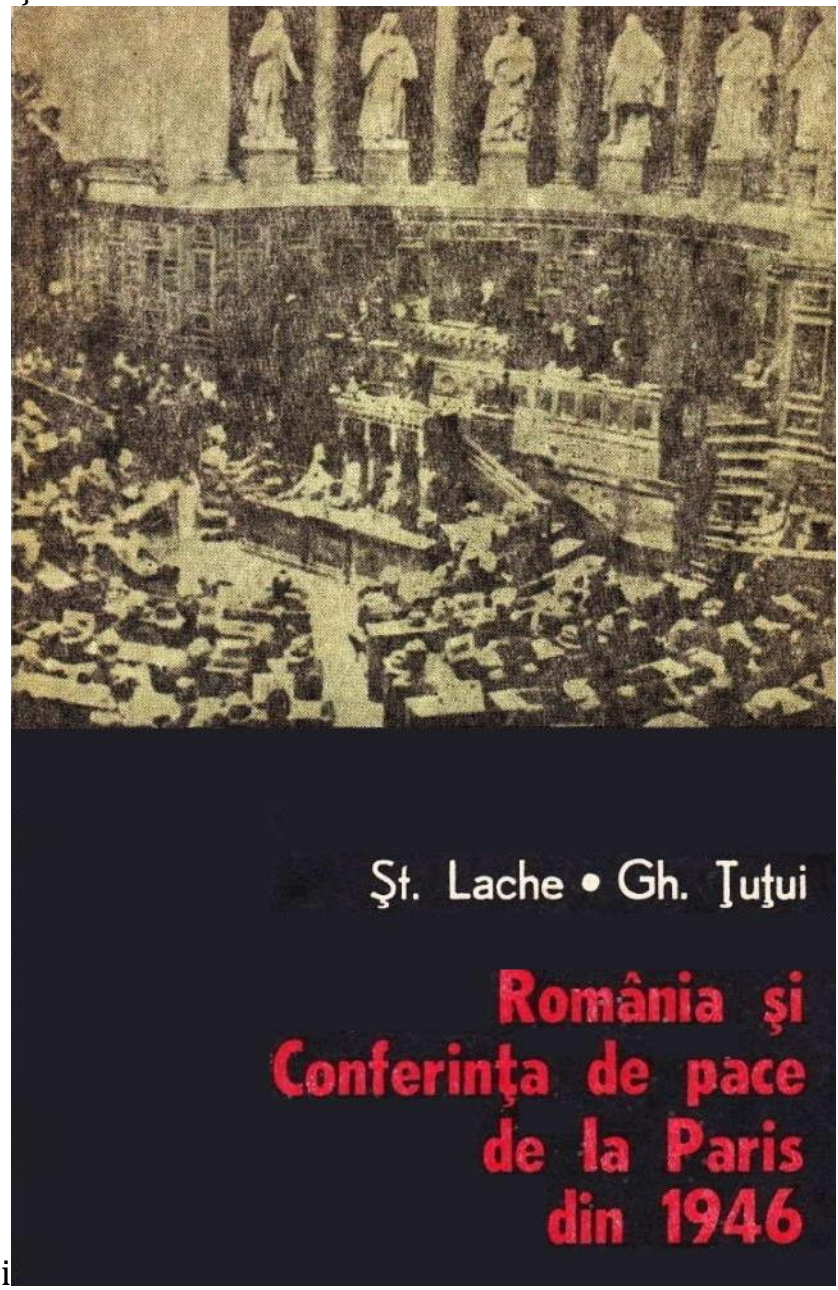

România şi Conferinţa de pace de la Paris din 1946

CUVÂNT ÎNAINTE

De-a lungul secolelor, în împrejurări istorice şi geografice particulare, lupta poporului român pentru independenţă şi suveranitate naţională s-a manifestat în cele mai diverse forme: cu arma în mână şi cu preţul unor grele jertfe de sânge, la masa tratativelor sau pe alte căi. Fiecare a slujit, prin specificul său, ţelurile acestei lupte, iar legătura dintre ele dă firul unei permanenţe istorice. O permanenţă viguroasă, care n-a putut fi suprimată de nicio forţă adversă, oricât de puternică ar fi fost ea. Lupta necurmată pentru dezvoltarea de sine stătătoare, pentru libertate şi neatârnare constituie „trăsătura caracteristică fundamentală a întregii istorii a poporului nostru, determinând însuşi modul lui de existenţă, concepţiile şi idealurile sale" 1.

Eveniment de seamă al istoriei universale contemporane, Conferinţa de pace de la Paris din anul 1946 a fost, după cum se ştie, o consecinţă a victoriei Naţiunilor Unite în cel de-al doilea război mondial, fiind chemată să contribuie la reglementarea unor probleme majore ale organizării lumii postbelice şi a păcii în consens cu năzuinţele şi interesele milioanelor de oameni care, aproape şapte ani, înfruntaseră fascismul şi reuşiseră să-l biruie. După atâtea eforturi şi sacrificii, popoarele priveau pacea ca lucrul cel mai de preţ; ele doreau să-şi vindece rănile adânci lăsate de fascism şi război şi să trăiască într-o lume mai dreaptă şi mai bună, într-un climat internaţional care să nu mai îngăduie un nou cataclism mondial. O dorinţă şi în acelaşi

1 NICOLAE CEAUŞESCU, Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Marii Adunări Naţionale şi activului central de partid şi de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenţei de stat

a României – 9 mai 1977. Bucureşti, Editura politică, 1977, p. 10.

timp un drept. Dreptul legitim al fiecărui popor de a-şi vedea existenţa şi roadele muncii sale la adăpost de flagelul războiului, de a decide în mod suveran asupra destinelor proprii.

România se va înfăţişa la Conferinţa de pace de la Paris cu prestigiul ce îl conferea contribuţia ei deosebită la înfrângerea hitlerismului, la obţinerea marii victorii. Ridicând armele împotriva cotropitorilor nazişti la 23 August 1944, prin propria sa voinţă, România a luptat pentru cauza ei şi pentru cauza altor ţări subjugate de fascism, cu întreaga sa armată, cu toate resursele sale economice şi umane până la înfrângerea deplină a Germaniei hitleriste. Poporul român a făcut şi de această dată, ca de atâtea ori în trecut, dovada năzuinţei sale de libertate şi independenţă, a spiritului său internaţionalist.

Conferinţa de pace de la Paris va releva însemnătatea actului istoric de la 23 August 1944 şi a participării României la războiul antihitlerist, iar Tratatul de pace, semnat la 10 februarie 1947, înscriindu-le printre prevederile sale, le-a dat o învestitură internaţională.

Pentru România, Conferinţa de pace de la Paris din 1946 a reprezentat prima reuniune internaţională postbelică la care a putut participa. Modalitatea în care marile puteri ale coaliţiei antihitleriste au conceput şi organizat această conferinţă, cadrul de desfăşurare şi obiectivele ce i-au fost stabilite, ca şi climatul de tensiune şi război rece ce se profilau în relaţiile internaţionale, au creat însă României o situaţie complexă şi dificilă, cu posibilităţi limitate de acţiune, au pus-o în faţa unor grele obstacole, dintre care unele erau atunci imposibil de trecut. Acestea

decurgeau îndeosebi din faptul că soluţiile date la Paris în 1946 şi mai ales deciziile concretizate în textele tratatelor de pace au fost marcate de o serie de înţelegeri dintre marile puteri prestabilite – la Teheran, Ialta, Potsdam sau cu alte ocazii – dar şi divergenţe, care reapăruseră între acestea, îndeosebi din vara anului 1945, de persistenţa viciilor politicii imperialiste de hegemonie, de împărţire a lumii în zone de influenţă, de dominaţie şi dictat.

În cazul României dificultăţile au fost amplificate de faptul că nu i s-a recunoscut calitatea de stat cobeligerant, alături de naţiunile învingătoare, deşi începând de la 23 August 1944, timp de aproape 9 luni a luat parte în modul cel mai activ la luptele duse împotriva armatelor hitleriste şi hortiste, aducându-şi propria contribuţie, apreciată elogios pe arena internaţionala, la obţinerea marii victorii a popoarelor asupra fascismului. Marile puteri n-au recunoscut României drepturi egale, de a-şi spune cuvântul şi n-au ţinut seama de numeroase alte cerinţe legitime ale ţării noastre, de drepturile câştigate prin aportul ei la înfrângerea armatelor naziste şi la încheierea victorioasă a războiului.

Ţară care şi-a cucerit prin lupte necurmate şi jertfe grele, de-a lungul unei zbuciumate istorii, independenţa şi dreptul la o dezvoltare liber hotărâtă, România va folosi prilejul participării sale la conferinţă pentru a-şi apăra ferm, cu iscusinţă şi demnitate interesele naţionale, îşi va exprima năzuinţa ei sinceră de a contribui la făurirea unui nou sistem de relaţii internaţionale întemeiat pe principiile echităţii şi justiţiei, respectării suveranităţii şi independenţei naţionale, cooperării şi înţelegerii între state şi popoare.

Participarea la Conferinţa păcii de la Paris, urmată de semnarea şi ratificarea Tratatului de pace, încheie prima

etapă a politicii externe postbelice a României. În această etapă, odată cu trecerea la prefacerea radicală a vechii Structuri social-economice şi politice a ţării, se întrevăd semnele unei puternice afirmări a diplomaţiei socialiste româneşti în politica mondială. Partidul Comunist Român devine principala forţa politică naţională şi de guvernământ şi, în acelaşi timp, promotorul unei politici externe noi, corespunzătoare aspiraţiilor maselor populare, consolidării independenţei şi suveranităţii naţionale, înfăptuirii principiilor democraţiei şi socialismului în relaţiile dintre state. În acest context, fidel poziţiei sale din perioada interbelică, şi apoi din anii rezistenţei antifasciste, Partidul Comunist Român, în alianţă cu celelalte forţe democratice de stânga, a pus pe primul plan dezvoltarea relaţiilor cu

U.R.S.S. şi celelalte state vecine, urmărindu-se ridicarea pe o treaptă superioară a bogatelor tradiţii de prietenie şi colaborare stabilite în lupta comună împotriva dominaţiei străine, pentru libertate şi independenţă naţională.

Orientată de coordonate de statornică tradiţie, activitatea politico-diplomatică desfăşurată de România cu prilejul Conferinţei de pace de la Paris din 1946 pentru obţinerea unui tratat de pace bazat pe principiile dreptului internaţional şi echitabil, exprimă efortul remarcabil şi demn al unui popor care abia se eliberase de sub dominaţia fascistă şi era decis să înainteze ferm pe drumul unor profunde transformări revoluţionare şi democratice, spre socialism, de a se afirma ca un factor activ într-o lume a păcii şi securităţii, a deplinei egalităţi în drepturi, colaborării şi respectului între naţiuni şi state suverane.

Ideile şi principiile exprimate atunci, în zorii erei postbelice, de reprezentanţii ţării noastre, de comunişti în primul rând, se adaugă tezaurului de învăţăminte pe care îl

oferă istoria poporului român, având totodată, prin esenţa lor, o profundă rezonanţă actuală. Ele se regăsesc, desigur amplificate şi căpătând corolare speciale, în politica internaţională a Republicii Socialiste România de pace, prietenie şi colaborare cu toate popoarele, de participare activă la soluţionarea marilor probleme ale lumii contemporane.

Capitolul I.

ROMÂNIA ŞI CONTEXTUL POLITICO-DIPLOMATIC EUROPEAN ÎN PREAJMA ŞI LA ÎNCEPUTUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

La 1 septembrie 1939, odată cu atacarea Poloniei de către Germania hitleristă, începe războiul care va deveni în scurt timp mondial, antrenând în orbita sa majoritatea ţărilor globului pământesc. Flăcările mistuitoare ale noului incendiu s-au întins cu o forţă diabolică şi asupra României. „Cel de-al doilea război mondial, prin amploarea sa, prin distrugerile uriaşe şi pierderile de zeci de milioane de vieţi omeneşti, a constituit cea mai neagră, mai grea şi mai distrugătoare perioadă din istoria omenirii” 1.

Istoricii din ţara noastră, ca şi din alte ţări, care s-au ocupat de studierea celui de-al doilea război mondial, consideră că originile şi cauzele lui se găsesc în evoluţia complexă a contradicţiilor internaţionale din perioada interbelică, în rivalităţile şi antagonismele dintre marile puteri imperialiste pentru hegemonie şi stăpânirea lumii. În adevăr, a doua mare conflagraţie a secolului nostru a fost rezultatul direct al politicii de reîmpărţire a lumii în zone de influenţă, de dominaţie şi asuprire a popoarelor. Această politică s-a reflectat în modul cel mai pregnant, în aspiraţiile Germaniei naziste la dominaţie mondială şi în acţiunile ei brutale de cotropire şi subjugare a numeroase state şi

popoare. Germania şi aliatele ei Italia şi Japonia au atentat în primul rând la independenţa, suveranitatea şi teritoriile statelor mici şi mijlocii, dar nu s-au limitat la acestea.

Este peremptoriu că veleităţile revanşarde şi hegemonice ale imperialismului german au fost încurajate de o anume politică dusă de cercurile guvernante engleze şi franceze în

1 Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre Comunism, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 46 – 47.

perioada interbelică. Pregătindu-se pentru agresiune, Germania hitleristă a profitat de atmosfera de appeasement, de toleranţă din partea Apusului, de concesii progresive care au culminat cu tranzacţia politico-diplomatică de la München din J 93B2. „Politica de concesii" promovată de puterile apusene, înainte de toate de Marea Britanie, faţă de Germania în general şi de cea hitleristă în special – arată istoricul polonez Henryk Batowski – poarta o foarte mare răspundere pentru succesele celui de-al treilea Reich îndeosebi în Europa centrală3. De la „agresiuni paşnice", Germania nazistă trece la agresiuni armate. Tratatele de pace din anii 1919 – 1920 care garantau frontierele stabilite după primul război mondial, ca şi alte tratate, convenţii sau pacte care preconizau aplanarea diferendelor şi soluţionarea litigiilor dintre state pe cale paşnică, devin treptat nişte hârtii fără valoare. Ţara după ţară, popor după popor, cad victimă presiunilor brutale şi actelor agresive ale statelor fasciste, politicii lor de cotropire, de învrăjbire a naţiunilor şi de nesocotire a normelor dreptului internaţional.

„În răstimpul dintre cele două războaie mondiale – arată istoricul britanic Arnold Toynbee – o problemă

cardinala a gândirii politice a cercurilor conducătoare din Anglia a fost umplerea vidului de putere. În aceste cercuri, se socotea că vasta regiune a Europei centrale şi răsăritene, în care se aflau state succesoare ale marilor puteri dinaintea primului război mondial, constituie un vid de putere şi că chestiunea esenţială a continentului va fi

2 La Conferinţa quadripartită de la München din 29 – 30 septembrie 1938, Adolf Hitler (Germania), Benito Mussolini (Italia), Neville Chamberlain (Anglia) şi Edouard Daladier (Franţa) au impus Cehoslovaciei, fără consultarea guvernului acestei ţări, să cedeze Germaniei regiunea sudetă. Vezi Documente şi materiale din ajunul celui de-al doilea război mondial (lucrare publicată de Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S.), vol. I, ESPLP, Bucureşti, 1948, doc. 34 şi 35 (în continuare: D.M.A.R.M.); Martin Gilbert, Richard Goot, Conciliatorii, Editura politică, Bucureşti, 1966; Acad. I.M. Maiski, Cine l-a ajutat pe Hitler, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1963.

3 Elenryk Batowski, Expansiunea germană în Europa centrală între anii 1919 – 1939, în „Anale de istorie", nr. 4/1970, p. 61 – 75.

cine îi va umple" 4. Pretenţia de a umple acest „vid" o avea în primul rând Germania. În urma înfrângerii în primul război mondial burghezia germană a văzut în politica răsăriteană calea cea mai sigură a refacerii Reichului. În Mein Kampf Hitler preconiza expansiunea spre est şi aceasta într-un cadru mult mai larg decât fusese concepută în era wilhelmiant. El a criticat aspru pe acei politicieni care au enunţat numai programul revizuirii tratatului de la Versailles în sensul redobândirii graniţelor dinaintea primului război mondial, considerând că trebuie să se meargă mai departe decât s-au întins graniţele Reichului în

anul 19145.

Conducătorii partidului nazist n-au făcut niciun secret din intenţiile de a realiza scopurile propuse prin agresiune şi război. În 1930, Hitler declara: „În cele din urmă sabia va rezolva totul"; iar peste un an Goebbels, ministrul propagandei celui de-al treilea Reich, imitându-l avea să scrie: „singurul miljoc cu ajutorul căruia în mod exclusiv se poate duce politica externă este sabia" 6.

Instalat la putere la începutul anului 1933, guvernul nazist şi-a propus ca obiectiv principal al politicii sale externe „revizuirea frontierelor răsăritene" 7. În acelaşi an, Germania părăseşte Liga Naţiunilor, retrăgându-şi totodată reprezentanţii de la Conferinţa internaţională pentru dezarmare de la Geneva. În anul următor, pregătindu-se pentru „Anschluss", guvernul nazist inspiră şi sprijină puciul naţional-socialiştilor austrieci, soldat cu asasinarea cancelarului Engelbert Dollfuss, care se opunea ocupării ţării sale de către trupele celui de-al treilea Reich. Începând din 1935, Germania trece la încălcarea sistematică prin acţiuni de forţă a restricţiilor militare ce-i fuseseră impuse de Tra

4 A. Toynbee, Survey of International Affairs 1939 – 1946, (introducere), edited by Arnold Toynbee and Veronica M. Toynbee. The Realignment of Europe, Oxford University Press, London, 1955, p. 16.

5 Henryk Batowski, op. cit.

6 Titu Georgescu, Argumente ale istoriei pentru o nonă ordine internaţională, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 188.

7 Documents on German Foreign Policy. 1918 – 1943, seria C (în continuare: D.G.F.P.), vol. I, doc. 142.

tatul de la Versailles: declară oficial constituirea aviaţiei militare, reintroduce serviciul militar obligatoriu,

obţinând totodată pe baza acordului naval anglo-german din anul 1935 dreptul de a avea o flotă de război egală cu 35% din tonajul celei britanice; la submarine procentul stabilit fiind de 45%8. Tot în 1935, Italia începe agresiunea contra Etiopiei, sfidând Pactul Societăţii Naţiunilor şi alte tratate care interziceau războiul ca mijloc de soluţionare a diferendelor dintre state. Societatea Naţiunilor declară Italia stat agresor, dar sancţiunile s-au dovedit a fi ineficiente; de altfel, Marea Britanie şi Franţa le-au aplicat parţial şi mai mult de formă, acceptând tacit agresiunea, în timp ce Germania va sprijini Italia, de care se va apropia încheind în anul următor blocul agresiv „Axa Berlin-Roma".

Succesiunea dramatică a evenimentelor internaţionale a confirmat justeţea viziunii lui Nicolae Titulescu, exprimată încă în 1925, când îi prevenea pe oamenii politici englezi: „Ideea posibilităţii revizuirii tratatelor creează nesiguranţă, nesiguranţa întârzie consolidarea noii stări de lucruri şi lipsa de consolidare aţâţă poftele de revanşă. Acesta este drumul cel mai sigur care duce la război" 9. Avertismentul marelui om politic şi diplomat român nu va fi însă luat în considerare de conducătorii de stat englezi şi nici de colegii lor francezi, care li s-au asociat.

În martie 1936, Germania hitleristă a încălcat din nou tratatele de la Versailles şi a denunţat unilateral tratatul la Locarno din 1925 ocupând zona demilitarizată Renană, ceea ce va da prilej lui Titulescu să sublinieze din nou, în faţa Consiliului Societăţii Naţiunilor: „Dacă denunţarea unilaterală a tratatelor ar putea să fie acceptată fără consecinţe, aceasta ar însemna sfârşitul securităţii colective şi al Societăţii Naţiunilor. Am intra într-o lume din care am crezut că am ieşit pentru totdeauna şi care va fi cu

8 Vezi Eva H. Haraszti, Treaty-Breakers of

„Realpolitiker”? The Anglo-German Agreement of June 1935, Boppard am Rheim, Harald Boldt Verlag, 1974.

9 Nicolae Titulescu, Documente diplomatice, doc, nr. 91, Editura politică, Bucureşti, 1976, p. 21.

vernată nu de către forţa dreptului, ci prin dreptul forţei” **10**.

Episodul remilitarizării Renaniei de către naziști este socotit cu deplină îndreptăţire edificator atât pentru politica faptului împlinit cu care se identifica orientarea agresivă a hitleriştilor, cât şi pentru spiritul conciliant în care era privită această politică în cercurile guvernante de la Paris şi mai ales de la Londra. „Tratatul de la Versailles – remarcă generalul de Gaulle în memoriile sale – interzicea trupelor Reichului accesul în teritoriile de pe malul stâng (al Rinului – n.a.), pe care, în plus, acordul de la Locarno le declarase neutre. Din moment ce Germania îşi călcase semnătura, Franţa era în plin drept să le reocupe. […] O asemenea înfrângere din partea Franţei pe vremea aceea şi pe terenul acela risca să aibă consecinţe dezastruoase pentru Hitler în propria lui ţară. Jucând o asemenea partidă, putea să piardă totul dintr-odată” **11**.

Numeroase personalităţi politice şi militare, precum şi istorici de renume au acelaşi punct de vedere. „O contramăsură, oricât de mică – opiniază istoricul american William Shirer – ar fi determinat retragerea imediată a trupelor germane. Aceasta ar fi însemnat cu siguranţă sfârşitul lui Hitler, căci el nu ar fi putut supravieţui unui asemenea fiasco. Întregul mers al istoriei ar fi fost altul” **12**.

Politica de „conciliere” a exprimat în esenţă o încercare de rezolvare a contradicţiilor imperialiste prin sacrificarea unor state mici. Concesiile făcute lui Hitler au dus în adevăr la canalizarea expansiunii naziste spre est, dar ele au avut şi

un efect de bumerang, întorcându-se întâi contra Franţei şi apoi, a Angliei.

O caracteristică a politicii externe a marilor puteri vest-europene din preajma războiului a constat în ezitarea şi în cele din urmă în refuzul de a colabora cu U.R.S.S. în scopul construirii unui sistem eficient de securitate colectivă. După anexarea Austriei la cel de-al treilea Reich.

10 Ibidem, doc, nr. 426, p. 726.

11 Charles de Gaulle, Mémoires de guerre. L'Ap ţel 1940 – 1942, vol. I, Pion, Paris, 1954, p. 17.

12 W.L. Shirer, The rise and the Fall of the Third Reich, vol. II, New York, 1961, p. 403.

la 17 martie 1938 guvernul sovietic a propus să se treăcă imediat „la discutarea în cadrul Ligii Naţiunilor sau în afara ei a măsurilor practice dictate de împrejurări". Propunerile sovietice au fost publice, fiind aduse la cunoştinţa reprezentanţilor presei din Moscova de către ministrul de externe al U.R.S.S.M.M. Litvinov. Textul declaraţiei prevedea că guvernul sovietic, pe baza obligaţiilor ce decurg pentru el din statutul Ligii Naţiunilor, din Pactul Briand-Kellogg şi din tratatele încheiate cu Franţa şi cu Cehoslovacia, este gata „să participe la acţiuni colective, care ar avea drept scop „oprirea dezvoltării continue a agresiunii şi înlăturarea primejdiei crescânde a unui nou măcel mondial" **13**. Dar, atât la Londra, cât şi la Paris, iniţiativa sovietică „a fost întâmpinată fără entuziasm" **14**, iar în martie 1938, a fost respinsă în mod oficial de către guvernul Marii Britanii, care în nota adresată reprezentanţilor sovietici preciza că „o conferinţă la care ar participa numai unele puteri europene şi care ar avea ca scop nu atât asigurarea reglementării problemelor nesoluţionate, cât să hotărască acţiuni coordonate împotriva

agresiunii, nu va exercita neapărat o influenţă favorabilă asupra perspectivelor păcii europene" 15. Interesate în menţinerea statu-quo-ului în vest, Anglia în primul rând, dar şi Franţa au acceptat în mod tacit orientarea spre est a expansiunii Reichului – ale cărei prime victime au fost Austria şi Cehoslovacia –, lăsând să se prefigureze un război sovieto-german. Sunt semnificative în acest sens, constatările ambasadorului polonez la Londra, Edward Raczynski, constatări făcute la două luni şi jumătate de la Conferinţa quadripartită de la München, la 16 decembrie 1938, dar pe baza unor observaţii îndelungate asupra stării de spirit din Marea Britanie: „Un conflict în răsăritul Europei, care ameninţă ca Germania şi Rusia să fie atrase în el, într-o

13 D.M.A.R.M., doc. 7; „Izvestia", nr. 65 (6532) din ÎS martie 1938.

14 Wiston S. Churchill, The Second World War, 1 The Gathering storm, ediţia a V-a Cassel, London, mai 1967, p. 240 – 241.

15 D.M.A.R.M., doc. 7. Nota Ministerului Afacerilor Străine Engleze din 24 martie 1948 către reprezentanţa plenipotenţiară a U.R.S.S. din Londra.

foitynă sau aha… este socotit aici peste tot şi în mod subconştient drept un «rău mai mic», de natură să îndepărteze pericolul pe un termen mai îndelungat, de imperiu şi de părţile lui componente de peste mări*16 (subliniat în textul original).

Referindu-se la atitudinea din acel timp a cercurilor guvernante din Anglia şi Franţa, precum şi a celor din Antanta Balcanică, A. Toynbee aprecia: „În vreme ce pe de-o parte, sentimentul naţional larg răspândit îndemna sat se opună rezistenţă agresiunii nazisto-fasciste, pe de alta,

sentimentul «clasei» din care făceau parte le determina să refuze să coopereze cu Uniunea Sovietică pentru cauza comună a apărării. În consecinţă, aceste clase guvernante se aflau în situaţia de a fi împinse în două direcţii opuse. Rezultatul a fost acea paralizie politică care a făcut de fapt exact jocul lui Hitler" 17.

Unii istorici consideră că existau chiar condiţii politice generale necesare menţinerii ordinii internaţionale interbelice şi păcii, în sensul că puterile care trebuiau să formeze coaliţia Naţiunilor Unite aveau de departe o forţă prin care „puteau să ţină cu uşurinţă la respect Germania, Italia şi Japonia şi să suprime ameninţarea pe care acestea o îndreptau împotriva păcii mondiale" 18. Alţii leagă nemijlocit evoluţia contradicţiilor interimperialiste spre declanşarea celui de-al doilea război mondial de modul în care au fost concepute şi diriguite lucrările Conferinţei de pace de la Paris din anii 1919 – 1920, finalizate prin sistemul tratatelor de la Versailles, care au croit o ordine internaţională bazată pe împărţirea lumii între cele cinci mari puteri victorioase în primul război mondial: S.U.A., Marea Britanie, Franţa, Italia şi Japonia. Pacea de după primul război mondial „cuprindea în pântecele ei războiul".

16 D.M.A.R.M., doc. 32. Nota ambasadorului polonez la Berlin, Jozef Lipsky, către ministrul afacerilor externe, Bek.

17 Arnold I. Toynbee, Notă introductivă la ediţia în limba engleză a lucrării lui Cristian Poţişteanu România şi Antanta Balcanică, Cf. ediţia română (postfaţă), Editura politică, Bucureşti, 1971, p. 324.

18 E. Giraud, Conditions politiques et techniques de la securite collective, Paris, p. 164, citat după Cristian Popişteanu şi Mircea Bogdănescu, Europa încotro? Editura politică, Bucureşti, 1970, p. 58.

— Scrie istoricul român Titu Georgescu. „O învederau disputele violente dintre marile puteri învingătoare, aversiunea dintre învinşi şi învingători, contradicţiile, proprii sistemului, care împingeau în faţă sau spre margini mari puteri, unele urcând spre hegemonia lumii, altele coborând” 19. Oricum, o retrospectivă istorică de ansamblu asupra celor două decenii interbelice conduce la concluzia că ascensiunea fascismului a cărei forţă de şoc a fost hitlerisinul n-a fost o inevitabilitate implacabilă, 20 după cum războiul mondial n-a fost alternativă unică a evoluţiei relaţiilor internaţionale. „Analiza evenimentelor din perioada anilor 1920 – 1940 – subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu – demonstrează că în Europa fascismul a putut triumfa într-un număr mare de state, atât datorită unor cauze economico-sociale, cât şi lipsei de unitate a clasei muncitoare, a comuniştilor şi socialiştilor, a celorlalte forţe democratice antifasciste. După cum se ştie, popoarele europene, ca de altfel întreaga omenire, au plătit foarte scump faptul că n-au acţionat cu fermitate, unite pentru a se împiedica dezlănţuirea celui de-al doilea război mondial” 21.

Aflată într-o zonă geografică cu importanţă strategică pentru planurile celui de-al treilea Reich şi posedând baze de resurse naturale care erau necesare maşinii de război a

19 Titu Georgescu, op. cit., p. 183.

20 Ascensiunea fascismului în Europa a avut loc în mod inegal şi în forme diferite. În 1920 vine la putere dictatura fascistă hortystă în Ungaria, în 1922 se instaurează fascismul la conducerea Italiei, în 1923 triumfă dictatura fascistă în Bulgaria, iar în 1926 în Portugalia. Urmează apoi, în 1926 instaurarea dictaturii militare în Polonia, a dictaturii militaro-regale în Iugoslavia în 1929, iar în 1933 a dictaturii fasciste, hitleriste în Germania. În anul 1934, se instaurează

fascismul în Austria, în 1936 dictatura militară în Grecia, iar în 1939 se instalează dictatura fascistă în Spania. Oriunde a ajuns la putere, fascismul a reprezentat dictatura celor mai reacţionare forţe ale claselor exploatatoare, ducând la desfiinţarea sistematică a formelor de organizare independentă a maselor şi a oricăror libertăţi democratice, la reprimarea forţelor progresiste, revoluţionare, a mişcării comuniste şi muncitoreşti.

21 Nicolae Ceauşescu, Expunere prezentată la Congresul educaţiei politice ţi al culturii socialiste – 2 iunie 1976, Editura politică, Bucureşti, 1976, p. 21.

acestuia, România a reprezentat unul din obiectivele principale ale imperialismului german**22**.

Intenţiile naziştilor de acaparare a ţării noastre prin orice mijloace devin tot mai evidente după cotropirea Austriei şi Cehoslovaciei. Într-o primă etapă – septembrie 1938 – martie 1939 – guvernanţii de la Berlin au încercat să determine România să consimtă la acordarea unor concesii de natură economică utilizând în acest scop o gamă largă de presiuni directe şi indirecte – politice, diplomatice şi economice, militare. Reichul hitlerist va exploata din plin enormele avantaje economice şi strategice dobândite în centrul Europei, ca şi poziţia adoptată la München de Anglia şi Franţa, pentru înfăptuirea noului „Drang nach Osten".

Ţară care îşi întemeia politica externă pe colaborare cu Franţa, Anglia, Mica înţelegere şi înţelegerea Balcanică, România va resimţi puternic efectele nefaste alte Münchenului; poporul român avea suficiente temeiuri pentru a înţelege că cele două mari puteri occidentale, odată cu sacrificarea Austriei şi Cehoslovaciei, erau dispuse ca să se dezangajeze de obligaţiile pe care şi le asumaseră faţă de statele din centrul şi sud-estul Europei. Münchenul n-a dus

numai la înlăturarea unui stat independent de pe harta continentului şi a unui aliat de seamă al României, ci şi la disocierea de fapt a Micii înţelegeri23, precum şi la slăbirea

22 Vezi Al. Gh. Savu, Dictatura regală, Editura politică, Bucureşti, 1970; Viorica Moisuc, Gheorghe Zaharia, Politica Germaniei naziste de hegemonie în sud-estul Europei şi independenţa economică a României în anii 1938 – 1939, în „Anale de istorie", nr. 6, 1975; Ioan Talpeş, România în faţa expansiunii Germaniei naziste ţi-a atacurilor revizioniste (30 septembrie 1938 – 13 aprilie 1939), în „Revista de istorie", tomul 29, nr. 9/1976, p. 1297 – 1323.

23 Mica înţelegere (Mica Antantă) – alianţă politică şi militară creată în anii 1920 – 1921 de România, Cehoslovacia şi Iugoslavia, în scopul păstrării statu-quo-ului creat în Europa centrală şi de sud-est după primul război mondial, dezvoltării legăturilor de prietenie şi colaborare între statele membre, precum şi cu celelalte state din zonă. A acţionat în direcţia înfăptuirii politicii de securitate colectivă şi de apropiere faţă de U.R.S.S., a întăririi forţei de acţiune a Ligii Naţiunilor. Mica înţelegere a sprijinit politica europeană a Franţei; nu a avut însă instrumentul militar de susţinere a politicii şi diplomaţiei sale. Influenţată de politica de conciliere a eficienţei Antantei balcanice24 * * * * * * * * * 34, cu tot ceea ce reprezentaseţ a aceste organizaţii regionale defensive, antirevizioniste, ca factori de păstrare a statu-quo-ului teritorial, de pace, colaborare şi de stabilire a unor relaţii corecte între state, ca instrumente de apărare împotriva agresivităţii şi expansiunii statelor fasciste în bazinul danubian şi Balcani. Departe de a fi „un sacrificiu necesar menţinerii păcii", cum încerca să înfăţişeze lucrurile propaganda cercurilor reacţionare, abandonarea Cehoslovaciei a generat neîncredere în capacitatea de

rezistenţă anglo-franceză, în cazul unei agresiuni din partea puterilor Axei, şi a încurajat pretutindeni forţele fasciste şi prohitleriste.

Pe fundalul politicii de cedări, de încurajare a revanşismului german, de conciliere cu hitleriştii, practicate de guvernele marilor puteri occidentale, pe seama intereselor vitale ale popoarelor din centrul şi sud-estul Europei, la sfârşitul anului 1938 şi începutul anului 1939, o parte a cercurilor politice conducătoare din România se orientează spre compromisuri economice cu Germania hitleristă, urmărind să evite pe această cale agresiunea din partea acesteia şi, totodată, să obţină promisiunea de a nu sprijini pretenţiile revizioniste ale guvernului ungar şi de a garanta integritatea teritorială a ţării. La 23 martie 1939, în urmării Britanii şi de pasivitatea Franţei, precum şi de alţi factori, Mica Antantă se va destrăma odată cu cotropirea Cehoslovaciei de către Germania nazistă. (Vezi Eliza Campus, Mica înţelegere, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968).

24 înţelegerea Balcanică (Antanta Balcanică) – alianţă politică şi militară, constituită în 1934 de România, Iugoslavia, Grecia şi Turcia, cu scopul apărării păcii şi securităţii în sud-estul Europei. A

desfăşurat, alături de Mica înţelegere, activitate diplomatică susţi nută pe linia apărării independenţei şi suveranităţii statelor semnatare, a cooperării multilaterale dintre ele, ca şi cu celelalte ţări din Bal cani, împotriva pericolului fascist şi revizionist. Într-o serie de situaţii şi de evenimente internaţionale, poziţiile înţelegerii Balcanice.

Franţei şi U.R.S.S. au coincis sau au fost apropiate în ceea ce priveşte necesitatea şi modalităţile asigurării securităţii europene. Evoluţia raportului de forţe pe plan internaţional, disensiunile şi contra dicţiile interbalcanice

perpetuate şi agravate de politica deliberată a Germaniei şi Italiei s-au repercutat negativ şi asupra Antantei Bal canice, care se va destrăma în toamna anului 1940. (Cristian Popişteanu, România şi Antanta Balcanică, ediţia a II-a, Editura politică.

Bucureşti, 1971.)

mă unor puternice presiuni şi ameninţări – după unele versiuni chiar a unui ultimatum al Berlinului – se va încheia tratatul economic româno-german. Pentru împrejurările dramatice care au dus la parafarea acestui acord este semnificativ demersul ministrului român la Londra

V.V. Tilea din 17 martie 1939 pe lângă guvernul britanic. Ambasadorul român a declarat la Foreign Office, lordului Halifax că misiunea economică germană condusă de Helmut Wohithat (directorul Departamentului economic din Ministerul de Externe german) „insistă sub forma unui ultimatum asupra unui monopol al exporturilor româneşti şi a restrângerii producţiei industriale în favoarea Germaniei. În schimb, Germania ar garanta frontierele României. Ministrul român a întrebat dacă guvernul Majestării Sale ar sprijini ţara sa dacă ar fi atacată" 23 * 25. Guvernul de la Bucureşti s-a dezis însă de acţiunea lui Tilea şi a dezminţit oficial ştirile apărute în presa străină referitoare la ultimatumul german. În acelaşi timp, Carol al II-lea i-a confirmat ministrului britanic la Bucureşti că „nu a existat un ultimatum propriu-zis, dar că Germania a emis pretenţii absolut inacceptabile" 26. În acelaşi sens a fost informat şi guvernul francez de Gheorghe Tătărescu, care după ce a dezminţit existenţa ultimatumului, i-a subliniat lui Georges Bonnet, „că ameninţarea care planează asupra României este foarte serioasă şi a pus problema ajutorului francez" 27. Din aceste precizări rezultă evident concluzia că cercurile

politice conducătoare româneşti deşi n-au făcut declaraţii formale în acest sens, au atribuit pretenţiilor germane un caracter ultimativ, fiind de părere, totodată, că refuzul acceptării lor ar fi dus nu numai la represalii de natură economică, ci ar fi determinat cel de-al treilea Reich să susţină şi să participe la o agresiune armată îndreptată împotriva României. Evoluţia eveni

23 The diplomatic Diaries of Oliver Harvey, 1937 – 1940, edited by John Harvey, p. 262.

26 SSSR v horbe za mir nakanune vioroi mirovoi voim sentiabri

1938 g – avgust 1939 g. Dokumenti i materiali, Moskva, 1971, doc, nr. 176.

27 Ibidem, doc, nr. 169.

meritelor a determinat pe numeroşi istorici să încline spre o luare în considerare a veridicităţii argumentelor din demersul lui Tilea, mai degrabă decât a dezavuării acţiunii sale de către Carol al II-lea, Armand Călinescu şi Grigore Gafencu. În favoarea explicită şi implicită a unui asemenea mod de a situa episodul din 17 martie 1939 în contextul manevrelor hitlerâste, pledează chiar instrucţiunile guvernului român date lui Tilea la 4 aprilie, cu ocazia întoarcerii sale la post, la Londra, ca şi lui Alexandru Creţianu, trimis la Londra şi la Paris la 7 aprilie 1939, care insistau asupra obţinerii unui sprijin ferm din partea Angliei şi Franţei pentru independenţa, suveranitatea şi integritatea României. Publicarea recentă a unui extras din „Jurnalul politic" al Marthei Bibescu**28** aduce noi precizări cu privire la acest controversat episod, devenit celebru în analele diplomatice. Indiferent cum este privit în istoriografie şi memorialistică, episodul Tilea pune în lumină un exemplu edificator al pregătirii agresiunii hitleriste în direcţia ţării

noastre şi a acelei orientări a forurilor politice conducătoare din România, care condiţionau aproape exclusiv respingerea pretenţiilor germane de sprijinul Angliei şi Franţei.

Poporul român a privit tratatul economic româno-german din 23 martie 1939 cu ostilitate, considerându-l un pas pe calea aservirii ţării noastre de către Reichul nazist.

Germania n-a reuşit însă să materializeze imediat ingerinţele economice înscrise în tratat şi nici să schimbe orientarea politicii externe a României. „Ţin să spun că dacă am făcut acordul economic cu Germania – consemnează Armand Călinescu – a fost pentru a câştiga timp şi a obţine unele avantaje economice, nu pentru a ne apropia politiceşte de Germania" 29. Grigore Gafencu arăta şi el că: „acordul nostru economic reprezintă o înţelegere care pune

28 Martha Bibescu, Jurnal politic, în „Magazin istoric", nr. 1 (130), ianuarie 1978. Cuvânt introductiv, traducere, selecţie şi note de Cristian Popişteanu şi Nicolae Minei.

29 Armand Călinescu, însemnări zilnice, Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 2, dosarul nr. 11, fila nr. 1.

capăt deocamdată presiunii germane exercitate asupra noastră" 30.

Analizând caracterul şi consecinţele tratatului impus României la 23 martie 1939, Andreas Hillgruber arăta: „Dacă ar fi fost transpus în practică, încă de pe atunci economia României s-ar fi adaptat în întregime Germaniei. Dat fiind că era vorba numai de cadrul unui acord, ale cărui stipulaţii trebuiau specificate mai detaliat prin tratativele separate, «acordul Wohithat» nu a putut să-şi exercite influenţa scontată înainte de izbucnirea războiului" 31.

Semnarea acordului economic româno-german, corelată cu noile acte agresive ale Germaniei naziste

înfăptuite în cursul lunii martie 1939 – anexarea Boemiei şi Moraviei, revendicarea ultimativă a Danzigului şi dreptului de extrateritorialitate pentru o cale ferată şi una rutieră prin „coridorul polon", ocuparea oraşului lituanian Memel (Klaipėda) şi a regiunii aferente au determinat reconsiderarea atitudinii marilor puteri occidentale faţă de eforturile ţărilor mici şi mijlocii din estul şi sud-estul Europei, de apărare a independenţei şi suveranităţii lor naţionale; la 13 aprilie 1939, Franţa şi Anglia au acordat garanţii politice României şi Greciei, după ce la 31 martie acordaseră aceleaşi garanţii Poloniei. În pofida caracterului lor limitat, aceste garanţii au fost privite cu deosebită satisfacţie în România, ca şi în celelalte ţări ameninţate de statele fasciste, fiind considerate ca un important succes politico-diplomatic.

România a reuşit în acele momente critice să evite subordonarea ei de către cel de-al treilea Reich, înainte de toate prin hotărârea poporului român de a-şi apăra independenţa naţională şi integritatea teritorială, prin riposta viguroasă dată de masele populare, de forţele progresiste şi revoluţionare presiunilor hitleriste.

30 Viorica Moisuc, Tratatul economic româno-german din 23 martie 1939 şi semnificaţia sa, în „Anale de istorie", nr. 4/1974, p. 139.

31 Andreas Hiilgruber, Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumanischen Beziehungen 1938 – 1944, ed. II-a, Franz Steiner Verlag, Wicsbaden, 1965, p. 47.

Alăturându-se opiniei publice progresiste din întreaga lume, poporul român a protestat împotriva actelor de violenţa şi dictat ale statelor fasciste, şi-a manifestat solidaritatea cu celelalte popoare cotropite sau ameninţate

de naziști. Astfel, după Acordul de la München, însăşi guvernul român, reflectând această stare de spirit, a refuzat categoric sugestiile de a participa la împărţirea teritoriului Cehoslovaciei, iar în martie 1939, când Germania hitleristă a anexat Boemia şi Moravia şi a acordat „protecţie" statului pseudoindependent Slovacia, violând acordul pe care-l semnase cu câteva luni în urmă, în toate straturile societăţii româneşti, în toate cercurile politice – cu excepţia celor fasciste, prohitleriste – s-a exprimat hotărârea de a rezista cu armele împotriva agresorilor, de a apăra integritatea teritorială şi independenţa patriei. Odată cu încercările de fortificare a înţelegerii Balcanice şi de apropiere de Bulgaria pentru a feri Balcanii de invazia hitleristă, guvernul prezidat de Armand Călinescu a luat şi măsuri militare de autoapărare, prin decretarea mobilizării parţiale şi concentrarea armatei la frontierele de nord-vest şi vest ale ţării, ca răspuns la mobilizările din Ungaria, care ocupase Ucraina subcarpatică şi masase cinci corpuri de a armată la graniţa cu România, în timp ce douăzeci şi două de divizii naziste se îndreptau spre sud-est32.

Ostilitatea poporului român faţă de fascism şi hotărârea sa de a-şi apăra cu orice preţ, libertatea şi independenţa şi-au găsit o vie concretizare în marile întruniri şi demonstraţii din 1 Mai 1939, când la Bucureşti, Cluj, Iaşi, Timişoara, Bacău, Alba Iulia, Oradea şi alte localităţi, zeci de mii de oameni ai muncii au ieşit în stradă, manifestând sub lozincile „Vrem România liberă şi independentă!", „Jos fascismul!", „Să ţinem piept agresoru

1, Vezi: Probleme privind politica externă a României (19191939), Editura militară, Bucureşti, 1971, p. 299 – 352; Eliza Cămpus, Politica externă a României în perioada interbelică (1919 – 1939), Editura politică, Bucureşti, 1975,

p. 82 – 85.

lui!" **33**. Sub aspectul organizării şi desfăşurării lor, impunătoarele manifestaţii antifasciste şi antirăzboinice din această zi exprimau realizarea în practică în cadrul breslelor a Frontului Unic Muncitoresc, a unităţii de acţiune a clasei muncitoare. Conlucrând cu socialiştii, cu muncitorii social-democraţi, cu elemente de stânga din partidele naţional-ţărănesc şi radical-ţărănesc, comuniştii au reuşit să dejoace încercările autorităţilor de a-şi subordona activitatea breslelor şi au imprimat acţiunilor acestora un caracter combativ, revoluţionar.

Marile manifestaţii şi acţiuni populare din primăvara anului 1939 au reprezentat o continuare directă şi firească a stării de spirit şi luptei antifasciste a poporului nostru, a ostilităţii sale faţă de imperialismul german şi agentura sa în România – Garda ele Fier. Lupta eroică dusă în acei ani de Partidul Comunist Român în fruntea clasei muncitoare, a forţelor progresiste, sub steagul democraţiei şi independenţei naţionale, amploarea mişcărilor democratice, cât şi atitudinea realistă a unor personalităţi şi grupări politice burgheze au stăvilit, pentru un timp, ascensiunea spre putere a organizaţiilor fasciste şi înrobirea ţării Germaniei naziste.

Partidul Comunist Român a sesizat de la început esenţa ultrareacţionară a fascismului, incompatibilitatea lui cu interesele naţionale ale poporului şi a acţionat constant pentru dezvoltarea unei conştiinţe de masă asupra primejdiei fasciste. În condiţii deosebit de grele, de multe ori cu riscul vieţii, comuniştii au găsit mijloace corespunzătoare pentru a fi prezenţi – prin forme legale – în viaţa politică a ţării, au menţinut permanent legăturile cu masele muncitoare, cu diverse organizaţii şi cercuri progresiste şi

democratice, considerând că este necesară şi posibilă o coalizare a tuturor forţelor patriotice împotriva pericolului fascist. Varietatea şi diversitatea metodelor folosite de partidul comunist în marea bătălie antifascistă, priceperea cu care a îmbinat formele muncii ilegale cu cele legale şi se

33 Olimpiu Matichescu, 1 Mai 1939 – moment semnificativ în lupta poporului român împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale, Editura politică, Bucureşti, 1974.

milegale şi-au găsit o vie ilustrare în crearea, îndrumarea şi influenţarea sa, din afară sau din interior, a peste 60 de organizaţii de masă cu preocupări din cele mai diverse, care asigurau rezolvarea sarcinilor luptei antifasciste. În rândurile acestora, cuprinzând aderenţi de diferite categorii sociale, fără deosebire de naţionalitate, au militat activişti de frunte ai mişcării muncitoreşti, comunişti, socialişti, social-democraţi, în jurul lor raliindu-se personalităţi de seamă ale vieţii politice şi cultural-ştiinţifice din România**34**.

Remarcabilă a fost, în acest sens, activitatea Comitetului Naţional Antifascist, creat în 1933, menit să continue într-o formă mai largă preocupările Comitetului Naţional Antirăzboinic, creat în 1932. Obiectivele urmărite de Comitetul Naţional Antifascist rezultă din Apelul publicat în iulie 1933, în care se sublinia: „Strângând în jurul acţiunii antifasciste pe toţi cei care lucrează cu braţul sau cu mintea la oraşe şi sate, vom putea stăvili în România triumful unui curent care poartă în el germenul de distrugere a tot ce este izvor de muncă şi gândire*35. Comitetul Naţional Antifascist, în rândurile căruia îl întâlnim pe tânărul revoluţionar de 16 ani Nicolae Ceauşescu – se angajează pe calea luptei pentru menţinerea păcii, independenţei şi

suveranităţii ţării, împotriva planurilor revanşarde şi revizioniste din exterior.

Pe baza experienţei acumulate după 1933, în împrejurările politice de la începutul anului 1935 Partidul Comunist Român aduce unele corecturi orientării sale tactice, îşi lărgeşte contactele cu grupările şi organizaţiile democratice, stabileşte legături cu diferite fracţiuni ale partidelor burgheze şi oameni cu un înalt prestigiu în viaţa social-culturală a ţării. Pornind de la aprecierea realistă a superiori

34 P. Constantinescu-Iaşi, Lupta pentru formarea frontului popular în România, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1969; Gh. I. Ioniţă, Frontul popular antifascist în România. Organizaţii de masă legale create, conduse sau aflate sub influenţa P.C.R. (1935 – 1938), Bucureşti, 1971; Titu Georgescu, Organizaţii de masă legale conduse de P.C.R. (1932 – 1934), Editura politică, Bucureşti, 1967; Mircea Muşat, Lupta împotriva fascismului pentru apărarea independenţei naţionale – obiectiv fundamental în strategia P.C.R., în „Era socialistă", nr. 7/1975.

35 „Dimineaţa", din 11 noiembrie 1933.

taţii forţelor democratice antifasciste, în frunte cu clasa muncitoare, Plenara C.C. al P.C.R. din februarie 1935 a stabilit tactica luptei pentru crearea unui larg Front Popular Antifascist**36**. Un prim succes pe această linie s-a obţinut în vara anului 1935 la Cluj, unde a avut loc întâlnirea dintre reprezentanţii P.C.R. şi dr. Petru Groza, conducătorul Frontului Plugarilor – organizaţie revoluţionar-democratică întemeiată în 1933. Întâlnirea a fost urmată de încheierea, la Deva, a unei înţelegeri de luptă antifascistă. Partidul comunist a militat consecvent pentru coalizarea tuturor forţelor sociale şi politice interesate în apărarea libertăţilor

democratice, a independenţei şi suveranităţii naţionale. În 6 decembrie 1935, la Ţebea (judeţul Hunedoara) sub gorunul legendar al lui Horea şi în apropiere de mormântul lui Avram Iancu, reprezentanţii Blocului Democratic, Frontului Plugarilor, Partidului Socialist (C. Popovici) şi ai Uniunii oamenilor muncii maghiari (Madosz) au încheiat memorabilul Front Popular Antifascist, pe baza căruia organizaţiile semnatare, răspunzând îndemnului Partidului Comunist Român, se angajau, între altele, să lupte „împotriva războiului, pentru pace, pentru menţinerea şi întărirea pactelor de alianţă şi prietenie cu statele care luptă pentru pace" **37**.

Orientarea tactică a conducerii P.C.R., exprimând poziţia sa realistă faţă de partidele politice din ţară şi faţă de caracterul politicii promovate de ele, şi-a dovedit valoarea cu prilejul alegerilor parţiale din judeţele Mehedinţi şi Hunedoara, din 18 februarie 1936. Cu acel prilej, forţele democratice au reuşit să obţină victoria, ceea ce demonstra eficienţa unirii tuturor forţelor democratice într-un larg front antifascist.

36 Arhiva Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., (în continuare: A.I.S.I.S.P.), cota Ab XX-3, înv, nr. 956. Cf. Ion Popescu-Puţuri, Mircea Muşat, Partidul Comunist Român, stegar al luptei pentru salvgardarea suveranităţii ţi independenţei naţionale a României, în „Anale de istorie", nr. 2, 1977, p. 28.

37 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 20, dosarul nr. 4076, fila nr. 20.

În documentele emanate de la conducerea Partidului Comunist Român, ca şi în activitatea de zi cu zi, îşi vor găsi reflectarea spiritul nou de abordare şi înfăptuire a Frontului Unic Muncitoresc şi a Frontului Popular Antifascist, indicat

de Congresul al VII-lea al Internaţionalei Comuniste din 1935, o mai mare libertate de acţiune în conformitate cu realităţile din ţara noastră şi cu situaţia internaţională. Astfel, în iulie 1936, Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R. atrăgea atenţia asupra creşterii pericolului agresivităţii imperialismului german şi a celorlalte state fasciste pentru integritatea teritorială şi independenţa României. Într-un eventual atac din partea Germaniei, se sublinia la plenară: „România poate deveni numai obiect de reîmpărţire nouă imperialistă a Europei, iar nu subiect" 38. Stabilind ca sarcină de bază organizarea rezistenţei „faţă de un atac posibil din partea fascismului german şi ungar asupra României", plenara avertiza că triumful hitlerismului, în cazul unei agresiuni, ar duce la „dezmembrarea României în folosul ţărilor vecine fasciste şi la înrobirea poporului român, la acapararea bogăţiilor ţării de către imperialismul german" 39.

Numeroase mărturii documentare din această perioadă relevă activitatea neobosită desfăşurată de P.C.R. pentru unitatea de acţiune a muncitorilor, ţăranilor, a tuturor forţelor democratice ale poporului român şi ale naţionalităţilor conlocuitoare împotriva pericolului fascist şi revizionist. Astfel, într-un manifest din noiembrie 1937, C.C. al P.C.R. se adresa forţelor democratice chemându-le să lupte pentru „izgonirea din ţară a tuturor agenţilor lui Hitler şi Mussolini", pentru apărarea păcii, susţinerea politicii de securitate colectivă, alături de Uniunea Sovietică, Franţa democratică, Liga Naţiunilor, Mica Antantă şi înţelegerea Balcanică40. Exprimându-şi poziţia în problemele internaţionale şi ale politicii externe a României din anii premergători celui de-al doilea război mondial, partidul comunist concluziona că „independenţa poporului român

38 Ibidem.
39 Ibidem.
40 A.I.S.I.S.P., cota A. XX1 – 7.

este ameninţată de statele blocului fascist, format sub hegemonia imperialismului german, care se înarmează în goană nemaipomenită pentru cotropirea în primul rând a continentului european**" 41**.

Partidul Comunist Român a descifrat în mod realist situaţia critică a cercurilor guvernante din România după München, încercările lor de a evita extensiunea raporturilor comerciale cu Germania nazistă, defavorabile României: „Regimul de dictatură regală caută să-şi asigure putinţa de a rezista asaltului hitlerist. Carol şi-a dat seama de pericolul pe care-l reprezintă pentru România şi dinastie politica de «Drang nach Osten». De aici – tratativele economice cu Franţa şi Italia, trimiterea lui Tătărescu la Paris, înfiinţarea unei reprezentante comerciale la Moscova şi întărirea legăturilor economice cu Anglia, al cărei comerţ cu România a crescut enorm în ultima lună, depăşind chiar pe cel al Germaniei". Totodată, se constată că, „din nefericire pentru România, puterile la care dictatura regală caută sprijin sunt partenerele Germaniei la München**" 42**.

Evoluţia evenimentelor a confirmat, nu peste mult timp, câtă dreptate a avut Partidul Comunist Român, cât de juste erau chemările lui la unitatea tuturor forţelor progresiste, patriotice, sub steagul luptei pentru democraţie şi al apărării independenţei ţării, împotriva fascismului şi războiului.

Conştient de pericolele ce planau asupra ţării noastre prin ocuparea şi dezmembrarea Cehoslovaciei, la 17 martie 1939, P.C.R. adresa un vibrant apel: „Trupele de asalt ale lui Hitler au invadat Cehoslovacia şi se găsesc la graniţele ţării

noastre. Întreg poporul să se pună în alarmă [...] Să fie pregătit la luptă întreg poporul român pentru apărarea ţării, împotriva cotropitorilor fascişti!" 43.

În condiţiile avântului mişcării antifasciste, în momentul

41 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 16.

42 Leonte Răutu, Asaltul lui Hitler împotriva României, în „Scânteia**, din 24 ianuarie 1939.

43 Arhiva Ministerului Apărării Naţionale, fondul nr. 299, dosarul nr. 6, fila nr. 38.

În care agresiunea hitleristă se abătuse deja asupra unor ţări europene, activitatea P.C.R., considerabil îngrădită de reacţiunea internă, a avut de suferit şi de pe urma unor aprecieri eronate ale Comin ternului, care, în contradicţie evidentă cu realităţile, aprecia în mai 194.044, că Germania şi Italia nu doreau în acel timp atragerea în război a statelor din Balcani. În directivele pentru P.C.R. se afirma că cele două state fasciste urmăreau numai dezvoltarea în aceste ţări a producţiei de cereale, petrol şi a unor materii prime necesare celor două state şi că imperialiştii englezi şi francezi căutau să împiedice dezvoltarea producţiei în ţările balcanice şi comerţul acestora cu Germania, că imperialiştii franco-englezi urmăreau să deschidă în Balcani un front împotriva Italiei, pentru a ataca ulterior din flanc Germania. Punându-se în mod arbitrar Germania fascistă alături de Uniunea Sovietică, documentul arată în continuare că în faţa clasei muncitoare, a partidului său sta sarcina de a nu admite „transformarea României într-un cap de pod al Angliei şi Franţei pentru un război împotriva Germaniei şi împotriva U.R.S.S.", cerându-se ca lozinca „apărării graniţelor", sub care partidul reuşise să strângă largi forţe patriotice să fie demascată „ca o continuare a politicii de

apropiere de Anglia şi Franţa şi a războiului împotriva Germaniei şi U.R.S.S". **45** În aceeaşi ordine de idei, revista „Internaţionala comunistă" afirma că există pericolul ca ţările balcanice, îndeosebi România să fie atrase „într-un război de partea imperialiştilor englezi şi francezi împotriva Germaniei şi apoi a Uniunii Sovietice", considerând măsurile adoptate de guvernul dictaturii regale împotriva Gărzii de Fier ca o dovadă că „România s-a hotărât să se orienteze şi pe viitor spre Anglia şi Franţa" **46**.

44 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. I, dosarul nr. 167, filele 15 – 22. Directivele din S mai 1940 ale Cominternului pentru Partidul Comunist Român.

45 Nicolae Ceauşescu, Partidul Comunist Român – continuator al luptei revoluţionare ţi democratice a poporului român, a tradiţiilor mişcării muncitoreşti şi socialiste din România, Bucureşti, Ed. politică, 1966, p. 41 – 42.

46 „Kommunisticeskii International", nr. 10/1939, p. 36.

Cu toate că directivele pentru Partidul Comunist Român date de conducerea Cominternului conţineau indicaţii şi aprecieri greşite care contraziceau linia politică a partidului şi necesităţile luptei împotriva agresiunii fasciste, ceea ce a adus prejudicii serioase poporului român, P.C.R. a desfăşurat în continuare acţiuni combative pentru apărarea independenţei şi intereselor vitale ale ţării. Confuziile şi dezorientarea pe care aceste directive le-au provocat n-au putut abate Partidul Comunist Român de la linia sa de luptă, de mobilizare a maselor în sprijinul politicii de apărare a independenţei şi integrităţii ţării.

Activitatea eroică, pătrunsă de un înalt simţ de răspundere faţă de destinele patriei, desfăşurată de

comunişti în fruntea clasei muncitoare, a unor largi forţe democratice – deşi n-a putut împiedica până la urmă instalarea dictaturii fasciste şi a dominaţiei hitleriste în România – n-a rămas fără urmări. Roadele experienţei dobândite în realizarea diferitelor înţelegeri de front popular, ale acţiunilor şi mişcărilor antifasciste în general, care au apropiat tot mai mult de partidul comunist mase largi de oameni ai muncii, diferite grupări şi oameni politici cu orientare patriotică, democratică, au fost din plin folosite în mişcarea de rezistenţă antifascistă din anii următori, în lupta pentru eliberarea patriei de sub dominaţia hitleristă.

În perioada dintre cotropirea Cehoslovaciei şi începutul războiului, contextul politico-diplomatic european s-a caracterizat printr-o extremă complexitate, dominantă fiind deteriorarea continuă a relaţiilor internaţionale. Criza raporturilor germano-române, numai parţial atenuată de încheierea acordului din 23 martie 1939, a fost urmată de declanşarea crizei germano-poloneze. Marele stat major român deţinea informaţii cu privire la existenţa unui plan de acţiune militară comună germano-ungară contra Poloniei şi României[47]. La 7 aprilie 1939, Italia a atacat Albania pe care a ocupat-o în câteva zile. Nu mai exista niciun dubiu asupra hotărârii puterilor fasciste de a-şi realiza prin forţa armelor planurile de dominaţie şi estul şi sud-estul

[47] A.I.S.I.S.P., fondul nr. 2, dosarul nr. 65, planurile PI şi Ri, precum şi filele nr. 36 – 37.

continentului. În aceste împrejurări, U.R.S.S. a făcut noi încercări de organizare a securităţii europene, propunând la jumătatea lunii aprilie 1939, Franţei şi Marii Britanii încheierea unei înţelegeri politice, dublată de o convenţie militară de ajutor reciproc. Legată formal de U.R.S.S. prin tratatul din 1935, Franţa înclina spre acceptarea propunerii

sovietice, dar Anglia nu dorea o intervenţie activă a

U.R.S.S. în criza europeană. „Londra – arăta istoricul italian Enzo Collotti – dorea doar să obţină aderarea sovieticilor la garanţiile emise în privinţa statelor din Europa de est, ceea ce ar fi dat o solvabilitate mai substanţială angajamentelor asumate de franco-britanici faţă de acele state, dar n-ar fi creat nicio obligaţie pentru democraţiile occidentale faţă de Uniunea Sovietică" **48**. Guvernul britanic a răspuns propunerilor sovietice, deolarându-se de acord cu începerea negocierilor politice, la 8 mai, iar a celor militare concrete abia la 21 iulie 1939. Între timp, la 3 mai, conducerea diplomaţiei sovietice, deţinută până atunci de M.M. Litvinov a fost preluată de

V.M. Molotov, care îndeplinea şi funcţia de preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului. Adoptând o poziţie mai hotărâtă pentru folosirea în viitor a oricăror posibilităţi menite să creeze Uniunii Sovietice o situaţie avantajoasă, diplomaţia sovietică a stabilit dialoguri şi cu reprezentanţii Germaniei pe linia unor înţelegeri economice, neexcluzând şi o reglementare a raporturilor politice**49**. Totodată, guvernul sovietic şi-a intensificat eforturile pentru încheierea unui front comun cu Franţa şi Anglia pe baza următoarelor condiţii minime enunţate la 14 mai 1939: încheierea unui pact de asistenţă mutuală; acordarea de garanţii din partea celor trei puteri ţărilor care aveau frontiere comune cu U.R.S.S., îndeosebi Letoniei, Estoniei şi Finlandei, precum şi celorlalte ţări din Europa centrală şi răsăriteană; acorduri concrete în legătură cu natura şi volumul ajutorului reciproc, în eventualitatea unei agresiuni

48 Enzo Collotti, Germania, nazistă, Editura politică, Bucureşti, 1969, p. 211.

49 Marea conflagraţie a secolului XX. Al doilea război

mondial, Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Editura politică, Bucureşti, p. 68.

săvârşite împotriva vreuneia din cele trei puteri contractante sau împotriva ţărilor cărora li s-ar fi dat garanţii**58**. Prelungite până în a doua jumătate lunii august 1939, tratativele dintre reprezentanţii U.R.S.S., Franţei şi Marii Britanii au vădit lipsa de dorinţă a guvernelor de la Londra şi Paris de a constitui împreună cu U.R.S.S. o alianţă militară capabilă să împiedice noile acte agresive pregătite de Germania. În memoriile sale, W. Churchill notează că propunerile sovietice de încheiere a unui pact de asistenţă mutuală între Anglia, Franţa şi U.R.S.S. au fost primite de premierul Neviile Chamberlain „cu răceală şi chiar cu dispreţ [...] Ca urmare a acordului de la München şi a numeroase alte evenimente, guvernul sovietic era convins că nici Marea Britanie, nici Franţa nu se vor bate înainte de a fi ele însele atacate şi că nici într-un asemenea caz nu vor face mare lucru. Furtuna era pe cale de a izbucni, Rusia trebuia să aibă singură grijă de interesele sale" **51**.

Într-un lung interviu acordat la 6 iunie 1939 ziarului „L'Époque", Nicolae Titulescu releva marea importanţă a negocierilor dintre U.R.S.S., Franţa şi Anglia în cadrul procesului de regrupare a forţelor din Europa, care tindea sa prevină izbucnirea unui conflict mondial. Cu viziunea sa bazată pe o îndelungată experienţă şi pe o cunoaştere profundă a celor mai intime resorturi ale mecanismului diplomatic european, Titulescu a înţeles că eşuarea tratativelor anglo-franco-sovietice făcea posibilă o apropiere germano-sovietică**32**.

Tratativele anglo-franco-sovietice din primăvara şi vara anului 1939 au fost urmărite cu un mare interes în România şi în alte state europene mici şi mijlocii, unde exista

convingerea că încheierea unui tratat de asistenţă mutuală între cele trei mari state europene putea modifica raportul de forţe pe plan internaţional în defavoarea agresorilor fascişti. Cu speranţa unui rezultat pozitiv al negocierilor * 02

50 Istorila Velikoi otecestrennoi voirii Sovetskogo Soiuza, (în continuare I.V.O.V.S.S.), vol. I, Moskva, 1960, p. 166.

st Cf. Memorial de război, Editura politică, Bucureşti, 1976, p. 65.

02 Cf. Ion M. Oprea, Nicolae Titulescu, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 379.

tripartite, guvernul Armand Călinescu şi-a concentrat eforturile spre a menţine înţelegerea Balcanică şi, mai ales, legăturile cu Turcia şi Grecia, ţări care păreau hotărâte să reziste unei agresiuni hitleriste. Totodată, prin intermediul înţelegerii Balcanice, cât şi prin convorbiri directe, guvernul român se arăta favorabil încheierii unui tratat cu U.R.S.S. şi aderării la pactul de asistenţă dintre cele trei mari puteri europene. Astfel, la 8 mai 1939, în cadrul unei întrevederi cu Vladimir Potemkin, adjunct al Comisarului poporului pentru afaceri externe al Uniunii Sovietice, aflat în trecere prin România după vizitele făcute la Ankara şi Sofia, ministrul de externe român Grigore Gafencu a subliniat că: „noi vom intra în sistemul de securitate care va lega Moscova de puterile occidentale” 53. Anterior, la 25 aprilie 1939, Gafencu dăduse, de asemenea, asigurări în numele guvernului român, lordului Halifax, ministrul de externe al Marii Britanii, că România se va integra, în caz de război, în sistemul de securitate anglo-franco-sovietic. O declaraţie identică a fost repetată la Paris, câteva zile mai târziu54. În discuţiile tripartite, partenerii fiind preocupaţi aproape exclusiv de propriile lor interese, n-au ţinut seamă în măsura cuvenită

de contribuţia pe care o puteau aduce statele mici şi mijlocii nerevizioniste la cauza menţinerii păcii şi securităţii internaţionale, iar faptul că în momentele hotărâtoare n-au fost adoptate declaraţii solemne şi garanţii privind stabilitatea frontierelor, independenţa şi suveranitatea naţională a acestor state, au mărit suspiciunea şi temerile lor. Există opinia, bazată pe calculul raportului de forţe pe plan militar, potrivit căreia în vara anului 1939, Anglia, Franţa împreună cu U.R.S.S. şi cu alte state din estul şi sud-estul continentului, din rândul cărora România n-ar fi lipsit, „ar fi putut sări oprească pe Hitler să dezlănţuie războiul său.

53 A. Călinescu, însemnări zilnice, Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 2, dosarul nr. 13, filele nr. 36 – 37.

54 Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare: A.M.A.E.), fondul nr. 71/1920 – 1944, vol. 399; Probleme de politică externă a României, p. 389.

dacă aceasta nu ar fi dat rezultate, ele l-ar fi înfrânt destul de repede într-un conflict armat" **55**.

Paralel cu discuţiile de la Moscova, diplomaţia engleză a urmărit realizarea unor acorduri separate cu Germania, iar la 22 iulie 1939, Marea Britanie a încheiat un tratat de neintervenţie, în Extremul Orient, cu Japonia – ţară care se află în stare de război cu China şi ducea lupte împotriva Uniunii Sovietice la graniţa cu Mongolia. „Pe la mijlocul lunii august 1939 – arată diplomatul sovietic I.M. Maiski – guvernul sovietic a ajuns definitiv la concluzia că politica lui Chamberlain şi Daladier exclude posibilitatea semnării unui pact tripartit eficace şi a hotărât să schimbe orientarea politicii sale externe, să întrerupă tratativele cu Anglia şi Franţa, întrucât au devenit fără obiect şi să încheie un acord cu Germania" **56**.

Eşecul negocierilor dintre reprezentanţii Angliei, Franţei şi U.R.S.S. şi încheierea tratatului de neagresiune sovieticogerman din 23 august 193.957, au suscitat nelinişte şi derută în majoritatea ţărilor Europei.

55 W.L. Shirer, The rise and the Fall of the Third Reich, London, 1960, p. 450. Datele publicate ulterior demonstrează că în 1939 se putea crea un raport de forţe militare de aproape 3/1 faţă de Germania luându-se în considerare numai numărul de divizii sovietice, franceze, engleze şi olandeze. (W.L. Shirer, op. cit., p. 592 – 599; Gh. Zaharia, România în preajma şi la începutul celui de-al doilea război mondial, „Anale de istorie", nr. 3/1976; V.M. Hvastov, A.M. Necrici, Cum a izbucnit cel de-al doilea război mondial, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1960, p. 36.)

56 Acad. I.M. Maiski, op. cit., p. 194.

57 Tratatul de neagresiune dintre Germania şi Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, semnat la Moscova la 23 august 1939, de către Ribbentrop şi Molotov a fost ratificat de organele legislative ale celor două ţări la 31 august. În cele şapte capitole ale sale, tratatul stipula că U.R.S.S. şi Germania se vor abţine de la orice întrebuinţare a forţei, de la orice acţiune agresivă şi de la orice atac al uneia împotriva celeilalte, atât separat, cât şi împreună cu alte puteri. Ambele părţi se angajau de a nu se alătura nici unei grupări de state, care în mod direct sau indirect ar fi îndreptată împotriva celeilalte părţi. Germania şi U.R.S.S. se angajau să rămână în contact şi pe viitor, în vederea consultării şi informării reciproce asupra chestiunilor ce priveau interesele lor comune, în cazul unor litigii şi conflicte şi se obligau să le rezolve pe cale amicală, paşnică (D.G.F.P., series D, vol. VII, doc, nr. 228).

În România, ca şi în alte ţari ameninţate direct de pericolul hitlerist şi revizionist, îngrijorarea opiniei publice şi a cercurilor guvernante a sporit la câteva zile după publicarea tratatului, când unele ziare americane şi persoane influente din alte ţări făceau referiri la un protocol adiţional secret al acestui tratat, prin care s-ar fi căzut de acord asupra unei noi organizări teritoriale şi politice în Europa răsăriteană, în spaţiul dintre Marea Baltică şi Marea Neagră[56 * 58]. Considerând pactul germano-sovietic, un fel de o replică dată de U.R.S.S. acordul de la München, prin care se urmărise izolarea statului sovietic, Grigore Gafencu aprecia că Anglia şi Franţa au fost puse în situaţia de a recepta consecinţele propriei lor politici de concesii faţă de Germania[59].

Diplomaţia română mai conta încă pe garanţiile franco-britanice şi pe înţelegerea Balcanică; dar în noile răsturnări produse în raportul de forţe pe plan internaţional, izolarea ţării noastre era deja un fapt împlinit. Într-o scrisoare trimisă de Hitler lui Mussolini, la 25 august 1939, în care îi explica însemnătatea tratatului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939, se insista asupra ideii că: „România nu se mai află în postura de a putea lua parte la vreun conflict împotriva Axei” [60]. În ajunul încheierii acordurilor de la München, paralel cu convingerea că într-un eventual război generalizat România trebuie să ridice armele alături de aliaţii ei occidentali, se conturează şi o a doua posibilitate: rămânerea vremelnică sau definitivă – în afara conflagraţiei[61]. Tendinţa spre neutralitate s-a dezvoltat, astfel încât, în septembrie 1939 chiar şi cei mai fermi politicieni burghezi adversari ai Reichului, ca Armand Călinescu ajunseseră la concluzia că România nu mai era în situaţia să intre în război de partea Marii

56 „Daily Express”, din 25 august 1939; Arhiva M.A.E., fondul

71/România, anul 1939, 15 august – 30 septembrie, vol. 269 (copii de pe rapoartele primite de la oficiile diplomatice). „Anale de istorie” nr. 3, 1976, p. 64.

69 Grigore Gafencu, Preliminaires de la guerre a Vest, Egolf, Paris.

1944.

60 D.G.F.P., Serie D, vol. VII, doc, nr. 361.

61 Al. Gh. Savu, Consideraţii privind neutralitatea României la începutul celui de-al doilea război mondial, în Probleme de politică externă… p. 415 – 438.

Britanii şi Franţei. Îndată după atacul hitlerist împotriva Poloniei, la 4 septembrie 1939, guvernul a declarat neutralitatea României în raport cu taberele aflate în conflict**62.63**. Dezbaterile Consiliului de Coroană din 6 septembrie 1939, care a aprobat hotărârea luată de guvern, reflectă însă ostilitatea majorităţii cercurilor conducătoare româneşti faţă de agresiunea Germaniei hitleriste, convingerea lor că în cele din urmă balanţa victoriei va înclina de partea puterilor apusene. „Cred că discuţia de azi – arăta Gheorghe Tătărescu – se rezumă la întrebarea ce atitudine trebuie să luăm. Nu putem răspunde cu acţiuni de simţăminte, ci rece, serios şi cu răspundere. Un singur răspuns: România faţă de conflict nu poate fi decât neutră. Nu putem fi altfel. Armata trebuie să fie o rezervă materială. Avem obligaţii morale în Polonia, fiindcă suntem aliaţi. În această neutralitate să ţinem seama de realităţi: legătura cu Polonia; Conferinţa păcii. La viitorul congres (Conferinţa de pace – n.a.) să avem interesele apărate de prietenii noştri… **e <63**. Adoptarea poziţiei de neutralitate nu a împiedicat guvernul român să aprobe tranzitul de armament din

occident spre Polonia şi, începând de la 15 septembrie 1939, când la frontierele României au ajuns coloane de refugiaţi polonezi, să le permită acestora intrarea în ţară şi să ia măsuri de ajutorare a lor. Pe baza acordului dintre cele două guverne, în noaptea de 17 spre 18 septembrie 1939, au intrat în România preşedintele Republicii Polone, Ignacy Moscicki, şeful Cartierului general al armatei poloneze, mareşalul Rydz-Śmigły, membri guvernului împreună cu familiile lor[64]. Peste 100.000 de cetăţeni polonezi, dintre care 60.000 de militari, s-au aflat în tranzit sau pentru un timp mai îndelungat, pe teritoriul ţării noastre, fiind sprijiniţi material şi moral de organizaţiile obşteşti, economice şi de stat, de populaţie. O parte din militari refugiaţi au avut astfel posibilitatea să se înroleze ulterior

[63] „Monitorul oficial", partea I, nr. 206 din 7 septembrie 1939.

[63] Relaţii Internaţionale în Acte şi Documente (în continuare: R.I.A.D.), vol. II, 1939 – 1945, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1976, p. 15 – 16.

[61] Marea conflagraţie a secolului XX, Al doilea război mondial, Ediţia II-a, Editura politică, Bucureşti, 197, p. 85.

În forţele armate occidentale şi să continue lupta împotriva Germaniei.

Guvernul român a primit în păstrare tezaurul Băncii Poloniei şi cu toate încercările Reichului de a-l acapara, acesta a rămas neatins în depozitele Băncii Naţionale a României, iar în noiembrie 1947 a fost restituit statului polonez[65]. Pentru atitudinea sa potrivnică expansiunii Germaniei hitleriste manifestată ferm în timpul atacării Poloniei, primul ministru Armand Călinescu a plătit cu viaţa, fiind asasinat de către elemente ale Gărzii de Fier, cu complicitatea directă a Gestapoului.

În octombrie 1939, guvernul român a iniţiat crearea unui „bloc al neutrilor" care să unească, statele neutre şi nebeligerante din Balcani şi limitrofe peninsulei, dornice să întreţină raporturi prieteneşti cu statele vecine. Împrejurările în care a izbucnit războiul şi multiplele interese ce se interferau în această zonă au făcut imposibilă realizarea unui asemenea bloc.

Izvorâtă din dorinţa de a evita subordonarea economică şi politică de către Germania hitleristă şi din neîncrederea faţă de marile puteri occidentale, care nu reuşiseră să salveze niciuna din victimele agresiunii, neutralitatea a fost considerată de România, ca şi de alte state mici şi mijlocii din Europa, cea mai potrivită soluţie pentru salvarea independenţei şi integrităţii lor. Dar sub presiunea evenimentelor, aproape toate statele care şi-au proclamat neutralitatea în ajunul sau la începutul celui de-al doilea război mondial au căzut victimă agresorilor, sau au fost silite să se alăture unuia din blocurile beligerante.

În conjunctura internaţională din vara anului 1940, când Reichul îşi asigurase dominaţia asupra celei mai mari părţi a continentului, cercurile conducătoare din România, grupate în jurul regelui Carol al II-lea, au fost constrânse să renunţe la politica de neutralitate şi să accepte relaţii mai strânse cu Germania; s-a semnat pactul petro l-arma

65 Aron Petric, Gheorghe Unc, Tezaurul Băncii Poloniei străbate România, în „Magazin istoric", nr. 7 – 8 din iulie-august 1968; V. FI. Dobrinescu, Contribuţii la istoria raporturilor româno-poloneze (1945 – 1947), în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie «A.D. Xenopol»", XIV, 1977, p. 413.

ment; în guvern au fost incluşi câţiva oameni politici ca Ion Gigurtu care, datorită poziţiilor germonofile şi relaţiilor

pe care le aveau în Germania erau agreaţi de cercurile conducătoare naziste. Regele a oferit, de asemenea, funcţii guvernamentale unor căpetenii legionare, eliberate din închisori. Dictatura carlistă deschide astfel calea trădării intereselor naţionale şi pactizării cu Germania hitleristă, calea venirii la putere, în septembrie 1940, a guvernului legionar-antonescian. Desigur, cauzele care au făcut posibila instaurarea regimului fascist îşi au sorgintea dincolo de graniţele regimului dictaturii regale. Majoritatea oamenilor politici români, atât înainte cât şi în timpul dictaturii regale – deşi şi-au manifestat în repetate rânduri adversitatea faţă de politica expansionistă şi agresivă a celui de-al treilea Reich, iar cei mai lucizi dintre ei au militat pentru apropiere faţă de U.R.S.S. – nu au ţinut seamă de complexitatea situaţiei internaţionale, de totalitatea factorilor care acţionau pe arena mondială”.

Partidele politice şi guvernele care au condus destinele României în perioada interbelică nu s-au putut ridica la înţelegerea faptului că apărarea intereselor naţionale, a independenţei şi integrităţii teritoriale a ţării era condiţionată de statornicirea unui regim democratic, capabil să mobilizeze energiile întregului popor român şi să organizeze rezistenţa naţională. Preocupate mai mult de poziţiile şi interesele lor de clasă decât de soarta ţării, cercurile politice burgheze au îngrădit şi au interzis activitatea legală a organizaţiilor revoluţionare, a comuniştilor, prigonind tocmai forţele cele mai active, autentic democratice ale naţiunii. Cu forţele politice fărâmiţate şi decimate în lupte interne, cu o armată incomplet dotată cu armament şi tehnică de luptă[67], părăsită de aliaţii în care îşi pusese pre[a]

[66] Vezi Viorica Moisuc, Diplomaţia României ţi

problema apărării suveranităţii ţi independenţei naţionale în perioada martie 1938 – mai 1940, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1971, p. 8 – 9.

67 Vezi Colonel dr. Ilie Ceauşescu Probleme privind corelaţia dintre politica externă şi cea militară a României în concepţia partidelor politice burgheze în anii 1938 – 1940, în File din istoria militară a poporului român, vol. 2, Editura militară, Bucureşti, 1974, p. 82 – 111.

mari speranţe, România se afla, la începutul celui de-al doilea război mondial, într-unul din cele mai grele momente ale istoriei sale. Aşadar, politica internă reacţionară a claselor dominante cu efectele ei negative asupra capacităţii de apărare şi izolarea completă pe plan extern – prin desfiinţarea de facto a principalelor instrumente de recunoaştere şi garantare internaţionala a statului naţional unitar român şi încălcarea principiilor juridice şi politice care constituiseră baza Europei interbelice – au stimulat pretenţiile revanşarde şi revizioniste, au pregătit condiţiile instaurării dictaturii fasciste şi ale dezmembrării teritoriului naţional al României.

Renunţarea la politica de neutralitate şi noile concesii economice şi politice făcute Germaniei hitleriste n-au atras după ele simpatia naziştilor faţă de regimul dictaturii regale, ea n-a adus nicio ameliorare a raporturilor cu ţările vecine. După cum se ştie, în urma unor note diplomatice cu caracter ultimativ adresate de guvernul sovietic guvernului român la 26 şi 28 iunie 1940, teritoriul dintre Prut şi Nistru, precum şi partea de nord a Bucovinei au fost alipite Uniunii Sovietice. Peste câteva zile, grupările interne progermane, fasciste, au impus guvernului prezidat de Gh. Tătărescu să renunţe la garanţiile franco-britanice din aprilie 1939, iar la 4 iulie să cedeze locul unui guvern în frunte cu Ion Gigurtu,

în care numărul elementelor proaxiste era precumpănitor. La cererea adresată de Carol al II-lea Germaniei de a acorda garanţii României, Hitler, cu asentimentul lui Mussolini, a pretins „o rezolvare rezonabilă a tuturor disputelor existente între România, Ungaria şi Bulgaria” 08.

În împrejurări externe total nefavorabile, la 16 august 1940, la Turnu-Severin, au început tratative cu o delegaţie guvernamentală maghiară, iar la 19 august, la Craiova, cu o delegaţie bulgară. Tratativelor de la Turnu-Severin care ajunseseră la un moment dat în impas, le va pune capăt Dictatul de la Viena din 1940, prin care Germania nazistă şi Italia fascistă au silit România să cedeze Unga.

D.G.F.P., seria D, vol-X, doc. 123.

noi hortiste un teritoriu de circa 43.500 km^2 şi o populaţie de 2.500.000 de locuitori, în majoritate români, precum şi importante resurse naturale şi poziţii strategice. Profitând de panica şi deruta cercurilor guvernante româneşti, sprijinindu-se pe legionari şi pe alte agenturi ale sale, cel de-al treilea Reich a impus aducerea la putere, la 5 septemprie 1940, a generalului Ion Antonescu.

Primind la 4 septembrie 1940 în mod oficial din partea regelui mandatul de a forma noul guvern, Antonescu a soluţionat „criza politică* printr-un compromis cu Garda de Fier, ştiind că aceasta era agreată la Berlin şi în conformitate cu sugestiile primite de la ministrul Germaniei în România, Wilhelm Fabricius. De altfel, toate acţiunile lui Antonescu din zilele de 4 – 6 septembrie 1940, ca şi acelea ale Gărzii de Fier au fost dirijate de Legaţia Germaniei din Bucureşti, fie prin „consultărr directe, fie prin intermediul «unor emisari» 69. „De acord cu colegul său italian, Fabricius l-a sfătuit pe Antonescu să-şi asume drepturi dictatoriale, să înlăture anturajul regelui, urât de către ţară, şi să ordone miniştrilor

şi secretarilor de stat să rămână la posturile lor până la rezolvarea definitivă a problemei cabinetului şi a eventualei abdicări a regelui, iar el să guverneze în mod autoritar*70. La rândul lor, conducătorii Partidului Naţional Ţărănesc şi Partidului Naţional Liberal, precum şi şefii Gărzii de Fier au cerut abdicarea lui Carol al Il-lea71, venind astfel în întâmpinarea intenţiilor generalului Antonescu. La 6 septembrie 1940, re

69 A. Simion, Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, p. 27.

70 D.G.F.P. Seria D., vol. XI, doc, nr. 17. Telegrama nr. 1126 din septembrie 1940 a ministrului german în România către Ministerul Afacerilor Străine al Reichului.

71 „Având viziunea clară că regele Carol al II-lea nu mai are prestigiul şi autoritatea necesară pentru a continua să domnească, arată I. Maniu în septembrie 1940, în perfectă înţelegere cu dl. C.I.C. Brătianu am declarat domnului general I. Antonescu, care între timp fusese însărcinat să formeze guvernul şi care cunoştea de mai înainte vederile mele, că primul lucru pe care trebuie să-l facă este să propună regelui să abdice, declarându-i că nu voi da sprijin nici unui guvern care s-ar forma sub domnia regelui Carol" („Universul, din 13 septembrie 1940).

gele Carol al II-lea, complet izolat atât pe plan intern cât şi pe plan extern şi sub ameninţarea că nu i se mai asigură securitatea, se vede nevoit să renunţe la tron în favoarea fiului său Mihai, iar în ziua următoare va părăsi ţara, în împrejurări dramatice, urmărit până la graniţa cu Iugoslavia de o bandă înarmată de legionari fanatici.

În a doua zi de guvernare antonesciană se va semna la Craiova tratatul cu privire la frontiera română-bulgară, pe

baza căruia partea de sud a Dobrogei (Cadrilaterul) a fost transferată Bulgariei.

Astfel, din iunie până în septembrie 1940, România a fost deposedată de un teritoriu ce reprezenta 31, 4% din suprafaţa sa totală şi 6.161.317 locuitori; economia românească a fost lipsită de însemnate capacităţi de producţie – 33% din industria forestieră, 23% din cea alimentară şi 24% din industria materialelor de construcţii. După datele furnizate de George Strat[72] rezultă că prin dezmembrarea teritorială din 1940, România a pierdut un capital investit de 4.859.383.000 lei şi întreprinderi cu 46.505 muncitori.

Cesiunile teritoriale din anul 1940 au avut grave urmări asupra situaţiei politice din România; ele au slăbit capacitatea de rezistenţă a forţelor antifasciste şi au creat posibilitate propagandei reacţionare să prezinte alianţa cu Germania nazistă şi participarea la război alături de aceasta, drept condiţii ale reîntregirii ţării.

Destrămarea unităţii statului naţional unitar român avantaja desigur şi Germania hitleristă; importantele obiective strategice reprezentate de Munţii Carpaţi, Dunăre, Marea Neagră, deschiderea spre strâmtori, uşurau penetraţia hitleristă în aceste zone, ca şi subordonarea economică şi politică a României, lărgind totodată câmpul de acţiune al Reichului pentru continuarea războiului. Pe de altă parte, raportul direct între satisfacerea pretenţiilor teritoriale maghiare şi bulgare pe seama României şi rolul po

[72] George Strat, Industriei românească în cadrul economiei europene, Bucureşti, 1945, p. 80 – 82.

litico-diplomatic şi militar al celui de-al treilea Reich se traducea în adâncirea subordonării de către acesta a

Ungariei şi a Bulgariei[73]. Referitor la acest aspect, Lucreţiu Pătrăşcanu constata: „Drumul spre Balcani trecea prin Ungaria. Această ţară avea legături mai vechi cu cele două puteri ale Axei. Totuşi ea nu putea fi încorporată definitiv politicii războinice urmărite la Berlin şi Roma decât satisfăcându-i-se o parte din pretenţiile teritoriale pe care le formulase în atâtea ocazii, pretenţii care priveau în primul rând Transilvania. Acesta era preţul pe care marea burghezie şi nobilimea maghiară îl cereau pentru ca să se pună la dispoziţia Germaniei hitleriste ţara şi armata ei.

La Viena s-a dat satisfacţie – cel puţin parţial – şovinismul nobilimii şi vârfurilor burgheziei maghiare, creându-se totodată atmosfera cea mai propice pentru o strânsă colaborare ungaro-germană. Această colaborare militară a început să funcţioneze imediat" [74].

Odată cu instaurarea dictaturii fasciste, ultimele forme constituţionale, drepturile şi libertăţile cetăţeneşti au fost lichidate; pentru a preîntâmpina orice rezistenţă din partea oamenilor muncii, guvernul generalului Antonescu şi al Gărzii de Fier a adoptat o legislaţie care prevedea măsuri aspre de represiune: internare în lagăre, domiciliul forţat, muncă silnică şi pedeapsa cu moartea. În cele câteva luni de guvernare legionaro-antonesciană a fost scrisă cea mai întunecată pagină din istoria modernă a României; legionarii s-au răfuit sângeros cu adversarii lor politici, măcelărind circa 70 de oameni politici, foşti prim-miniştrii, miniştrii, generali, savanţi de renume mondial, cum a fost istoricul N. Iorga, precum şi numeroşi muncitori şi ţărani.

Politica externă a guvernului legionaro-antonescian s-a caracterizat prin subordonare totală faţă de Axă; în cursul

[73] Viorica Moisuc, op. cit., p. 304.

[4] Lucreţiu Pătrăşcanu, Sub trei dictaturi, Editura

politică, Bucureşti, 1970, p. 194. Lucrarea a fost elaborată în anul 1941, în timp ce autorul ei – activist şi conducător de seamă al Partidului Comunist Român – avea domiciliu obligatoriu la Poiana Ţapului.

lunii octombrie 1940, la cererea lui Antonescu, unităţi ale Wehrmachtului au intrat în România, îndeplinind de fapt misiunea unor trupe de ocupaţie. Un document american din acel timp menţiona că „Statele Unite consideră România ca o ţară ocupată, fiindcă deşi trupele germane au intrat în ţară cu asentimentul guvernului român, poporul roman n-ar fi admis aceasta în mod liber, ci numai sub imperiul constrângerii" 73.

— În ianuarie 1941, Ion Antonescu, având asentimentul tacit al liderilor partidelor naţional-ţărănesc şi naţional-liberal şi sprijinul armatei, a reprimat „rebeliunea" Gărzii de Fier, care urmărea să acapareze singură puterea de stat. Generalul Antonescu a fost preferat de guvernul hitlerist, care considera ca astfel planurile sale în sud-estul Europei puteau fi mai uşor realizate. Ion Antonescu a obţinut nu numai acordul lui Hitler pentru „restabilirea ordinii", ci şi rechemarea din România a agenţilor serviciului secret german şi a altor nazişti care au susţinut şi au fost implicaţi direct în puciul gardist76.

După înfrângerea rebeliunii şi excluderea legionarilor din viaţa politică, s-a instituit un guvern de militari şi s-au luat măsuri pentru încadrarea aparatului de stat şi administrativ cu ofiţeri superiori. Regimul dictatorial antonescian n-a cunoscut schimbări esenţiale faţă de cel existent în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941, deşi n-a mai avut ca baza politică un partid fascist; el a continuat reprimarea forţelor democratice, antifasciste şi antihitleriste, îndeosebi a partidului comunist. Pe plan

extern, guvernul Antonescu a menţinut orientarea spre ţările Axei, iar la 22 iunie 1941 el a antrenat România în războiul declanşat de Germania hitlerista împotriva Uniunii Sovietice. La scurt timp, România va fi pusă în stare de război cu Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii.

„Politica antinaţională promovata de dictatura militaro-fascistă, jefuirea ţării de către Germania – arată to varăşul Nicolae Ceauşescu – au creat o stare deosebit de gravă în economia românească, generând totodată un puternic val de nemulţumire generală împotriva guvernului lui Antonescu şi a hitlerismului. Se cristaliza tot mai puternic în conştiinţa maselor populare necesitatea imperioasă a ridicării la luptă pentru oprirea cursului nefast al evenimentelor istorice în care fusese antrenată România, împotriva adevăratului vrăjmaş al intereselor noastre naţionale – Germania fascistă" 77.

77 Nicolae Ceauşescu, Cuvântare la Sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naţionale, consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominaţia fascistă, 22 august 1974, în România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, vol. 10, Editura politică, Bucureşti, 1974, p. 621.

75 A.M.A.E. fond S.U.A., relaţii cu România, vol. 38; Cf. Cristian Popişteanu, op. cit., p. 305.

I6 Pentru detalii vezi A. Simion, op. cit., p. 244 – 295.

Capitolul II

INSURECŢIA DIN AUGUST 1944 – MOMENT DE COTITURĂ ÎN SITUAŢIA INTERNĂ ŞI INTERNAŢIONALĂ A ROMÂNIEI

Insurecţia naţională antifascistă şi antiimperialistă din România a reprezentat o încununare a luptei eroice a maselor populare, a forţelor revoluţionare şi progresiste ale

societăţii româneşti în frunte cu partidul comunist, împotriva fascismului şi dominaţiei imperialiste, pentru libertate şi independenţă naţională. Epopeea naţională din august 1944 este considerată cu deplin temei, începutul unei ere noi în istoria milenară a poporului român – era unor adânci prefaceri democratice, revoluţionare din care s-a născut România socialistă, a realizării deplinei independenţe şi suveranităţi naţionale. Insurecţia din România s-a impus, încă din momentul înfăptuirii ei, şi ca un eveniment de seamă în desfăşurarea celui de-al doilea război mondial; ea a grăbit prăbuşirea întregului dispozitiv militar şi politic al Germaniei hitleriste şi obţinerea biruinţei finale împotriva fascismului pe continentul european.

„Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 – se subliniază în Programul Partidului Comunist Român – marchează un moment hotărâtor în dezvoltarea ţării noastre pe un drum nou, deschizând calea eliberării de sub dominaţia Germaniei naziste şi trecerii la realizarea unor profunde transformări sociale revoluţionare în România. Totodată, victoria insurecţiei şi intrarea armatei române în

S războiul antihitlerist au fost apreciate pe plan internaţio nal ca acte cu profunde implicaţii asupra cursului celui de-al doilea război mondial” 1.

1 Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate (i înaintare a României spre comunism, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 50.

ÎMPREJURĂRILE INTERNE şi Analiza insurecţiei din auEXTERNE ALE ÎNFĂPTUIRII gust 1944, cu antecedentele INSURECŢIEI şi urmările ei, pune în lu’ mină, odată cu particularităţi şi coloratură, specifice realităţilor ţării noastre, elemente cu valoare de generalitate, expresii ale

unor cerinţe verificate atunci, ca şi în alte situaţii, drept esenţiale pentru asigurarea victoriei forţelor revoluţionare şi democratice. Între acestea se înscrie cunoaşterea şi folosirea de către Partidul Comunist Român a împrejurărilor interne şi internaţionale în scopul organizării şi desfăşurării cu deplin succes a luptei pentru eliberarea patriei. Este în afară de orice îndoială că tocmai capacitatea de radiografiere a ţesăturii complicate a evenimentelor şi relaţiilor interne şi externe şi ale tendinţelor lor de dezvoltare a dat posibilitate Partidului Comunist Român să elaboreze strategia şi tactica insurecţională în concordanţă cu datele obiective ale realităţii româneşti şi ale situaţiei internaţionale, să organizeze şi să conducă forţele întregii naţiuni în marea bătălie împotriva dictaturii antonesciene şi a ocupanţilor hitlerişti, pentru scoaterea ţării din războiul antisovietic şi alăturarea ei la marea coaliţie antihitleristă.

Cunoaşterea împrejurărilor şi condiţiilor care au dus la marea biruinţă din august 1944 este importantă nu numai pentru stabilirea locului ocupat de insurecţia română în ansamblul războiului al doilea mondial, dar şi pentru înţelegerea situaţiei internaţionale şi a politicii externe postbelice a României şi, în particular, a poziţiei şi acţiunilor sale la Conferinţa de pace de la Paris din 1946.

Poporul român a fost total străin de scopurile războiului hitlerist, manifestându-şi ostilitatea faţă de politica agresivă şi expansionistă a celui de-al treilea Reich. Adversitatea faţă de dominaţia şi asuprirea nazistă îşi avea izvoare în tradiţiile luptei pentru libertate şi independenţă naţională, ale mişcării antifasciste desfăşurate de forţele patriotice în frunte cu P.C.R. în perioada interbelică, în sentimentele de umanism şi de justiţie internaţională, proprii poporului român, care acum erau nesocotite în mod

flagrant. Mişcarea de rezistenţă antifascistă, antihitleristă din România, începută înainte de instaurarea dictaturii legionaro-antonesciene şi intrarea trupelor germane în ţară, a îmbrăcat forme specifice şi a urmat o linie ascendentă, culminând cu puternica ridicare la arme din august 1944. Rezistenţa antihitleristă a poporului român înscriindufse în lupta antifascistă a tuturor popoarelor, se va dezvolta în strânsă legătură cu înfrângerile suferite pe fronturi şi în spatele fronturilor de puterile Axei.

Partidul Comunist Român s-a ridicat de la început împotriva politicii interne şi externe a dictaturii militaro-fasciste şi a arătat că „o nimicitoare catastrofă ameninţă poporul român dacă nu va fi doborât acest regim” 2. În documentele elaborate atât înainte cât şi după începerea războiului împotriva U.R.S.S., C.C. al P.C.R. a făcut aprecieri realiste asupra situaţiei politice interne şi externe a ţării, a indicat obiectivele şi sarcinile rezistenţei antihitleriste. Comuniştii au dezvăluit caracterul antinaţional al aderării la „Pactul tripartit” şi al participării României la războiul împotriva U.R.S.S., consecinţele transformării ţării într-o anexă a imperialismului german. Pe fondul stării de spirit generale antifasciste, chemările şi apelurile P.C.R. au găsit un tot mai puternic ecou în rândurile maselor muncitoare. Martore sunt nenumăratele fapte şi surse documentare – de la greve, acte de sabotare a maşinii de război hitleriste, refuzul de prezentare la încorporare până la consemnările organelor represive existente în arhive. Mărturie stau, de asemenea, numeroasele procese, arestări, condamnări, deportări şi execuţii cu sau fără judecată; în anii 1940 – 1944, aproape 11.000 de persoane învinuite de activitate politică antifascistă au fost arestate, judecate sau condamnate; au fost pronunţate peste 300 de

sentinţe, de condamnare la moarte, dintre care 72 au fost executate. Un regim de cruntă teroare şi represiune a fost instaurat şi pe teritoriul românesc ocupat de Ungaria hortistă. În perioada ocupaţiei hortiste 1940 – 1944, aproape 170.000 de cetăţeni din partea de nord a Transilvaniei au fost trimişi la muncă forţată în Germania sau în lagăre

2 A.I.S.I.S.P., Cota A 6 – XXIV – 1.

de concentrare; dintre aceştia peste 100.000 au fost ucişi**3**. Aceste crime odioase reprezintă puternice acte de acuzare la adresa dictaturii militaro-fasciste, a regimului hortist, a ocupanţilor hitlerişti; ele reflectă, în acelaşi timp, nemulţumirea profundă şi ura împotriva fascismului de care erau animate cele mai diverse pături ale populaţiei române.

În mişcarea de rezistenţă împotriva dominaţiei Germaniei naziste, forţa socială hotărâtoare a fost clasa muncitoare; partea cea mai combativă şi mai bine organizată a poporului român**4**. Gama formelor şi mijloacelor luptei muncitorilor împotriva dictaturii fasciste şi a dominaţiei hitleriste a fost extrem de largă, mergând de la conflicte latente de muncă până la sabotarea sistematică a producţiei de război sub diferite forme, şi la acţiuni făţişe de luptă cu arma în mână. Alături de clasa muncitoare, stimulate de eroismul şi spiritul ei de sacrificiu, s-au situat ţărănimea, intelectualitatea de toate categoriile, funcţionari, mici meseriaşi şi comercianţi, inclusiv cercuri şi grupări burgheze.

Starea de spirit antihitleristă a cuprins treptat şi armata română, formată în marea ei majoritate din ţărani, muncitori şi intelectuali. În rândurile ostaşilor – ofiţeri şi soldaţi –, care păstrau legătura cu oraşele şi satele ţării, simţind pulsul acestora, îşi va face loc tot mai mult ideea

întoarcerii armelor împotriva Germaniei naziste şi a trecerii de partea Naţiunii Unite. O reflectare a sentimentelor antihitleriste ale maselor populare şi armatei a constituit-o larga mişcare antifascistă a prizonierilor de război români din lagărele din U.R.S.S., care a luat naştere chiar în primul an de război. Ca rezultat al acestei mişcări, în 1943 din iniţiativa P.C.R. s-a constituit cu sprijinul guvernului sovietic divizia de voluntari români „Tudor Vladimirescu" şi apoi o altă divizie „Horia, Cloşca şi Crişant

3 Nicolae Ceauşescu, Cuvântare la adunarea festivă din Capitală cu prilejul a 30 de ani de la victoria asupra fascismului şi a 98 de ani de la cucerirea independenţei de stat a României, 9 mai 1975. Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 14, 15.

4 Vezi Gh. Ioniţă, A. Simion, Clasa muncitoare, forţă socială fundamentală a mişcării antifasciste din România, Editura politică, Bucureşti, 1974.

Istoria conferă Partidului Comunist Român meritul de a fi fost forţă politică consecvent antifascistă, capabilă să elaboreze strategia şi tactica luptei de eliberare naţională şi să acţioneze cu fermitate împotriva politicii agresive a Germaniei naziste şi a dictaturii militaro-fasciste. Supunând unei analize atente situaţia politică şi militară, îţi ternă şi externă, după dezlănţuirea războiului hitlerist, pătruns de dorinţa de a salvgarda fiinţa naţională a poporului român, P.C.R. şi-a propus ca sarcină primordială eliberarea de sub dominaţia nazistă şi trecerea Româhiei de partea naţiunilor care luptau contra fascismului. În circulara din8 iulie 1941 şi în Platforma-program din 6 septembrie 1941, intitulată semnificativ Lupta poporului român pentru libertate şi independenţă naţională, au fost stabilite obiectivele principale pe baza cărora P.C.R. a chemat la unire toate

forţele nefasciste: alăturarea României la coaliţia antihitleristă; recucerirea libertăţii şi independenţei naţionale; răsturnarea dictaturii antonesciene şi formarea unui guvern al independenţei naţionale din reprezentanţii tuturor forţelor patriotice; eliberarea părţii de nord a Transilvaniei, răpită României prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940; restabilirea drepturilor şi libertăţilor democratice; îmbunătăţirea temeinică, economică şi culturală a situaţiei maselor de oameni ai muncii. Aflate într-o strânsă interdependenţă şi păstrându-şi valabilitatea în toată perioada războiului, aceste obiective atestă că în orientarea P.C.R. dobândise prioritate obiectivele de ordin naţional, ele constituind programul frontului unic naţional, la care se preconiza să participe toate partidele şi grupările politice nefasciste. Partidul Comunist Român, se sublinia în Platforma-program din septembrie 1941, „este gata să colaboreze cu toate partidele, grupările, persoanele politice şi cu toţi patrioţii români pentru realizarea oricărei revendicări din Platformă, punând ca singurul criteriu al colaborării: atitudinea faţă de ocupanţii hitlerişti, de slugile lor trădătoare de ţară şi de războiul criminal contra Uniunii Sovietice” **5**.

5 A.I.S.I.S.P., Bucureşti, Cota Ab. XXV-2.

Politica P.C.R. de unire a forţelor patriotice antihitleriste, de făurire a frontului unic naţional antifascist s-a înfăptuit în cadrul unui proces complex, fiind facilitată de formarea coaliţiei antihitleriste şi de victoriile acesteia împotriva Germaniei naziste, de amploarea tot mai mare pe care o dobândea lupta popoarelor cotropite de fascism. Un efect pozitiv asupra acţiunii de unire a tuturor forţelor democratice ale ţării în front unic naţional împotriva cotropitorilor hitlerişti şi a regimului antonescian l-a avut

autodizolvarea, în iunie 1943, a Internaţionalei a III-a, ca centru de conducere al mişcării muncitoreşti. „Dizolvarea Internaţionalei Comuniste – se arăta în hotărârea C.C. al P.C.R., adoptată cu acel prilej – uşurează munca partidului în momentul decisiv, […] când ridicarea la luptă a poporului nostru pentru salvarea sa nu mai poate întârzia” 6. Partidele Naţional Ţărănesc şi Naţional Liberal, au respins iniţial îndemnurile şi apelurile la unitate şi colaborare în lupta antifascistă. Spre sfârşitul anului 1943 şi începutul anului 1944, în condiţii favorabile coaliţiei antihitleriste, liderii partidelor burgheze au devenit mai receptivi la propunerile făcute de P.C.R., şi de alte organizaţii progresiste şi democratice, în scopul realizării unei largi coaliţii sociale şi politice capabile să scoată ţara din alianţa nefastă cu puterile Axei şi din războiul hitlerist. I. Maniu, preşedintele P.N.Ţ. şi C.I.C. Brătianu, preşedintele P.N.L., văzuseră în preluarea puterii de către Ion Antonescu o alternativă pentru perioada – pe care o considerau scurtă – de dominaţie a Germaniei în Europa, după care, la momentul oportun, generalul urma să le cedeze locul. De teama prăbuşirii orânduirii sociale pe care o reprezentau, ei – deşi l-au sprijinit pe Antonescu şi au fost de acord cu participarea României la războiul antisovietic în faza iniţială a acestuia – au menţinut legături cu reprezentanţii guvernelor S.U.A. şi Marii Britanii, încercând să le capteze bunăvoinţa pentru ieşirea din situaţia grea în care fusese împinsă ţara, dar printr-o soluţie care să excludă pe plan intern participarea comuniştilor, iar pe plan extern tratativele cu U.R.S.S.

6 Ibidem, cota Ab XXVII-1.

În atitudinea partidelor burgheze faţă de Germania hitleristă şi de dictatura antonesciană au precumpănit formele pasive de împotrivire şi combinaţiile oculte de

cabinet. Atât Maniu cât şi Brătianu nu credeau într-o victorie germană şi nu o doreau, dar contau că germanii şi ruşii se vor decima reciproc şi că totul se va termina printr-o victorie anglo-americană[7]. De aici oscilaţiile şi tergiversările manistobrătieniste, iluzia potrivit căreia, după înfrângerea Germaniei condiţiile de pace, inclusiv noua hartă a Europei, vor fi dictate de S.U.A. şi Marea Britanie. Caracterul unilateral al planurilor liderilor opoziţiei burgheze izvora din anticomunismul lor, din neîncrederea în eficienţa acţiunii maselor populare, din lipsă de realism politic, sub toate aspectele sale. Credinţa că salvarea României putea veni din partea aliaţilor occidentali şi că o colaborare antifascistă strânsă cu forţele revoluţionare şi în primul rând cu Partidul Comunist Român nu era absolut necesară, s-a dovedit a fi profund eronată şi păgubitoare pentru ţară, căci poporul român nu putea aştepta pasiv până când, chipurile, destinul său putea fi asigurat pe fronturile luptelor purtate de armatele coaliţiei antihitleriste.

Acţiunile liderilor partidelor burgheze pentru scoaterea României din războiul hitlerist şi din orbita Axei nu s-au limitat desigur, la contacte cu reprezentanţii marilor puteri occidentale din coaliţia antifascistă, şi nici numai la memorii şi scrisori adresate lui Antonescu. Sub influenţa maselor, ei au întreţinut legături cu o serie de generali şi alte cadre superioare din armată şi din administraţia de stat, îndeosebi din Ministerul de Externe, prin intermediul cărora se informau asupra situaţiei militare şi politice a ţării, au cultivat în cercurile de sub influenţa lor ideea luptei pentru anularea Dictatului de la Viena şi eliberarea părţii de nord a Transilvaniei, au furnizat puterilor occidentale informaţii cu caracter militar şi economic şi, deseori, s-au opus, ori au împiedicat sub diferite forme satisfacerea unor cerinţe de

ordin economic ale Germaniei hitleriste.

Constrânşi de evoluţia evenimentelor politice şi militare

7 Gheorghe Zaharia, Pages de la resistance antifasciste en Roumanie, Editions Meridiane, Bucureşti, 1974, p. 66 – 67.

din primăvara anului 1944, liderii celor două partide burgheze tradiţionale, Iuliu Maniu şi C.I.C. Brătianu au acceptat şi ei în cele din urmă, să colaboreze cu Partidul Comunist Român, să adere la politica sa de front patriotic şi naţional.

Frontul naţional antihitlerist din România s-a realizat treptat şi într-o modalitate originală, fiind alcătuit din mai multe înţelegeri, alianţe şi coaliţii, diferite ca structură şi componenţă, dar legate prin obiectivele Platformei antifasciste, prin rolul polarizator al clasei muncitoare şi prin prezenţa şi acţiunea partidului comunist în fiecare dintre ele. Un prim succes pe această linie l-a constituit crearea, în septembrie 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist, care reunea P.C.R. şi alte organizaţii antifasciste, patriotice. O puternică înrâurire asupra întregului curs al evenimentelor politice interne şi, îndeosebi, a ralierii forţelor antihitleriste a exercitat-o realizarea, în aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc, între Partidul Comunist Român şi Partidul Social-Democrat. Acordul de colaborare între cele două partide muncitoreşti a fost rodul eforturilor stăruitoare desfăşurate timp de mai mulţi ani de comunişti şi de fruntaşi social-democraţi de stânga, pentru lichidarea sciziunii din mişcarea muncitorească, al voinţei întregii noastre clase muncitoare de a acţiona unită în lupta împotriva fascismului, pentru eliberarea ţării. Prin Frontul Unic Muncitoresc care

cuprindea deopotrivă muncitori comunişti, social-democraţi şi fără de partid, s-a creat o forţă social-politică în stare să exercite, prin conducerea unitară şi gradul superior de organizare, o influenţă considerabil mai mare în raport cu ponderea numerică a clasei muncitoare. În fapt, unitatea muncitorească a devenit nucleul catalizator al tuturor forţelor democratice, antifasciste, trunchiul viguros în jurul căruia a crescut coroana unităţii maselor populare, a tuturor categoriilor sociale şi grupări politice patriotice naţionale.

Partidul Comunist Român a urmărit cu atenţie disensiunile existente între guvernul antonescian şi diversele cercuri şi personalităţi burgheze, deplasările intervenite în poziţiile acestora în condiţiile înfrângerilor suferite de Germania nazistă şi ale adâncirii crizei regimului fascist, ceea ce i-a dat posibilitatea să elaboi-eze o tactică adecvată închegării Frontului Unic Naţional Antifascist. Ca urmare, la 26 mai 1944, s-a constituit Coaliţia naţional-democratică, în care erau reprezentate P.C.R., P.S.D., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Madosz-ul, Partidul Socialist Ţărănesc, Partidul Naţional Liberal (Gheorghe Tătărescu) şi Partidul Naţional Democrat (fost al lui Nicolae Iorga). În spiritul orientării sale realiste, care avea în vedere cerinţele fundamentale ale etapei istorice, P.C.R. a stabilit, încă la sfârşitul lunii august 1943, legături cu cercurile Palatului regal. După cum este cunoscut, între regele Mihai şi Ion Antonescu apăruseră chiar din septembrie 1940 o serie de fricţiuni datorită preluării de către general a unora dintre prerogativele regale, a modului său neprotocolar şi uneori vexatoriu de comportare în relaţiile cu membrii familiei regale, excluderii sistematice a monarhului de la adoptarea unor acte de politică internă şi externă a ţării. Pe parcurs, dezvoltarea rezistenţei antifasciste şi înfrângerile suferite de

Germania hitleristă au contribuit la agravarea divergenţelor dintre Palat şi guvernul antonescian, care au căpătat un caracter politic tot mai pronunţat. Ambasadorul Italiei la Bucureşti, Renato Bova Scoppa arată că, din septembrie 1943, după căderea dictaturii lui Mussolini şi încheierea armistiţiului dintre Italia şi Aliaţi, Curtea regală din România „manifesta deschis ostilitatea faţă de germani şi simpaţia faţă de aliaţi" 8. Nu este greu de observat că în spatele fricţiunilor dintre guvernul Antonescu şi cercurile Palatului se afla îngrijorarea celor din urmă că întârzierea schimbării politicii externe a României putea duce la discreditarea definitivă a monarhiei. „Cine îşi poate imagina – se întrebau pe bună dreptate autorii documentului Consiliul de Coroană din primăvara anului 1944 – că monarhia şi o formă de stat ce şi-a manifestat [...] solidaritatea totală cu cauza germană ar putea supravieţui?" 9.

8 Memorial de război, p. 332.

9 A.I.S.I.S.P., fondul nr. 8, dosarul nr. 481. Documentul Consiliul de Coroană (3 mai 1944). Vezi şi Dr. Aurică Simion, Până la orice sacrificiu în interesul poporului român, în: „Magazin istoric", nr. 8/1976, p. 5 – 7.

Frământările cercurilor Palatului în sensul găsirii căilor de scoatere a ţării din război şi prin aceasta de salvare a monarhiei, au fost stimulate, între altele, de faptul că guvernele puterilor occidentale, din coaliţia antihitleristă, nu sprijineau regii care jucau cu ambele tabere pentru a se menţine pe tron şi se compromiseseră prin colaborare cu fascismul. Cunoscând evoluţia situaţiei de la Palat, P.C.R. a sesizat importanţa atragerii regelui de partea forţelor patriotice. Încă de la prima întrevedere cu reprezentanţii regelui, Lucreţiu Pătrăşcanu, care primise sarcina de a stabili legătura cu Palatul, a asigurat că „deşi partidul comunist

păstrează o atitudine republicană, socoteşte însă problema: monarhie sau republică o chestiune neactuală, iar în cazul în care regele va acţiona pentru scoaterea României din războiul lui Hitler, partidul comunist, prin comitetul său central, înţelege să-l sprijine cu toată vigoarea" 10. În primăvara şi vara anului 1944, întâlnirile şi discuţiile între reprezentanţii partidului comunist şi ai Palatului au devenit tot mai frecvente, ajungându-se, la jumătatea lunii iunie 1944, la acceptarea de către Mihai I şi a cercurilor din jurul lui, a planului propus de P.C.R., în vederea răsturnării dictaturii antonesciene.

Concomitent, au continuat tratativele şi cu P.N.Ţ. şi P.N.L. Liderii acestor partide au hotărât în sfârşit să dea curs propunerilor partidului comunist. La sfârşitul lunii aprilie şi începutul lunii mai 1944, s-a format un organism comun de acţiune din reprezentanţii P.C.R., P.S.D., P.N.Ţ., şi P.N.L., iar după mai multe discuţii s-a stabilit denumirea noii coaliţii – Blocul Naţional Democratic – şi s-a adoptat documentul oficial de constituire a acesteia, la 20 iunie 1944. Partidul Comunist Român a cerut să fie încadrate în Blocul Naţional Democratic şi celelalte partide şi organizaţii din Frontul Patriotic Antihitlerist şi din Coaliţia naţional-democratică, dar P.N.Ţ. şi P.N.L. s-au opus. Acţiunea unitară, coordonată a tuturor forţelor sociale şi politice democratice, patriotice în înfăptuirea insurecţiei, nu va fi însă afectată deoarece Partidul Comunist Român a menţinut colaborarea cu forţele care nu fu

10 „Jurnalul de dimineaţă", din 25 decembrie 1944.

seseră incluse în B.N.D., fiind prezent, astfel, în toate coaliţiile şi înţelegerile antifasciste, antihitleriste cu rol catalizator. Programatic, unitatea se exprima în faptul că Declaraţia B.N.D. şi documentele constitutive ale celorlalte

alianţe antifasciste reluau, în sinteză, principalele obiective şi sarcini propuse de partidul comunist în Platforma din septembrie 1941. Faptul că toate partidele şi organizaţiile antifasciste, inclusiv partidele burgheze şi-au însuşit obiectivele de luptă stabilite de comunişti încă la începutul războiului, ilustrează deosebit de semnificativ justeţea orientării politice a Partidului Comunist Român, luciditatea şi realismul programului său, întemeiate pe cunoaşterea şi aprecierea temeinică a situaţiei interne şi internaţionale. Realizarea sistemului larg de alianţe, care mergea de la clasa muncitoare până la partidele „istorice" şi la cercurile Palatului regal, a dus la izolarea aproape totală a dictaturii fasciste. În momentul declanşării insurecţiei şi pe tot timpul desfăşurării ei, Germania hitleristă nu a putut găsi pe teritoriul României niciun sprijin, surpriza cea mai mare pentru ea fiind acţiunea la nivel naţional, angajarea în luptă, în mod practic, a cvasiunanimităţii naţiunii române.

Concomitent cu politica de unire a forţelor patriotice, P.C.R. a elaborat conceptul insurecţiei naţionale antifasciste ca singura cale în măsură să asigure răsturnarea dictaturii antonesciene şi lichidarea dominaţiei hitleriste în România. Începând din primăvara anul 1944, s-a trecut nemijlocit la pregătirea politică şi militară a insurecţiei. Organizaţiile partidului comunist au desfăşurat o neobosită activitate de clarificare a maselor populare asupra necesităţii ridicării cu arma în mână pentru eliberarea patriei. Totodată, Partidul Comunist Român şi-a creat un instrument militar propriu – formaţiunile patriotice de luptă – alcătuite în primul rând din muncitori; în cursul lunilor aprilie şi mai 1944 organizându-se Comandamentul Central al formaţiunilor patriotice de luptă, precum şi organe regionale în Oltenia, Dobrogea, Moldova, Banat şi Ţara Bârsei".

11 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 52, dosarul nr. 1, filele nr. 19 – 22.

O importanţă esenţială pentru succesul insurecţiei a avut-o asigurarea unei strânse conlucrări între forţele patriotice şi armată. În condiţiile în care se dezvolta o puternică stare de spirit antihitleristă, P.C.R. şi-a extins activitatea în rândul trupelor, a stabilit legături conspirative cu un şir de cadre de comandă, animate de sentimente patriotice antihitleriste.**12** Sprijinul acordat orientării P.C.R. de către generali şi ofiţeri superiori şi-a găsit o expresie vie în cursul consfătuirii din 13 – 14 iunie 1944 – cu participarea reprezentanţilor P.C.R., ai regelui şi ai armatei – în cadrul căreia a fost acceptat planul propus de conducerea partidului comunist de înlăturare a dictaturii fasciste pe calea insurecţiei. Faptul că armata ţării, în totalitatea ei, a devenit principalul instrument de execuţie a operaţiunilor insurecţionale, alături de gărzile patriotice înarmate, iar conducerea acţiunilor militare s-a înfăptuit prin eşaloanele superioare ale oştirii, a reprezentat o modalitate nouă, creatoare pentru prima oară în istoria mişcării muncitoreşti revoluţionare, de abordare şi rezolvare a uneia din marile probleme ale revoluţiei.

Operă a maselor populare, a rolului proeminent al P.C.R., a eroismului şi priceperii armatei române, insurecţia naţională antifascistă şi antiimperialistă din România a fost favorizată de un concurs de factori politici şi militari externi, de mersul general al războiului purtat contra Germaniei naziste. În primăvara şi vara anului 1944, forţele militare ale statelor coaliţiei antihitleriste, coordonându-şi eforturile în spiritul înţelegerii de la Teheran**13** au desfăşurat operaţii ofensive de mare anvergură

12 Vezi pe larg în această problemă, general maior dr.

Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceauşescu, colonel dr. Vasile Mocanu: Activitatea Partidului Comunist Român în armată (1921 – 1944), Bucureşti, 1974.

13 Conferinţa de la Teheran (28 noiembrie – 1 decembrie 1943) a fost prima reuniune a conducătorilor guvernelor celor trei mari puteri aliate – I.V. Stalin (U.R.S.S.), F.D. Roosevelt (S.U.A.), W. Churchill (Marea Britanie), care au discutat şi adoptat hotărâri de mare importanţă cu privire la desfăşurarea celui de-al doilea război mondial şi organizarea lumii postbelice: pregătirea şi despre toate fronturile din Europa cu scopul de a pregăti condiţiile zdrobirii depline a Germaniei hitleriste. Silit să renunţe la ofensiva strategică şi să treacă la apărare, Comandamentul hitlerist va acorda ca şi în anii trecuţi, atenţia principală frontului de răsărit; din cele 325 de mari unităţi de care dispunea Wehrmachtul la începutul anului 1944, 198 de divizii şi 6 brigăzi, adică 70 A/o s-o găseau angajate pe frontul contra U.R.S.S.**14**.

Succesele obţinute de armata sovietică la sfârşitul anului 1942 şi în cursul anului 1943, în marile bătălii ce au avut loc la Stalingrad, în Caucaz, la Kursk şi pe Nipru au creat condiţii pentru desfăşurarea, în anul următor, a unor operaţii militare de mari proporţii, menite să asigure eliberarea în întregime a teritoriilor Uniunii Sovietice, aflate sub ocupaţia germană, şi să creeze bazele strategice pentru ofensivă spre centrul şi sud-estul Europei. Până în vara anului 1944, armata sovietică a eliberat cea mai mare parte a teritoriului U.R.S.S. trecând în unele sectoare ale imensului front de peste 3.000 km care se întindea de la Marea Barenţ până la Marea Neagră, pe teritoriile Poloniei, Cehoslovaciei şi României.

Concomitent cu înfrângerile pe frontul de răsărit,

hitleriştii au primit grele lovituri în bazinul Mediteranei şi în Europa occidentală. În iunie 1944, trupele anglo-americane au debarcat în Normandia – Operaţia „Overlord" – realizând nu numai una dintre acţiunile militare hotărâtoare ale celui de-al doilea război mondial, dar şi cea mai grandioasă operaţie de desant aerian şi maritim cunoscută până acum în istoria războaielor[15].

Deschiderea noului front în Franţa a dat posibilitatea realizării unor lovituri coordonate ale aliaţilor în est şi vest, Germania fiind nevoită să ducă războiul pe două mari fronturi, să folosească în vest o parte a rezervelor chiderea celui de-al doilea front în Europa, în mai 1944; statutul de după război al Germaniei; frontierele Poloniei; intrarea U.R.S.S. în războiul împotriva Japoniei; Declaraţia cu privire la Iran.

14 Gh. Zabaria, I. Cupşa, Al. Yianu, Al doilea război mondial (schiţă istorică), Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 191.

15 Vezi: Cornelius Ryan, Ziua cea mai lungă, Editura politică, Bucureşti, 1977.

sale strategice. Disputând de superioritatea de forţe şi de sprijinul rezistenţei franceze, care controla întinse regiuni din ţară, până la sfârşitul lunii august, trupele aliate au eliberat partea de nord-vest a Franţei, debarcând la 15 august 1944 şi în partea de nord a acesteia.

Loviturilor concentrice date Germaniei de armatele coaliţiei antihitleriste li se adăugau luptele de partizani, mişcarea de rezistenţă; cel de-al treilea Reich era nevoit să facă faţă unei situaţii tot mai complicate în ţările subjugate de el. Posibilităţile înaltului Comandament german de a aduce forţe pentru înăbuşirea insurecţiei române au fost reduse de intensele operaţii desfăşurate în vara anului 1944

– după ani de lupte neîntrerupte – de către armata populară şi partizanii iugoslavi în ţinuturile limitrofe României, astfel încât gruparea de armate care putea fi aruncată dinspre sud-vest asupra ţării noastre se afla cu spatele nemijlocit supus loviturilor forţelor armate populare iugoslave. În general, în spaţiul balcanic, unde mai acţionau forţele de rezistenţă, albaneze, bulgare şi greceşti, erau imobilizate considerabile efective şi mijloace naziste. Disponibilităţile de acţiune ale Wehrmachtului în România s-au redus şi din cauza insurecţiei naţionale slovace, iar într-o zonă ceva mai îndepărtată, numeroase efective germane erau blocate la Varşovia de insurgenţii polonezi, care începuseră lupta de la 1 august 1944[16]. Rezultă deci, că insurecţia naţională română din august 1944 s-a încadrat cu forţa şi trăsăturile sale specifice în frontul luptei de rezistenţă al popoarelor, desfăşurat larg, în aproape întreaga Europă ocupată sau dominată de nazişti.

Înfrângerile militare suferite de hitlerişti şi intensificarea acţiunii forţelor antifasciste interne au determinat cercurile guvernante din România, ca şi din alte ţări aservite Reichului, să caute scăpare, iniţiind „sondaje de pace". În toamna anului 1943, diplomaţii români din Portugalia, Spania şi Turcia au primit instrucţiuni de la Mihai

16 Vezi: Rezistenţa europeană în anii celui de-al doilea război mondial, 1938 – 1945, vol. 1. Ţările din Europa centrală şi de sud-est, Editura militară, Bucureşti, 1973.

Antonescu în vederea stabilirii de contacte oficiale cu ambasadele aliate din aceste ţâri. Demersurile făcute la Lisabona, Madrid, Ankara, în Elveţia sau Finlanda, cele întreprinse prin intermediul Vaticanului, ca şi consultările cu guvernele, ungar şi bulgar, n-au adus rezultatele scontate de şeful diplomaţiei antonesciene, care nutrea speranţa

încheierii unei păci separate cu S.U.A. şi Marea Britanie. Din labirintul diplomatic al lui Mihai Antonescu n-a lipsit nici încercarea din iulie 1943 de a găsi o poartă de ieşire împreună cu Mussolini. „Deşi plecaserăm împreună din Bucureşti spre Rocca delle Camminate (reşedinţa de vară a lui Mussolini – n.a.) – arată Renato Bova Scoppa –, cu scopul de a obţine ca ducele să-şi asume el însuşi iniţiativa de a pune capăt conflictului, văzând că prăbuşirea era acum inevitabilă, Mihai Antonescu s-a lăsat influenţat de argumentele aduse de Mussolini, care, recunoscând că situaţia era cât se poate de gravă, a cerut, totuşi, două luni de răgaz înainte de a acţiona" **17**.

17 Memorial de război, p. 332.

Mihai Antonescu a fost primit de Benito Mussolini la 1 iulie 1943. Cu acel prilej, dictatorul fascist italian a declarat că peste două luni el îl va convinge pe Hitler sau va convoca singur „o conferinţă a statelor beligerante şi neutre pentru a hotărî asupra destinelor Europei" (Renato Bova Scoppa, Coloqui con duc dittatori, Roma, 1949, p. 114). Mussolini n-a mai ajuns însă să întreprindă nimic pe plan diplomatic, fiind înlăturat de la putere printr-o conspiraţie de palat, la 25 iulie 1943. (Vezi Max Gallo, Italia lui Musolini, Editura politică, Bucureşti, 1969, p. 438 – 446). Noul guvern italian în frunte cu mareşalul Pietro Badoglio, a acceptat armistiţiul cu aliaţii, care va fi dat publicităţii la 8 septembrie 1943. Deşi trupele anglo-americane au debarcat în sudul peninsulei Italice, ţara a fost ocupată de trupele germane. În acelaşi timp se desfăşura lupta eroică de rezistenţă a poporului italian. Clauzele armistiţiului militar al Aliaţilor cu Italia erau extrem de dure „datorită îndeosebi Marii Britanii care s-a preocupat mai mult de asigurarea supremaţiei sale navale în Mediterana decât de contribuţia italiană la efortul de război.

Cu toate acestea, declaraţia sovietico-anglo-americană din 13 octombrie 1943, precizează că: „Guvernele Marii Britanii, Statelor Unite şi Uniunii Sovietice recunosc oficial poziţia luată de guvernul regal al Italiei în termenii declaraţiei mareşalului Badoglio şi acceptă colaborarea activă a armatei italiene drept cobeligerantă în războiul împotriva Germaniei". (R.l. A.D., p. 141 – 143. Pietro Secchia, Filippo Frassati, Storia della Rezistenza. La guerra di liberazione în Italia. 1943 – 1943, vol. I, Editori Riuniti, Roma, 1965; Rezis-unele cercuri burgheze mai realiste au înţeles că ieşirea României din situaţia gravă în care se afla nu-şi putea găsi soluţie fără U.R.S.S. Astfel, la 11 noiembrie 1943, fostul premier liberal, Gh. Tătărescu a trimis un memoriu lui Ion Antonescu şi s-a adresat în mai multe rânduri ministrului de externe Mihai Antonescu, cerându-le să înceapă negocieri directe cu U.R.S.S. pentru scoaterea ţării din război. La 18 decembrie 1943, liderul liberal a reluat demersurile sale anterioare, pe lângă Iuliu Maniu. „Dându-mi seama încă de atunci că intrasem în faza finală a războiului – arăta Tătărescu în 1945 – şi conştient de rolul pe care Uniunea Sovietică avea să-l joace în această perioadă, ca şi rolul pe care trebuia să-l aibă la viitoarea conferinţă a păcii şi în organizarea de mâine a Europei şi a lumii, m-am adresat domnului Iuliu Maniu, care se intitulase singur «şeful opoziţiei române», pentru a-i tălmăci convingerile şi informaţiunile mele, propunându-i să plecăm împreună la Moscova, pentru a trata cu guvernul Uniunii Sovietice ieşirea României din război [...] D-l Iuliu Maniu a cerut trei zile de reflecţie şi apoi mi-a trimis răspunsul său: domnia sa refuză să adere la planul ce-i comunicasem" **18**.

La sfârşitul anului 1943 şi începutul anului 1944, guvernul Antonescu a intrat în legătură cu ambasadoarea

sovietică la Stockholm, Alexandra Kollontay. Ministrul României în Suedia, Frederic Nanu avea însă instrucţiuni de a se limita la o informare cât mai precisă cu putinţă asupra condiţiilor de armistiţiu propuse de U.R.S.S. şi de a se abţine de la orice propuneri şi sugestii concrete. În februarie, F. Nanu a informat Bucureştiul că, în cazul unei ieşiri rapide a României din război, guvernul sovietic înţelege să respecte suveranitatea şi independenta de stat a României şi să o ajute la redobândirea părţii de nord a Transilvaniei **19**. Guvernul Antonescu nu a răspuns însă la tenta europeană în anii celui de-al doilea război mondial, vol. 2, p. 233 – 239).

18 „Drapelul" din 3 iulie 1945.

19 V.L. Israelian, L.N. Kutakov, Diplomaţiia agresorov. Ghermano-italo-iaponski fascisku Blok. Istoria ego vosnikovenia i kraha, Editura „Nauka", Moscva 1967, p. 329 – 330, 333; F. Nanu, The First Soviet double Cross, în: „Journal of central European Affairs", nr. 12/1952.

propunerile sovietice, iar la sfârşitul lunii februarie 1944 cu acordul fruntaşilor opoziţiei manistobrătieniste şi al regelui, s-a hotărât trimiterea la Ankara şi, de acolo la Cairo a unui emisar neoficial, prinţul Barbu Ştirbei, cu misiunea de a se informa de la reprezentanţii celor trei puteri aliate asupra principiilor pe baza cărora România urma să iasă din războiul hitlerist şi să se alăture coaliţiei Naţiunilor Unite**20**. Guvernul sovietic a interpretat această hotărâre ca o renunţare a guvernului român la negocierile purtate până atunci cu U.R.S.S. în vederea încheierii armistiţiului şi s-a socotit îndreptăţit să nu se mai considere angajat cu niciuna din propunerile avansate României la Stockholm**21**.

Guvernului sovietic îi erau, desigur, cunoscute sondajele şi contactele diplomatice iniţiate de reprezentanţii guvernului român şi ai opoziţiei în diferite ţări în vederea

depistării unor căi pentru desprinderea României din Axă. Astfel, încă de la Conferinţa de la Teheran (28 noiembrie – 1 decembrie 1943), W. Churchill, susţinând proiectul debarcării aliaţilor occidentali în Balcani, menţiona că „România încă de pe acum caută ţara în faţa căreia să poată capitula" 22. Fostul ministru al României la Ankara, Alexandru Creţeanu, relatând o convorbire a sa avută cu Ion Antonescu la începutul anului 1944, arăta că acesta i-ar fi precizat că „nu va lupta niciodată contra germanilor", dar a adăugat „că va preda lui Maniu frânele guvernării, dacă englezii şi americanii vor înainta spre Dunăre şi vor cere să facă acest lucru" 23. Sub presiunea dezastrului de la Stalingrad – arată fostul diplomat român – liderii ţărilor „satelite" şi-au întors speranţele spre aliaţii occidentali, fiind pregătiţi „să conteze pe mila

2, 1 Ibidem; Traian Udrea, Rolul forţelor politice interne din România în restabilirea independenţei ţi suveranităţii în preajma insurecţiei naţionale antifasciste şi antiimperialiste din august 1944, în „Revista de istorie", nr. 12/1975.

21 V.L. Israelian, L.N. Kutakov, op. cit., p. 332.

22 Conferinţa de la Teheran. Stenogramă, în „Magazin istoric", nr. 7 – 8, iulie-august 1968, p. 36.

23 Alexandru Cretzianu, The Lost Opportunity, Iohnatan Cipe, Bedford Square, London, 1957, p. 87—88, 170.

I

Occidentului cu singura condiţie de a primi asigurarea că ţările lor nu vor fi ocupate de Armata Roşie" 24. La 10 ianuarie 1944, V.M. Molotov a adus la cunoştinţă ambasadorului englez la Moscova că guvernul sovietic a împuternicit pe ambasadorul său pe lângă guvernele

iugoslav şi grec de la Cairo, N.V. Novicov „să conducă împreună cu reprezentanţii Marii Britanii şi Statelor Unite negocierile cu emisarul lui Maniu. O comunicare similară a făcut Departamentul de Stat, desemnându-l pe ambasadorul Mac Veagh, acreditat pe lângă guvernul iugoslav de la Cair025.

Tentativele guvernului antonescian de realizare a unei înţelegeri separate cu S.U.A. şi Marea Britanie, care anima şi cercurile conducătoare ale P.N.Ţ. şi P.N.L., au fost neîndoielnic alimentate, cel puţin până la Conferinţa de la Teheran şi de diplomaţia engleză şi americană, care avea în calcul perspectiva deschiderii noului front european în Balcani şi a pătrunderii trupelor occidentale în această zonă, inclusiv în România, înainte de a ajunge aici armata sovietică26. Deşi la Conferinţa interaliată de la

24 Ibidem.

25 D.G.F.P., vol. IV, p. 133 – 135.

26 La 14 noiembrie 1943, Legaţia română din Spania trimitea ministrului afacerilor externe o telegramă care conţinea următorul rezumat al discuţiei purtate cu ambasadorul S.U.A. la Madrid: „Informaţiile Marelui Stat Major american arată că ofensiva rusă ia t proporţii gigantice şi că armata germană nu o va putea opri. Începe, deci, să apară riscul unei ocupaţiuni a teritoriului nostru de către trupele sovietice. Interesul României este să evite cu orice preţ această ocupaţie care ar periclita existenţa ei viitoare. Dacă guvernul român ar fi de acord cu condiţiile de mai jos, guvernul american ar fi în măsură să ne asigure că măcar o parte din teritoriul nostru va fi ocupat de trupe anglo-americane, ceea ce ar constitui pentru România singura posibilitate de salvare.

În ceea ce priveşte condiţiile ele ar fi următoarele:

a) Guvernul român ar remite guvernului american în cel mai scurt termen şi în cel mai strict secret un document semnat de dvs. (Mihai Antonescu – n.a.) în care să se arate că este dispus să negocieze cu aliaţii pe baza formulei capitulare fără condiţii.

b) De îndată ce acest document ar fi remis, un delegat militar român având plenipotenţa ar pleca în Turcia, Siria şi Egipt la cartierul general al generalului Eisenhower cu care ar negocia chestiunile de ordin militar.

Teheran, planul „Variantei balcanice" 27 susţinut de Winston Churchill sub forma unei combinări a operaţiei „Overlord" cu o debarcare în Balcani n-a fost acceptat, hotărându-se ca ofensiva pe frontul sovieto-german să fie coordonată cu deschiderea celui de-al doilea front european în nordul Franţei, cabinetul de război britanic a continuat să nutrească speranţa realizării sale parţiale. În divergenţă cu Marea Britanie, Statele Unite nu se arătau dispuse să sprijine niciun fel de proiecte care să le limiteze libertatea de acţiune în această zonă. În plus, guvernul S.U.A. considera, în vara anului 1944, ca element de bază al politicii sale militare, acela „de a nu folosi forţe americane în operaţiunile din Balcani" 28.

Începutul destrămării coaliţiei fasciste, marcată de prăbuşirea regimului Mussolini în vara anului 1943 a determinat activizarea preocupărilor puterilor aliate de elaborare a unor măsuri coordonate privind reglementarea situaţiei ţărilor care părăseau Axa şi într-un plan mai larg, pentru organizarea postbelică a lumii. Guvernele american şi britanic s-au convins tot mai mult de necesitatea scurtării duratei războiului, ceea ce implica o mai strânsă colaborare cu U.R.S.S., în cadrul coaliţiei antihitleriste, atât pe tărâm militar, cât şi politic. „Astăzi – sublinia preşedintele

Roosevelt în discursul radiodifuzat din 28 iulie 1943 – lupta cea mai grea, lupta decisivă are loc în Rusia… Statele Unite vor fi întotdeauna bucuroase să întreţină relaţii de bună vecinătate şi de prietenie sinceră în lumea de mâine cu o naţiune care salvânc) Acordul eventual intervenit ar fi ţinut în cel mai strict secret şi n-ar fi executat decât în momentul socotit oportun de strategia aliată.

d) Pentru o cât mai bună reuşită a acestei executări este bine ca o cât mai importantă fracţiune din armata română să fie păstrată intactă şi să fie în măsură a rezista unei eventuale reacţiuni germane (R.I.A.D., p. 150 – 151).

27 în legătură cu „Strategia balcanică" în timpul celui de-al doilea război mondial, vezi: dr. Eugen Preda, Săritura de pisică, Editura militară, Bucureşti, 1976.

28 poreign Relation of the United States. Diplomatic Papers 1944, vol. I, General Departament of State, U.S. Government Printing Office, Washington, 1966, p. 610 – 611.

du-se pe sine, a contribuit la salvarea restului lumii de primejdia nazistă" **29**.

Conferinţa miniştrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Angliei, ţinută la Moscova între 19 şi 30 octombrie 1943 şi apoi Conferinţa de la Teheran a conducătorilor celor trei state din luna următoare, au dovedit că principalele puteri ale coaliţiei antihitleriste, în pofida deosebirilor dintre ele erau decise să se înţeleagă în problemele esenţiale ale desfăşurării în continuare a războiului şi ale organizării lumii după înfrângerea puterilor Axei. La Conferinţa din capitala Uniunii Sovietice, reprezentanţii S.U.A. şi Marii Britanii s-au declarat de acord să se precizeze în comunicatul asupra conferinţei că cele trei guverne consideră grăbirea sfârşitului războiului ţelul lor primordial, iar la Teheran s-au stabilit condiţiile şi termenul deschiderii

celui de-al doilea front în Europa. Comunicatul Conferinţei de la Teheran dat publicităţii consemna, de asemenea, hotărârea ţărilor respective de a conlucra, „atât în timpul războiului, cât şi în perioada de pace ce va urma… Noi – menţiona comunicatul – vom căuta cooperarea şi participarea activă a tuturor statelor, mari şi mici, ale căror popoare s-au consacrat cu inima şi gândirea lor, asemenea popoarelor noastre, nimicirii tiraniei şi sclaviei, asupririi şi intoleranţei. Noi vom saluta intrarea lor, – atunci când vor dori să intre – în familia Naţiunilor Democratice ale lumii" **30**.

Cu privire la ţările eliberate de armatele aliate, delegaţii britanici şi americani au propus, iniţial, ca deciziile politice să fie adoptate de comandanţii militari ai armatelor participante la operaţiuni în zonele respective. În urma discuţiilor, Conferinţa miniştrilor de externe de la Moscova a stabilit crearea unei Comisii consultative europene, cu sediul la Londra, care să studieze problemele politice legate de încheierea operaţiunilor militare şi să ela

29 Franklin D. Roosevelt, Messages de guerre, vol. I, p. 151.

30 Documents of American History, F.dited by Henry Steele Commager, Seventh Edition, vol. II, New York, 1962, p. 481 – 483; vezi şi R.I.A.D., p. 152 – 156.

boreze recomandări spre a fi supuse guvernelor celor trei mari puteri.

Miniştri de externe ai S.U.A. şi Marii Britanii au prezentat la Conferinţa de la Moscova proiecte de federalizare a ţărilor mici şi mijlocii din Europa centrală şi de sud-est, dar n-au putut obţine acordul guvernului sovietic**31**. Ideea va fi reluată de Churchill în ultima zi a Conferinţei de la Teheran cu prilejul discutării planului

expus de preşedintele Statelor Unite cu privire la împărţirea Germaniei în cinci zone autonome, primul ministru britanic propunând izolarea Prusiei, desprinderea Bavariei şi a altor câtorva regiuni din sud pentru includerea lor, împreună cu alte state ale Europei centrale, în Federaţia dunăreană.

I.V. Stalin, care nu împărtăşea părerile cu privire la dezmembrarea Germaniei, s-a declarat împotriva creării de noi grupări statale, ceea ce l-a determinat pe F.D. Roosevelt să propună transmiterea acestei probleme comisiei consultative europene de la Londra**32**.

În cursul lunilor mai, iunie şi iulie 1944, W. Churchil a făcut multe încercări de realizare, până la sfârşitul războiului sau cel puţin pentru trei luni, a unei înţelegeri anglo-sovietice pe baza căreia U.R.S.S. să-şi asume responsabilitatea în România şi Bulgaria, iar Marea Britanie în Grecia şi Iugoslavia**33**. În cele din urmă, la 15 iulie 1944, guvernul S.U.A. şi-a dat asentimentul; dar guvernul sovietic nu a manifestat niciun interes pentru a continua în acel moment schimbul de păreri referitor la propunerea britanică**34**.

31 Marea Conflagraţie… p. 311.

32 Teheran, Yalta, Potsdam. Zbornik dokumentov, Moskva, 1967, p. 51 – 52.

33 Corespondenţa preşedintelui Consiliului de Miniştri al U.R.S.S. cu preşedinţii S.U.A. şi cu prim-ministrul Marii Britanii din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, 1941 – 1945, vol. I, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1958, p. 292 – 295.

34 L. Stavrianos, The Balcans since, 1945, Halt, Reinhart and Winston, New York, 1963, p. 809. Autorul, istoric american de ori gine greacă, consideră că înţelegerea respectivă n-a putut intra în vigoare, dar că „în unele ocazii critice, ambele guverne au acţionat în conformitate cu

acordul propus". Alţi autori, invocând memoriile lui Cordell Hull, sunt de părere că Roosevelt a aderat la planul lui în condiţiile înaintării spre apus a trupelor sovietice, guvernele S.U.A. şi Marii Britanii, legate prin documentele oficiale de constituire a coaliţiei antihitleriste, inclusivprin Declaraţia Naţiunilor Unite din 1 ianuarie 1942, să nu ducă tratative, să nu încheie armistiţiu sau pace separată, n-au dat curs sondajelor guvernului antonescian, cu atât mai mult cu cât era vorba de o ţară care practic ducea război numai împotriva U.R.S.S. Totodată, guvernele englez şi american au recunoscut Uniunii Sovietice prioritatea în tratativele cu România. În acest sens, guvernul britanic a declarat, într-o notă adresată guvernului sovietic la 16 ianuarie 1944, că având în vedere că armatele sovietice, „vor fi primele care vor ajunge în România, guvernul sovietic va juca rolul principal în stabilirea condiţiilor armistiţiului" **33**.

La 2 aprilie 1944, când trupele sovietice, în urma unei ofensive puternice pe teatrul sudic al frontului, intraseră pe teritoriul românesc, guvernul U.R.S.S. a dat publicităţii o declaraţie în care se arăta că „el nu urmăreşte achiziţionarea vreunei părţi din teritoriul Româjtiei sau schimbarea orânduirii de stat din România" şi că „ofensiva armatelor sovietice pe teritoriul românesc este dictată exclusiv de necesităţile războiului şi de continuarea rezistenţei armatelor duşmane" **36**.

Între timp, guvernul sovietic a elaborat condiţiile armistiţiului cu România, le-a supus spre discuţie reprezentanţilor guvernelor englez şi american la 8 aprilie 1944 şi, cu acordul lor, la 12 aprilie 1944, au fost comunicate lui Barbu Ştirbei. Concomitent, din iniţiativa U.R.S.S. au fost reluate contactele româno-sovietice oficioase în capitala Suediei, de unde, la 13 aprilie 1944, au fost transmise de V.

Semionov lui F. Nanu aceleaşi propu-Churchill „nu fără a impune câteva restricţii: acordul între Londra şi Moscova nu va fi aplicabil decât în condiţii de război şi nu va aduce niciun prejudiciu drepturilor şi responsabilităţilor pe care fiecare dintre cele trei mari puteri le va avea de exercitat în timpul regiemetărilor de pace şi, prin urmare, în ceea ce priveşte ansamblul Europei". Vezi Nicolette Franck, La Roumanie dans L'engrenage, Elsevier Sequoia, Paris, Bruxelles, 1977, p. 76.

35 L.V. Israelian, L.N. Kutakov, op. cit., p. 330.

36 R.I.A.D., p. 158.

neri de armistiţiu ce fuseseră oferite cu o zi înainte, prinţului Barbu Ştirbei.

Condiţiile de armistiţiu propuse de U.R.S.S. constau în următoarele. „În primul rând, trupele române care cooperează cu germanii împotriva Armatei Roşii, în Crimeea – şapte divizii, iar în regiunea Chişinău – trei divizii sau mai mult, trebuie să capituleze în faţa Armatei Roşii, sau să dea o lovitură în spatele germanilor şi să desfăşoare operaţiunile împotriva germanilor împreună cu Armata Roşie. Dacă vor face acest lucru, guvernul sovietic se angajează să completeze armamentul acestor divizii şi să le treacă imediat la dispoziţia mareşalului Antonescu şi a lui Maniu.

În al doilea rând, condiţiile sovietice minime de armistiţiu sunt:

1. Ruptura cu germanii şi lupta comună a trupelor române şi a trupelor aliate, inclusiv Armata Roşie, împotriva germanilor, pentru restabilirea independenţei şi suveranităţii României.

2. Restabilirea frontierei româno-sovietice după tratatul din 1940. (Este vorba de schimbul de note care a

avut loc între cele două ţări, în iunie 1940, şi nu de un tratat propriu-zis n.a.)

3. Repararea pagubelor provocate Uniunii Sovietice prin operaţiunile militare şi prin ocuparea teritoriilor sovietice de către România.

4. Înapoierea tuturor prizonierilor de război sovietici şi aliaţi, cât şi a internaţilor. Aceste condiţii minime pot fi înrăutăţite în cazul în care România nu le acceptă imediat.

În al treilea rând, guvernul sovietic nu cere ocuparea României de către trupele sovietice în perioada armistiţiului, însă trupele sovietice cât şi celelalte trupe aliate, trebuie să aibă posibilitatea – dacă acest lucru este cerut de situaţia militară – să se deplaseze în toate direcţiile pe teritoriul românesc, iar guvernul României trebuie să acorde în acest scop toată asistenţa prin mijloacele sale de comunicaţie pe pământ, pe apă şi în aer.

În al patrulea rând, guvernul sovietic consideră judecata arbitrajului de la Viena ca fiind injustă şi espt de acord să întreprindă acţiuni comune cu România, împotriva ungurilor şi germanilor, pentru realipirea celei mai mari părţi a Transilvaniei la România. Acest lucru va fi confirmat în cursul reglementării păcii.

În al cincilea rând, dacă România doreşte, pentru contactul cu Uniunea Sovietică, în afară de reprezentantul militar pentru problemele de război, şi un reprezentant politic pentru problemele politice, guvernul sovietic nu are nimic împotrivă" **37**.

La 1 Mai 1944, reluând propunerile de mai sus, I.V. Stalin arăta în Ordinul de zi dat cu acel prilej: „România, Ungaria, Finlanda şi Bulgaria nu au decât o singură posibilitate de a evita catastrofa: aceea de a o rupe cu germanii şi de a ieşi din război. Dar cu greu s-ar putea crede

că actualele guverne ale acestor ţări ar fi în stare să o rupă cu germanii. Trebuie să se presupună că popoarele acestor ţări vor trebui să ia ele însele în mână cauza eliberării lor de sub jugul german" 38. În adevăr, la 15 mai 1944, guvernul Antonescu a respins oficial condiţiile de armistiţiu, fără să întrerupă complet contactele cu reprezentanţa diplomatică sovietică din Suedia. Din relatările lui Frederic Nanu, rezultă că pe baza instrucţiilor primite de la Mihai Antonescu, el a întocmit un memorandum pe care l-a înmuiat ambasadoarei sovietice la 29 mai 1944. În acest document se arată, între altele, că guvernul român dorea ca schimbarea de front să fie bine pregătită şi momentul să fie ales în aşa fel, încât să se evite un război civil sau vărsări inutile de sânge în România. În acest scop, guvernul român dorea să obţină din partea U.R.S.S. un răgaz de 15 zile de la data anunţării încheierii armistiţiului, în care să poată negocia cu guvernul german evacuarea trupelor hitleriste de pe teritoriul ţării, această operaţie urmând să cadă, în acel interval de timp, exclusiv în sarcina părţii române. După acceptarea armistiţiului, guvernul Antonescu urma să cedeze puterea unui guvern civil, care să aibă sediul într-o zonă neocupată de trupele

37 Ibidem, p. 159 – 160.

38 Despre Marele Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei, ediţia a IV-a, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1955, p. 131 – 132.

sovietice. În ceea ce priveşte problemele teritoriale, guvernul Antonescu propunea ca ele să fie rezolvate definitiv la viitoarea conferinţă de pace. La 2 iunie 1944, guvernul sovietic a acceptat propunerea ca România, în dorinţa de a rămâne neutră după ieşirea din războiul antisovietic, să aibă libertatea de a elibera prin mijloace proprii, în termen de 15 zile, teritoriul naţional, precizând că

dacă guvernul român este de acord cu celelalte propuneri sovietice să trimită o delegaţie în U.R.S.S. pentru semnarea armistiţiului[39]. Din propunerile avansate de guvernul Antonescu rezultă clar că ieşirea României din război era condiţionată de înţelegerea prealabilă cu Germania, de tratative cu hitleriştii, ceea ce practic era irealizabil.

Nu mai puţin lipsite de şanse au fost încercările de a se obţine, prin intermediul misiunii Ştirbei, promisiunea S.U.A. şi Marii Britanii privind debarcarea unor trupe aeropurtate ale acestor ţări în România.

La 25 mai 1944, lui Barbu Ştirbei i s-a alăturat Constantin Vişoianu sosit la Cairo cu un memorandum transmis de I. Maniu, în numele „întregii opoziţii române [1]. Acest document cuprindea o informare cu privire la realizarea unui acord antifascist între principalele partide democratice din România şi asentimentul unor generali comandanţi de mari unităţi de a participa la o acţiune militară antihitleristă pe linia frontului din Moldova, precum şi următoarele observaţii la condiţiile armistiţiului oferite de aliaţi: 1. Întreg teritoriul ocupat de trupele sovietice să fie numai sub administraţia românească; 2. Părţile din teritoriul românesc care nu sunt în zona de operaţie – de exemplu Bucureşti – să nu fie ocupate de forţele aliate; 3. Fondurile Băncii Naţionale luate de germani să fie restituite noului guvern; 4) Fondurile româneşti în S.U.A. şi Marea Britanie să fie libere; 5) Toată Transilvania să fie restituită României[40]. Reprezentanţii

[39] Frederic Nano, op. cit., p. 247 – 251; A. Hillgruber, Hitler, König Carol tind Marseball Antonescu, ed. II-a, Wiesbaden, 1965, p. 197.

[40] Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers, vol. IV, Europe, 1944, Washington, United States

Government Brinting Office, 1966, p. 180.

puterilor aliate au refuzat să discute aceste observaţii „înainte de a se confirma de către «opoziţia româna» ca doreşte cu adevărat să organizeze ieşirea Româftiei din război" şi au propus trimiterea peste linia frontului a unui general care să ia contact cu comandamentul sovietic pentru coordonarea acţiunilor antihitleriste ale opoziţiei române cu operaţiile armatei sovietice. După primirea unui nou mesaj din ţară, prin care se confirmă acceptarea condiţiilor de armistiţiu ca bază de discuţie, la 29 mai 1944 reprezentanţii celor trei puteri aliate au decis să ia cunoştinţă de conţinutul mesajului şi de observaţiile aduse de Vişoianu, dar au constatat că din ele nu rezultă clar hotărârea de semnare imediată a armistiţiului şi au comunicat emisarilor români că „negocierea, în continuare, nu ar servila ceva" şi că „negocierile sunt considerate terminate" **41**. Fără a fi total întrerupte, tratativele cu aliaţii purtate în capitala Egiptului de Ştirbei şi Vişoianu au intrat într-un impas prelungit până în preajma zilei de 23 August 1944. Contextul real al negocierilor de la Cairo, fără de care analiza propriu-zisă a convorbirilor ar rămâne unilaterală, era dat nu numai de dinamica luptelor de pe front, dar şi de tratativele dintre principalii trei aliaţi privind relaţiile internaţionale postbelice. În acest context, negocierile de la Cairo aveau un loc şi un rol secundar pentru ei „invers proporţional cu cel atribuit de cei care iniţiaseră şi se aflau în culisele „misiunii" Ştirbei. Faptul avea să influenţeze chiar mai mult mersul sinuos al convorbirilor, decât a doua premisă falsă a acestora, că totuşi «varianta balcani că, va aduce în România trupele anglo-americane ca garante ale unui regim monarhic burghez**42**. Speranţa într-o asemenea alternativă explică în bună măsură reticenţa şefilor P.N.Ţ. şi P.N.L. faţă de

propunerea făcută la Cairo, încă în mai 1944, de către reprezentanţii celor trei puteri aliate de a se stabili contactul direct cu autorităţile sovietice pentru negocierea armistiţiului şi coordonarea acţiunilor militare române cu cele ale armatei sovietice, în cursul lunii iulie, răspunzând unui mesaj transmis

41 Ibidem, p. 181.

42 Dr. Eugen Preda, op. cit., p. 199.

de Gheorghe Tătărescu în numele Coaliţiei Naţional-Democrate, prin intermediul fostului preşedinte cehoslovac Eduard Beneş, guvernul sovietic a invitat la Moscova delegaţii opoziţiei, inclusiv ai grupării Tătărescu, pentru discutarea condiţiilor armistiţiului şi a căii de ieşire a României din războiul hitlerist. Mihai Antonescu şi Grigore Niculescu-Buzeşti, sfătuiţi de I. Maniu au reţinut însă pentru ei această invitaţie, necomunicându-i-o lui Tătărescu decât la 18 august 1944**43**. În paralel, ca rezultat al discuţiilor dintre reprezentanţii partidelor politice din B.N.D., ai armatei şi Palatului regal s-a decis trimiterea în U.R.S.S. a generalului Al. Aldea, însoţit de col. Em. Ionescu, cu plenipotenţă din partea regelui şi a B.N.D. pentru definitivarea condiţiilor armistiţiului şi cooperării militare româno-sovietice. Guvernul sovietic şi-a dat acordul pentru primirea plenipotenţiarilor români, dar liderii P.N.Ţ. şi P.N.L. au tregiversat ratificarea mandatului lor. La întâlnirile din 18 – 20 august 1944, Lucreţiu Pătrăşcanu a ridicat din nou în faţa reprezentanţilor Palatului şi a preşedintelui P.N.Ţ. problema contactului direct cu guvernul sovietic; la 20 august s-a hotărât în sfârşit trimiterea generalului Aldea peste linia frontului, în ziua de 23 August 1944**44**.

Actul de constituire a Blocului Naţional Democratic prevedea la primul său punct: „Încheierea fără întârziere, în

baza ofertei făcute de aliaţi, a unui armistiţiu cu Naţiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii), căutând a obţine condiţiile posibile cele mai bune pentru interesele ţării" 45. Conducătorii P.N.L. şi P.N.Ţ. au considerat, până la 20 August 1944, că definitivarea şi semnarea textului acordului de armistiţiu trebuia să preceadă acţiunea de răsturnare a guver

43 „Drapelul", din 3 iulie 1945. Pentru detalii vezi şi V. Liveanu, Cu privire la conceptul insurecţiei din august 1944. Despre preliminariile arestării lui Ion Antonescu, în „Revista de istorie", tomul 30, nr. 9/1977, p. 1600 – 1601.

44 Ibidem; „Jurnalul de dimineaţă*, din 25 decembrie 1944.

45 „România liberă*, din 10 august 1944; vezi şi V. Liveanu, Asupra elaborării ţi semnificaţiei declaraţiei de constituire a Blocului Naţional Democrat, în „Revista arhivelor*, anul LIII, nr. 3, p. 317 şi următ.

nului Antonescu şi ieşirea României din războiul hitlerist. Desigur, o astfel de alternativă era de dorit din punctul de vedere al României, dar ea s-a dovedit a fi nerealizabilă. Evoluţia evenimentelor a confirmat justeţea concepţiei Partidului Comunist Român care a văzut în mişcarea antihitleristă din ţară factorul hotărâtor al asigurării unor condiţii de armistiţiu favorabile. Exprimând această concepţie la Consfătuirea din 13 – 14 iunie 1944, Emil Bodnaraş a declarat în esenţă: „Clica trădătoare trebuie lovită din plin, ieşirea ţării din război trebuie realizată cu arma în mână, situaţia în care ne găsim cere să trecem neapărat, fără şovăială, la luptă împotriva nemţilor. Pentru aceasta nu există decât o singură posibilitate: organizarea unei acţiuni care să cuprindă mase largi populare şi armata. Numai în această situaţie aliaţii de vor acorda atenţie, vor

sta la masa tratativelor pentru a discuta cu noi încheierea armistiţiului" 46.

După 23 August 1944, liderii partidelor „istorice" au explicat atitudinea lor, din timpul sondajelor pentru încheierea armistiţiului şi prin lipsa sprijinului pe care-l aşteptau de la Antonescu. Astfel, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 16 septembrie 1944, C.I.C. Brătianu, preşedintele P.N.L. preciza: „Până în ultimul moment domnul mareşal n-a vrut să înţeleagă că putea să ajute cu ceva această acţiune pe care o duceam. Din contră: a contracarat-o. Şi a trebuit să lucrăm contra lui mai mult încă decât contra nemţilor din ţară. Devenise un instrument prea orb în mâna lor" 47.

Punctul de vedere al P.C.R. în problema negocierii armistiţiului, până la 23 August 1944, a fost exprimat fără echivoc în aceeaşi şedinţă de Lucreţiu Pătrăşcanu: „Există un vinovat, şi eu vorbesc foarte deschis, există un vinovat pentru că România nu a încheiat armistiţiul pe baza propunerilor (sovietice – n.a.) din aprilie şi acest vinovat sunteţi dv. – d-le Maniu [...] Dacă aţi fi fost de acord cu noi – eu am fost în martie – să activăm pentru

46 D. Dămăceanu, O consfătuire istorică, în „Magazin istoric", nr. 6/1969, p. 7.

47 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 8944, Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 13 şi 16 septembrie 1944.

salvarea, pentru scoaterea României din război în cel mai bun moment istoric, trupele ruseşti făcuseră spărtura de la Uman, dar nu trecuseră Bugul şi România ar fi putut atunci discuta condiţiile armistiţiului. Nu aţi făcut-o, invocând aşteptarea unui răspuns de la d-l Ştirbei, care, a venit într-un moment când situaţia era schimbată [...]

Este o mare răspundere istorică, d-le Maniu, că la propunerile de armistiţiu din aprilie, dv, aţi răspuns în iunie, fiindcă aliaţii, în două luni, nu de la generalul Antonescu au aşteptat răspuns, ci de la dv., răspuns care a venit după două luni de zile" 48. Poziţia duplicitară şi de tergiversare a reprezentanţilor partidelor burgheze din România din timpul negocierilor de armistiţiu cu aliaţii, izvora dintr-o tendinţă conservatoare, de clasă, din teama că doborârea dictaturii fasciste va fi urmată de o mişcare socială cu caracter revoluţionar. Încercând să răspundă învinuirilor aduse de reprezentantul P.C.R., în şedinţa Consiliului de Miniştri din 16 septembrie 1944, Iuliu Maniu arăta: „Mă găseam în faţa situaţiei: Cum să fac? Să facem pe cale normală sau pe cale de lovitură? Cine a făcut o revoluţie, ca mine, nu o mai face a doua oară. Pentru că se ştie cum începi, dar nu şti cum termini" 49.

Situaţia internă şi internaţională a României din a doua jumătate a verii anului 1944 prezenta indicii clare privind posibilitatea trecerii la răsturnarea dictaturii antonesciene, scoaterea ţării din războiul dus alături de Germania hitleristă, iar pregătirile în acest scop erau definitivate. La 20 august 1944 a început marea ofensivă a armatei sovietice de la aripa de sud a frontului sovieto-german. La şedinţa de la Palatul regal din noaptea de 21 spre 22 august 1944, convocată din iniţiativa Partidului Comunist Român, s-a stabilit declanşarea acţiunii insurecţionale la 26 august 1944, considerându-se că fiind sfârşit de săptămână, măsurile de pază şi siguranţă ale organelor dictaturii fasciste scădeau în intensitate; se avea în vedere, de asemenea, trimiterea între timp a unei telegrame către reprezentanţii puterilor aliate de la Cairo – prin care să se soli

48 lbidem.

49 Ibidem. I. Maniu se referea la actul restaurației din 1930, când sprijinise aducerea pe tron a ex-regelui Carol al II-lea.

câte pe ziua de 26 august bombardament aerian asupra unor obiective germane – și îndeosebi evoluția ofensivei sovietice, angajarea majorității trupelor germane existente pe frontul dintre Carpații Răsăriteni și Limanul Nistrului. Organizatorii insurecției au trimis prin cifru în noaptea de 22 spre 23 August 1944 o telegramă la Ankara prin care solicitau plenipotențiarului român să comunice reprezentanților puterilor aliate din capitala Egiptului, că opoziția română a hotărât să încheie armistițiul, să răstoarne guvernul Antonescu și să întoarcă armele contra Reichului. Potrivit unor informații, această comunicare n-a ajuns la destinație până în după-amiaza zilei de 23 August 1944. Cât privește data începerii insurecției, în telegramă se prevedea 26 august, cum se stabilise inițial. Așa că, aliații nu au cunoscut dinainte că România va trece alături de ei începând de la 23 August 1944**30**.

Analiza contextului internațional din momentul insurecției din România impune, totodată, precizarea că Germania hitleristă dispunea de mari posibilități pentru continuarea războiului; ea avea încă la dispoziție un important potențial militar și un teritoriu întins, iar producția ei de armament și tehnică de luptă se menținea la un nivel ridicat.

Comandamentul suprem al Wehrmachtului, care nu considera partida pierdută, acorda o atenție principală frontului sovieto-german și în cadrul acestuia, aripii de sud din zona Iași-Chișinău, dându-și seama de importanța menținerii acestui sector pentru stăpânirea întregii Peninsule Balcanice. Comandamentul hitlerist a organizat în

această zonă un aliniament fortificat cu forţe considerabile – aproape 641.000 de militari – constituite în Grupul de armate „Ucraina de Sud”. Din cele 47 de divizii ale acestui grup, **50.5**1.22 de divizii, 3 regimente şi alte formaţiuni erau româneşti**52**. În acelaşi timp, a început organizarea altor linii de apărare pe teritoriul României, pe la Focşani.

50 Colonel Constantin Nicolae, colonel Petre Ilie, Bucureştiul în insurecţie, Editura militară, Bucureşti, 1975, p. 17 – 19.

51 I.V.O.V.S.S. t. 4, p. 2.259; Arhiva M.A.N., dosarul nr. 732/1, fila nr. 125 – 127.

52 Arhiva M.A.N., dosarul nr. 948/842, fila nr. 25.

Nămoloasa, Brăila, Carpaţii Răsăriteni şi Meridionali. Numai zona fortificată dintre cotul sudic al Carpaţilor Răsări teni şi Dunărea maritimă avea în ianuarie 1944 pe o adâncime de 30 de km, un număr de peste 1660 de cazemate betonate (aproape 20 de km de front) înzestrate cu tunuri şi armament automat, care barau căile de acces; ea cuprindea, de asemenea, un şanţ antitanc lung de 80 de km, numeroase câmpuri de mine contra tancurilor şi infanteriei, reţele de sârmă ghimpată, un sistem succesiv de tranşee şi alte obstacole de luptă. Pe această poziţie se aflau instalate la începutul lunii august 1944, 11 batalioane din unităţile de fortificaţii, amplasate pe direcţiile principale de acces; alte unităţi, din rezerva armatelor operative şi din interior erau pregătite să intre în dispozitiv în timpul ofensivei sovietice în acest sector al frontului.

Cât priveşte lanţul Carpaţilor Meridionali, cu pante abrupte şi înălţimi de peste 2.500 de metri, cu trecători puţine şi înguste, oferea poziţii defensive dintre cele mai bune. În prelungire cu Carpaţii Răsăriteni, pe Munţii Balcani şi Dinarici, se putea realiza un front unitar din Polonia şi

până la Marea Adriatică, ceea ce ar fi permis hitleriştilor să reziste, cu forţe puţine, un timp mai îndelungat.

La începutul lunii august 1944, în cadrul unei întâlniri avute cu Hitler, I. Antonescu şi-a reafirmat hotărârea de a continua războiul; măsurile stabilite cu acel prilej ca şi ulterior vizau „un război total", ceea ce însemna transformarea României într-un teatru de operaţii, distrugerea de imense bunuri materiale şi culturale, pieirea a sute de mii de oameni. De altfel, în dimineaţa zilei de 23 August 1944, Ion Antonescu la şedinţa Consiliului de Miniştri ţinută la Snagov, după o prezentare a situaţiei militare (în zilele de 21 şi 22 august făcuse o inspecţie pe front), a adoptat măsuri de evacuare a instituţiilor guvernamentale din Capitală, având în vedere continuarea rezistenţei împotriva trupelor sovietice pe aliniamentul Carpaţii Răsăriteni – linia fortificată Focşani-Nămoloasa, Galaţi-Dunărea maritimă.

Pregătit cu o remarcabilă minuţiozitate, întregul angrenaj insurecţional, declanşat la 23 August 1944, a funcţionat rapid şi cu şanse maxime de succes, asigurând înfăptuirea unor acte politice şi militare hotărâtoare pentru destinele poporului român: răsturnarea dictaturii antonesciene şi formarea unui guvern reprezentând forţele naţionale antifasciste; scoaterea ţării din războiul hitlerist şi alăturarea ei Naţiunilor Unite; întoarcerea armelor de întreaga armată română contra trupelor Wehrmachtului; eliberarea completă a Capitalei în primele zile ale insurecţiei, iar până la sfârşitul lunii august lichidarea garnizoanelor germane din principalele centre şi zone politico-economice şi curăţirea de hitlerişti a părţilor centrale, de sud-est şi sud-vest ale ţării.

Trupele române şi formaţiunile patriotice de luptă,

bizuindu-se pe un larg sprijin popular, au eliminat prin propriile forţe, în numai 8 zile, (23 – 31 august) prezenţa Wehrmachtului pe cea mai mare parte a teritoriului ţării (150.000 km pătraţi), o suprafaţă egalând pe cea a Danemarcei, Olandei, Belgiei şi Elveţiei la un loc**53.54**. Ceea ce a uimit pe contemporani şi nu poate rămâne nerelevat de istorici a fost amplul consens naţional în realizarea obiectivelor insurecţiei, care pe plan militar şi-a găsit expresie în faptul că armata română în totalitatea ei, de la masa soldaţilor la comandanţii superiori, a întors armele împotriva hitleriştilor. Eforturile conducerii naziste de la Berlin de a scinda forţele armate, şi mai larg – forţele insurecţionale române – au suferit un eşec complet şi rapid. „Niciun general român nu este dispus să continue lupta de partea Germaniei" – se constata în jurnalul de război al grupului de armate germane „Ucraina de sud", la 24 august 19**4.4.34**. Într-o lucrare publicată în anul 1966, istoricul sovietic N. E Lebedev subliniind că „în apărarea clicii fasciste a lui Antonescu nu a acţionat nicio subunitate a armatei române, care s-a situat în întregime de partea poporului", menţionează că chiar garda personală a dictatorului fascist, de mărimea unui regiment, s-a alăturat insurecţiei şi a participat la lupte duse cu trupe hitle

53 „Studii", Revistă de istorie, tomul 26, nr. 1, 1973, p. 121.

54 General-maior Eugen Bantea, Insurecţia română în jurnalul de război al grupului de armate german „Ucraina de sud", Editura militară, Bucureşti, 1974, p. 58.

rişte**53**. La rândul său, istoricul vest-german A. Hillgruber remarca, de asemenea, că armata română s-a situat în totalitatea ei de partea noului guvern de la Bucureşti, manifestându-şi uimirea că aceasta s-a petrecut

fără „să ducă la scindări în cadrul corpului de ofiţeri şi la apariţia unor fenomene de descompunere în rândurile trupei” * * 56.

În tot timpul desfăşurării insurecţiei s-a manifestat nu numai atitudinea unitară a ostaşilor români – de la soldat la general – potrivnică hitleriştilor, ci şi de unitatea deplină între armată, gărzile patriotice şi alte detaşamente de luptă, constituite pe baza planului elaborat de P.C.R., şi masele largi populare. Muncitori, ţărani, intelectuali, cetăţenii întregii ţări, civili şi militari, s-au ridicat cu hotărâre la luptă pentru eliberarea patriei, ceea ce atestă caracterul profund popular al insurecţiei, faptul că înfăptuirea ei corespundea pe deplin intereselor vitale ale întregii naţiuni.

Insurecţia română şi operaţia strategică sovietică, începută la 20 august 1944 în zona Iaşi-Chişinău, s-au influenţat reciproc, armatele germane suferind o înfrângere catastrofală. Executând lovituri convergente pe direcţia Huşi, până la 25 august trupele fronturilor 2 şi 3 ucrainene au încercuit grupul de armate „Ucraina de sud” şi apoi, prin lupte crâncene l-au fragmentat şi l-au decimat, încât la 29 august gruparea germană a capitulat. În aceste condiţii, forţele insurecţionale române au putut să-şi desfăşoare cu succes acţiunile împotriva trupelor germane aflate în interiorul ţării şi a celor care încercau să se salveze retrăgându-se din calea armatei sovietice.

La 30 şi 31 august, Bucureştiul ca şi alte localităţi eliberate de forţele române, primea marile unităţi sovietice şi Divizia de voluntari români „Tudor Vladimirescu”.

Înscriindu-se distinct în fluxul general al luptei antihitleriste, insurecţia naţională armată antifascistă şi antiimperialistă din România a accelerat considerabil pătrunderea forţelor sovietice spre Câmpia Dunării Mijlocii

şi

85 N.I. Lebedev, Padenie diktaturî Antonescu, I.M.O., Moscva.

1966, p. 324.

56 Andreas Hillgruber, op. cit., p. 229.

zona Balcanilor**57**. În mod direct, ea a dat posibilitate trupelor sovietice să străbată în marş strategic un teritoriu de peste 600 km, curăţat de inamic, ajungând până la începutul lunii septembrie din zona Focşani, Galaţi, Tulcea la frontiera româno-bulgară, iar la jumătatea aceleiaşi luni la frontierele româno-iugoslave şi româno-ungare.

Referindu-se la condiţiile interne şi internaţionale ale eliberării ţării noastre de sub dominaţia Germaniei hitleriste, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia: „Marele merit al Partidului Comunist Român constă în faptul că a ştiut să folosească împrejurările interne şi externe favorabile şi să organizeze cu succes asaltul decisiv” **58**. În adevăr, cursul evenimentelor a confirmat realismul planului politico-militar insurecţional, capacitatea combativă a forţelor umane şi materiale care aveau să asigure victoria. Desprinderea cu deplin succes, la 23 August 1944, a ţării din coaliţia fascistă şi întoarcerea armelor de către întreaga armată română, fără fisuri sau defecţiuni, împotriva Germaniei hitleriste au vădit, de asemenea, ostilitatea profundă a poporului român faţă de cotropitorii străini, dorinţa sa fierbinte de libertate şi independenţă naţională.

Unitatea de acţiune a poporului român, a tuturor forţelor social-politice, inclusiv a armatei în realizarea obiectivelor insurecţiei, înlăturarea dictaturii antonesciene şi întoarcerea armelor împotriva trupelor hitleriste, fără să se mai aştepte definitivarea şi semnarea armistiţiului, au influenţat şi asupra atitudinii adoptate de marile puteri ale

coaliţiei antihitleriste faţă de România. Faptul că începând de la 23 August 1944 forţele sociale şi politice române au acţionat unitar şi nu divergent, practic fără disensiuni, a contribuit la crearea unei imagini mai clare peste hotare asupra realităţilor din România, marile puteri ale coaliţiei antihitleriste putând să aprecieze promptitudinea şi fermitatea cu care poporul român s-a ridicat la luptă împotriva Germaniei naziste.

57 România în războiul antihitlerist, 23 August 1944 – 9 mai 1943. Editura militară, Bucureşti, 1966, p. 141 – 145.

58 Nicolae Ceauşescu, Cuvântare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naţionale consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României sub dominaţia fascistă, Editura politică, Bucureşti, 1974. p. 9.

ÎNSEMNĂTATEA ISTORICĂ A Prin valoarea hotărâtoare pe INSURECŢIEI. TRECEREA care a avut-o pentru destin ROMÂNIEI DE PARTEA nele poporului român, ca şi

NAŢIUNIEOR UNITE pentru desfăşurarea celui de-al doilea război mondial, a luptei forţelor marii coaliţii de state şi popoare împotriva Reichului nazist, insurecţia din România poartă însemnele caracteristice marilor evenimente, care aparţin deopotrivă istoriei naţionale şi universale.

Încă din acel timp, izvoare documentare, emanând din cele mai diverse ţări şi regiuni ale lumii – acte şi declaraţii oficiale, comentarii ale posturilor de radio, agenţiilor de presă şi ziarelor, iar mai târziu memorialistica şi istoriografia, au pus în lumina diferite aspecte ale semnificaţiei interne şi internaţionale a insurecţiei din România. Ţinând seama de obiectivul lucrării de faţă ne vom limita doar la câteva exemplificări, care se referă îndeosebi

la consecinţele actului istoric de la 23 August 1944 pentru desfăşurarea războiului. Dintre efectele imediate ale insurecţiei, se disting în primul rând cele de ordin militaro-strategic. Referindu-se la acestea, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia că „prin întoarcerea armelor şi angajarea României cu întregul ei potenţial, alături de Uniunea Sovietică şi aliaţi, în războiul antifascist s-a dat o puternică lovitură planurilor strategice ale Germaniei hitleriste. Aceasta a dus la prăbuşirea întregului front din sud, a deschis calea înaintării rapide a trupelor sovietice, a accelerat zdrobirea dispozitivului militar al Germaniei în această zonă a Europei" 59.

Realizată concomitent cu ofensiva sovietică, schimbarea de front din România a zădărnicit planurile hitleriste de prelungire a rezistenţei pe Carpaţii Orientali, linia fortificată Focşani-Brăila, Dunărea maritimă şi Deltă, pe Carpaţii Meridionali şi, în ultimă instanţă pe Carpaţii Occidentali. Documente de război germane consemnează faptul că după 23 August 1944 menţinerea liniei fortificate dintre cotul Carpaţilor şi cel al Dunării a început să dispară din intenţiile şi planurile strategice ale Comandamen

59 Ibidem, p. 10 – 11.

tului Wehrmachtului00. Istoricii militari sovietici apreciază pe bună dreptate că „după 23 August 1944 în România s-a creat în ansamblu condiţii politice şi militare prielnice pentru acţiunile Armatei Roşii" 01.

Armata germană a suferit în România una din cele mai mari înfrângeri în cursul întregului război. Fostul general nazist Hans Kissel socoteşte că amploarea şi consecinţele militare şi politice ale acestei înfrângeri „n-au fost mai puţin grave ca cele ale bătăliei de la Stalingrad" 60.61.62. O comparaţie asemănătoare face şi istoricul militar britanic B.

Liddell Hart63.64. Compatriotul său, H. Seton-Watson, arată că: „Acţiunea de la 23 August 1944 a fost unul din evenimentele decisive ale celui de-al doilea război mondial. Ea a deschis întreaga Europă sud-estică în faţa Armatei Roşii” 04. Lovitura puternică primită de naziști în România a fost recunoscută chiar de Hitler care, într-o convorbire purtată la 18 septembrie cu Ante Pavelić, şeful fascist al statului satelit croat, aşază insurecţia română alături de debarcarea anglo-americană în Normandia şi în sudul Franţei şi de prăbuşirea grupului „Centru” în Bielorusia, pe care istoriografia sovietică şi cea vest-germană o consideră între cele mai mari catastrofe ale Wehrmachtului63.

În studiul intitulat România alături de Naţiunile Unite generalul Cochet şi locotenent-colonelul Pacquier, analizează urmările insurecţiei prin prisma însemnătăţii pe care

60 Cf. general-maior Eugen Bantea, Insurecţia antifascistă din România în desfăşurarea generală a războiului purtat contra Reichului nazist, p. 117 – 130.

61 I.V.O.V.S.S., p. 403.

62 H. Kissel, Die Katastrophe în Rumänien, Wehr und Wissen, Darmstadt, 1964, p. 9.

63 B. Liddell Hart, History of the Second World War, New York, 1971, p. 585.

64 H. Seton Watson, The European Revolution, New York, 1961, p. 89.

bo I.V.O.V.S.S., p. 115. Vezi mai pe larg acest sens, Florin Constantiniu, Consideraţii privind istoriografia participării României la războiul antihitlerist, în „Revista de istorie”, tomul 28, nr. 5/1975, p. 647 – 665; Ioan Chiper, Istoriografia străină despre contribuţia României la războiul antihitlerist, în: Insurecţia din August 1944 şi semnificaţia ei

istorică, Editura militară, Bucureşti, 1974, p. 316 – 329.

o avea poziţia geografică a României, sursele şi căile ei de comunicaţie. „Această acţiune – relevă cei doi autori francezi – a permis ca într-un interval de 8 zile, adică într-un termen excepţional de scurt, forţele române să se desprindă de frontul german, întregul teritoriu român să fie curăţat de nemţi, iar diviziile Wehrmachtului din Moldova şi Basarabia să fie nimicite. La vest şi la sud a rămas un front ce se întindea pe o lungime de 1400 km. Odată cu aceasta, o importantă chezăşie pentru viitor a constituit-o faptul că liniile de comunicaţie din România, întreprinderile industriale şi petroliere, porturile şi depourile, precum şi navigaţia pe Dunăre au rămas intacte. Consecinţele au fost importante şi hotărâtoare. Armatele sovietice au putut să străbată în marş ţara, cu arma pe umăr, îndreptându-se spre Ungaria şi Bulgaria şi să se concentreze în centrul şi vestul Transilvaniei” **66**.

În adevăr, succesul deplin al insurecţiei a zădărnicit încercările Comandamentului suprem hitlerist de a-şi reface apărarea pe arcul carpatic şi de a transforma teritoriul României într-o barieră greu de trecut în calea forţelor sovietice spre Balcani, sud-estul şi centrul Europei. Forţele române au păstrat în mâinile lor lanţul Carpaţilor Meridionali cu trecătorile lor şi un cap de pod strategic de cca.

50.000 km pătraţi la nord-vest de aceşti munţi. Respingerea de către trupele române a atacurilor hitleristo-hortiste şi menţinerea frontierelor de stat dinspre Ungaria, Iugoslavia şi Bulgaria a dat posibilitate trupelor sovietice să se deplaseze rapid spre aliniamentele deţinute de armata română şi să ajungă, până la începutul lunii septembrie, la frontiera româno-bulgară, având deschisă

direcţia strategică a văii Dunării, către centrul Europei, iar prin Dobrogea de sud, în Peninsula Balcanică[67]. A avut loc, astfel, o modificare radicală a raportului de forţe în defavoarea trupelor naziste şi s-au creat condiţii pentru trecerea la ofensivă pentru eliberarea părţii de nord-vest a Ro

[66] „Cahiers France-Roumanie" (Paris), nr. 5, septembriG-octombrăc 1948, p. 40 – 45.

[67] România în războiul antihitlerist, 23 August 1944 – 9 Mai 1943, Editura militară, Bucureşti, 1966, p. 145.

mâniei şi, în continuare, a Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei.

Insurecţia română a constituit un factor de anvergură şi prin forţele umane şi tehnice naziste pe care le-a anihilat. Se ştie că de la 23 la 31 august 1944, adică în 8 zile, efectivele germane de prizonieri şi morţi scoase din luptă de trupele române echivalau cu circa 6 divizii, [68] ceea ce reprezintă peste jumătate din pierderile în morţi şi dispăruţi suferite de armata germană pe teatrul de război din Italia, timp de 85 de zile, din mai până în august 1944[69]. Dintr-un calcul matematic de eficienţă comparată, rezultă o medie de 7.625 de militari pe zi scoşi din luptă de insurecţia română şi 1067 de operaţia strategică aliată din Italia[70]. Mărturiile documentare ale timpului sunt unanime în a aprecia că insurecţia din august 1944 şi prelungirea ei firească – participarea României la războiul antihitlerist – au contribuit substanţial la prăbuşirea rapidă a întregului front nazist din sud-estul Europei, la grăbirea victoriei Naţiunilor Unite în război. Într-una din intervenţiile sale la Conferinţa de pace de la Paris din 1946, reprezentantul Uniunii Sovietice, A.I. Vîşinski declara: „La 23 August 1944, când nu erau evidente perspectivele desfăşurării evenimentelor

militare şi când soarta Germaniei era departe de a fi clară, politica externă a României a luat o întorsătură hotărâtoare. România a încetat complet operaţiunile militare împotriva Uniunii Sovietice pe toate teatrele de război, a ieşit din războiul împotriva Naţiunilor Unite, a rupt legăturile cu Germania şi sateliţii ei, a intrat în război de partea Naţiunilor Unite împotriva Germaniei şi Ungariei. Prin aceasta, România a acordat ajutor Naţiunilor Unite şi, în primul rând, Uniunii Sovietice care, mai mult decât celelalte ţări, a suportat atacurile militare din partea Germaniei şi a sateliţilor ei" **71**.

68 Ibidem, p. 140.

69 Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wermacbt 1940 – 1945. Bând. IV; 1944 – 1945, 1 Erster Halfband, Bernard und Graefe, Verlag fur Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1961, p. 544.

70 Cf. „Studii". Revista de istorie, tom. 26, nr. 1, 1973, p. 127.

71 „Scânteia", nr. 601 din 16 august 1946.

Numeroase surse străine au relevat implicaţiile strategico-militare şi politice ale insurecţiei române, îndată după declanşarea ei. Astfel, la 24 august 1944, postul de radio american pentru Europa anunţa cu vădită satisfacţie: „De acum înainte, România este un nou aliat în tabăra Naţiunilor Unite, ea manifestându-şi voinţa de a se alătura la lupta care se duce împotriva inamicului comun" **72**. La rându-i, Radio Londra comunica, în aceeaşi zi: „România a trecut acum în rândul Naţiunilor Unite, care luptă azi pentru civilizaţie şi împotriva stăpânirii Europei de către germani. Fapta României constituie un act de mare curaj şi acest act va grăbi sfârşitul războiului" **73**. Ieşirea României din Axă –

relata postul de radio Moscova în dimineaţa zilei de 27 august 1944 – are o importanţă covârşitoare nu numai pentru această ţară, ci pentru întreaga zonă balcanică, deoarece prin această lovitură se prăbuşeşte tot sistemul de dominaţie german din sud-estul Europei. Însemnătatea acestui fapt nu poate fi subestimată" 74.

Desfăşurarea insurecţiei a fost urmărită peste hotare zi de zi, cu cea mai mare atenţie. De pildă, în China, la 25 august 1944, ziarul „Takongbao" îşi informa cititorii că „trupele române desfăşoară lupte la Constanţa, de-a lungul Mării Negre împotriva trupelor germane". La fel, ziarul „The Statesman" din 29 august 1944, care apărea la Delhi, în India, arăta că „românii par să-şi fi ales bine momentul. Din punct de vedere al aliaţilor, el este bine ales şi aliaţii ar trebui să fie recunoscători". „Salutăm România şi admirăm cu adevărat gestul pe care l-a făcut" scria ziarul turcesc „Troian" din 29 august 1944.

Indiferent de provenienţă, ştirile şi comentariile străine au fost unanime în a aprecia importanţa excepţională a insurecţiei poporului român, exemplul pe care îl constituia, pentru celelalte ţări aflate sub dominaţia hitleristă. Astfel, gazeta suedeză „Sundsvalis Posten" din 24 august 1944 afirma că „piatra unghiulară grijuliu construită de trupele de ocupaţie germane şi diplomaţia lui Ribbentrop în Balcani se va nărui".

72 Pentru eliberarea patriei, Editura militară, Bucureşti, 1962, p. 469 – 470.

73 Ibidem, p. 471.

74 Ibidem, p. 483.

„Pentru Aliaţi – arăta la 25 august 1944 publicaţia elveţiană «Feuille d'avis la Neuchâtel» – ceea ce contează în

prezent este de a exploata la maximum beneficiul considerabil pe care îl oferă ieşirea din război a României. Nu încape îndoială că, prăbuşindu-se în Balcani acest pilon al «ordinii» germane, se dărâmă întregul dispozitiv strategic al Reichului în această peninsulă. Fără ajutorul român, germanii nu vor mai putea menţine nici Grecia, nici Iugoslavia". Exprimând aceeaşi opinie, ziarul argentinian „La nacion" din 26 august 1944, sublinia: „Acţiunea României deschide o breşă în sud-estul fortăreţei hitleriste prin care nu vor întârzia să se precipite celelalte ţări balcanice". La 25 august 1944, cotidianul catolic „L'osservatore Romano" consacra principala sa rubrică din prima pagină trecerii României în coaliţia Naţiunilor Unite, subliniind că „această continuare a luptei comune alături de Aliaţi pune capăt pe neaşteptate situaţiei în care s-a aflat România după pierderile teritoriale pe care le-a suferit în 1940 şi care şi-a găsit corespondentul intern în şocul dictaturii lui Antonescu". După ce face o trecere în revistă a poziţiei României după primul război mondial, privită, desigur, din punctul de vedere al Vaticanului, menţionând că „ţara a sprijinit în cadrul organismelor internaţionale politica Franţei şi Angliei, ceea ce corespundea propriilor interese" şi „a fost un membru important al înţelegerii Balcanice şi al Micii înţelegeri", „L'osservatore Romano" se ocupă de dramaticele evenimente ale venirii la putere a Gărzii de Fier şi a lui Antonescu, ca şi de starea de izolare internaţională prin care România a căzut sub dominaţia puterilor Axei, în primul rând a Germaniei hitleriste şi conchide că România a hotărât să devină aliata Naţiunilor Unite şi a trecut la „mobilizarea tuturor forţelor naţiunii pentru a lupta alături de armatele aliate" 75.

O serie de comentatori au sesizat, de la început,

importanţa intrării României cu întregul ei potenţial de luptă.

75 Cristian Popişteanu, Noi relatări despre 23 August 1944 în paginile presei mondiale, în „Magazin istoric", nr. 8/1976.

militar şi economic, în război alături de Naţiunile Unite, în acest sens, agenţia de presă „Associated Press", arăta, la 24 august 1944, că „egale ca importanţă cu lovitura militară dată hitleriştilor prin pierderea României, sunt şi pierderile în domeniul economic. Aceasta îi lipseşte, de asemenea, pe germani de singura sursă importantă de produse petroliere naturale" **76**.

Comentând efectele economice şi militare ale actului de la 23 August 1944, ziarul „Cumhurijet" din Turcia menţionează că Germania a pierdut trei milioane tone de petrol pe care-l lua în fiecare an din România şi că, în noile condiţii ea va fi obligată să se retragă din Balcani, deschizând Aliaţilor drumul spre Europa centrală. Prin această acţiune a României „drumul spre sfârşitul războiului va fi înlesnit şi grăbit". Tot în Turcia, la 25 august 1944, ziarul „Aksam" releva cu satisfacţie că acum coaliţiei antihitleriste „i se adaugă armata şi naţiunea română". În aceeaşi zi, ziarul „Vakit" consemna îndeosebi consecinţele de natură economică ale evenimentelor din România pentru desfăşurarea războiului: „Nu încape nicio îndoială că această decizie a României va da o lovitură aspră arterei vitale a Germaniei, căci petrolurile de la Ploieşti erau singurele care-i mai rămâneau Germaniei. E un adevăr indiscutabil că, pierzând aceste petroluri, nu va mai găsi destulă sevă care să vitalizeze formaţiunile motorizate şi aviaţia" **77**.

Într-un raport înaintat lui Hitler de mareşalul Keitel şi

generalul Guderian, se arată că pe lângă consecinţele imediate de ordin militar, schimbarea situaţiei din România „a produs în acelaşi timp şi o răsturnare de front extrem de periculoasă care va duce nu numai la pierderea teritoriului României, ci şi ale Bulgariei, Iugoslaviei şi Greciei, punând în pericol toată armata germană din Balcani". Raportul constata în plus că „pierderea grânarului şi petrolului românesc constituie o altă mare şi grea lovitură pentru Reichul german". În consecinţă, autorii propuneau „să se

76 Pentru eliberarea patriei, Editura militară, Bucureşti, 1962, p. 483.

77 Vezi şi Tiirkkaja Ataov"; Prin acţiunea României – sfârşitul războiului va fi grăbit, în „Magazin istoric", nr. 8/1976, p. 13.

Ia toate măsurile ca România să dispară de pe harta Europei, iar poporul român să dispară ca naţiune" **78**.

În aceeaşi ordine de idei, istoricul Jacques de Launay, reproducând declaraţii ce i-au fost făcute de fostul ministru al armamentului al celui de-al treilea Reich, Albert Speer, consideră pierderea de către Germania a surselor de aprovizionare din România, „cauza înfrângerii", că „acea zi de 23 August 1944, de la Bucureşti, a dus la o întorsătură decisivă în istoria producţiei şi economiei de război, deci în istoria conflagraţiei însăşi" **79**.

Situaţia creată pentru trupele hitleriste din Balcani este consemnată şi în declaraţiile generalului nazist Alex, von Lohr, comandantul grupului de armate germane „E", care acţiona în Grecia, Albania şi Croaţia, declaraţii făcute în faţa organelor de anchetă iugoslave, după capitulare. El arăta, printre altele, că în urma evenimentelor din România de la 23 August 1944, grupul de armată pe care-l comanda s-a văzut în pericol şi s-a pus acut problema evacuării

Greciei. Grupul de armate „E” a început retragerea de pe insule, din Gpecia şi din Albania cu un efectiv de aproape 350.000 de oameni şi 10.000 de maşini de diferite tipuri**80**.

Ulterior, susţinând aceeaşi idee, memorialistul englez Arthur Gould Lee aprecia că „schimbarea frontului de către România a forţat Germania să-şi retragă forţele din Grecia, Albania şi din partea de sud a Iugoslaviei şi să-şi fixeze o nouă poziţie în partea de nord a acestei din urmă ţări. Forţele britanice care au debarcat în septembrie în Grecia, avuseseră o sarcină simplă, întrucât cea mai mare parte a trupelor germane de ocupaţie se retrăgea” **81**.

La constatările de mai sus trebuie adăugat faptul că retragerea cotropitorilor fascişti nu s-a făcut fără lupte. Ei

78 Cf. România în războiul antihitlerist, Editura militară, Bucureşti, 1966, p. 144.

79 Jacques de Launay, 23 August 1944. O cotitură hotărâtoare pentru sfârşitul războiului, în „Magazin istoric”, nr. 12/1975, p. 15.

80 N. Ciachir, Un document privind năruirea sistemului militar în Balcani, în „Anale de istorie”, nr. 6/1966, p. 90 – 93.

81 Arthur Gould Lee, Crown against the Sickle, Hutchinson Co., Ltd., London, 1949, p. 91.

82 General L.M. Chassin, Histoire militaire de la seconde guerre mondiale, Payot, Paris, 1947, p. 502; Cf. Rezistenţa europeană în anii celui de-al doilea război mondial, p. 430.

83 Vaorajenata borba na bolgarskiia narod protiv faţizma, 19411944, Dokumenti, p. 623 – 636.

84 Rezistenţa europeană… vol. I, p. 352.

85 Istoriceski pregled, nr. 5, 1964, p. 26.

au fost continuu loviţi şi hărţuiţi de armatele române,

de partizanii greci şi iugoslavi. O parte a trupelor germane nu s-a mai putut retrage, întrucât liniile de comunicaţie din nordul Iugoslaviei şi sudul Ungariei erau controlate de forţele sovietice, iugoslave, române şi bulgare. La sfârşitul războiului în Europa, odată cu capitularea Germaniei, în insulele din estul Mediteranei şi în Peninsula Balcanică au depus armele 14 divizii germane, cu un efectiv de 250.000 de oameni[82].

Între primele consecinţe politico-militare externe ale insurecţiei din România au fost cele asupra Bulgariei. Îa această ţară, în împrejurări diferite, Frontul Patriei, iniţiat de Partidul Comunist Bulgar, la care a aderat Partidul Social Democrat, Uniunea Agrară şi gruparea antifascistă şi antimonarhică Sveno au trecut, la începutul lunii septembrie 1944 la înfăptuirea insurecţiei.

Trecerea României de partea aliaţilor – sublinia un document al Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar din 26 august 1944 – a adus Bulgaria la izolare deplină, determinând tulburare şi panică în rândurile cercurilor fasciste şi că exemplul dat de poporul român trebuie urmat şi de poporul bulgar[83]. În ziua următoare Gheorghi Dimitrov a transmis prin radiogramă planul desfăşurării insurecţiei antifasciste şi al instaurării guvernului Frontului patriotic[84].

Încercând o cale de supravieţuire, guvernul Bagrianov a recurs la manevre diplomatice: la 26 august 1944 a declarat „neutralitatea" deplină a Bulgariei, pe care însă guvernul sovietic a considerat-o „nesatisfăcătoare" [85]. Au urmat alte manevre: guvernul Bagrianov va fi înlocuit cu cel condus de Muraviev, care a început tratative la Cairo cu reprezentanţii S.U.A. şi Angliei şi a lăsat trupelor germane, ce se retrăgeau din calea armatelor sovietice şi a forţelor

insurecţionale române, libertatea de a trece pe teritoriul Bulgariei. În aceste împrejurări, la 5 septembrie 1944 guvernul sovietic a declarat stare de război între U.R.S.S. şi Bulgaria; urmarea a fost că guvernul Muraviev a rupt legăturile cu guvernul italian de la Salo, cu guvernul francez de la Vichy, a adoptat legile de desfiinţare a jandarmeriei şi de amnistie şi a hotărât să nu opună rezistenţă trupelor sovietice.

În noaptea de 8/9 septembrie 1944 forţele populare, cărora li s-au alăturat şi unităţi ale armatei au trecut la asaltul decisiv; au fost ocupate clădirile Ministerului de Interne, poştei, telegrafului, radioului, au fost arestaţi membrii guvernului şi ai regenţei. În aceeaşi zi s-a constituit primul guvern al Frontului Patriei, în frunte cu partidul comunist, cu participarea tuturor partidelor şi organizaţiilor care ani de-a rândul luptaseră pentru eliberarea poporului bulgar de sub dominaţia fascistă. Noul guvern a declarat că se consideră în stare de război cu Germania hitleristă.

Eliberarea României de sub dominaţia fascistă a dat posibilitatea trupelor sovietice să ajungă în câteva zile la frontierele Iugoslaviei; iar prin angajarea trupelor române pe linia Dunării şi în partea de nord a Transilvaniei au fost blocate numeroase forţe germane, care ar fi putut fi trimise împotriva mişcării de rezistenţă iugoslave. Desfăşurând lupte crâncene în Bosnia răsăriteană, Muntenegru şi Serbia de sud, unităţile armatei de eliberare naţională au dezrobit, încă la începutul lunii semptembrie 1944, părţile de sud şi de vest ale Serbiei, ceea ce a agravat şi mai mult situaţia trupelor germane din Grecia. În acelaşi timp s-a realizat joncţiunea între trupele sovietice şi cele iugoslave care se îndreptau spre Belgrad. Pentru a discuta cu conducătorii sovietici coordonarea acţiunilor Armatei Roşii şi Armatei de

eliberare naţională iugoslavă, la jumătatea lunii septembrie Josip Broz Tito a plecat la Mascova, unde s-a convenit ca trupele sovietice să acţioneze în Serbia şi Voivodina şi să participe, împreună cu cele iugoslave, la eliberarea Belgradului.

În drum spre U.R.S.S., Tito s-a oprit în România, la Craiova, unde se afla Statul Major al Frontului 3 Ucrainean, care urma să participe la operaţiuni militare în zonele din estul Iugoslaviei. Cu acelaşi prilej, Tito s-a întâlnit cu reprezentantul noului guvern bulgar şi s-a încheiat un acord privind acţiunile trupelor bulgare împotriva hitleriştilor în Macedonia şi în partea de sud a Serbiei.

În perioada imediat următoare, pe baza acordului de la Moscova, armata sovietică şi armata iugoslavă de eliberare au cooperat strâns la operaţia „Belgrad". La 20 octombrie 1944 a fost eliberat Belgradul, iar în Bosnia, Muntenegru, Croaţia şi Slovenia, unde numeroase zone erau deja eliberate, continua să lupte armata de eliberare naţională iugoslavă.

Insurecţia din România s-a resimţit în mod direct în desfăşurarea evenimentelor politice şi militare din Albania. În acest sens, un raport al consulatului general al României la Tirana, nota: „Anunţarea armistiţiului dintre România, Rusia şi Aliaţi, precum şi declararea de război Germaniei a fost semnalul unei întregi serii de evenimente militare şi politice în Balcani, care au afectat într-o largă măsură şi Albania. Imediat după aceasta, o vădită nervozitate a început să se manifeste nu numai în cercurile germane, dar şi în acelea politice albaneze din Tirana. Opinia publică însă şi-a manifestat simpatia, căci acest armistiţiu dacă nu interesa direct, constituia totuşi preludiul unor evenimente ce urmau să se producă în curând în această ţară. Primul semnal de

defectă a fost dat de domnul Figri Dine, preşedinte al Consiliului de Miniştri, în ziua de 27 august a. c. (1944 – n.a.) când a prezentat demisia guvernului înaltei Regenţe, numai după 40 de zile de guvernare" **86**.

În noile împrejurări internaţionale, Armata de Eliberare Naţională albaneză şi-a continuat ofensiva pentru eliberarea întregii ţări de sub ocupaţia cotropitorilor italieni şi germani. La cea de-a doua adunare a Comitetului antifascist de eliberare naţională, ţinută la Berat între 20 – 23 octombrie 1944 s-a hotărât transformarea comitetului antifascist în guvernul democratic al Albaniei, prezidat de Enver

86 Arhiva M.A.E., fondul nr. 71/Albania, vol. 12, fila 449.

Hodja; după mai puţin de o lună de lupte crâncene, trupele albaneze au eliberat întregul teritoriu al ţării de sub ocupaţia fascistă. Urmărindu-i pe hitlerişti, 2 divizii albaneze au participat în continuare la eliberarea Muntenegrului, Bosniei şi Herţegovinei.

Evenimentele din România din august 1944 au exercitat o mare influenţă asupra situaţiei politice şi militare a Ungariei. La 24 august 1944, regentul LIorthy a demis guvernul lui Sztojay, fost ambasador al Ungariei la Berlin, şi peste câteva zile a constituit un alt guvern, condus de generalul Lakatos Geza căruia i s-a dat sarcina de a crea condiţii pentru ieşirea Ungariei din alianţa cu Germania. În realizarea acestui scop, cercurile diriguitoare hortiste preconizau însă soluţia neviabilă a unei înţelegeri separate cu marile puteri occidentale din coaliţia antihitleristă, ocolind deci U.R.S.S.**87**.

Forţele revoluţionare şi progresiste din Ungaria, în frunte cu partidul comunist au salutat cu bucurie victoria

insurecţiei române şi au demascat planurile noului guvern maghiar de a ataca România şi de a pune stăpânire pe întregul arc al Carpaţilor româneşti, ca fiind de fapt o politică de continuare a războiului purtat alături de Germania, îndemnând poporul maghiar să urmeze exemplul dat de poporul român, la 25 august 1944, prin postul de radio „Kossuth", comuniştii unguri subliniau că victoria insurecţiei a asigurat României, „dintr-o singură lovitură, o situaţie internaţională avantajoasă" şi că „urmările pentru Ungaria ale pasului făcut de români pot fi atenuate numai şi în cazul în care şi noi vom începe lupta împotriva nemţilor". La 28 august 1944, acelaşi post de radio îndemna partidele democratice să se situeze în fruntea maselor populare, pentru constituirea unui guvern de eliberare a patriei, să procedeze asemeni poporului român, care „şi-a luat în mâini propria soartă, a doborât dictatura fascistă a lui Antonescu şi a format din toate partidele democratice şi antigermanice din România un guvern naţional" **88**.

67 Csatâri Daniel, Forgoszciben (Magyar-román viszony 19401945), Akademia Kiado, Budapest, 1969, p. 404 – 40S.

88 Ibidem, p. 409 – 410.

Evenimentele din România şi cele petrecute sub înrâurirea lor s-au repercutat în întreaga zonă balcanică, sud-est şi est europeană: Turcia a rupt relaţiile diplomatice cu Germania; Finlanda, după o serie de frământări ale cercurilor politice în căutarea de noi soluţii pentru o ieşire din alianţa nefastă cu Germania hitleristă, la 19 septembrie 1944 a încheiat un armistiţiu cu Puterile Aliate.

Hitleriştii s-au văzut nevoiţi să ia măsuri urgente pentru a-şi întări poziţiile din Ungaria, transferând aici, în cursul lunii septembrie 1944, 5 de divizii din Franţa şi

Germania, ceea ce a influenţat pozitiv operaţiunile trupelor aliate occidentale pe frontul de vest**89.90**.

Insurecţia naţională armată antifascistă şi antiimperialistă din România a avut loc, după cum se ştie, concomitent cu insurecţia de la Paris din zilele de 19 – 25 august 1944, moment culminant al rezistenţei franceze din timpul celui de-al doilea război mondial. Remarcând cu promptitudine urmările acestui fapt pentru desfăşurarea războiului contra Germaniei naziste, postul de radio american din Europa relata într-o emisiune specială din noaptea de 23/24 august 1944 că ziua de 23 august 1944 „este marcată prin două mari evenimente, dintre care unul s-a desfăşurat la vest şi altul la est. În primul rând, este vorba de eliberarea Parisului şi în al doilea rând de ieşirea României din războiul dus împotriva Naţiunilor Unite. De acum înainte România este un nou aliat în tabăra Naţiunilor Unite, ea manifestându-şi voinţa de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun**" 00**.

Un ziar francez, referindu-se la evenimentele din România de la 23 August 1944, remarca: „Această ştire care soseşte în plină insurecţie a Parisului îi va umple de bucurie pe luptătorii noştri**" 91**.

Urmărind cu interes desfăşurarea insurecţiei din România şi reuşita ei deplină, comuniştii francezi prin intermediul ziarului „L'Humanité", evidenţiau rolul Partidului Comunist Român în înfăptuirea actului de la 23 August 1944.

89 Csatari Daniel, Român-Magyar kapsolatok, Kossuth Konyvkiado, Budapest, 1958, p. 184.

90 Pentru eliberarea patriei, p. 469, 479.

91 „Front Naţional", din 24 August 1944.

„Comuniştii români – consemna ziarul – au fost

principalii făuritori ai trecerii pe partea Armatei Roşii împotriva germanilor. Şi în România, ca şi în Franţa sau în Iugoslavia, partidul comunist aflat în ilegalitate a fost unul din principalii făuritori ai acestei schimbări".

Evenimentele din România au avut un larg răsunet şi în Italia, unde mişcarea de rezistenţă se afla în plin avânt, insuflând curaj patrioţilor italieni. Apreciind rolul României în războiul antihitlerist, ziarul comuniştilor italieni, relata că „românii contribuie la acest război cu o armată care se situează în al patrulea rând în ceea ce priveşte numărul de ostaşi" **92**.

În timpul insurecţiei române şi în perioada imediat următoare ei, s-au desfăşurat, de asemenea, insurecţia din Varşovia (1 august – 2 octombrie 1944) şi insurecţia naţională slovacă (29 august – 27 octombrie 1944), momente remarcabile ale rezistenţei antifasciste din aceste ţări. În paginile presei editate de forţele revoluţionare poloneze şi cehoslovace au fost inserate ştiri şi articole care au adus la cunoştinţă succesul insurecţiei de la 23 August 1944 din România şi însemnătatea acesteia în cadrul efortului general făcut de popoare pentru înfrângerea hitlerismului. La începutul lunii septembrie 1944, ziarul „Moravska novosti", organ al Partidului Comunist Cehoslovac şi al Rezistenţei Naţionale pentru regiunea Moravo-Sileziană, după ce releva rolul uriaş al U.R.S.S. şi al armatei sale în înfrângerea fascismului, scria: „În această ultimă fază a războiului, un rol de mare importanţă l-au jucat popoarele subjugate. Acest lucru este dovedit de evenimentele din Franţa, România şi în momentul de faţă din Slovacia… în România, armata română a trecut de partea Armatei Roşii, diviziile germane au fost încercuite şi capturate, deoarece, datorită faptului că întreaga ţară s-a

răsculat împotriva cotropitorilor săi, a devenit imposibilă orice modalitate de retragere".

92 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 49, dosarul nr. 9271, fila nr. 86; Vezi şi Rezistenţa europeană... vol. II, p. 346 – 358.

În Polonia, ziarul „Armia Ludowa" din 1 septembrie 1944, în articolul intitulat în preziua stârfit ului sublinia: „Desprinderea României şi trecerea ei de partea aliaţilor [...], a schimbat radical situaţia în Europa de sud-est. Porţile spre Balcani au fost deschise, dar atât de larg încât spărtura nu va mai putea fi astupată de nicio forţă".

Exprimând concludent urmările actului istoric de la 23 August 1944, pentru evoluţia frontului în Europa, postul de radio New York relata, într-o emisiune din 18 septembrie 1944: „Dezastrul german din România a pecetluit soarta armatelor Reichului din Balcani. Prin trecerea României de partea aliaţilor, Germania este ameninţată dinspre sud-est, iar Ungaria se află în faţa prăbuşirii. Drumul din sud-est, care duce la Budapesta, Praga şi Viena este deschis. Este deci legitim ca poporul român să aibă în momentul de faţă un sentiment de satisfacţie, căci România are o contribuţie însemnată la grăbirea sfârşitului războiului. Este o contribuţie de care poporul român poate să se felicite". Privind lucrurile comparativ cu alte ţări şi situaţii, postul de radio Moscova într-o emisiune din 22 august 1946, reamintea că: „Nicăieri pe pământul românesc germanii nu au reuşit să repete evenimentele care au avut loc în Italia de nord în vara anului 1943. Ei nu au reuşit să dezarmeze armata română şi să apere principalele poziţii strategice" **03**.

Cele câteva exemple, desprinse dintr-o serie nesfârşită de documente şi mărturii ale timpului**93.94**, pun în lumină

larga recunoaştere a însemnătăţii internaţionale a marelui nostru August 1944, a contribuţiei României la victoria asupra fascismului.

93 „Scânteia" din 24 August 1946.

94 Pentru detalii, vezi: Pentru eliberarea patriei. Documente extrase din presă, memorii cu privire la lupta poporului român pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist (23 August 1944 – 25 octombrie 1944), Editura militară, Bucureşti, 1962, p. 469 – 490; Gheorgbe Matei, Contribuţia insurecţiei naţionale antifasciste din România la prăbuşirea frontului hitlerist din Balcani, reflectată în documentele timpului, în „Revista de istorie", tom. 27, nr. 6, p. 835 – 845; colonel Vasile Gherghescu, Aprecieri străine asupra însemnătăţii insurecţiei poporului român în Insurecţia din august 1944 şi semnificaţia ei istorică, Editura militară, Bucureşti, 1974, p. 305 – 315.

Insurecţia naţională armată antifascistă şi antiimperialistă din România rămâne ca o pagină de glorie a istoriei poporului nostru, a luptei sale eroice, pline de sacrificii, pentru libertate şi neatârnare. Înfăptuind insurecţia, poporul român şi-a îndeplinit nu numai sarcini interne, naţionale, fundamentale, ci şi îndatoriri internaţionale; a dovedit capacitatea sa de depăşire a celor mai grele încercări şi de renaştere naţională, ataşamentul său faţă de nobilele idealuri patriotice şi umanitare de independenţă şi progres ale popoarelor. Actul istoric de la 23 August 1944 şi corolarul său – participarea României la războiul antihitlerist – au pus în evidenţă adversitatea poporului român faţă de agresiunea hitleristă şi de „ordinea" instaurată de statele fasciste, precum şi maturitatea politică a forţelor insurecţionale în frunte cu Partidul Comunist Român, în tabloul general al mişcării antifasciste pe plan

internaţional, în încleştarea dură cu fascismul, poporul nostru a dat pilduitoare exemple de eroism, de virtuţi moral-politice şi militare.

Curajul, spiritul de jertfă de care au dat dovadă poporul şi armata română în înfăptuirea insurecţiei îşi au inepuizabila sursă în dragostea de ţară, în dreptatea cauzei pentru care luptau – cauza libertăţii patriei şi a sprijinirii altor popoare în mişcarea lor de emancipare de sub dominaţia fascistă.

Capitolul III

SITUAŢIA INTERNĂ ŞI INTERNAŢIONALA A ROMÂNIEI ÎN PERIOADA LUPTEI PENTRU INSTAURAREA PUTERII REVOLUŢIONAR-DEMOCRATICE (23 AUGUST 1944 – 6 MARTIE 1945)

Efectele victoriei insurecţiei din august 1944 se vor resimţi puternic în întreaga evoluţie politică internă şi internaţională a României. Din lupta antifascistă şi de eliberare naţională se va dezvolta nemijlocit procesul revoluţionar, în cursul căruia clasa muncitoare, aliată cu ţărănimea şi cu ceilalţi oameni ai muncii, sub conducerea Partidului Comunist Român a cucerit puterea politică, rezolvând, în strânsă legătură cu această problemă, sarcini general-democratice şi naţionale, asigurând trecerea neîntreruptă la revoluţia şi construcţia socialistă.

Înlăturarea de la conducerea statului prin insurecţie a elementelor fasciste şi profasciste care subordonaseră ţara imperialismului german, a dat o puternică lovitură poziţiilor politice ale claselor exploatatoare, a creat condiţii propice dezvoltării progresiste a ţării, activităţii forţelor revoluţionare şi democratice. Participarea la acţiunile insurecţionale, cot la cot cu unităţile militare, a mii şi mii de

muncitori, ţărani muncitori şi intelectuali ca şi sprijinul de masă acordat luptei pentru eliberarea ţării exprima pătrunderea conştientă şi cu o forţă de nebiruit a maselor populare în primul plan al scenei istorice, hotărârea lor de a asigura neabătut un curs nou întregii vieţi sociale şi politice a României.

Forţa dinamizatoare a procesului revoluţionar început la 23 August 1944 a fost Partidul Comunist Român. Analiza evenimentelor istorice petrecute după victoria insurecţiei, evenimente de o complexitate nemaiîntâlnită până atunci în ţara noastră, pune în lumină faptul că realizarea cerinţelor obiective ale dezvoltării sociale depinde în mod decisiv de activitatea partidului comunist, de caracterul realist, creator şi ştiinţific al politicii sale care presupune contactul nemijlocit cu realităţile, de capacitatea sa de a folosi metode de luptă şi de conducere adecvate fiecărui moment, de măsura în care ştie şi reuşeşte să organizeze şi să mobilizeze masele populare.

Concepută în funcţie de obiectivele specifice etapei date, de realităţile şi situaţia concretă, strategia procesului revoluţionar inaugurat de insurecţie şi-a găsit o remarcabilă confirmare în instaurarea, la 6 martie 1945, a guvernului revoluţionar-democratic, în care clasa muncitoare şi ţărănimea deţineau poziţii precumpănitoare. Instaurarea acestui guvern a fost rezultatul luptei maselor populare, al creşterii necontenite a rolului lor în viaţa politică, rodul unirii forţelor înaintate, progresiste, într-un singur şuvoi care a dat la o parte toate zăgazurile ce împiedicau împlinirea aspiraţiilor de libertate şi progres ale poporului român.

Analiza evenimentelor şi împrejurărilor interne care au dus la rezolvarea problemei puterii politice în favoarea

maselor populare, presupune totodată, luarea în considerare a condiţiilor internaţionale, definirea măsurii în care acestea au influenţat viaţa politică din ţara noastră. Pentru tematica lucrării de faţă, o astfel de analiză este inevitabil necesară datorită faptului că instaurarea regimului revoluţionar-democratic în România, caracterul şi legitimitatea acestui regim au fost direct implicate în ansamblul preocupărilor privind reglementarea situaţiei postbelice a lumii şi încheierea tratatelor de pace.

PRIMELE ACTE DE POLIŢIE xpresie viguroasa a voinCĂ ALE ROMÂNIEI DUPĂ tei poporului român de a-şi 23 AUGUST 1944. CONVEN decide destinele, victoria iniţia DE ARMISTIŢIU. surecţiei a determinat schimbarea radicală a orientării politicii externe şi a relaţiilor internaţionale ale României.

Din seara zilei de 23 August 1944, posturile de radio au început să difuzeze proclamaţia regală, document întocmit anterior în colaborare cu Partidul Comunist Român şi definitivat cu alţi participanţi la pregătirea marelui act istoric. „Români! – se arată în această proclamaţie – Un nou guvern de uniune naţională a fost însărcinat să ducă ia îndeplinire voinţa hotărâtă a ţării de a încheia pacea cu Naţiunile Unite. România a acceptat armistiţiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii. Din acest moment încetează lupta şi orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum şi starea de război cu Marea Britanie şi Statele Unite… V

Guvernul format la 23 August 1944 sub preşedinţia generalului Constantin Sănătescu a înscris în programul său obiectivele politice şi militare ale insurecţiei. „În domeniul politicii externe – se arată în Declaraţia guvernului din 23 August 1944 – prima măsură luată de guvern a fost

acceptarea armistiţiului cu Naţiunile Unite. Prin reprezentanţii autorizaţi, guvernul Uniunii Sovietice şi guvernele din Marea Britanie şi Statele Unite au garantat independenţa României şi în cadrul suveranităţii respectate, neamestecul lor în viaţa noastră de stat".1.2 în continuare, în declaraţie se subliniază că ieşirea României din războiul dus alături de statele Pactului tripartit şi încetarea ostilităţilor împotriva U.R.S.S. sunt hotărâri menite să împiedice o catastrofă naţională. „România consideră de azi înainte Naţiunile Unite ca naţiuni prietene. Recunoaşterea de către guvernele din Moscova, Londra şi Washington a nedreptăţii făcute României prin Dictatul de la Viena, deschide posibilitatea ca armatele româneşti, alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de nord de ocupaţia străină.

De acum înainte înţelegem să fim stăpâni pe destinele noastre. Hotărârea denunţării tratatelor de alianţă cu puterile Axei şi încetarea stării de război cu Naţiunile Unite este expresia voinţei întregului popor român. Aceste hotărâri nu nesocotesc drepturile vreunui stat străin, după cum nu ating nici interesele altor neamuri. Ţara întreagă doreşte să pună capăt războiului distrugător, un război de la început pierdut. Ţara întreagă doreşte pacea".3

1 „România liberă", din 24 august 1944.

2 Ibidem.

3 Ibidem.

Odată cu declaraţia guvernamentală, în noaptea de 23/24 August 1944 au fost adoptate două decrete propuse de noul ministru de justiţie, reprezentant al P.C.R., Lucreţiu Pătrăşcanu, cu privire la amnistie şi la eliberarea din lagăre şi închisori a militanţilor comunişti şi antifascişti, a tuturor celor care se opuseseră într-un fel sau altul războiului hitlerist antisovietic şi dictaturii antonesciene.

În acelaşi timp, au fost eliberaţi prizonierii de război care se aflau în România şi au fost puşi la dispoziţia autorităţilor sovietice, engleze şi americane. De asemenea, în conformitate cu noua orientare externă a României, au fost internaţi în legăre agenţi ai Gestapoului, precum şi numeroşi cetăţeni germani şi maghiari, cu reşedinţa în România, care colaboraseră cu hitleriştii. Bunurile industriale şi comerciale aparţinând acestor cetăţeni, precum şi ale Grupului etnic german – care a fost desfiinţat – apreciate drept bunuri inamice, au fost preluate de U.R.S.S.

Pe baza Declaraţiei guvernului şi a Proclamaţiei regale, considerate ca acte care confirmau ieşirea României din Axă şi trecerea ei de partea Naţiunilor Unite, şi ca un ordin de întoarcere a armelor contra Wehrmachtului, în noaptea de 23/24 august Marele Stat Major a ordonat întregii armate române ca, în funcţie de situaţia specifică în care se găsea, să înceapă operaţiunile pentru eliberarea teritoriului naţional; comandamentele, marile unităţi şi subunităţi au primit dispoziţii ca în timpul luptelor să asigure securitatea resurselor economice, a liniilor de transport şi telecomunicaţii. Având în vedere că România era limitrofă cu ţări şi teritorii aflate sub dominaţie sau ocupaţie germană, trupele române au avut în acelaşi timp şi sarcina de a acoperi frontiera ţării la nord şi vest şi de a împiedica pătrunderea de noi trupe germane din afară[4].

Totodată, printr-o proclamaţie radiodifuzată, guvernul român aducea la cunoştinţă refuzul trupelor germane de a părăsi teritoriul ţării, atacarea de către acestea a unităţilor române şi bombardarea masivă a Bucureştiului, inclusiv a unor obiective neavând caracter militar, de * 7

4 Arhiva M.A.N. – M.St.M., dosarul nr. 732/1, filele 125 – 127.

7 – România şi Conferinţa de pace de la Paris exemplu, Palatul regal. „Săvârşind aceste fapte – se constată în proclamaţie – Germania s-a pus în stare de război cu România. Guvernul român ordonă armatei noastre să înceapă lupta în întreaga ţară împotriva germanilor în vederea eliberării teritoriului. De asemenea, întreaga populaţie este invitată să dea întreg concursul armatei noastre” **4 bis**.

Întoarcerea imediată a armelor împotriva Wehrmachtului a contribuit la zădărnicirea încercărilor lui Hitler de a înăbuşi insurecţia şi de a forma la Bucureşti un guvern condus de un general pronazist, care să ordone trupelor române continuarea luptei alături de armata germană. De altfel, un amator pentru o asemenea tentativă nu putea fi găsit în ţară. Chiar generalul Ion Gheorghe, ministrul plenipotenţiar român la Berlin, căruia i s-a făcut proprrnerea, n-a acceptat să devină şeful unui cabinet fantomă. Cercurile conducătoare naziste au recurs din nou la căpeteniile legionare, pe care le adăpostiseră după rebeliunea din ianuarie 1941, anunţând că Horia Sima a preluat şefia unui guvern format în **Germania A**. Măsurile febrile adoptate de Hitler nu puteau, desigur, să aibă vreun ecou favorabil în România. Nicio forţă nu mai putea clinti hotărârea poporului şi armatei române de luptă pentru alungarea trupelor fasciste din ţară şi eliberarea patriei.

În ceea ce priveşte atitudinea României faţă de Ungaria – ţară care continua alianţa nefastă cu Germania – după 23 August 1944 această atitudine a fost determinată în primul rând de necesitatea eliberării părţii de nord-vest a ţării, răpită din trupul naţional de puterile Axei şi predată horthiştilor. Poporul român, care n-a recunoscut niciodată odioasa sentinţă de la Viena, era ferm hotărât să-şi

reîntregească teritoriul strămoşesc. O dovadă concludentă în acest sens o constituie ampla mişcare de rezistenţă antihorthistă şi antihitleristă desfăşurată sub cele mai diferite forme – de la sabotarea producţiei până la lupta 4

4 bis A.M.A.E. fondul 71/1939, E. 9, vol. 352, fila nr. 5. B.H. Hillgruber, op. cit., p. 227 – 228.

cu arma în mână, din iniţiativa şi sub îndrumarea partidului comunist, în partea de nord-vest a Transilvaniei6.

România se bizuia şi pe sprijinul Naţiunilor Unite care n-au recunnoscut valabilitatea dictatului statelor fasciste din 30 august 1940. Astfel, comentând propunerile de armistiţiu făcute României de către U.R.S.S. în aprilie 1944, Agenţia T.A.S.S. preciza, la 26 august 1944, că „guvernul sovietic consimte anularea clauzei cuprinsă în Arbitrajul de la Viena privitoare la Transilvania şi asigură României ajutorul său în vederea eliberării Transilvaniei" 7. La rândul lor, guvernele englez şi american şi-au reafirmat, de asemenea, punctul lor de vedere privind nerecunoaşterea dictatului impus României.

La 30 august 1944, ministrul de externe român, Grigore Niculescu-Buzeşti, a adus la cunoştinţa ministrului Ungariei la Bucureşti că România a rupt relaţiile diplomatice cu Ungaria8. Drept răspuns autorităţile maghiare au arestat personalul legaţiei române din Budapesta, care a fost, apoi, internat în lagăr în Germania9.

În aceste condiţii, la 8 septembrie 1944, ministrul de externe român a dat publicităţii o declaraţie în care se subliniază: „Prin condiţiile de armistiţiu oferite României de Rusia sovietică şi asupra cărora Marea Britanie şi Statele Unite şi-au dat asentimentul, se recunoaşte nedreptatea Dictatului de la Viena. În consecinţă, guvernul român consideră Transilvania ca făcând parte din teritoriul

naţional. Astfel fiind, guvernul român nu a socotit necesar să ia iniţiativa unei declaraţii de război împotriva Ungariei şi aştepta ca guvernul ungar să recunoască el însuşi această jtare de drept. În acest caz, guvernul român nu ar fi văzut niciun obstacol să întreţină relaţii normale

6 Vezi dr. Gheorghe Zaharia, dr. L. Vajda (coordonatori), Gh. I. Bodea, dr. P. Bunta, dr. M. Covaci, L. Fodor, dr. A. Simion, dr. Gh. Ţuţui, Rezistenţa antifascistă în partea de nord a Transilvaniei, (septembrie 1940 – octombrie 1944), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974.

7 Arhivele statului, Bucureşti, Fondul Ministerului Propagandei, Buletine, dosarul nr. 245, filele nr. 285 – 286.

8 Arhiva M.A.E., fondul nr. 71, 1939, E. 9, XX-România în 1944 – 1947, vol. 352, filele nr. 21, 22.

9 Ibidem, fila nr. 378.

cu Ungaria". Dat fiind însă faptul că „guvernul ungar înţelege să-şi păstreze prada obţinută prin Dictatul de la Viena… că trupele ungare, împreună cu trupele germane au atacat forţele armate române, guvernul român constată că, prin această nouă agresiune, Ungaria s-a pus în stare de război cu România".**10**

Aderând la coaliţia antifascistă, România se va situa alături de guvernele şi forţele politice care conduceau mişcarea de rezistenţă şi de eliberare naţională din Iugoslavia, Bulgaria, Franţa, Albania, Cehoslovacia, Danemarca, Polonia, Norvegia, Belgia, Grecia, Olanda, Luxemburg, Italia etc. Printre primele măsuri iniţiate de guvernul român instaurat la 23 August 1944 au fost şi acelea privind ruperea relaţiilor diplomatice cu regimurile fasciste şi profasciste existente la acea dată în unele ţări. Astfel, la 31 August 1944, guvernul român a declarat că nu recunoaşte aşa-zisele republici, croată, slovacă şi fascistă italiană,

socotindu-le „creaţii artificiale ale regimului nazist”.11 în fapt, recunoaşterea acestor „republici” a încetat odată cu victoria insurecţiei, guvernul român desfiinţând în mod oficial legaţiile antonesciene din Bratislava şi Zagreb.12. În ceea ce priveşte fostul guvern colaboraţionist francez de la Vichy, guvernul român constată că „el a încetat de a mai exista, aşa încât chestiunea recunoaşterii acestui guvern nu se mai pune”.13 în concepţia guvernului român această constatare însemna că el „recunoaşte implicit guvernul actual al Franţei, adică guvernul provizoriu francez condus de generalul Charles de Gaulle”.14 La 5 septembrie 1944, Ministerul Afacerilor Externe a însărcinat legaţia română din Ankara să ia legătură cu reprezentantul generalului de Gaulle pentru a-i aduce la cunoştinţă această declaraţie, cu adaosul „că guvernul român înţelege să întreţină cu guvernul francez relaţiile cele mai cor

10 „Universul” din 9 septembrie 1944.

11 „Universul” din 1 septembrie 1944.

12 Arhiva M.A.E., fondul 71, 1939, E. 9, XX-România în anii 1944 – 1945, vol. 352, fila nr. 173.

13 „România liberă” din 1 septembrie 1944.

14 „România liberă” din 11 octombrie 1944.

diale în spiritul vechii şi nedezminţitei amiciţii care leagă cele două ţări”.15

Actele de politică internă şi externă ale României, înfăptuite începând de la 23 August 1944, corespundeau intereselor poporului român, fiind menite, în acelaşi timp, să scoată ţara noastră din izolarea în care se afla, să reglementeze noile sale raporturi cu marile puteri ale coaliţiei antihitleriste.

Participarea P.C.R. la conducerea statului şi activitatea sa extraguvernamentală în fruntea clasei muncitoare, a

maselor populare, au contribuit în mod hotărâtor la înfăptuirea noului curs al politicii externe a României. În prima sa declaraţie publică, în condiţii de legalitate şi de partid de guvernământ, dată la 24 august 1944, Partidul Comunist Român arăta că: „Încheierea imediată a armistiţiului, scoaterea României din Axă şi curăţirea teritoriului românesc de ocupaţia hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi şi libertăţi publice, acestea sunt unele din obiectivele pe care Comitetul Central al Partidului Comunist Român le-a fixat încă din septembrie 1941".16 Adresându-se clasei muncitoare, ţărănimii, intelectualităţii, tuturor cetăţenilor României şi chemând la lupta fără cruţare, cu toate armele, împotriva forţelor hitleriste, Partidul Comunist Român sublinia că „încetarea ostilităţilor cu Uniunea Sovietică deschide drum larg pentru o strânsă alianţă cu marea republică muncitorească şi ţărănească de la răsărit".17

Guvernul român şi-a manifestat din primul moment al activităţii sale dorinţa expresă de a încheia armistiţiul cu Naţiunile Unite. În dimineaţa zilei de 24 august 1944, locotenent-colonelul Ştefan Nicolaescu a fost trimis la Ankara pentru informarea directă a reprezentanţilor U.R.S.S., S.U.A. şi Angliei asupra noii situaţii politice şi militare a României; peste o zi, ambasadorul României în Turcia, Alexandru Creţeanu a înmânat omologului său sovietic, Vinogradov, o notă a guvernului român, în care, la „Timpul" din 27 octombrie 1944.

16 „România liberă" din 24 august 1944.

17 Ibidem.

după ce se arată că dictatura militară fascistă a fost răsturnată şi s-a format un guvern de uniune naţională, se preciza: „Noul guvern a hotărât să semneze imediat

armistiţiul şi să procedeze cu ajutorul tuturor forţelor ţării la completa expulzare a tuturor germanilor de pe teritoriul ţării".[18]

În noile împrejurări, guvernul U.R.S.S. a condiţionat semnarea Convenţiei de armistiţiu de operaţiunile militare purtate pe teritoriul României, declarând că forţele armate sovietice vor înceta acţiunile numai după lichidarea trupelor germane din ţară şi că ajutorul armatei române, în realizarea acestui scop, este singura soluţie pentru încheierea armistiţiului.

Hotărându-se negocierea şi semnarea armistiţiului în U.R.S.S., la 29 august 1944, a plecat la Moscova o delegaţie guvernamentală română, formată din Lucreţiu Pătrăşcanu, Dumitru Dămăceanu, Barbu Ştirbei şi Ghiţă Pop. Discutarea concretă a termenilor armistiţiului a început însă după aproape două săptămâni de aşteptare, la 10 septembrie 1944.[19] Din partea României au participat membrii delegaţiei guvernamentale cărora li s-au alăturat Ion Cristu şi Constantin Vişoianu, ultimul venind împreună cu Ştirbei de la Cairo, după misiunea lor infructuoasă; iar din partea Aliaţilor V.M. Molotov, comisarul poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., locţiitorii săi A.I. Vîşinski şi I.M. Maiski şi ambasadorii S.U.A. şi Marii Britanii la Moscova, W.A. Harriman şi respectiv A. Klark Kerr. Convenţia de armistiţiu dintre Naţiunile Unite şi România a fost semnată la 12 septembrie 1944 în numele guvernului şi înaltului Comandament al României, de către ministrul secretar de stat şi ministru al justiţiei Lucreţiu Pătrăşcanu, general adjutant D. Dămăceanu, Barbu Ştirbei şi Ghiţă Pop, iar în numele înaltului Comandament aliat mareşalul Uniunii Sovietice Rodion Malinovski, autorizat pentru aceasta de către guvernele U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii.

18 Arhiva M.A.E., Fondul Ministerului regal al Afacerilor Străine, N. 2, Direcţia Presei, Informaţiilor şi Relaţiilor Culturale, fila nr. 46.

19 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 8944, Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 13 septembrie 1944.

Convenţia de armistiţiu cuprindea un preambul, 10 articole şi 6 anexe, însumând clauze de ordin militar, politic, economic şi financiar, administrativ care defineau statutul juridic internaţional al României până la semnarea tratatului de pace şi, îndeosebi, relaţiile ei cu cele trei mari puteri din coaliţia antihitleristă.

Având un caracter mult mai larg decât o convenţie de armistiţiu propriu-zisă, textul prevedea reglementarea minuţioasă a unor chestiuni de mare însemnătate, dintre care unele în mod normal trebuiau să facă obiectul tratatului de pace.

În primul articol se consfinţea starea de fapt a României, care ieşise din războiul hitlerist şi începând din ziua de 24 august 1944, ora 4 a.m. se angajase în războiul contra Germaniei şi Ungariei, alături de Puterile aliate, „cu scopul de a restaura independenţa şi suveranitatea României". Se prevedea, de asemenea, că în continuare ţara noastră va lua parte la război cu nu mai puţin de 12 divizii de infanterie, împreună cu serviciile tehnice auxiliare, şi că operaţiunile militare ale forţelor armate române „vor fi purtate sub conducerea generală a înaltului Comandament aliat (sovietic)" **20**. Aşadar, convenţia de armistiţiu confirma în mod oficial participarea României la războiul antihitlerist începând cu ziua de 24 august 1944 ora 4. a.m., starea ei de beligeranţă alături de Puterile aliate împotriva Germaniei naziste şi a Ungariei horthiste.

Preambulul Convenţiei şi numeroase articole ale acesteia oglindeau însă faptul că România n-a fost tratată ca ţară care a ieşit din război prin voinţa sa proprie, în urma unei insurecţii naţionale, ci ca stat înfrânt, inamic, ceea ce şi-a pus amprenta asupra întregii evoluţii premergătoare semnării Tratatului de pace şi se va reflecta cu prisosinţă în prevederile acestuia[21].

Convenţia stabilea obligaţia guvernului român de a asigura prin mijloace proprii şi pe cheltuiala sa, libera mişcare în orice direcţie pe teritoriul României a forţelor ar

[20] „România liberă" din 17 septembrie 1944.

[21] Ion Enescu, Politica externă a României în anii 1944 – 1947, în „Anale de istorie" nr. 4/1977.

mate sovietice şi ale celorlalţi aliaţi şi de a le pune la dispoziţie, pentru deplina folosinţă pe durata armistiţiului, toate construcţiile şi instalaţiile româneşti, militare, aeriene şi navale, porturi, cheiuri, cazărmi, magazii, câmpuri de aviaţie, mijloace de comunicaţie, staţiuni meteorologice, cerute de nevoi militare, în completă bunăstare şi cu personalul necesar pentru întreţinerea lor. Totodată, guvernul român trebuia să facă în mod regulat, în moneda românească, plăţile cerute de înaltul Comandament aliat pentru îndeplinirea funcţiilor sale şi, în caz de necesitate, să asigure, conform instrucţiilor date de acesta, folosinţa întreprinderilor şi instalaţiilor de utilitate publică, depozitelor de combustibil, petrol, alimente şi alte materiale sau servicii.

Convenţia de armistiţiu prevedea, totodată, obligaţiile guvernului român de a elibera toţi prizonierii de război sovietici şi aliaţi şi de a asigura, pe cheltuiala sa, întreţinerea şi transportul acestora în ţările lor; de a preda ca trofee înaltului Comandament aliat orice material de război al

Germaniei şi sateliţilor săi, aflat pe teritoriul României, şi de a plăti despăgubiri de război Uniunii Sovietice şi celorlalte state aliate. Totalul despăgubirilor pentru U.R.S.S. a fost fixat la 300.000.000 de dolari, plătibili în curs de 6 ani în mărfuri (produse petroliere, cereale, materiale lemnoase, vase maritime şi fluviale, diverse maşini etc.).

Suma despăgubirilor pentru pierderile pricinuite în România proprietăţilor celorlalte state aliate şi cetăţenilor lor în timpul războiului urma să se stabilească ulterior. Ca bază de calcul pentru plăţile de reparaţii s-a fixat dolarul S.U.A. la paritatea lui în aur în momentul semnării Convenţiei, adică 35 de dolari pentru o uncie de aur.

Convenţia stabilea obligaţia guvernului român de a colabora cu înaltul Comandament aliat la arestarea şi judecarea criminalilor de război şi de a dizolva imediat toate organizaţiile prohitleriste şi orice alte organizaţii ostile Naţiunilor Unite şi în special U.R.S.S.

Tipărirea, importul şi răspândirea în ţara noastră a publicaţiilor, periodice şi neperiodice, prezentarea spectacolelor de teatru şi a filmelor, funcţionarea poştei, telefonului şi telegrafului erau supuse controlului comandamentului aliat (sovietic). Într-un regim asemănător se încadra corespondenţa telegrafică, poştală şi cifrată, precum şi comunicaţiile telefonice cu ţările străine ale ambasadelor, legaţiilor şi consultatelor existente în România. Guvernul român avea dreptul să restabilească administraţia civilă pe întregul teritoriu al ţării, cu excepţia unui sector de 50 – 100 km, de linia frontului; organele administrative româneşti având obligaţia de a îndeplini instrucţiunile şi ordinele date de comandamentul aliat în scopul executării Convenţiei de armistiţiu.

Guvernele Naţiunilor Unite, susţinând interesele

naţionale ale poporului român, au considerat ca nule şi inexistente hotărârile Arbitrajului de la Viena cu privire la partea de nord a Transilvaniei, urmând ca aceasta să fie restituită României, sub rezerva confirmării prin Tratatul de pace. Frontiera de stat dintre U.R.S.S. şi România a fost stabilită conform celei trasate în iunie 1940.

Pentru reglementarea şi controlul executării prevederilor Convenţiei până la semnarea Tratatului de pace s-a instituit o Comisie aliată de control care avea sediul la Bucureşti şi acţiona potrivit directivelor generale şi ordinelor înaltului Comandament aliat (sovietic), în numele Puterilor aliate. Guvernul român şi organele sale urmau să îndeplinească toate instrucţiunile acestei comisii, ce decurgeau din Convenţia de armistiţiu.

Natura drastică a clauzelor Armistiţiului din 12 septembrie 1944 decurgea înainte de toate din faptul că România era considerată un stat învins în război, cu toate că însăşi această convenţie înserează actul întoarcerii armelor şi ducerii războiului împotriva Germaniei hitleriste şi sateliţilor ei. (Art. 1).

În zilele de 15 şi 16 septembrie 1944, Consiliul de Miniştri al României a luat în dezbatere conţinutul Convenţiei şi a stabilit modalităţile de aplicare a prevederilor ei.

Cu acel prilej, membrii delegaţiei au informat guvernul asupra situaţiei constatate la Moscova, a propunerilor făcute de ei în vederea modificării în favoarea României a textului elaborat de reprezentanţii celor trei puteri aliate. Astfel, s-a cerut eliminarea din preambulul Convenţiei a formulării: „Înfrângerea României în război” 22; în sprijinul acestui deziderat important, aducându-se argumentul că armistiţiul nu s-a produs în urma înfrângerii militare a României, ci

scoaterii ei din război printr-o acţiune politică, şi că cele ce urmau să fie stabilite au fost de multă vreme discutate cu aliaţii.

Guvernul format la 23 August 1944 – au arătat membrii delegaţiei române „este emanaţiunea acelor forţe care au ajutat armistiţiul şi nu este vechiul guvern, care poate fi făcut răspunzător pentru situaţia militară a României, are o altă bază juridică decât dacă ar fi rămas guvernul vechi" şi nu trebuie să fie făcut răspunzător pentru actele vechiului guvern, el având cu totul altă bază juridică[23]. Dar, acest punct de vedere, cât şi cerinţele privind eliminarea sau ameliorarea altor clauze, nu au fost acceptate de reprezentanţii marilor puteri: U.R.S.S.

S.U.A. şi Marea Britanie.

O altă categorie de obiecţiuni ale delegaţiei române s-au referit la ambiguitatea, la lipsa de precizie cu care erau redactate unele articole din Convenţia de armistiţiu, la inexactităţile ce puteau fi oricând interpretate în defavoarea ţării noastre. De exemplu, în preambul se menţionează că România „a ieşit din războiul împotriva Naţiunilor Unite", ceea ce a constituit un suport juridic pentru acele state din coaliţia antihitleristă, împotriva cărora România nu a dus război, dar la Conferinţa de pace din 1946 au pretins statului român despăgubiri şi compensaţii economice şi financiare.

Referitor la atmosfera în care au fost purtate tratativele în capitala U.R.S.S., membrii delegaţiei române au constatat la toţi interlocutorii lor o anumită răceală şi multe reticenţe faţă de doleanţele exprimate de ei, însoţite de reproşuri pentru participarea României la războiul antisovietic. În general, se vedea clar consensul reprezentanţilor celor trei mari puteri ale coaliţiei antihitleriste cu privire la considerarea României ca stat

înfrânt în război şi

22 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 8944, Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 13 septembrie 1944.

23 Ibidem.

la semnarea Convenţiei de armistiţiu aşa cum aceasta fusese elaborată.

În două chestiuni s-a putut obţine, totuşi, după multe insistenţe modificarea textului în favoarea României. Prima a fost acceptarea zilei de 24 August 1944 ca dată oficială a ieşirii României din războiul hitlerist şi trecerii ei de partea Naţiunilor Unite. Această precizare (în proiect locul datei fusese lăsat liber), corespunzătoare realităţii, avea importanţă pentru apărarea intereselor naţionale ale României la Conferinţa de pace, iar, imediat, pentru fixarea anumitor detalii ale executării clauzelor Armistiţiului.

Modificarea textului armistiţiului s-a făcut de fapt într-un singur caz, şi anume articolul referitor la Dictatul de la Viena. Textul propus de aliaţi avea următoarea redactare: „Guvernele aliate socotesc Arbitrajul de la Viena, privitor la Transilvania ca nul şi neavenit şi doresc (s.a.) ca să vadă Transilvania, sau cea mai mare parte a acestui teritoriu, restituit României sub condiţia de a fi confirmat de tratatul de pace" 24.

La insistenţele delegaţiei române s-a aprobat un nou text, dar şi în acesta a fost introdusă rezerva din cel anterior. În noua redactare, articolul din Convenţia de armistiţiu avea următoarea formulare: „Guvernele aliate socotesc hotărârile Arbitrajului de la Viena, cu privire la Transilvania, ca nule şi inexistente şi sunt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României sub condiţia confirmării prin Tratatul de pace şi guvernul sovietic este de

acord ca forţele sale armate să ia parte, în acest scop, în operaţiuni militare comune cu România contra Germaniei şi Ungariei" 25. Înlocuirea formulei „guvernele aliate doresc" cu „sunt de acord" precum şi înserarea angajamentului privind concursul armatei sovietice la eliberarea părţii de nord a Transilvaniei reprezintă evident o îmbunătăţire adusă textului iniţial. Totuşi, felul ambiguu în care a rămas formulat parţial articolul

21 Ibidem.

25 „România liberă" din 17 septembrie 1944.

respectiv a creat mai târziu, la Conferinţa de pace, delegaţiei române multe dificultăţi în apărarea unui drept legitim.

Faptul că prin Convenţia de armistiţiu din 12 septembrie 1944, problema dacă partea de nord a Transilvaniei va fi reintegrată sau nu în întregime în teritoriul naţional al României a rămas deschisă, s-a datorat, potrivit explicaţiei date de Lucreţiu Pătrăşcanu în şedinţa Consiliului de Miniştri din 16 septembrie 1944, guvernului englez, care, spre deosebire de guvernul sovietic nu voia să-şi asume, până la Conferinţa de pace, nicio obligaţie referitoare la frontierele europene. Din alte surse ale vremii rezultă că aceeaşi opinie era împărtăşită şi de guvernul american.20

Poziţia Uniunii Sovietice faţă de anularea Dictatului de la Viena a fost însă clară. Aceasta a fost reafirmată public, după cum am arătat, în zilele imediat următoare insurecţiei, prin declaraţia Agenţiei TASS din 26 august 1944.

La scurt timp după semnarea Convenţiei de armistiţiu, la 20 septembrie 1944, secretarul de stat american, Cordell Hull, a menţionat într-o declaraţie făcută presei „că problema definitivării situaţiei Transilvaniei va depinde de

aprobarea la data reglementării păcii generale" 26.27. Ulterior, în preajma Conferinţei de la Ialta, Statele Unite şi Marea Britanie se situau pe poziţia de a obţine în convorbirile cu U.R.S.S. o soluţie care să dea o oarecare satisfacţie pretenţiilor Ungariei28. Cu toate acestea, Convenţia de armistiţiu dintre Ungaria şi Naţiunile Unite, semnată la Moscova în ziua de 25 ianuarie, 1945, nu făcea vreo specificaţie asupra eventualelor cerinţe maghiare, articolul 2 al acestei convenţii precizând că: „Ungaria a acceptat obligaţia de a evacua, în limitele frontierelor ungare existente la 31 decembrie 1937, toate trupele şi toţi funcţionarii unguri din

26 Arhivele statului, Bucureşti, fondul Ministerului Propagandei, Buletine, dosarul nr. 247, fila nr. 115.

27 Documents of American Foreign Relations – July 1944 – June 1941, Princeton University Press, vol. VII, p. 238.

28 F.R.D.P. Malta and Yalta, vol. I, p. 246.

teritoriile Cehoslovaciei, Iugoslaviei şi României pe care aceasta le ocupase; ea a acceptat, de asemenea, să abroge dispoziţiile legislative şi administrative relative la anexarea sau încorporarea la Ungaria a teritoriilor cehoslovace, iugoslave şi române". Alt articol al aceleiaşi convenţii consemna că „Sentinţa arbitrară de la Viena din 2 noiembrie 1940 şi sentinţa de la Viena din 30 august 1940 sunt declarate de către cei prezenţi nule şi neavenite…" 29.

Cu prilejul discutării Convenţiei de armistiţiu la Moscova în afară de cererile privind modificarea unor articole, delegaţia română a propus o serie de articole noi, care, însă, au fost respinse. Unul dintre acestea avea următoarea formulare: „Trupele aliate vor părăsi teritoriul României în momentul încetării ostilităţilor contra

Germaniei şi Ungariei. În acelaşi timp, vor lua sfârşit toate dispoziţiile din articolele 3, 7, 14, 17, 18, 19 referitoare la prezenţa trupelor aliate în România şi la conducerea operaţiunilor militare" 30. V.M. Molotov, care prezida tratativele, a arătat că un astfel de articol nu este necesar deoarece conţinutul lui rezultă din sensul armistiţiului. Cerându-se avizul ambasadorilor Statelor Unite şi Marii Britanii, aceştia au răspuns că interpretarea ministrului de externe sovietic este corectă; ambasadorul britanic adăugând, în plus, că „şi trupele engleze şi americane se găsesc în Franţa, dar francezii n-au cerut un asemenea text".31

Delegaţia română a propus, de asemenea, să se adauge în Convenţie textul următor: „În urma colaborării cu Puterile Aliate, România dobândeşte calitatea de putere aliată sau cel puţin de putere cobeligerantă". Informând Consiliul de Miniştri asupra celor discutate la Moscova în legătură cu această cerinţă, C. Vişoianu arăta că propunerea respectivă s-a făcut „mai întâi din cauza condiţiilor de la Cairo, unde ni s-a propus cobeligeranţa, în toate conversaţiile pe care le-am avut cu ei. Acum au rectificat

29 „Scânteia" din 23 ianuarie 1945.

30 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 8944, Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 13 septembrie 1943.

31 Ibidem.

1C9

pretenţia noastră de a ne numi putere aliată, pe care n-au admis-o şi au reţinut cererea noastră de a fi socotiţi cobeligeranţi – pentru că acesta fusese procedeul şi faţă de Italia. Rezultatul a fost că domnul Molotov a declarat că din toate propunerile pe care le-am făcut numai pe aceasta o

reţine, dar nu se înregistrează în armistiţiu". Bazându-se pe această promisiune, C. Vişoianu supoziţiona că „pe măsură ce colaborarea noastră militară va progresa şi va fi satisfăcătoare, ni se va acorda şi cobeligeranţa".32

Fără îndoială că intrarea în război alături de Naţiunile Unite, eforturile şi contribuţia ei la marea cauză a victoriei împotriva fascismului dădeau dreptul României la un statut de cobeligeranţă.

Între propunerile făcute de delegaţia română a fost şi aceea de a se menţiona în Convenţie dreptul României de a se prezenta, la Conferinţa de pace, cereri relative la valorificarea creanţei sale asupra Germaniei şi la reparaţiile şi stricăciunile cauzate bunurilor româneşti de către cel de-al treilea Reich şi, eventual, de Ungaria. Această propunere n-a fost respinsă, dar nici n-a fost inclusă în Convenţie, fiind socotită prematură.

O altă problemă importantă discutată la Moscova, viza interpretarea generală a armistiţiului. Pornind de la colaborarea militară a României cu aliaţii, de la participarea la război alături de ei, acţiune care presupunea un uriaş efort uman şi material, delegaţia română a cerut să se dea o interpretare favorabilă clauzelor Convenţiei de armistiţiu în sensul reducerii sau uşurării unor obligaţii, în special a celor referitoare la întreţinerea şi deplasarea trupelor aliate pe teritoriul României, despăgubiri, reparaţii etc. S-a răspuns că o astfel de interpretare depinde de mersul colaborării militare.

Delegaţia română a solicitat, de asemenea, să se includă în Convenţia de armistiţiu precizări referitoare la cooperarea militară româno-sovietică: sprijinirea dotării armatei române cu armament, muniţie, echipament şi alte materiale

32 Ibidem.

de război; trupele române puse sub comanda generală a înaltului comandant sovietic, să fie comandate direct de comandanţi români, până la corp de armată inclusiv; marile unităţi române să aibă ori de câte ori va fi posibil un sector propriu de acţiune. Unele din aceste cerinţe au fost primite favorabil, dar, pe motiv că sunt detalii care ar încărca textul armistiţiului, s-a indicat ca ele să facă obiectul unor reglementări ulterioare, sub forma unui protocol militar.

Concluzia lui C. Vişoianu, împărtăşită Consiliului de Miniştri era că succesele delegaţiei române care a negociat Armistiţiul „au fost absolut neînsemnate" **33**.

Lucreţiu Pătrăşcanu avea însă o opinie diferită şi, în orice caz, mai nuanţată. Într-o declaraţie amplă, făcută în Consiliul de Miniştri la 16 septembrie 1944, la sfârşitul dezbaterii cu privire la clauzele armistiţiului şi la consecinţele lor, reprezentantul P.G.R. a supus atenţiei guvernului o serie de impresii şi constatări proprii făcute în timpul şederii la Moscova. În primul rând, Lucreţiu Pătrăşcanu aprecia „că iscălirea armistiţiului, aşa cum este, constituie un succes pentru noi şi pentru România.

Textul în discuţie nu s-a modificat decât foarte puţin. Am însă motive puternice să cred – şi unii din membri delegaţiei au fost ţinuţi la curent cu acest lucru – că între textul pe care l-am găsit noi, când am sosit la Moscova, şi acela care ne-a fost prezentat, apoi, spre discuţie, există modificări în bine.

Adică, cred că textul cu care trebuia să înceapă discuţiile la 30 august era net mai drastic decât acela asupra căruia a început discuţia la 10 septembrie". În acest context, Lucreţiu Pătrăşcanu considera că întârzierea începerii tratativelor s-ar fi datorat şi unor intervenţii ale guvernului

englez şi că timpul de aşteptare a fost folosit în interesul României.

În al doilea rând, Lucreţiu Pătrăşcanu a explicat membrilor guvernului „cum a operat poziţia României faţă de

33 Ibidem, dosarul nr. 8468, Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 16 septembrie 1944.

cei trei aliaţi [...] în timpul dezbaterilor – sublinia el – atât ambasadorul Marii Britanii, cât şi acela al Statelor Unite n-au intervenit în discuţie sub nicio formă şi niciodată, decât cel mult să sublinieze şi să întărească afirmaţiile domnului Molotov". Totodată, în cursul întrevederilor avute cu ei înainte de începerea discuţiilor asupra Convenţiei de armistiţiu, ambasadorii celor două mari puteri occidentale la Moscova au lăsat să se înţeleagă rolul preponderent şi coordonator al guvernului sovietic în stabilirea raporturilor României cu aliaţii şi au recomandat: „să căutăm să avem bune relaţii cu Rusia sovietică, de unde am ajuns la concluzia că, în ceea ce priveşte România, acordul între aliaţi este perfect" **34**.

O astfel de concluzie apare, desigur, prea categorică. Din alte surse de informare, rezultă că în zilele premergătoare semnării Convenţiei de armistiţiu, ca şi după aceea aliaţii occidentali au avut obiecţiuni cu privire la „preponderenţa sovietică în reglementarea problemelor româneşti", dar intervenţiilor lor li s-a replicat de către reprezentanţii guvernului U.R.S.S., că, în cazul României, „prin analogie cu ceea ce se petrece în Italia, sovieticii au dreptul să aibă preponderenţă asupra aliaţilor occidentali..." **3S**.

Privitor la poziţia U.R.S.S. reprezentantul P.C.R. ţinea să sublinieze că Maiski, Vîşinski şi Molotov i-au exprimat în

conversaţii particulare, dar nu personale, dorinţa Uniunii Sovietice de a sprijini România să se refacă şi să devină puternică.

Pornind de la aceste constatări, reprezentantul P.C.R. a dedus în mod cu totul îndreptăţit că interpretarea generală în favoarea României a obligaţiilor ce decurgeau din Convenţia de armistiţiu şi eventuala ameliorare a acestora depindeau de îndeplinirea a trei condiţii pe care le considera esenţiale şi anume: a) România trebuie să facă un efort maxim de război; nu dincolo de cele 12 divizii, dar trebuie să pună armata în poziţie de luptă; b) să fie satisfăcute în spirit amical şi cu maximum de bunăvoinţă * 85

34 Ibidem.

85 Guy Hentsch, Stalin negociateur. Une diplomaţie de guerre, Histoire et socite d'aujourd'hui, Edition de la Baconnierre – Neuchâtel 1967, p. 112.

sarcinile economice şi îndeosebi cererile pentru întreţinerea armatei sovietice; c) să se facă totul pentru a dobândi încrederea politică a Uniunii Sovietice.

Insistând asupra acestor condiţii, Pătrăşcanu făcea apel la raţiune şi la maturitate politică, la înţelegerea exactă a situaţiei României în contextul internaţional creat ca rezultat al războiului; pledoaria sa lovea direct în tendinţele politicianiste ale conducătorilor partidelor burgheze, în vechile iluzii şi resentimente pe care unii dintre aceştia le mai cultivau într-o formă sau alta. Partidul comunist făcea şi de această dată dovada realismului său, a grijii sale deosebite pentru crearea unei atitudini politice care să uşureze poziţia şi acţiunile ţării noastre la Conferinţa de pace.

O atitudine fermă, lipsită de orice echivoc, era cu atât mai necesară cu cât existau tendinţe, manifestate chiar la

unii dintre membri guvernului de a judeca unilateral prevederile Convenţiei de armistiţiu şi împrejurările care au dus la semnarea ei. Astfel, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 15 septembrie 1944, ministrul de externe, Grigore Niculescu-Buzeşti, considera că răspunderea pentru înrăutăţirea clauzelor armistiţiului în raport cu cele din aprilie 1944, revine exclusiv aliaţilor**36.37**.

Încercarea de a-i socoti pe aliaţi drept singurii vinovaţi de situaţia internaţională a României din momentul respectiv era desigur o eroare politică, ale cărei consecinţe imediate nu puteau fi altele decât neîncredere din partea puterilor aliate şi agravarea clauzelor, şi aşa destul de grele, ale Convenţiei de armistiţiu.

Convenţia de armistiţiu din 12 septembrie 1944 – cu precădere punctele referitoare la participarea României la războiul antihitlerist şi la anularea Dictatului de la Viena – a fost comentată în termeni pozitivi în ziarele şi emisiunile posturilor de radio din U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie, Turcia, Elveţia, Suedia şi din alte ţări neutre sau angajate în războiul contra statelor fasciste.

36 Arhiva C.C. al P.C.R., dosarul nr. 8468, Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 16 septembrie 1944.

37 Arhivele statului, Bucureşti, fondul Ministerului Propagandei, Buletine, dosarul nr. 245, filele nr. 285 – 286.

8 – România şi Conferinţa de pace de la Paris

La 14 septembrie 1944, postul de radio Moscova, referindu-se la anularea sentinţei de la Viena aprecia că: „Dictatul de la Viena a fost un act unilateral şi aliaţii au recunoscut nedreptatea acestui act” **37**. Iar Radio Londra, comentând un articol al ziarului „Daily Telegraph” pe marginea clauzelor Convenţiei de armistiţiu dintre România şi Naţiunile Unite, constata că fuseseră depăşite în multe

privinţe prevederile sale iniţiale. Astfel, România nu numai că a permis afluirea trupelor sovietice pe teritoriul său, în urmărirea armatelor germane, dar a şi întors efectiv armele împotriva Reichului nazist, luptând alături de aliaţi cu întreg potenţialul economic şi militar. „Mulţumită acestui fapt – preciza comentatorul postului de radio Londra – s-a putut opera cu repeziciune joncţiunea cu trupele meraşalului Tito, trecându-se la un atac convergent dinspre est şi sud-est spre capitalele dunărene Budapesta şi Viena, obţinându-se izolarea garnizoanelor germane din Balcani. Acest fapt nu numai că reprezintă mari avantaje militare pentru aliaţi, însă constituie şi o chezăşie pentru sinceritatea schimbării de poziţie a României”.38

Cu toate că existau numeroase dificultăţi economice, iar administraţia ţării nu era pe deplin restabilită, România a trecut îndată la executarea obligaţiilor asumate. Sprijinită prin efortul considerabil al întregului popor, armata română lupta cu eroism şi spirit de jertfă pe frontul antihitlerist.

Partidul Comunist Român, forţele revoluţionare şi democratice au privit Convenţia de armistiţiu ca pe un instrument de îmbunătăţire a situaţiei externe a ţării noastre şi mai ales a relaţiilor cu U.R.S.S., de consolidare a noii poziţii a României pe plan internaţional; au înţeles că de atitudinea adoptată faţă de acest document şi de executarea prevederile lui depindeau în mod hotărâtor obţinerea încrederii aliaţilor şi crearea unei atmosfere prielnice apărării intereselor poporului român la Conferinţa de pace.

Partidul Comunist Român a descifrat astfel noile coordonate ale situaţiei internaţionale a ţării noastre şi perspectivele acesteia, s-a situat pe o poziţie realistă, adecvată

38 Ibidem, dosarul nr. 247, fila nr. 172.

momentului, dovedind un înalt simţ de responsabilitate pentru destinele ţării.

În primul număr legal al ziarului „Scânteia", C.C. al P.C.R. a publicat sub forma unui Apel un document consacrat în mod special Convenţiei de armistiţiu, apreciind că „prin acest document se pune definitiv capăt politicii guvernului Antonescu şi clicii sale, care au adus imense daune umane şi materiale poporului român, au târât România în război alături de Germania hitleristă, alături de acea ţară care ne-a călcat independenţa şi demnitatea naţională, ne-a impus samavolnicul Dictat de la Viena".39

În continuare, C.C. al P.C.R. indica sarcinile concrete ce reveneau muncitorilor, ostaşilor, ţăranilor, intelectualilor în îndeplinirea prevederilor Convenţiei insistând asupra participării în continuare la războiul antihitlerist. „Pentru binele patriei şi al naţiunii – se sublinia în Apel – datoria fiecărui patriot român este să ducă lupta necruţătoare contra oricui s-ar pune în calea împlinirii stipulaţiilor prevăzute de armistiţiu.

Apelul sublinia, apoi, necesitatea şi importanţa colaborării şi prieteniei dintre România şi U.R.S.S., dintre poporul român şi popoarele iugoslav, bulgar şi cehoslovac.

Atitudinea comuniştilor, a tuturor forţelor democratice faţă de Convenţia de armistiţiu a fost definită şi în alte documente. Astfel, în articolul Frontul Unic al Tineretului, publicat în „Scânteia" din 22 septembrie 1944, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, după ce indica sarcinile generale ale tinerei generaţii în lupta pentru libertate şi progres, sublinia: „Deasupra tuturor acestor sarcini stă în momentul de faţa aceea de a aplica în mod conştient, dându-ne seama de perspectivele care se creează pentru poporul român şi pentru tineretul român, cu încredere şi entuziasm, clauzele

armistiţiului dintre România şi U.R.S.S.”.40

Apreciind rolul înţelegerilor dintre marile puteri ca preliminarii ale tratatelor de pace dintre Naţiunile unite şi Italia, Bulgaria, România, Ungaria şi Finlanda, o recentă lucrare sovietică arată că „un număr de clauze ale viitoa

33 „Scânteia” din 21 septembrie 1944.

40 „Scânteia” din 22 septembrie 1944.

relor tratate de pace au fost elaborate de către puterile coaliţiei antihitleriste în anii războiului în documentele comune cum sunt rezoluţiile conferinţelor de la Ialta şi Potsdam şi în acordurile de armistiţiu. Aceste acorduri conţineau deja unele clauze concertate asupra chestiunilor de frontieră, reparaţii, restituiri, ale dizolvării organizaţiilor fasciste etc.

Ceea ce a uşurat într-o mare măsură pregătirea tratatelor de pace a fost faptul că membrii coaliţiei au respectat deja deciziile luate în comun”.41

Meritul Partidului Comunist Român constă, aşadar, în aceea că a înţeles datele esenţiale ale cadrului istoric, intern şi extern, interdependenţa dintre realizarea sarcinilor naţionale imediate şi perspectivele de progres, de a fi manifestat de la început încredere deplină în capacitatea poporului român de a depăşi momentele grele, aşa cum a făcut-o în toate perioadele zbuciumatei sale istorii, de a-şi făuri o viaţă nouă, liberă, prosperă şi independentă.

CONDIŢIILE INTERNE şi Insurecţia naţională armată
EXTERNE ALE INSTAURA antifascistă şi antiimperia
RII GUVERNULUI REVOLUH stă din august 1944 nu a

ŢIONAR-DEMOCRATIC dus şi nici n-a urmărit în mod nemijlocit înlăturarea regimului politic burghez, răsturnarea de la putere a claselor exploatatoare. În acel moment s-au impus, prin urgenţa şi însemnătatea lor, sarcinile

desăvârşirii eliberării teritoriului României de sub dominaţia străină, înlăturarea vestigiilor dictaturii militaro-fasciste, participarea la război alături de armata sovietică, de celelalte forţe din coaliţia antihitleristă, până la înfrângerea deplină a maşinii de război naziste.

Lupta împotriva Germaniei hitleriste şi a Ungariei horthiste, pentru eliberarea părţii de nord a Transilvaniei, – apreciată drept principală sarcină naţională – a unit într-un front comun toate forţele sociale şi politice din

41 Histoire de la politique extérieure de l'U.R.S.S., 1945 – 1970 sous la direction de B. Ponomarev, A. Gromyko, V. Kristov, Moscou, 1974, p. 41.

ţară, fără deosebire de concepţii ideologice şi apartenenţă de clasă, de la partidele muncitoreşti până la partidele şi grupările burgheze nefasciste. Forţele patriotice naţionale înţelegeau că înfrângerea militară a Germaniei hitleriste era una din condiţiile esenţiale ale asigurării independenţei statului român, că de gradul de participare al armatei române la războiul antihitlerist depindea în mare măsură poziţia României la Conferinţa de pace, locul ei în viaţa internaţională postbelică.

Pe lângă aceste considerente, Partidul Comunist Român era pe deplin conştient că înfrângerea definitivă a hitlerismului înseamnă o puternică lovitură dată nu numai rămăşiţelor fasciste din interiorul ţării, ci şi cercurilor reacţionare, burgheze şi moşiereşti, într-un fel sau altul vinovate de subordonarea României celui de-al treilea Reich. Mobilizând toate forţele patriotice la înfăptuirea obiectivelor naţionale antifasciste, prioritare, comuniştii aveau, în acelaşi timp, o viziune clară asupra perspectivelor; au înţeles că în procesul luptei pentru realizarea acestor obiective, raportul de forţe din societate se va modifica tot mai mult în favoarea

maselor populare, creându-se condiţii propice transformărilor revoluţionare în structura societăţii, cuceririi puterii politice de către clasa muncitoare, în alianţă cu ţărănimea şi cu celelalte categorii de oameni ai muncii.

Guvernul constituit la 23 August 1944 era, după cum se cunoaşte, expresia coaliţiei de partide, grupări politice şi militare reprezentând toate clasele şi păturile sociale; fiind alcătuit în cea mai mare parte din militari; partidele politice din Blocul Naţional Democrat (P.C.R., P.S.D., P.N.Ţ. şi P.N.L.) participau la acest guvern prin câte un ministru secretar de stat fără portofoliu.

Deşi structura guvernului de la 23 August 1944 nu reflecta contribuţia efectivă a diferitelor forţe sociale şi politice în mişcarea de rezistenţă, în lupta împotriva dictaturii militaro-fasciste, poziţiile clasei muncitoare, ale partidelor ei politice fiind în evidentă neconcordanţă cu rolul lor în organizarea şi conducerea insurecţiei, trebuie relevată însemnătatea deosebită a participării comuniştilor şi social-democraţilor atât în realizarea programului antifascist şi antihitlerist de guvernare, cât şi ca moment de început al ascensiunii forţelor revoluţionare în conducerea statului.

Faptul că împrejurările interne şi internaţionale ale victoriei insurecţiei au continuat să acţioneze, în general cu o forţă sporită şi după 23 August 1944, nu a mai îngăduit partidelor burgheze şi cercurilor monarhice să guverneze fără reprezentanţii maselor muncitoare, fără partidele muncitoreşti.

Dimensiunea esenţială a vieţii politice interne a României în perioada imediat următoare insurecţiei a constat în aceea că în pofida deosebirilor politice şi ideologice dintre ele, forţele componente ale guvernului

format la 23 August 1944 au acţionat în mod unitar, pentru susţinerea frontului antihitlerist şi eliberarea întregului teritoriu al ţării, abolirea principalelor legiuiri fasciste şi crearea unui regim constituţional bazat pe acordarea drepturilor şi libertăţilor democratice, tuturor cetăţenilor ţării, pe baza constituţiei din 1923, repusă în vigoare la 31 august 1944. Tuturor cetăţenilor ţării, fără deosebire de origine etnică şi socială, de limbă sau religie, li s-au recunoscut egalitatea în faţa legilor, dreptul de întrunire şi asociere, libertatea presei, a cuvântului şi a conştiinţei.[42] Partidele şi organizaţiile politice şi obşteşti, care în perioada anterioară fuseseră prigonite sau îngrădite în activitatea lor, au trecut la manifestări deschise, la dezvoltare liberă, în condiţii de legalitate.

O însemnătate hotărâtoare pentru desfăşurarea vieţii politice interne şi a situaţiei internaţionale a României în interesul maselor muncitoare, a avut-o faptul că în fruntea forţelor antifasciste, democratice se afla Partidul Comunist Român, cu o bogată experienţă revoluţionară, dobândită în lupta anterioară, şi cu o tot mai mare influenţă politică şi ideologică.

Între partidele muncitoreşti şi cele burgheze au existat în mod obiectiv divergenţe şi contradicţii de neîmpăcat privind perspectivele ţării, stabilirea regimului ei social şi politic de viitor. În declaraţia din 23 August 1944, C.C.

[42] „Monitorul oficial", partea I-a nr. 202 din 2 septembrie 1944.

al P.C.R. sublinia că „politica sa de Bloc Naţional, ca şi aceea de Front Naţional Patriotic nu a răpit şi nu răpeşte independenţa sa organizatorică, ideologică şi politică, el păstrându-şi deplina libertate în rezolvarea problemelor de bază ale României, de azi şi de mâine".[43]

O declaraţie similară a publicat a doua zi şi Partidul Social-Democrat, care, menţionând că temeiurile intrării sale în Blocul Naţional Democrat vizau în principal evoluţia ţării „spre pace, democraţie şi libertate", adăuga că aceasta nu înseamnă decât „cadrul în care se va desfăşura adevărata acţiune a partidului nostru, care constituie însăşi raţiunea lui de a fi: lupta poporului muncitor de la oraşe şi sate pentru completa desfiinţare a exploatării capitaliste, pentru înfăptuirea socialismului".44

Precizările de mai sus aveau evident menirea de a explica, pe de o parte, raţiunea participării comuniştilor şi socialiştilor la un guvern de coaliţie în care predominau reprezentanţi ai burgheziei şi moşierimii, iar pe de altă parte, defineau limitele colaborării cu partidele burgheze şi cu monarhia. Dincolo de acestea se afla făurirea socialismului, obiectiv fundamental înscris pe stindardul partidului clasei noastre muncitoare încă de la întemeierea sa.

O caracteristică esenţială a situaţiei politice din România în perioada 23 august 1944 – 6 martie 1945, a constituit-o faptul că în timp ce majoritatea poziţiilor în guvern erau deţinute de burghezie, iar în fruntea statului se afla monarhul, în viaţa politică de ansamblu rolul hotărâtor îl aveau masele populare. Sensul mişcării istorice va fi determinat de voinţa şi acţiunile lor, de partidele muncitoreşti şi organizaţiile obşteşti influenţate de ele.

Trecând la activitate revoluţionară pe baze noi, legale, partidul comunist şi-a reorganizat atât rândurile sale, cât şi ale organizaţiilor sale de masă. Nucleul uriaşei munci organizatorice şi politice, pe care a desfăşurat-o, l-a constituit miile de membri ai partidului ieşiţi din ilegalitate şi din închisori, precum şi zecile de mii de simpatizanţi.

Partidul comunist dispunea de un detaşament valoros de cadre

43 „România liberă" din 24 august 1944.

44 „Libertatea" din 25 august 1944.

ferm, călit în lupta revoluţionară, hotărât să înfrunte forţele reacţionare, şi să apere interesele maselor muncitoare, în câteva luni de la eliberare, au fost create organizaţii ale partidului comunist în principalele localităţi ale ţării, în toate judeţele, ceea ce demonstrează capacitatea organizatorică şi influenţa sa.

Urmărind dezvoltarea procesului revoluţionar, în pas cu cerinţele istorice, cu năzuinţele maselor populare, Partidul Comunist Român a acţionat în strânsă unitate cu Partidul Social-Democrat, în cadrul Frontului Unic Muncitoresc, cu Frontul Plugarilor, cu Uniunea Tineretului Comunist, cu Uniunea Patrioţilor şi cu alte organizaţii democratice.

La 26 septembrie 1944, Partidul Comunist Român a dat publicităţii Proiectul de platformă al Frontului Naţional Democrat din România, propus ca bază de colaborare tuturor forţelor patriotice şi progresiste din ţară.**45** Documentul face o caracterizare de ansamblu a noilor condiţii interne şi externe ale ţării şi, pe această bază, formulează un program politic în care obiectivele naţionale, atifasciste se împleteau cu o serie de sarcini noi, care vizau schimbări radicale în viaţa politică şi în structura social-economică a ţării. În privinţa regimului politic, P.C.R. preconiza o reală democraţie parlamentară, un regim democratic de tip nou, superior celui existent în perioada antebelică. În concepţia P.C.R., reînnoirea democratică a ţării presupunea instaurarea unui guvern la care să participe toate partidele şi organizaţiile democratice în funcţie de

ponderea şi influenţa pe care le aveau în viaţa politică a ţării, anularea tuturor legilor şi dispoziţiilor reacţionare, curăţirea aparatului de stat de rămăşiţele fasciste şi democratizarea lui reală, egalitate în faţa legii pentru toţi cetăţenii ţării, fără deosebire de naţionalitate, religie, sex.

În domeniul economic şi social, P.C.R. prevedea înfăptuirea unei largi reforme agrare, prin exproprierea marii proprietăţi moşiereşti şi împroprietărirea ţăranilor, îngrădirea marelui capital bancar şi industrial, refacerea

45 „Scânteia" din 26 septembrie 1944.

economiei şi, pe această bază, îmbunătăţirea condiţiilor materiale de trai ale oamenilor muncii.

Caracterizând situaţia politică şi militară, internă şi externă a României, Proiectul de platformă al Frontului Naţional Democrat elaborat de C.C. al P.C.R., sublinia că loviturile zdrobitoare date de coaliţia antifascistă şi mai cu seamă de Armata Roşie hitleriştilor şi complicilor lor, au uşurat sarcina forţelor democratice, de scoatere a României din alianţa cu Germania nazistă şi din războiul purtat alături de ea, de orientarea ţării pe calea luptei contra Germaniei hitleriste şi a Ungariei horthyste.

Referitor la Convenţia de armistiţiu, partidul comunist releva din nou că îndeplinirea prevederilor ei „trebuia să fie una dintre principalele pietre de demarcaţie între vechea şi noua politică externă a României".46

Asigurarea independenţei şi instaurarea unui regim democratic autentic erau legate în Proiectul de platformă F.N.D. de realizarea următoarelor obiective: a) luptă dusă cot la cot cu Armata Sovietică pentru eliberarea întregii ţări şi înfrângerea desăvârşită a Germaniei hitleriste; b) înfăptuirea unei politici de strânsă prietenie şi colaborare cu U.R.S.S., de relaţii prieteneşti cu celelalte ţări vecine

democratice; c) lupta pentru deplina nimicire a rămăşiţelor fasciste, pedepsirea trădătorilor şi vinovaţilor de război împotriva U.R.S.S., Angliei şi Statelor Unite ale Americii.

Liniile directoare ale politicii interne şi externe a României stabilite de P.C.R. au fost însuşite de masele populare, de partidele politice şi organizaţiile obşteşti, care au constituit la începutul lunii octombrie 1944 Frontul Naţional Democrat, compus din P.C.R., P.S.D., Sindicate, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Partidul Socialist-Ţărănesc, Uniunea Populară Maghiară şi altele.

Crearea Frontului Naţional Democrat exprima începutul procesului de delimitare a forţelor care colaboraseră în înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944, în funcţie de poziţiile diferite pe care se situau în problemele

46 „Scânteia" din 26 septembrie 1944.

politice interne şi externe, care necesitau o soluţionare urgentă şi, în special, faţă de regimul social-politic de viitor al României. Se conturează vizibil şi obiectiv inevitabil cele două mari tendinţe contradictorii în legătură cu dezvoltarea ulterioară a ţării: a cercurilor politice din jurul monarhiei şi partidelor „istorice" de a opri gama metamorfozei lăuntrice a statului român la răsturnarea guvernului Antonescu şi lichidarea principalelor vestigii ale regimului fascist, în scopul conservării rânduielilor sociale şi politice vechi, şi atitudinea forţelor revoluţionare şi democratice, a maselor muncitoare, care socoteau 23 August 1944 doar începutul unui larg şi profund proces de reorganizare socială şi politică, potrivit aspiraţiilor poporului român şi cerinţelor obiective ale progresului istoric.**47** Refuzul liderilor P.N.Ţ. şi P.N.L. de a adera la F.N.D. a fost urmat de organizarea unor mari întruniri şi manifestaţii populare sub lozincile: „Să

plece guvernul!”, „Vrem guvern F.N.D!”, „Pământ ţăranilor!”. În acelaşi timp, cei doi miniştri care reprezentau P.C.R. şi P.S.D. au demisionat, ceea ce exprima faptul că guvernul constituit la 23 August 1944 nu se mai bucura de sprijinul principalei forţei antifasciste – clasa muncitoare.

Desfăşurate neîntrerupt pe întregul cuprins al ţării, marile manifestaţii populare au determinat formarea, la 4 noiembrie 1944, a unui nou guvern prezidat, ca şi cel de la 23 August 1944, de generalul C. Sănătescu, dar în care forţele democratice coalizate deţineau vicepreşedinţia Consiliului de Miniştri, prin dr. Petru Groza, 6 departamente şi 3 subsecretariate de stat. Constituirea acestui guvern a marcat un pas important pe calea întăririi poziţiilor forţelor muncitoreşti-ţărăneşti în conducerea statului. Deoarece unele obiective naţionale, anthitleriste erau în curs de realizare, presupunând concentrarea eforturilor întregii naţiuni, F.N.D. a acceptat soluţia continuării conlucrării cu P.N.Ţ. şi P.N.L. şi în cadrul noului guvern, desfăşurând o susţinută activitate, atât în guvern cât şi în afara lui, pentru

47 Mihai Fătu, Unele consideraţii asupra dinamicii raportului de forţe sociale ţi politice în perioada 23 august 1944 – 6 martie 1943, în „Analele Academiei «Ştefan Gheorghiu»”, nr. 5/1975, p. 181—186.

sprijinirea războiului antifascist, refacerea economică şi democratizarea ţării, pentru îmbunănăţirea condiţiilor de trai ale maselor muncitoare. În această direcţie au trebuit să fie învinse nu numai greutăţi de ordin obiectiv, ca situaţia grea a economiei, agravată de consecinţele războiului, cât şi atitudinea şi acţiunea cercurilor politice reacţionare, îndeosebi ale P.N.Ţ. şi P.N.L. care s-au împotrivit cât au putut transformărilor democratice, îndeosebi pe plan social, nedându-se în lături de la folosirea mijloacelor de forţă, de la

complicitatea cu rămăşiţele unor organizaţii fasciste, precum şi de la cererile de sprijin adresate cercurilor imperialiste occidentale.

Succesul obţinut de F.N.D. la 4 noiembrie 1944 a stimulat acţiunile revoluţionare ale maselor populare; la sfârşitul lunii noiembrie 1944, mai mult de jumătate din numărul total al prefecturilor din întreaga ţară aveau în frunte reprezentanţi ai Frântului Naţional Democrat. Noii prefecţi şi primari au luat măsuri privind normalizarea vieţii administrative şi economice, aprovizionarea populaţiei şi susţinerea frontului antihitlerist. În localităţile din raza lor de activitate, prefecţii, primarii şi consiliile comunale democratice au asigurat funcţionarea instituţiilor publice şi de învăţământ, au organizat gărzi cetăţeneşti de ordine şi pază. Organele locale de stat îşi schimbau conţinutul, deveneau instrumente viabile de exercitare a puterii politice de către masele populare, de apărare a intereselor lor.

Acţiunile revoluţionare au agravat divergenţele dintre F.N.D. şi partidele burgheze, ceea ce a dus la căderea guvernului după numai o lună de activitate. La 6 decembrie 1944 s-a constituit al treilea cabinet de după eliberare, prezidat de generalul Nicolae Rădescu. Frontul Naţional Democrat îşi va păstra poziţiile, iar sub aspect programatic va obţine chiar înscrierea în programul noului guvern a necesităţii înfăptuirii reformei agrare.

Împrejurările în care s-a ajuns la constituirea cabinetului Rădescu, precum şi structura acestuia dovedeau în mod cât se poate de grăitor că după 23 August 1944 în România nu se mai putea guverna fără reprezentarea forţelor revoluţionare, fără comunişti; cercurile burgheze şi monarhice nu erau în stare, datorită creşterii valului revoluţionar, să redobândească poziţiile smulse de masele

populare şi, deci, să tranşeze problema puterii în favoarea lor. Pe de altă parte, nici forţele revoluţionare şi democratice, deşi deveniseră o puternică entitate de guvernământ, aveau iniţiativa politică şi erau în continuă ofensivă, nu erau încă pe deplin pregătite pentru a cuceri poziţii preponderente în conducerea statului.

În pofida poziţiei conservatoare a partidelor burgheze şi a cercurilor Palatului în raport cu prefacerile sociale interne, colaborarea cu ele, pe anumite planuri, inclusiv în exercitarea puterii de stat, se impunea ca o necesitate a acelui moment istoric, îndeosebi pentru mobilizarea întregului potenţial uman şi economic în războiul drept purtat alături de armatele sovietice pentru eliberarea teritoriului ţării de sub ocupaţia hitleristă-horthistă şi apoi, până la victoria finală. Colaborarea era în acelaşi timp posibilă, datorită faptului că atât în problemele ducerii războiului, cât şi în realizarea altor sarcini de ordin naţional – refacerea economiei, obţinerea unui statut internaţional corespunzător pentru statul român, reluarea relaţiilor economice cu alte state –, poziţiile tuturor forţelor sociale şi politice din ţară, erau apropiate sau identice. Din acest unghi de vedere, este semnificativ interviul acordat de regele Mihai corespondenţilor agenţiilor de presă şi ziarelor străine, trimişi la Bucureşti imediat după 23 August 1944. Publicat la sfârşitul lunii septembrie 1944, interviul a fost realizat sub forma unei audienţe colective, pe o tematică ce viza actul istoric de la 23 August 1944 şi relaţiile dintre România şi Naţiunile Unite.[48] Răspun

[48] „Universul" din 29 septembrie 1944. În cursul interviului regele a stat de vorbă îndelung cu fiecare dintre oaspeţi, reprezentanţii Agenţiei TASS, Morev şi Lubo, bucurându-se de o atenţie deosebită. Conţinutul convorbirii

cu aceştia din urmă nu a apărut în presă, fiind publicate numai răspunsurile la întrebările puse de Frank O'Brien („Associated Press of America"), Alfred Xholerton („Daily Tehegraph"), Sam Brewer („Chicago Tribune"), („Journal de Geneve"), Stephan Gordony („New York Times"), G. Davis („Gazette de Lausanne"), Derek Patmore („Daily Mail"), N.N. Pătraşcu („North American Newspaper Alliance"), Liviu Nasta („Agenţia Britanova") şi căpitanul american C.S. Gelker („First Combat Camera Unit").

zând la o întrebare a corespondentului ziarului „Daily Telegraph" în legătură cu părerile sale cu privire la căile cele mai eficace pentru a se realiza o colaborare deplină şi leală între România şi Naţiunile Unite, regele Minai a subliniat că „lupta pe care armata română o duce alături de armata rusă împotriva inamicului comun, constituie cel mai bun punct de plecare pentru colaborarea dintre România şi Naţiunile Unite". La o altă întrebare, pusă de corespondentul ziarului „New York Times", şeful statului român a arătat că „România speră că Naţiunile Unite îi vor acorda securitate faţă de agresiune în viitor şi o vor ajuta în redresarea şi dezvoltarea ei economică. Poporul român este gata să-şi aducă contribuţia sa la organizarea păcii şi securităţii mondiale".**49**.

Faptul că în pofida divergenţelor dintre ele, partidele muncitoreşti şi partidele burgheze se întâlneau pe terenul comun al susţinerii frontului antihitlerist, rezultă cât se poate de evident şi din declaraţiile făcute de C.I.C. Brătianu, C. Titel Petrescu şi Lucreţiu Pătrăşcanu cu ocazia eliberării Clujului. „După patru ani de suferinţă, prin lupta eroică a trupelor române şi ruse – se arată în cuvântul preşedintelui P.N.L.

— Clujul este astăzi eliberat de stăpânirea ce i-a fost

impusă prin dictatul odios de la Viena… Actul de teroare din 1940 n-a putut zdruncina temeinicia drepturilor româneşti asupra Transilvaniei, nici desfiinţa voinţa poporului nostru de a trăi liber şi stăpân pe pământul pe care sute de ani a suferit şi a rezistat în contra tuturor cotropitorilor. Ceea ce s-a împlinit astăzi nu este decât restaurarea firească a unirii de la 1918.

Cu sprijinul armatei sovietice, într-un război comun în care sângele s-a înfrăţit, poporul român a şters astfel una din paginile cele mai triste ale istoriei sale.

Această luptă comună, prin care inima ţării începe din nou să bată, înseamnă şi începutul unei comunităţi sufleteşti cu marele nostru vecin de la răsărit, alături de care România contribuie, cu toate energiile şi cu tot devotamentul la realizarea cât mai grabnică a victoriei finale".**50**

49 Ibidem.

La rândul său, preşedintele P.S.D. sublinia: „Armata ţării, împreună cu armata aliată sovietică, a înfrânt rezistenţa hitleristă şi hortistă. Clujul românesc a fost eliberat, îndeplinindu-se astfel un act de dreptate istorică definitivă…

Partidul Social-Democrat din România, consecvent cu principiile afirmate de el prin rezoluţia de la Alba Iulia (din 1 decembrie 1918 – n.a.) salută eliberarea Clujului şi dezrobirea Ardealului de nord, convins că ele înseamnă începutul unei aşezări mai drepte a vieţii naţiunilor din centrul Europei, înfrăţite în spiritul democraţiei sociale".**51** în declaraţia făcută în numele C.C. al P.C.R., Lucreţiu Pătrăşcanu sublinia, de asemenea: „Armistiţiul de la Moscova a asigurat victoria de la Cluj. Acolo s-a hotărât lupta în comun pentru eliberarea Ardealului. Acolo s-au asigurat drepturile poporului român asupra Transilvaniei şi marele

ajutor al glorioasei Armate Roşii". Menţionând că lupta nu s-a terminat, reprezentantul P.C.R., sublinia necesitatea ca războiul să fie dus până la capăt, până la izbânda finală, înfrângerea totală a hitlerismului fiind „condiţia existenţei noastre ca popor liber".52

Manifestul-program al Partidului Naţional Ţărănesc, publicat aproape concomitent cu declaraţiile de mai sus, conţinea în partea referitoare la linia politică a acestui partid până la încetarea războiului următoarele prevederi: „Ţara trebuie să facă războiul pentru Ardeal cu cea mai mare hotărâre, până la eliberarea Transilvaniei de nord şi până la înfrângerea completă a inamicilor noştri de veacuri.

Executarea Armistiţiului se va face în mod just, scrupulos şi exact.

Restabilirea încrederii Uniunii Sovietice şi a Naţiunilor Unite în România, trebuie să fie grija de căpetenie a oricărui guvern democrat român".53

Relevând consensul naţional în problemele participării României la război, ale îndeplinirii obligaţiilor ce decur

50 „Universul" din 13 octombrie 1944.

51 Ibidem.

52 Ibidem.

53 „Dreptatea" din 16 octombrie 1944.

geau din Convenţia de armistiţiu, exprimată şi în documentele publicate, trebuie arătat că atitudinea cercurilor politice burgheze din România era afectată de orientarea reacţionară pe plan intern, de încercări de a obţine sprijin direct din partea marilor puteri occidentale în asigurarea unui rol dominant în viaţa politică şi economică a ţării. De aceea, atât în interviul regelui, cât şi în Manifestul-program al P.N.Ţ., se fac referiri la necesitatea menţinerii „liniştii interne", la încetarea până la sfârşitul

războiului a „controverselor politice” şi a înfăptuirii unor reforme sociale. Nu este greu de sesizat, în toate acestea, teama burgheziei de revoluţie, de masele populare care erau hotărâte să schimbe în interesul lor cursul evenimentelor politice.

Încă din această perioadă se vădesc unghiurile diferite din care erau abordate problemele reconstrucţiei economice postbelice a României. Astfel, forţele revoluţionare concepeau refacerea economiei naţionale, progresul ei rapid şi multilateral, prin schimbarea radicală a vechilor structuri şi relaţii sociale. În Platforma F.N.D. din septembrie 1944 şi, apoi, Programul de guvernare al F.N.D. din ianuarie 1945 se sublinia că refacerea şi dezvoltarea economiei se poate asigura în primul rând prin resurse şi posibilităţi interne, că drumul cel mai sigur pentru atingerea acestui ţel constă în efortul a tot ce este activ, energic şi competent în ţara noastră.

Totodată, pentru refacerea şi dezvoltarea democratică, a ţării, partidele şi organizaţiile care colaborau cu P.C.R. aveau în vedere în primul rând necesitatea dezvoltării relaţiilor economice cu U.R.S.S. şi celelalte ţări vecine, cu alte state, inclusiv cu puterile apusene, în condiţiile respectării principiilor avantajului reciproc, independenţei şi suveranităţii naţionale.

Altele erau, în intenţia partidelor burgheze şi a monarhiei, scopurile şi mijloacele practice de refacere şi dezvoltare a economiei româneşti. La o întrebare pusă de corespondenţii ziarelor „Daily Telegraph” şi „Chicago Tribune”, regele preciza că la redresarea şi dezvoltarea economică a României poate contribui „numai o organizaţie economică internaţională”, menţionându-se interesul deosebit cu care erau urmărite „discuţiile dintre Naţiunile

Unite cu privire la un plan monetar internaţional, la schimburile de capital şi la politica de investiţii".54.55 Aceeaşi viziune o aveau partidele naţional-ţărănesc şi naţional-liberal, care, punând pe primul plan interesele burgheziei preconizau pătrunderea neîngrădită a capitalului străin în economia românească. Astfel, Manifestul-program al P.N.Ţ. din 16 octombrie 1944 arăta: „În politica economică naţională va trebui să ţinem seama de planurile internaţionale de refacere a lumii şi de aplicarea lor" 35, iar oficiosul aceluiaşi partid scria, pe un ton sentenţios: „Fără apel la finanţa străină – care trebuie în grabă solicitată – vom fi siliţi să înregistrăm în scurtă vreme o prăbuşire economică fără precedent".56

Prin „planuri internaţionale", „organizaţia economică internaţională", „finanţa străină", monarhia şi" partidele istorice" înţelegeau, desigur, economia capitalistă occidentală, căreia îi hărăzeau rolul hotărâtor în croirea destinului economic postbelic al României. Este uşor de observat în această concepţie, neîncrederea în capacitatea creatoare a poporului, român, încercările unei burghezii slabe de a sacrifica atributele esenţiale ale statului, independenţa şi suveranitatea sa pentru menţinerea privilegiilor ei de clasă.

În perioada la care ne referim, redresarea economică a României a fost, într-o anumită măsură, facilitată de acordurile încheiate cu ţările vecine. Astfel, Convenţia riintre guvernul U.R.S.S. şi guvernul României, semnată la Bucureşti la 16 ianuarie 1945, stabilea modalităţi mai lesnicioase de îndeplinire a obligaţiilor stabilite în Convenţia de armistiţiu şi posibilitatea creării unui disponibil de produse pentru export. De asemenea, protocolul privind schimburile comerciale dintre România şi Bulgaria, semnat la 1 ianuarie

1945, statornicea reluarea schimburilor comerciale şi de plăţi între cele două ţări, pe baze reciproc avantajoase. Acestea reprezentau, însă, doar începuturi modeste, situaţia economiei naţionale continuând să ră

54 „Universul" din 29 septembrie 1944.

55 „Dreptatea" din 16 octombrie 1944.

56 „Dreptatea" din 11 septembrie 1944.

mână o problemă acută; rezolvarea ei va constitui una din preocupările majore ale guvernului democratic ce se va instaura la 6 martie 1945 şi a cărei dezbatere largă va fi angajată în cadrul Conferinţei Naţionale a P.C.R. din octombrie 1945.

Analiza condiţiilor în care s-a desfăşurat lupta maselor populare din ţara noastră pentru instaurarea guvernului revoluţionar-democratic trebuie făcută în contextul situaţiei internaţionale şi mai ales a evenimentelor ce se petreceau în ţările vecine, unde la fel ca şi în România, odată cu eliberarea lor de sub dominaţia fascistă se desfăşura cu succes lupta pentru instaurarea unor regimuri democratice.**57**

În ultimii ani ai războiului, lupta antifascistă şi de eliberare naţională înregistrează un salt calitativ, dând naştere unor ample procese revoluţionare, care vor duce la instaurarea puterii populare în unele ţări din Europa şi Asia, la declanşarea unor mari acţiuni revoluţionare într-o serie de ţări capitaliste dezvoltate, la stimularea mişcării de eliberare naţională. În ţări din imediata apropiere a României – Iugoslavia, Bulgaria, Polonia, Albania, Cehoslovacia, clasa munncitoare, în alianţă cu alte mase de oameni ai muncii se regrupează pentru înfăptuirea unor prefaceri cu caracter revoluţionar, menite să înlăture orânduirea burgheză în timp ce unele grupări politice burgheze, conservatoare, participante cu scopuri limitate la

mişcarea antifascistă trec, ca şi la noi, de cealaltă parte a baricadei.

În toate aceste ţări, ca şi în altele, era evidentă împletirea luptei maselor pentru dobândirea libertăţii şi independenţei naţionale cu acţiuni revoluţionare pentru schimbări de ordin social. În aceste condiţii, când războiul intrase în ultima sa fază, iar mişcările antifasciste şi de eliberare naţională din unele ţări europene, între care şi România se transformau în revoluţii sociale, odată cu coordonarea planurilor militare în vederea înfrângerii

57 Vezi Aron Petric, Condiţiile interne şi internaţionale ale desfăşurării luptei pentru instaurarea guvernului revoluţionar democratic de la 6 martie 1945, în „Analele Academiei «Ştefan Gheorghiu»", nr. 5/1975, p. 203.

9 – România şi Conferinţa de pace de la Paris depline a Germaniei naziste, în preocupările marilor puteri ale coaliţiei antihitleriste capătă o pondere tot mai mare problemele organizării postbelice a lumii. Sub acest raport, pentru România, ca şi pentru celelalte ţări din sud-estul european, un loc distinct îl ocupă negocierile sovieto-engleze de la Moscova din toamna anului 1944 şi, îndeosebi, Conferinţa de la Ialta (Crimeea), de la începutul lunii februarie 1945, a conducătorilor Uniunii Sovietice, Statelor Unite ale Americii şi Marii Britanii.

Referindu-se la convorbirea avută cu I.V. Stalin la 9 octombrie 1944, în memoriile sale, publicate după aproape un deceniu, W. Churchill scrie că el ar fi declarat adresându-se interlocutorului său: „«Să reglementăm chestiunile noastre în Balcani. Armatele Dvs, se găsesc în România şi Bulgaria. Noi avem acolo interese, misiuni şi agenţi. Să nu ne certăm pentru nimicuri. În ceea ce priveşte Anglia şi Rusia, sunteţi de acord să ocupaţi o situaţie

predominantă de 90% în România, pentru ca noi să ocupăm o situaţie predominantă de 90% în Grecia şi de egalitate 50 – 50 la sută, în Iugoslavia?» în timp ce se traduceau aceste cuvinte, am luat o jumătate de coală de hârtie şi am scris: România – Rusia 90%, alţii 10%, Grecia – Marea Britanie (de acord cu Statele Unite) 90%, Rusia 10%; Iugoslavia – 50%-50%; Ungaria 50%-50%; Bulgaria – Rusia 75%, alţii 25%.

Am predat această foaie de hârtie lui Stalin, care asculta traducerea. S-a făcut un moment de tăcere. Apoi, el a luat un creion albastru şi după ce a bifat coala, în semn de aprobare, mi-a înapoiat-o. Totul a fost rezolvat în mai puţin timp decât a fost necesar a-l descrie. Bineînţeles că noi studiasem îndelung problema şi nu ne ocupam decât de acorduri referitoare la perioada războiului. Toate problemele mai vaste erau rezervate, de-o parte şi de cealaltă, pentru ceea ce noi speram atunci că trebuie să fie o conferinţă a păcii după victorie".**58**

La circa o lună de zile după vizita la Moscova.

W. Churchill, însoţit de A. Eden, răspunzând invitaţiei ge

58 W. Churchill, The Second „World War, Cassel, London, 1953, vol. 6, p. 235. uneralului de Gaulle, a sosit la Paris. În stenograma discuţiilor purtate în capitala Franţei, anexată la memoriile de război ale lui de Gaulle, există, de asemenea, următoarea explicaţie dată de W. Churchill referitor la conţinutul discuţiilor sovieto-engleze din octombrie 1944: „Domnul Churchill: – La Moscova noi am discutat mai ales despre desfăşurarea războiului, despre Polonia şi Balcani. S-a convenit ca Grecia să fie zonă de influenţă engleză, România şi Ungaria, zonă de influenţă rusă, Iugoslavia şi Bulgaria zone de interes comun".**59**

În legătură cu fragmentul citat din memoriile lui Churchill, folosit frecvent în literatura istorică occidentală sub denumirea de „acordul procentajului" sau „problema procentajului", în ceea ce ne priveşte, deşi relaţiile interaliate şi înrâurirea lor asupra vieţii politice din România nu formează obiectul lucrării de faţă, decât în măsura în care au legătură directă cu Conferinţa de pace de la Paris, socotim necesar să facem câteva considerente şi precizări asupra conţinutului şi semnificaţiei pasajului citat mai sus.

În primul rând, se pune întrebarea dacă în adevăr Stalin şi Roosevelt au acceptat un astfel de acord. Din sursele pe care le-am putut consulta rezultă în mod cert că, în tematica convorbirilor de la Moscova dintre Stalin şi Churchill din toamna anului 1944 a fost inclusă, alături de alte probleme de ordig politic şi militar, situaţia politică din zona Balcanilor şi sud-estului european. În mesajul comun adresat de Stalin şi Churchill lui Roosevelt la 10 octombrie 1944 se menţionează: „Trebuie să examinăm problema celei mai bune coordonări a politicii noastre faţă de ţările balcanice".**60** Peste 9 zile, I.V. Stalin trimite un nou mesaj preşedintelui S.U.A. în care se arată: „În timpul vizitei D-lor Churchill şi Eden la Moscova am procedat la un schimb de păreri într-o serie de probleme de interes comun. Ambasadorul Harriman v-a informat, desigur, asupra

59 General de Gaulle, Mémoires de guerre, vol. III, Le salut, (1944 – 1946), Paris, 1959, p. 371.

60 Corespondenţa preşedintelui Consiliului de Miniştri al U.R.S.S. cu preşedinţii S.U.A, şi cu primii miniştri ai Marii Britanii din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patrei, 1941 – 1945, vol. 2, p. 197.

tuturor convorbirilor importante de la Moscova. Ne

este, de asemenea, cunoscut faptul că primul ministru urma să transmită aprecierea sa referitoare la convorbirile de la Moscova. În ceea ce mă priveşte, pot spune că convorbirile noastre au fost foarte utile pentru lămurirea reciprocă a punctelor de vedere în asemenea probleme ca atitudinea faţă de viitorul Germaniei, problema poloneză, politica faţă de statele balcanice, unele probleme importante ale viitoarei politici militare. În cursul convorbirilor s-a lămurit că, fără mari greutăţi, putem pune de acord politica noastră în toate problemele importante ce se ridică în faţa noastră şi, chiar dacă nu putem încă asigura imediat rezolvarea necesară a uneia sau alteia din probleme, ca de pildă a celei poloneze, se deschid, totuşi, şi aici, perspective favorabile. Sper că aceste convorbiri de la Moscova vor fi utile şi în sensul că la viitoarea întâlnire în trei vom putea adopta anumite hotărâri în toate problemele urgente care prezintă interes comun".**61**
Din surse americane, rezultă că ambasadorul american la Moscova îl informase pe preşedintele S.U.A. încă la 11 octombrie 1944 asupra conţinutului convorbirilor. Întocmit pe baza unei discuţii avute cu Churchill şi Eden, raportul lui A. Harriman are un conţinut aproape identic cu cel cuprins în memoriile lui Churchill, fără a menţiona însă „procentele", precizându-se în plus că primul ministru britanic a folosit în conversaţie termenul nepopular de „sfere de influenţă".**62**
Este, de asemenea, sigur că Roosevelt n-a aderat la propunerea britanică, pentru simplul motiv că nu dorea excluderea S.U.A. de la problemele acestei regiuni, aşa cum rezultă, de altfel, dintr-o scrisoare pe care i-a adresat-o lui Stalin la 5 noiembrie 1944. „Dv. Înţelegeţi, sunt convins – arată Roosevelt în acea scrisoare – că în actualul război mondial nu există absolut nicio problemă, militară sau politică, în care Statele Unite să nu fie interesate. Sunt ferm

convins că în trei şi numai în trei, noi vom găsi soluţii la problemele rămase încă în controversă. În acest sens, eu înţelegând pe deplin

61 Ibidem, p. 198 – 199.

62 F.R.D.P., 1944, vol. IV, Europe, 1966, p. 1009 – 1010.132

I dorinţa domnului Churchill de a se întâlni cu dvs., prefer să privesc apropiatele dvs, convorbiri cu primul ministru ca preliminare pentru o întâlnire a noastră în trei".63 La 8 octombrie, I.V. Stalin răspunde: „Mesajul dvs, din

5 octombrie m-a pus întrucâtva pe gânduri. Credeam că dl. Churchill vine la Moscova în urma unei înţelegeri stabilite cu dvs, la Québec. Se pare însă că această presupunere a mea nu corespunde realităţii.

Nu-mi sunt cunoscute problemele cu care vin la Moscova dl. Churchill şi dl. Eden".64

Conţinutul documentului reprodus în memoriile lui Churchill ca şi asentimentul lui V.I. Stalin şi al lui F.D. Roosevelt la „procentele" respective, vor continua, probabil, să fie încă obiect de dispută în istoriografie.

Istoricii sovietici dezmint în manieră categorică existenţa acordului, considerându-l pe baza minutei convorbirilor Stalin-Churchill, păstrată în arhivele sovietice, „un document destul de murdar şi rudimentar în care se arată împărţirea influenţei Uniunii Sovietice şi Marii Britanii în România, Grecia, Iugoslavia şi Bulgaria. El (Churchill) a întocmit tabelul pentru a arăta ce gândesc în această privinţă englezii".65

A doua chestiune care se ridică în legătură cu aşa-numitul „acord al procentajului" şi care este de fond, indiferent dacă el este acceptat sau respins, constă în

eficienţa lui reală. Acţiunile politico-diplomatice ale premierului britanic privind instituirea unor „sfere de influenţă" în Europa aveau drept scop evident stăvilirea proceselor revoluţionare în ţările care înlăturaseră jugul fascist sau erau pe cale să se elibereze. W. Churchill, la care după expresia istoricului englez Angus Calder „imperialismul făcea parte din însăşi textura personalităţii sale [...] nu dorea să vadă instalându-se în Europa o nouă ordine, întemeiată pe mişcările de rezistenţă, ci o revenire la vechiul regim asigurat de monarhi, industriaşi şi militari, fie că au cola

63 Corespondenta preşedintelui... vol. 2, p. 195.

64 Ibidem, p. 195 – 196.

65 Cf. I.V.O.V.S.S., vol. IV, p. 661 – 668; „Voprosî istorii", nr. 9/1967; „International Affairs", nr. 8" 1958.

borat sau nu cu inamicul".**66** Dar această dorinţă venea în flagrantă contradicţie cu dorinţa popoarelor, inclusiv a poporului englez, pentru care încheierea victorioasă a războiului era legată de înfăptuirea unor profunde schimbări sociale şi politice, de făurirea unui tip de relaţii internaţionale, favorabil realizării aspiraţiilor de pace şi progres social. Într-un număr special consacrat studiului primilor ani postbelici, revista „Recherches Internationales à la lumière du marxisme" apreciază că în condiţiile specifice de la sfârşitul celui de-al doilea război mondial „nu era nevoie de un acord explicit asupra unei împărţiri în sfere de influenţă (s-ar putea discuta încă mult timp asupra existenţei sale şi eventualului său conţinut), pentru că cele două căi se creionau, o linie de demarcaţie se crea ipso-facto. Dacă, într-adevăr, a trebuit ca militarii sovietici şi anglo-americani să se pună de acord alb pe negru asupra unei linii de contact a trupelor care ocupau Germania,

venind unele de la răsărit şi altele de la apus, tot aşa înţelepciunea şi imposibilitatea de a concepe ca incendiul să se reaprindă, în condiţiile în care popoarele erau atât de sătule de război, au comandat stabilirea rapidă a unui echilibru în momentul dat. Popoarele aveat atunci de hotărât propria soartă" 67.

Este indiscutabil că popoarele şi numai popoarele ţărilor respective emancipate de tirania fascistă, aveau să decidă în ultimă instanţă asupra destinului lor, a noului regim politic spre care năzuiau. Această năzuinţă era cu atât mai puternică în ţările din sud-estul Europei, unde, din împletirea obiectivelor mişcării antifasciste şi de eliberare naţională cu cele de ordin social, s-au născut ample procese revoluţionare care au deschis calea spre socialism.

În cursul luptei împotriva fascismului s-au dezvoltat totodată relaţiile de prietenie şi colaborare dintre popoa

66 A. Calder, L'Angleterre en guerre (The Peophe's War Britain, 1939 – 1945), Galimard, Paris, 1972, p. 300, 534. Cf. Dr. Eugen Preda, op. cit., p. 274 – 275.

67 „Recherches internationales à la lumière du marxisme", Revue bisemestrielle, huitieme année, Juillet-decembre, nr. 44 – 45.

I

rele acestor ţări, statornicite de-a lungul secolelor în efortul comun de înlăturare a asupririi şi dominaţiei străine, a germinat ideea necesităţii unui nou tip de relaţii internaţionale care să nu mai permită ca zona lor geografică să fie obiectul disputelor, înfruntării şi asmuţirii conflictelor imperialiste.

Înţelegerea proceselor istorice dintr-o ţară sau alta presupune a privi relaţiile internaţionale şi influenţa lor, evenimentele, nu ca rezultat al unor acte şi acţiuni cu

caracter întâmplător, nu ca expresie a manifestării voinţei şi intenţiilor unor persoane. Analiza materialist-dialectică a realităţii reliefează în modul cel mai convingător că prefacerile democratice, revoluţionare petrecute în lume la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, şi în general, au la origine acţiunea legilor sociale obiective.

Aşa cum sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu, „teoria noastră revoluţionară demonstrează în mod incontestabil că nu voinţa subiectivă a unor personalităţi este aceea care schimbă cursul dezvoltării omenirii ci, dimpotrivă, intenţiile şi actele oamenilor sunt determinate de legile inexorabile ale progresului istorie. Numai în măsura în care personalităţile înţeleg tendinţele obiective ale acestor legi, necesităţile imperioase ale mersului înainte al societăţii, ele pot aduce o contribuţie pozitivă la transformarea lumii, la înfăptuirea aspiraţiilor şi idealurilor înaintate ale omenirii, ale fiecărei naţiuni în parte.

În evoluţia progresistă a societăţii omeneşti, contribuţia decisivă o aduc masele populare, lupta lor conştientă pentru făurirea propriei istorii, în concordanţă cu cerinţele legităţilor obiective ale dezvoltării sociale.[68]

Intensificarea luptei maselor populare din România pentru cucerirea puterii politice a coincis, pe plan extern, cu desfăşurarea între 4 – 11 februarie 1945 a Conferinţei de la Ialta a conducătorilor celor trei mari puteri aliate.

T.V. Stalin, (U.R.S.S.), F.D. Roosevelt (S.U.A.), W. Chur

[68] Nicolae Ceauşescu, Cuvântare la Adunarea festivă consacrată aniversării Academiei „Ştefan Gheorghiu" 28 martie 1975, în România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, vol. 11, Bucureşti, 1975, p. 376.

chill (Marea Britanie), care au adoptat hotărâri de

mare însemnătate pentru evoluţia ulterioară a evenimentelor.69

Raporturile dintre cele trei mari puteri aliate la acea dată şi-au găsit concretizarea în înţelegerile realizate prin consens, referitoare la capitularea şi împărţirea Germaniei, stabilirea de măsuri concrete menite să împiedice refacerea potenţialului ei de război; convocarea conferinţei de constituire a Organizaţiei Naţiunilor Unite; recunoaşterea principiului unanimităţii în Consiliul de securitate, prin instituirea dreptului de veto pentru marile puteri. Reuniunea la nivel înalt de la Ialta a marcat, fără îndoială, un moment culminant al colaborării dintre Uniunea Sovietică, Statele Unite ale America şi Marea Britanie în timpul războiului, cu multiple şi importante urmări pentru o lungă perioadă istorică postbelică. „Conferinţa noastră din Crimeea – se sublinia în comunicatul final, publicat la 12 februarie 1945 – a confirmat din nou hotărârea noastră comună de a păstra şi întări în viitoarea perioadă de pace, acea unitate de scopuri şi acţiune, care a făcut ca în războiul actual victoria să fie posibilă şi neîndoielnică pentru Naţiunile Unite".70 Istoria a reţinut cu satisfacţie aspectele pozitive ale Acordurilor de la Ialta. Ea a înregistrat însă şi acele deficienţe legate de ignorarea rolului statelor mici şi mijlocii în reglementarea problemelor postbelice.

Unul din documentele cele mai importante ale conferinţei din Crimeea care a vizat şi România a fost „Declaraţia asupra Europei eliberate" adoptată la 11 februa

69 La lucrările Conferinţei, desfăşurate în zilele de 4 – 11 februarie 1945 au participat, alături de conducătorii celor trei guverne, miniştrii de externe V.M. Molotov (U.R.S.S.), E. Stettinius (S.U.A.), A. Eden (Marea Britanie), ambasadorii respectivi la Moscova, Londra, Washington, şefii de state

majore, comandanţii militari şi consilieri. Au fost dezbătute: planurile militare vizând înfrângerea definitivă a Germaniei; regimul Germaniei după înfrângerea ei; reparaţiile de război; constituirea Organizaţiei Naţiunilor Unite: coordonarea acţiunilor în problemele Europei eliberate; frontierele şi guvernul Poloniei; problema iugoslavă; continuarea războiului împotriva Japoniei (vezi Stenograma integrală a Conferinţei de la Ialta 4 – 11 februarie 1945, în „Magazin istoric" nr. 1-6/1967).

70 „Scânteia" din 15 februarie 1945.

l de 1945, fără observaţii şi amendamente**71**, pe baza unui proiect prezentat de preşedintele Statelor Unite ale Americii. Din documentele pregătitoare rezultă că în ajunul Conferinţei de la Ialta, îndeosebi cu prilejul întâlnirii din insula Malta, din 30 ianuarie – 2 februarie 1945, F.D. Roosevelt şi W. Churchill şi-au coordonat punctele de vedere în principalele probleme ce urmau a fi discutate cu I.V. Stalin.

Soluţiile la care s-a ajuns la Ialta şi-au găsit o reflectare generală în textul final al Declaraţiei, care prevedea „coordonarea politicii celor trei puteri şi acţiuni comune pentru rezolvarea problemelor politice ale Europei eliberate".**72**

Informând pe larg Congresul S.U.A. asupra rezultatelor conferinţei din Crimeea, preşedintele Roosevelt a dat următoarea interpretare Declaraţiei cu privire la Europa eliberată: „Cele trei naţiuni, cele mai puternice, au căzut de acord că problemele politice şi economice ale oricărei zone eliberate de cucerirea nazistă sau ale oricărui teritoriu fost satelit al Axei, reprezintă o responsabilitate comună a celor trei guverne. Hotărârile finale în acest zone urmează să fie luate de comun acord şi în consecinţă ele vor fi adeseori

rezultatul unui compromis în care cedezi şi primeşti. Statele Unite nu vor obţine (ceea ce doresc – n.a.) totdeauna sută la sută, nici Rusia sau Marea Britatanie".73

În Declaraţie, nu există referinţe exprese la România şi nici la alte ţări, dar din context rezultă că se avea în vedere o distincţie între „popoarele Europei eliberate de sub dominaţia Germaniei naziste" şi „popoarele fostelor state satelite ale Axei". Conducătorii celor trei mari puteri aliate au ţinut totuşi să facă o menţiune specială referitoare la Franţa, al cărei guvern provizoriu era invitat să se asocieze la Declaraţie „potrivit procedurii sugerate". Considerând că „stabilirea ordinii în Europa şi reconstrucţia economiei naţionale trebuie să se realizeze prin mijloa

71 „Magazin istoric" nr. 6/1967, p. 38.

72 „Scânteia" din 15 februarie 1945.

73 Documents an American Foreign Relations, July-June 1945, Princeton University Press, vol. VII, p. 24 – 25.

ce care să permită popoarelor eliberate să lichideze ultimele vestigii ale nazismului şi fascismului, de a stabili instituţii democratice alese de ele", cele trei guverne au convenit că „vor asista împreună popoarele oricărui stat eliberat al Europei sau ale oricărui stat european, fost satelit al Axei, de fiecare dată când ele vor crede că situaţia o impune: crearea condiţiilor de pace internă; să ia măsurile de urgenţă pentru ajutorarea popoarelor aflate în pericol şi să creeze organe provizorii de guvernare, care să reprezinte în mod larg toate elementele democratice ale populaţiei şi care se vor angaja să instaureze, cât mai repede posibil, pe calea unor alegeri libere, guverne care să exprime voinţa populaţiei, să faciliteze oriunde va fi necesar astfel de alegeri".74

Declaraţia asupra Europei eliberate şi, îndeosebi, prevederile despre „dreptul tuturor popoarelor de a-şi alege forma de guvernământ în care vor să trăiască, necesitatea restaurării drepturilor suverane şi de autoguvernare popoarelor care au fost private de aceste drepturi prin acte de agresiune, s-au bucurat de aprecieri şi de un larg ecou internaţional.

Forţele democratice din România au salutat aceste hotărâri ale conferinţei din Crimeea, socotind că ele creează atât în ţara noastră, cât şi în celelalte ţări europene, posibilităţi pentru adâncirea şi consolidarea democraţiei interne, pentru lichidarea rămăşiţelor fasciste, pentru pace şi reconstrucţie. Consiliul Naţional al F.N.D. a adoptat un document, publicat la 18 februarie 1945, în care se sublinia că Declaraţia cu privire la Europa eliberată, „arată limpede poporului român calea pe care trebuie să meargă pentru a obţine sprijinul politic şi economic al Marilor Naţiuni Unite şi, în special al Uniunii Sovietice, fără de care România nu îşi poate asigura independenţa, suveranitatea şi refacerea naţională şi economică” **75**.

Frontul Naţional Democrat vedea în rezultatele Conferinţei de la Ialta o lovitură dată politicii duse de conducătorii reacţionari ai celor două partide „istorice” după

74 Vezi Acordurile de la Ialta, în R.I.A.D., p. 185 – 186.

75 „Scânteia”, din 19 februarie 1945.

23 August 1944 şi, prin aceasta, un sprijin în lupta pentru instaurarea în România a unui guvern revoluţionar-democratic. O atare concluzie se bizuia, între altele, pe faptul că liderii partidelor burgheze, în încercările lor de stăvilire a procesului revoluţionar, cochetau cu rămăşiţele fasciste, legionare.

Soluţionarea problemelor vitale, politice şi economice

ale României şi stabilirea bunelor raporturi cu Naţiunile Unite şi, în special cu Uniunea Sovietică – se subliniază în documentul Frontului Naţional Democrat şi Conferinţa din Crimeea – pot fi asigurate „numai de un guvern care să reprezinte toate forţele democratice ale ţării” 76.

Conferinţa de la Ialta a prilejuit unor gazetari politici români reluarea sub o formă deschisă sau voalată a dreptului României de a fi considerată cobeligerantă. Forţele democratice, Partidul Comunist Român înainte de toate, şi-au spus punctul de vedere în această problemă, fără niciun echivoc, apreciind că obţinerea cobeligeranţei „poate constitui ţelul unei politici externe a unui guvern care ar cuprinde toate forţele democrate ale ţării, un guvern de front naţional-democrat” 77. „Cobeligeranţa – sublinia militantul comunist Grigore Preoteasa în articolul Conferinţa din regiunea Mării Negre – este o dorinţă normală […] Noi socotim că nu vom obţine această înaltă atenţie politică şi morală, care ar avea, desigur, mare importanţă pentru noi la conferinţa păcii, decât în urma unor indiscutabile dovezi ale sincerităţii noastre antifasciste şi democratice”.78

Accepţia diferită pe care o dădeau cele două mari tabere angajate în lupta pentru putere, în funcţie de interesele lor de clasă, termenilor „democraţie”, „instituţii democratice”, „dreptul de alegere liberă a formei de guvernământ” din Declaraţia cu privire la Europa eliberată a generat o serioasă confruntare politico-ideologică.

Partidele burgheze din România îşi legau speranţele de „Acordurile de la Ialta”, invocându-le deseori în dispu

76 Ibidem.

77 „România liberă” nr. 163 din 10 februarie 1945.

78 Grigore Preoteasa. Texte social-politice, Editura politică, Bucureşti, 1974, p. 170.

ta cu forţele revoluţionare. Cei curile burgheze româneşti se adăpau şi ele din iluziile cultivate atunci în S.U.A. şi Marea Britanie, potrivit cărora în Europa răsăriteană, inclusiv în România postbelică vor fi stabilite formele democraţiei occidentale şi capitalismul occidental îşi va păstra poziţiile şi că în aceste condiţii ele îşi vor menţine rolul dominant în viaţa politică şi economică a ţării.

Îndată după adoptarea şi publicarea ei, Declaraţia asupra Europei eliberate a devenit sursă de referinţă preferată în acţiunile şi poziţiile divergente ale marilor puteri aliate faţă de evenimentele din România, ca şi din alte ţări. Pentru diplomaţia şi propaganda oficială engleză şi americană, sprijinul şi simpatia, acordate forţelor revoluţionare şi democratice de către U.R.S.S. erau identificate cu neîmplinirea acordurilor de la Ialta.

Într-un articol publicat de „Pravda" la 22 februarie 1945, se menţionează că întrucât războiul încă nu s-a terminat, opinia publică sovietică nu poate privi impasibilă evenimentele din România. „Noi – sublinia «Pravda» – nu putem uita nicio clipă că România este spatele frontului Armatei Roşii şi că în acest spate al frontului sovietic trebuie să fie lichidată dominaţia elementelor profasciste […] Aceasta o cer hotărârile de la Ialta. Niciun guvern din România care ar căuta sprijin la cercurile reacţionare, compromise prin apropierea lor de Antonescu şi hitlerişti, nu poate conta că o să se creeze în România o atmosferă favorabilă unui ajutor real din partea puterilor coaliţiei antihitleriste".

Atitudinea adoptată de U.R.S.S. în sprijinul forţelor democratice se întemeia şi pe prevederile Convenţiei de armistiţiu, care cereau guvernului român să acţioneze în sensul democratizării vieţii publice şi al combaterii oricăror

recidive de manifestări profasciste, ca cele încurajate de unii lideri ai partidelor „istorice”.

În ansamblu, situaţia internaţională din a doua jumătate a anului 1944 şi începutul anului 1945, conţinea factori stimulatorii, favorizanţi desfăşurării luptei pentru instaurarea puterii populare în România. Apreciind rolul acestor factori, se impune însă concluzia că procesul democratizării ţării, cucerirea puterii politice de către masele populare, au fost hotărâte în ultimă instanţă de acţiunea factorilor interni, de lupta forţelor revoluţionare, în frunte cu Partidul Comunist Român.

Echilibrul stabilit între forţele de stânga şi partidele „istorice” la începutul lunii decembrie 1944, cu prilejul formării cabinetului Rădescu s-a dovedit a fi vremelnic. Componenţa guvernului, în care partidele burgheze deţineau majoritatea, venea tot mai mult în contradicţie cu raportul real al forţelor sociale şi politice, raport ce se modificase rapid în favoarea forţelor revoluţionare, a maselor muncitoare – ceea ce reclama şi o reprezentare corespunzătoare în guvern şi în celelalte verigi ale aparatului de stat.

Pornind de la aceste constatări, la începutul anului 1945, Partidul Comunist Român a apreciat că s-au creat condiţiile rezolvării problemei puterii în favoarea maselor muncitoare. Această concluzie a fost clar exprimată în Programul de guvernare al Frontului Naţional Democrat din 28 ianuarie 194.**5.79**. Noul document programatic menţinea şi dezvolta obiectivele Platformei din septembrie 1944 care îşi păstrau actualitatea, incluzând, totodată, precizări şi prevederi noi în problemele cuceririi puterii, înfăptuirii reformei agrare, refacerii economiei şi stimulării producţiei industriale.

Subliniind că experienţa dobândită în perioada ce trecuse de la doborârea dictaturii fasciste demonstrase clar poporului român că existenţa unei majorităţi burgheze conservatoare în guvern împiedică democratizarea reală a ţării, scoaterea ei din situaţia grea în care se afla, documentul preconiza instaurarea unui guvern format din reprezentanţi ai partidelor şi organizaţiilor politice coalizate în Frontul Naţional Democrat.

Programul de guvernare al F.N.D. cuprinde, de asemenea, elemente noi privind politica externă şi relaţiile internaţionale ale României, iar altele, prezente în documente anterioare sunt reluate şi dezvoltate: participarea cu maximum de efort la război, alături de Naţiunile Unite; îndeplinirea riguroasă a Convenţiei de armistiţiu; stabilirea

79 „Scânteia" din 29 ianuarie 1945.

unor legături de prietenie durabilă cu toate ţările democratice şi îndeosebi cu Uniunea Sovietică; stabilirea de schimburi comerciale regulate cu toate ţările democrate şi în special cu U.R.S.S. şi ţările vecine. La punctul referitor la democratizarea armatei se menţiona că guvernul F.N.D. va asigura grabnica reîntoarcere a prizonierilor de război aflaţi în U.R.S.S.

„Guvernul Frontului Naţional Democrat – se arăta în încheierea acestui important document – printr-o politică consecventă antifascistă şi de prietenie sinceră cu Naţiunile Unite şi îndeosebi cu U.R.S.S., va putea dobândi ca România să devină din ţară învinsă, un membru egal în marea familie a ţărilor democratice, asigurând astfel independenţa, suveranitatea, securitatea şi propăşirea economică a statului român".80

Programul de guvernare al F.N.D. din ianuarie 1945

exprima realismul cu care P.C.R. aborda problemele complexe ale reconstrucţiei şi dezvoltării democratice a ţării, capacitatea de adaptare a programului şi sarcinilor sale la situaţia internă şi externă, la cerinţele concrete ale epocii.

Publicarea Programului de guvernare a F.N.D. a marcat declanşarea bătăliei decisive a maselor populare împotriva poziţiilor deţinute de burghezie în organele centrale şi locale de stat, pentru înfăptuirea reformei agrare şi instaurarea puterii democrat-populare. În pregătirea acestei bătălii, P.C.R. s-a orientat cu precădere, aşa cum procedase şi până atunci, spre clasa muncitoare, spre celelalte categorii de oameni ai muncii, spre organizaţiile lor politice şi profesionale. Şirul marilor acţiuni care au precedat şi pregătit schimbarea revoluţionară de la 6 martie 1945 a fost strălucit deschis de marea demonstraţie muncitorească de la Bucureşti, din 30 ianuarie 1945, cu prilejul încheierii Congresului general al sindicatelor. Pentru amploarea şi combativitatea confruntărilor politice este edificator faptul că, aşa cum rezultă din datele publicate în presă, în perioada l-24 februarie 1945, în întreaga ţară au avut loc peste 150 de mitinguri şi demonstraţii, din

80 Ibidem.

care peste 80 în oraşe şi centre muncitoreşti. În Bucureşti, de exemplu, la 10 februarie au avut loc 48 de întruniri; la manifestaţia din 14 februarie au luat parte peste

500.000 de cetăţeni; peste cinci zile au fost organizate 24 de întruniri pe circumscripţii şi patru adunări mari pe sectoare, care au pregătit puternica demonstraţie de la 24 februarie 1945. Forţa mitingurilor şi demonstraţiilor de masă care au cuprins întreaga ţară a fost amplificată de activitatea revoluţionară desfăşurată la sate. Pe baza hotărârii P.C.R. şi a Frontului plugarilor, la 11 februarie 1945

a început înfăptuirea de jos a reformei agrare. Trecerea la ocuparea pământurilor moşiereşti a fost dublată de reluarea acţiunilor politice de masă pentru impunerea în fruntea administraţiei locale a unor elemente democratice; până la începutul lunii martie 1945, aproape în toate judeţele fuseseră instalaţi prefecţi, reprezentând Frontul Naţional Democrat, iar comunele rurale şi urbane treceau şi ele, una după alta, sub conducerea unor consilii comunale şi primari desemnaţi de masele populare**81**. Cu prilejul celei de-a 25-a aniversări**!** a instaurării guvernului democrat de la 6 martie 1945, tovarăşul Nicolae Ceauşescu aprecia că „asaltul asupra primăriilor şi prefecturilor reprezintă unul din capitolele cele mai impresionante ale marilor bătălii politice duse în acea perioadă**”** **82**.

Faptul că înfăptuirea reformei agrare, mitingurile, demonstraţiile de stradă şi cucerirea prefecturilor s-au desfăşurat concomitent, conjugându-se, a avut o mare însemnătate; ele au slăbit în mod substanţial poziţiile politice şi economice ale burgheziei şi moşierimii, au contribuit la declanşarea potenţialului revoluţionar al întregului popor muncitor.

În focul luptei pentru pământ şi putere s-a închegat alianţa muncitorească-ţărănească, făurindu-se astfel o uriaşă forţă social-politică, hotărâtoare nu numai pentru instau

81 Vezi, Paraschiva Nichita, 6 Martie 1945, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 30 – 40.

82 Nicolae Ceauşescu, România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, vol. IV, Editura politică, Bucureşti, 1970, p. 634.

rarea guvernului revoluţionar-democratic, ci şi în desfăşurarea ulterioară a procesului istoric.

Alături de muncitori şi ţărani s-au situat în acele

momente decisive ale luptei pentru putere, majoritatea intelectualilor. Numeroşi oameni de ştiinţă, profesori şi învăţători, ingineri, medici, jurişti, scriitori, artişti s-au înrolat în partidele muncitoreşti, în Frontul plugarilor, Uniunea patrioţilor sau în Apărarea patriotică, participând nemijlocit la acţiuni revoluţionare.

Forţa coaliţiei democrate, închegată şi dezvoltată în jurul şi sub conducerea clasei muncitoare, capacitatea ei de influenţare, s-au exprimat şi pe alte planuri, între care şi acela al relaţiilor cu partidele burgheze. Numeroşi membri de rând sau simpatizanţi ai acestor partide, cadre de conducere şi chiar organizaţii locale în întregime şi-au manifestat public nemulţumirea faţă de vârfurile conducătoare, cereau, uneori ultimativ, colaborarea cu partidele muncitoreşti şi cu celelalte organizaţii democratice. Pentru gradul de destrămare a partidelor burgheze este semnificativ că până la sfârşitul lunii ianuarie 1945 au aderat la F.N.D. o treime din totalul organizaţiilor locale ale P.N.Ţ., precum şi numeroase organizaţii judeţene ale P.N.L. O serie de grupări dizidente, cum a fost aceea condusă de Anton Alexandrescu, desprinsă din P.N.Ţ., au aderat la F.N.D. ca parte componentă a acestuia, iar gruparea condusă de Gheorghe Tătărescu, desprinsă din P.N.L., a acceptat să colaboreze la opera de guvernare pe baza Programului F.N.D.

Din analiza luptei pentru, instaurarea puterii revoluţionar-democratice rezultă că Partidul Comunist Român a înţeles nu numai sensul obiectiv al evoluţiei istorice, dar şi necesitatea de a acţiona prin toate mijloacele, inclusiv cele militare, în acest sens. Când cercurile reacţionare stimulate de generalul Rădescu au recurs la pregătirea unei lovituri de stat militare contrarevoluţionare,

ameninţând direct cu războiul civil, Partidul Comunist Român şi forţele care acţionau alături de ei au fost în măsură să-şi impună voinţa şi să asigure instaurarea guvernului revoluţionar-democratic prin acţiuni politice şi mişcări de masă.

Un rol însemnat în marile bătălii sociale şi politice, în profundele transformări revoluţionare din acea vreme l-au avut forţele armate. Referindu-se la aceasta, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia: „Paralel cu participarea activă pe front în luptele duse cot la cot cu armata sovietică pentru eliberarea întregului teritoriu al ţării şi, apoi, pentru eliberarea Ungariei şi Cehoslovaciei, până la victoria finală asupra Germaniei hitleriste, armata română a îndeplinit o importantă misiune patriotică, revoluţionară, acţionând alături de masele muncitoare, de forţele democratice ale societăţii, pentru înfrângerea împotrivirii reacţiunii şi cucerirea puterii politice de către proletariat în alianţă cu ţărănimea muncitoare, cu toate categoriile de oameni ai muncii”.**83**

Partidul Comunist Român a acordat totodată o atenţie deosebită pregătirii şi instruirii propriilor sale unităţi înarmate – formaţiunile patriotice de luptă. În preajma zilei de 6 martie 1945, detaşamentele muncitoreşti înarmate, cuprinzând circa 70.000 de combatanţi în stare de mobilizare, erau gata să intre în acţiune, dacă se impunea, în vederea rezolvării problemei puterii în favoarea maselor populare.

În întreaga perioadă la care ne referim, Partidul Comunist Român a înţeles cu toată claritatea rolul căii paşnice sau nepăşnice de înfăptuire a revoluţiei, a pregătit clasa muncitoare, masele populare pentru a face faţă oricărei eventualităţi, ştiind că reacţiunea, clasele

exploatatoare, nu cedează puterea de bunăvoie şi că pot încerca să se opună violent prefacerilor revoluţionare.

În faţa uriaşului val al manifestaţiilor populare şi a cererii exprese a Frontului Naţional Democrat, regele Mihai s-a văzut nevoit să-l destituie, la 28 februarie 1945, pe Rădescu şi să accepte noul guvern, în componenţa propusă de dr. Petru Groza în numele Frontului Naţional Democrat. Voinţa maselor populare a triumfat astfel, prin instaurarea la 6 martie 1945, a primului guvern revoluţionar-democrat, cu caracter muncitoresc-ţărănesc, din istoria României.

83 Nicolae Ceauşescu, Cuvântare la marea adunare populară cetăţenească din Capitală, 6 Martie 1975, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 9.

10 – România şi Conferinţa de pace de la Paris

Actul politic de la 6 martie 1945 reprezintă un strălucit succes al luptei maselor populare, organizate şi conduse de Partidul Comunist Român, un moment de cea mai mare însemnătate în procesul revoluţionar, început la 23 August 1944, de cucerire a puterii politice de către clasa muncitoare, aliată cu ţărănimea şi cu ceilalţi oameni ai muncii. Referindu-se la acest eveniment, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia că „instaurarea puterii populare, a guvernului prezidat de dr. Petru Groza, este rodul luptei duse de masele largi populare, sub conducerea Partidului Comunist Român. Victoria de la 6 martie 1945 nu a venit de la sine şi nici nu a fost adusă din afară; ea a fost câştigată prin luptă, prin jertfe grele, date de forţele revoluţionare şi democratice din România”.**84** În acelaşi timp, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, apreciind rolul condiţiilor internaţionale, în desfăşurarea luptelor revoluţionare din România, relevă meritul Partidului Comunist Român de a fi ştiut să folosească împrejurările externe favorabile pentru

organizarea şi conducerea luptei maselor populare, în vederea cuceririi puterii politice şi transformarea revoluţionară a societăţii româneşti.

84 Nicolae Ceauşescu, Cuvântare la Adunarea festivă cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a instaurării guvernului democratic de la 6 martie 1945, 5 martie 1970, în România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, vol. 4, Bucureşti, 1970, p. 642 – 643.

Capitolul IV

Instaurarea puterii revoluţionar-DEMOCRATICE LA 6 MARTIE 1945;

CONSECINŢELE ACESTUI ACT ASUPRA SITUAŢIEI INTERNAŢIONALE A ROMÂNIEI

Instaurarea, la 6 martie 1945, a guvernului revoluţionardemocratic, în care clasa muncitoare şi ţărănimea deţineau rolul preponderent, a reprezentat o strălucită victorie a luptei maselor populare desfăşurată sub conducerea Partidului Comunist Român. Rod al acţiunii revoluţionare unite, a oamenilor muncii români, maghiari şi de alte naţionalităţi, noua putere de stat a reprezentat instrumentul principal în opera de desăvârşire a transformărilor cu caracter burghezo-democratic şi de pregătire a trecerii la revoluţia socialistă.

Procesul revoluţionar din România, în înfăptuirea căruia rolul hotărâtor a revenit forţelor sociale interne, în frunte cu clasa muncitoare, poporului, ca făuritor al propriei sale istorii, s-a desfăşurat, în general, în condiţii internaţionale prielnice promovării unei politici democratice, înnoitoare şi s-a încadrat, cu trăsăturile sale specifice, în torentul transformator ce s-a dezvoltat la sfârşitul celui de-al doilea război mondial şi a dus la victoria revoluţiilor democrat-populare într-un şir de ţări din Europa

şi din Asia, la ieşirea socialismului din cadrul unei singure ţări, la modificarea raportului de forţe în lume în favoarea democraţiei şi a păcii.

Folosirea împrejurărilor externe favorabile, găsirea celor mai potrivite soluţii problemelor interne ca şi pentru depăşirea piedicilor ce se ridicau din interior sau din afară în calea dezvoltării democratice a României, a independenţei şi suveranităţii ei, a reprezentat una dintre sarcinile cele mai importante ce reveneau partidului comunist şi aliaţilor să-i din coaliţia guvernamentală.

Instaurarea puterii revoluţionar-democratice a marcat începutul unei etape noi în lupta pentru scoaterea „definitivă a ţării de sub orice dominaţie imperialistă, a pus bazele dezvoltării libere şi independente a României, ale consolidării independenţei naţionale, ale manifestării suverane a patriei noastre atât pe plan intern cât şi internaţional” **1**.

Cercetarea evenimentelor din România în perioada de după 6 martie 1945 şi, îndeosebi, a acelora cu implicaţii internaţionale, reliefează interdependenţa dintre politica internă şi cea externă, unitatea dialectică dintre factorul naţional şi cel internaţional, evidenţiază acele elemente care au contribuit la dezvoltarea revoluţiei democrat-populare sau, dimpotrivă, au reprezentat o frână în calea sa.

POLITICA EXTERNĂ A ROP uterea de stat instaurată

MÂNIEI ÎN ULTIMELE LUNI la 6 martie 1945 şi-a înceDE RĂZBOI ÎN EUROPA put activitatea în condiţii internaţionale deosebit de complexe. Angajate în ultima fază a celui de al doilea război mondial, puterile aliate, virtual învingătoare, simultan cu eforturile pe tărâm militar, îşi vor intensifica acţiunile politico-diplomatice în scopul obţinerii unor poziţii cât mai avantajoase pentru desfăşurarea

ulterioară de forţe, menite să contureze noua geografie postbelică a lumii. Se întrevedeau tot mai clar dimensiunile noilor raporturi de forţe pe arena mondială asupra căreia va exercita o influenţă crescândă accelerarea proceselor de transformări democratice şi revoluţionare din ţările eliberate de sub dominaţia fascistă, ca şi din alte ţări.

Politica externă a guvernului dr. Petru Groza a izvorât din orientarea fundamentală a activităţii sale, aceea de a asigura dezvoltarea societăţii româneşti pe calea democraţiei şi progresului. Referindu-se la situaţia internă şi internaţională a României în momentul instaurării guvernului de la 6 martie 1945, Gheorghe Tătărescu, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al afacerilor

1 Nicolae Ceauşescu, Cuvântare la Adunarea festivă cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a instaurării guvernului democratic de la 6 martie 1945.5 martie 1970. În: România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, vol. 4, Editura politică, Bucureşti, 1970, p. 637.

externe, spunea: „În afară, izolare şi suspiciune. Înăuntru, dezorganizare şi anarhie” **2**.

Această apreciere, evident eronata, îndeosebi în privinţa situaţiei interne, cuprindea o anumită doză de realism în aspectele politicii externe. Prevederile contradictorii ale Convenţiei de armistiţiu care defineau România pe de o parte „ţară înfrântă”, iar pe de alta participantă la război alături de Puterile aliate, se repercutau în mod diferit asupra relaţiilor sale externe. În atitudinea marilor puteri ale coaliţiei antihitleriste nu prevalau stipulaţiile ce considerau România stat beligerant alături de Naţiunile Unite, cu toate consecinţele ce decurgeau de aici; în plus, situaţia ţării noastre de beligerant

în cadrul coaliţiei antihitleriste nu avea practic nicio valoare dacă nu era confirmată de Conferinţa de pace şi nu se exprima în schimbarea statutului juridic al României de „ţară înfrântă”. Ori această modificare, de importanţă fundamentală pentru ţara noastră, nu putea veni de la sine, ci ca urmare a obţinerii încrederii Puterilor aliate, care aveau în mâinile lor cheile soluţionării problemelor internaţionale postbelice, ceea ce solicita din partea guvernului român o susţinută activitate politico-diplomatică încununată de succes. Acestea ar fi trebuit să ducă într-o primă fază la recunoaşterea internaţională a guvernului democratic instaurat la 6 martie 1945 şi la sprijinirea eforturilor lui pentru reintegrarea României în fluxul relaţiilor internaţionale, recunoaşterea deplină a dreptului poporului român de a-şi hotărî singur soarta şi a urma nestânjenit calea de dezvoltare corespunzătoare voinţei şi intereselor sale.

Din analiza principalelor categorii de izvoare istorice ale epocii care reflectă orientarea şi sarcinile guvernului pe planul politicii externe – Programul de guvernare al F.N.D., stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri, notele şi telegramele oficiale adresate de guvern cu prilejul instalării sale şefilor de state ai celor trei mari puteri din coaliţia antihitleristă, declaraţiile făcute de primul ministru şi de alte personalităţi politice din coaliţia guvernamentală, presa guvernamentală şi cea opoziţie etc., re

2 „Drapelul”, nr. 301 din 18 decembrie 1945.

zultă o imagine grăitoare asupra obiectivelor şi preocupărilor noului guvern în domeniul politicii interne, cât şi în cel al relaţiilor internaţionale, ca şi asupra greutăţilor ce-i stăteau în cale. Evident, nu se poate vorbi despre o separare netă a acestora, ci, dimpotrivă, despre o

legătură strânsă între ele. Totodată, se conturează o anumită eşalonare, o gradare a abordării problemelor de politică externă a guvernului în ordinea urgenţei.

Principalele sarcini imediate şi de mare răspundere erau: continuarea cu toate forţele a efortului de război până la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste; îndeplinirea cu rigurozitate a obligaţiilor ce ne reveneau din Convenţia de armistiţiu, precum şi lupta pentru recunoaşterea de către marile puteri a drepturilor ce decurgeau de aici, adică a statutului de ţară cobeligerantă; reîncadrarea părţii de nord a Transilvaniei în graniţele statului român şi sub jurisdicţia guvernului democrat; repatrierea prizonierilor de război şi altele.3

Considerând soluţionarea acestor probleme drept paşi în direcţia îmbunătăţirii situaţiei internaţionale a României, „care să-i îngăduie participarea la opera de organizare paşnică a lumii de mâine" 4, guvernul democrat şi-a fixat, în acelaşi timp, ca obiective de bază lichidarea izolării României pe plan extern, stabilirea de relaţii diplomatice normale cu toate statele democrate, în primul rând cu

U.R.S.S. şi ţările vecinică, cu care urmărea să dezvolte legături de prietenie sinceră şi durabila, să stabilească relaţii comerciale pe baza intereselor reciproce, care să permită

3 Activitatea desfăşurată de guvernul democratic pentru soluţionarea acestor probleme ca şi orientarea sa de principiu au constituit obiectul unei intense acţiuni de propagandă a partidelor de opoziţie P.N.Ţ. (A-taniu) şi P.N.L. (Brătianu), greutăţile ivite sau nerealizările fiind folosite pentru a se aduce acuzaţii coaliţiei guvernamentale. Astfel, în august 1945 conducerea P.N.Ţ. (Maniu) considera drept cauze ale crizei politice existente: nerecunoaşterea guvernului de către cele trei mari puteri semnatare ale

Convenţiei de armistiţiu; neaducerea în ţară a prizonierilor de război; neobţinerea cobeligeranţei; nereluarea relaţiilor normale diplomatice, economice şi vamale cu străinătatea (Arhiva I.S.I.S.P., fondul nr. 17, dosarul nr. 353, filele nr. 1-2).

4 „Scânteia", nr. 164 din 13 martie 1945.

5 „Scânteia", nr. 162 din 8 martie 1945.

Încheierea unor acorduri comerciale menite să concure la refacerea economiei naţionale şi integrarea României în relaţiile politice, economice şi culturale internaţionale.

În declaraţiile făcute reprezentanţilor presei române, imediat după instalarea sa ca preşedinte al Consiliului de Miniştri, dr. Petru Groza menţiona printre primele obiective ale activităţii guvernului rezolvarea problemei readucerii sub administraţia României a părţii de nord a Transilvaniei, aducerea în ţară a prizonierilor de război şi încheierea unor acorduri comerciale care să concure la refacerea economică a ţării. La rândul său, Gheorghe Gheorghiu-Dej, declara în prima şedinţă a Consiliului de Miniştri că guvernul are sarcina de a milita pentru strângerea relaţiilor cu marile puteri aliate şi dezvoltarea schimburilor comerciale normale, obţinerea dreptului de ţară cobeligerantăe.

Reafirmate ulterior în documente oficiale, în cuvântări, interviuri ca şi în numeroase articole şi comentarii de presă, aceste puncte de vedere au fost formulate cuprinzător de Gheorghe Tătărescu, ministrul afacerilor externe, în declaraţiile sale asupra ţelurilor şi mijloacelor politicii României, făcute la 31 martie 1945, când arăta că „România trebuie să-şi refacă legăturile de prietenie cu Naţiunile Unite şi în special cu U.R.S.S., cu Marea Britanie, prietena şi aliata Uniunii Societice şi ale cărei viteze armate luptă pentru zdrobirea definitivă a hitlerismului şi întronarea unei păci

durabile într-o lume în care popoarele vor trăi în securitate şi libertate. Cu Statele Unite ale Americii, care în atâtea rânduri şi-au manifestat prietenia pentru poporul nostru şi iau parte activă la lupta comună de eliberare a popoarelor lumii, asigurându-le dreptul la viaţă şi libertate. Cu Franţa – cu Franţa care prin lupta sa eroică ajutată de Naţiunile Unite şi-a eliberat teritoriul de cotropitorii hitlerişti – deschizându-şi noi căi de viaţă şi de propăşire. Şi apoi, cu toate celelalte popoare democratice vecine solidare cu noi în apărarea libertăţii şi în organizarea păcii" 6.7.

6 „Scânteia", nr. 165 din 14 martie 1945.

7 „Drapelul", nr. 87 din 1 aprilie 1945.

Argumentând de ce ţara noastră trebuie să pună pe primul plan al politicii sale externe dezvoltarea relaţiilor de prietenie şi colaborare cu Uniunea Sovietică, Gheorghe Tătărescu arată că la aceasta ne obliga „situaţia noastră geopolitică, pe de o parte, şi rolul precumpănitor pe care U.R.S.S. este chemată să-l aibă în organizarea lumii, pe de altă parte" 8.

Pentru definirea politicii externe a României în această etapă istorică, o importanţă deosebită o reprezintă precizarea făcută de guvern asupra corelaţiei dintre îndeplinirea obiectivelor enunţate, imediate sau de perspectivă şi orientarea de principiu a politicii sale internaţionale, ca şi asupra poziţiei pe care o va adopta ţara noastră în noile raporturi care se conturau pe plan mondial, a atitudinii sale faţă de politica promovată de marile puteri. Din acest unghi de vedere, ni se par deosebit de interesante apelurile făcute de primul ministru către conducătorii marilor puteri, cărora le cerea ca atunci când îşi fixează atitudinea faţă de ţara noastră să „descifreze adevăratul sens al schimbărilor din România" ca şi sublinierea faptului că

politica noului guvern român urmărea să împiedice transformarea României într-o piesă pe tabla de şah a vieţii internaţionale. Astfel, în una din cuvântările rostite în această perioadă premierul român arăta: „Vrem să asigurăm statului român o certitudine ferită de jocul capricios al politicii internaţionale, în care popoarele mici riscă să fie atrase şi sfărâmate”.9

În acelaşi timp, dr. Petru Groza menţiona că guvernului şi poporului român nu-i sunt indiferente relaţiile dintre marile puteri, şi îşi manifestă hotărârea de a susţine statornicirea între marile puteri biruitoare a unor raporturi de strânsă colaborare paşnică.

Înaltele sentimente patriotice şi înţelegerea corectă a obligaţiilor ce-i reveneau, dar şi hotărârea de a-şi apăra drepturile, aprecierea corespunzătoare a rolului deosebit pe care-l aveau statele mari, îndeosebi cele din coaliţia anti

8 Ibidem.

9 Dr. Petru Groza, Articole, cuvântări, interviuri. Texte alese, Editura politică, Bucureşti, 1973, p. 740.

hitleristă în clădirea noii ordini internaţionale, ca şi afirmarea fără echivoc a necesităţii ca şi statele mici să fie luate în consideraţie atunci când se hotărăsc probleme ce le privesc direct, sau se stabilesc linii orientative în relaţiile dintre state; iată câteva trăsături caracteristice ale politicii externe a guvernului revoluţionar-democratic instaurat la 6 martie 1945.

Dar, aşa cum s-a dovedit de atâtea ori în istorie, activitatea unui guvern, a unui partid politic sau a unor personalităţi nu poate fi definită nici după declaraţiile pe care le fac, oricât de ispititoare ar fi acestea, nici după aprecierea pe care şi-o dă, ci după fapte, pe baza verificării lor de către viaţă. Totodată, credem că este necesar să-i

avizăm pe cititori de la început că multe din intenţiile şi acţiunile de politică externă ale guvernului român s-au izbit de împotrivirea forţelor conservatoare interne şi externe, au fost influenţate de evoluţia raporturilor dintre marile puteri ca şi de interesele lor, care nu totdeauna coincideau.

Revenind la preocuparea deosebită a guvernului pentru soluţionarea problemelor externe, ce decurgea în mod firesc din orientarea generală a activităţii sale, de ridicare a ţării pe toate planurile, se impune, în acelaşi timp, să precizăm că situaţia internaţională ca şi actele de politică externă ale marilor puteri – U.R.S.S., S.U.A. şi Marea Britanie – aveau o însemnătate cu totul aparte; ele exercitau o influenţă puternică pe planul relaţiilor dintre ţări, datorită rolului hotărâtor pe care îl aveau în ducerea războiului împotriva Germaniei şi Japoniei. România, ca şi alte state mici şi mijlocii, eliberate de sub dominaţia fascistă şi care aveau un statut internaţional identic, depindea de marile puteri, de limitele impuse de ele factorilor de conducere statală. Astfel, potrivit Convenţiei de armistiţiu, România trebuia să obţină din partea înaltului Comandament aliat şi a Comisiei de control aliate aprobarea pentru principalele sale acte de politică internă şi externă. Prin prevederile articolului 16 din Convenţia de armistiţiu şi ale anexei E a aceluiaşi document, guvernul român era obligat ca „transmiterile fără fir, corespondenţa telegrafică şi poştală, corespondenţa cifrată şi prin curier precum şi comunicările cu ţările străine ale ambasadelor, legaţiilor şi consulatelor, aflătoare în România, să fie dirijate potrivit modului stabilit de înaltul Comandament aliat (sovietic)” **10**. Ori, în asemenea condiţii, o politică externă proprie, atribut fundamental al activităţii unui stat independent şi suveran, era extrem de greu de realizat, dacă nu chiar imposibil.

O imagine cât mai apropiată de realitate, asupra multiplelor dificultăţi pe care guvernul democratic urma să le depăşească în politica externă, nu se poate contura fără a lua în considerare şi alte aspecte ale relaţiilor României cu marile puteri ale coaliţiei antihitleriste. Astfel, alături de menţiunea că U.R.S.S., Marea Britanie şi S.U.A. aveau o linie comună şi coordonată într-o serie de probleme internaţionale, se impune a fi remarcat faptul că în altele uneori esenţiale, optica de abordare şi căile de soluţionare erau diferite sau, chiar diametral opuse, ceea ce se repercuta în mod direct atât în relaţiile dintre ele, dar, mai ales, în poziţia pe care o adoptau faţă de statele mici şi mijlocii. În ceea ce priveşte atitudinea marilor puteri faţă de ţara noastră, se remarcă net orientarea S.U.A. şi a Marii Britanii de a folosi poziţiile puternice pe care le aveau în arena internaţională pentru a-şi apăra interesele economice şi politice pe care le deţineau în această parte a lumii. În această acţiune, ele mizau şi pe folosirea forţelor conservatoare interne, a luptei acestora împotriva regimului democratic.

Din primul moment al instaurării guvernului dr. Petru Groza, guvernul S.U.A. considera că „situaţia politică din România trebuie să devină obiectul unor consultări între principalele trei guverne aliate". Pe aceeaşi poziţie s-a situat şi Marea Britanie. La 14 martie 1945, ambasadorul S.U.A. la Moscova a adresat o scrisoare comisarului poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S. prin care se făcea propunerea ca reprezentanţii U.R.S.S., S.U.A. şi Angliei să discute situaţia din România, pentru a elabora

10 „România liberă", nr. 33 din 17 septembrie 1944.

de comun acord o politică şi metode de „ajutorare a românilor în rezolvarea problemelor lor politice imediate"

11.

A apărut astfel în limbajul diplomatic al statelor ce dominau relaţiile internaţionale postbelice formula „ajutorării românilor" care, în esenţă, reprezenta o imixtiune în treburile noastre interne, chiar dacă aceasta se făcea sub acoperişul juridic al înţelegerilor dintre marile puteri. Intenţia reală, ascunsă sub formula „ajutorării românilor" este confirmată şi prin faptul că situaţia politică din România a fost dezbătută în organele puterii de stat din alte ţări, unde nu o dată s-au făcut auzite aprecieri neconforme cu realitatea. Astfel, Antony Eden, ministrul de externe al Marii Britanii, în expunerea făcută în Camera Comunelor la 14 martie 1945 aprecia să guvernul român nu este reprezentativ şi, din această cauză, nu poate face faţă necesităţilor impuse de raporturile diplomatice**12**.

Poziţiile reprezentanţilor S.U.A. şi Angliei faţă de România, ca şi aprecierile lor asupra caracterului guvernului de la 6 martie 1945, au fost amplu comentate de organele de presă şi de posturile de radio occidentale. Astfel, ziarul britanic „Times", în editorialul din 15 jmartie 1945 se ocupă pe larg de evenimentele din România şi de discursul susmenţionat al lui Eden. Tot la 15 martie, corespondentul din New York al ziarului suedez „Svenska Dagebladet" scria că „situaţia din Balcani pricinuieşte mari griji observatorilor americani", iar ziarul englez „Daily Herald" din 17 martie arăta că „guvernul Statelor Unite a cerut să se facă consultări între cele trei mari puteri, în virtutea acordului de la Ialta". Acelaşi ziar sublinia că „Ministrul de Externe american dă semne evidente că nu aprobă schimbarea guvernului din România, şi nici nu consideră noul guvern ca un guvern reprezentativ".**13**

11 Corespondenţa Preşedintelui Consiliului de Miniştri

al U.R.S.S. cu preşedinţii Statelor Unite şi primii miniştri ai Marii Britanii din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, vol. II, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1958, p. 295, 363; Vezi şi François Fejto, Histoire des dernocraties populaires, Paris, 1952, p. 103 – 109.

12 Aceeaşi concluzie a fost formulată şi de către noul ministru de externe al Marii Britanii, laburistul Ernest Bevin, în cuvântarea rostită în Camera Comunelor, la 30 august 1945.

13 Arhiva Agerpres, Buletinele de presă, 14, 15 şi 17 martie 1945.

Ce anume determina poziţia Statelor Unite şi a Marii Britanii faţă de schimbările survenite în România? Era oare grija pe care cercurile conducătoare din aceste ţări o purtau poporului român – muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor, care înfruntau mari greutăţi? Evident că nu. Istoricul american D.F. Fleming are dreptate când arată că guvernanţii americani şi englezi erau deosebit de sensibili la interesele claselor exploatatoare din România. „Ei – scria Fleming – nu puteau admite ca gentlemanii lustruiţi şi rafinaţi care stăpâneau moşiile şi casele… să-şi piardă rangul şi averea…**14**

Rezultă aşadar că prin taxarea guvernului democrat ca „nereprezentativ", cât şi prin cererile insistente de a face din situaţia politică din România o chestiune internaţională, cercurile conducătoare din S.U.A. şi Marea Britanie sprijineau în mod direct forţele reacţionare, tindeau să împiedice masele populare din ţara noastră să-şi aleagă singure regimul politic pe care-l doreau.

La sfârşitul lunii martie a anului 1945, guvernul S.U.A. a propus din nou ca evenimentele din România să constituie obiectul unei examinări din partea celor trei mari puteri –

S.U.A., Anglia şi U.R.S.S.15 Aceeaşi cerinţă a fost formulată şi în mesajul lui W. Churchill către şeful guvernului sovietic din 28 aprilie 1945, în care premierul britanic îşi manifesta nemulţumirea că în România şi în Bulgaria interesele S.U.A. şi Angliei sunt ignorate.16 Din conţinutul mesajului, ca şi din alte documente rezultă clar faptul că grija deosebită a guvernelor S.U.A. şi Angliei faţă de situaţia din România nu era determinată de dorinţa de a ajuta poporul român să „rezolve problemele politice imediate", ci de interese economice şi politice care depăşeau graniţele ţării noastre. În acest sens este semnificativă o relatare a ziarului englez „Times" care considera că litigiul referitor la România „nu este atât un litigiu local, român, ci o parte esenţială a litigiului mai

14 D.F. Fleming, The Cold War and its Origins 1917 – 1960, George Allen and Unwin LTD, London, 1961, p. 259.

la Andre Fontaine, Histoire de la Guerre Froide, Paris, 1962, p. 280.

16 Corespondenţa preşedintelui… p. 428.

vast dintre aliaţi cu privire la caracterul regimurilor din sud-estul Europei" 17.

Pentru poziţia Statelor Unite în această problemă, sunt grăitoare materialele pregătitoare ale Conferinţei de la Potsdam, elaborate de Departamentul de Stat şi date publicităţii în anii 1960 – 1961. Astfel, în unul dintre aceste documente – Instructajul Departamentului de Stat referitor la relaţiile dintre S.U.A. şi U.R.S.S. – se recomanda reprezentanţilor americani ca la Potsdam să pretindă anumite avantaje de ordin economic în România, pe motivul că „Statele Unite au un mare interes în menţinerea unor condiţii în ţările Europei de est, de a susţine nu numai propriile lor interese şi poziţii comerciale, ci şi interesele şi

poziţiile comerciale ale altor ţări care au fost importatori şi exportatori în Europa de est înainte de război" 18. Pe aceste coordonate, ale apărării intereselor firmelor capitaliste şi ale adoptării în actele de politică externă a unor poziţii corespunzătoare, o notă a secretarului de stat adresată reprezentanţilor S.U.A. din Bulgaria, Ungaria şi România preciza că America are interese în multe sectoare ale industriei ca: rafinarea şi distilarea produselor petroliere, în industria textilă, în fabrici pentru utilaj de telecomunicaţii, în distilerii etc., remarcând că numai trustul „Standard Oil Company of New Jersey posedă în România bunuri evaluate la 33 milioane de dolari" 19.

Primele realizări în domeniul politicii externe ale guvernului instaurat la 6 martie 1945 sunt strâns legate de atitudinea manifestată de către Uniunea Sovietică, de sprijinul acordat de ea pentru a determina celelalte mari puteri din coaliţia antihitleristă să privească în mod constructiv evenimentele din România şi să se exprime în mod corespunzător în actele lor de politică externă. În acest cadru, o primă realizare importantă a guvernului demo

17 „Studii". Revista de istorie, nr. 6/1957.

18 poreign Relations of the United, States; Diplomatic Papers. The Conference of Berlin (The Potsdam Conference) 1945 (în two volumes), United States Government Printing Office, Washington, 1960 – 1961, p. 420.

19 Ibidem, p. 420 – 426.

crac a constituit-o reglementarea situaţiei celor 11 judeţe din partea de nord a Transilvaniei, care în noiembrie 1944, la scurt timp după eliberarea lor de sub ocupaţia hortistă de către armatele română şi sovietică, fuseseră puse sub controlul direct al administraţiei militare sovietice.

Pe baza hotărârilor Consiliului de Miniştri din 7 martie

1945, a doua zi guvernul român, prin dr. Petru Groza, preşedintele Consiliului de Miniştri şi Gheorghe Tătărescu, vice-preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul afacerilor externe, au intervenit pe lângă I.V. Stalin, preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S., exprimând „dorinţa vie a poporului român de a se regăsi în graniţele ţării sale şi Transilvania din care o parte i-a fost pe nedrept răpită". În mesajul trimis lui I.V. Stalin, se sublinia că această parte a ţării noastre a fost eliberată prin „eroismul Armatelor Roşii în strânsă colaborare cu armata română" şi cu sprijinul maselor populare, inclusiv al celor din partea de nord a Transilvaniei. Angajându-se să promoveze o politică inspirată din principiile de egalitate faţă de întreaga populaţie, indiferent de naţionalitate, şi să asigure ordinea necesară bunei funcţionări a tuturor serviciilor frontului, guvernul român îşi exprima nădejdea în soluţionarea favorabilă a acestei cereri de către guvernul U.R.S.S.**20** în răspunsul său de la 9 martie 1943, I.V. Stalin a făcut cunoscut că luând act de faptul că noul guvern român îşi asumă răspunderea ordinii şi funcţionării regulate a tuturor instituţiilor locale ce deservesc nevoile frontului din această zonă a României, „guvernul sovietic a hotărât să satisfacă cererea guvernului român şi în conformitate cu Convenţia de armistiţiu din 12 septembrie 1944, să consimtă pentru instaurarea în Transilvania a administraţiei guvernului român" **21**. Ca urmare a acestui schimb de mesaje, partea de nord a Transilvaniei este inclusă din nou şi de facto, în frontierele naţionale ale României. Pentru a marca acest eveniment – pas important pe linia finalizării eforturilor poporului român

20, Scânteia", nr. 165 din 14 martie 1945.

21 Ibidem pentru anularea Dictatului de la Viena – la

13 martie 1945 a avut loc la Cluj o şedinţă solemnă a Consiliului de Miniştri la care au participat ca invitaţi A.I. Vîşinski, prim-locţiitor al comisarului poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., membrii Comisiei aliate de control şi oficialităţile locale. În aceeaşi zi în Piaţa Libertăţii din Cluj au avut loc mari manifestaţii populare la care au luat cuvântul dr. Petru Groza şi A.I. Vîşinski, făcând, odată cu aprecierea evenimentului, şi importante declaraţii privind relaţiile dintre România şi U.R.S.S. şi poziţia guvernului român de bună vecinătate cu Ungaria. Astfel Petru Groza a declarat că noua măsură, de restabilire a administraţiei româneşti în această parte a ţării, ca şi politica guvernului, tind ca cele două popoare, român şi maghiar, să nu se mai întâlnească ca duşmane, ci ca prietene. La rândul său, A.I. Vîşinski a apreciat momentul de la 13 martie 1945 ca un nou pas pe calea dezvoltării raporturilor de bună vecinătate dintre România şi U.R.S.S.

A doua zi, au avut loc în întreaga ţară acţiuni de sărbătorire a acestui eveniment. La Bucureşti, după mitingul din Piaţa Palatului, unde preşedintele Consiliului de Miniştri a prezentat o informare în legătură cu restabilirea administraţiei româneşti în partea de nord a Transilvaniei, în faţa Legaţiei U.R.S.S. s-a desfăşurat o manifestaţie de prietenie; luând cuvântul şi cu acest prilej, A.I. Vîşinski a reafirmat poziţia guvernului sovietic de sprijinire a României.

Deşi actul de la 13 martie 1945 are, în primul rând, o însemnătate internă, marcând încadrarea părţii de nord a Transilvaniei sub autoritatea statului român, semnificaţia lui internaţională este evidentă. Sub acest aspect se impun a fi relevate în primul rând aprecierile făcute de guvernul sovietic asupra poziţiei internaţionale a României, a

contribuţiei pe care poporul român a adus-o la lupta împotriva fascismului, precum şi exprimarea oficială a încrederii acordate de U.R.S.S. guvernului dr. Petru Groza. Recunoaşterea suveranităţii României asupra părţii de nord a Transilvaniei şi participarea la actul festiv ce a marcat această recunoaştere a unor personalităţi sovietice de talia lui A.I. Vîşinski, reprezentau, în acelaşi timp, o atitudine concludentă a guvernului U.R.S.S. privind clauzele Convenţiei de armistiţiu referitoare la Transilvania[22].

Un alt moment semnificativ în dezvoltarea relaţiilor externe ale României, în perioada când guvernul său legal nu fusese recunoscut de niciuna din marile puteri, îl constituie tratativele economice româno-sovietice desfăşurate la Moscova între 27 aprilie – 8 mai 1945. Având loc la sfârşitul războiului în Europa şi când, la San Francisco se desfăşura Conferinţa de constituire a Organizaţiei Naţiunilor Unite[23], tratativele româno-sovietice de la Moscova s-au încheiat cu succes, contribuind la fundamentarea relaţiilor economice dintre cele două ţări. Documentele semnate la Moscova la 8 mai 1945[24] * – un acord de colaborare economică între România şi U.R.S.S.[23], un protocol confidenţial la acordul de colaborare, protocol care precizează unele modalităţi concrete de colaborare în cadrul principiilor stabilite; un acord cu privire la livrarea reciprocă de mărfuri însoţit de două liste de import şi de export; un protocol anexă privitor la stabilirea preţurilor atât ale mărfurilor de import cât şi ale celor de export; un protocol de lichidare a conturilor vechi. Toate acestea se refereau la un volum relativ restrâns de schimburi comerciale, dar ele vor avea urmări însemnate asupra economiei româneşti. Acordul de colaborare economică, încheiat pentru o perioadă de cinci ani, stabilea principiile

22 Vezi art. 19 din Convenţia de armistiţiu între guvernul român şi guvernele Naţiunilor Unite, în „România liberă", nr. 33 din 17 septembrie 1944.

23 Conferinţa de constituire a Organizaţiei Naţiunilor Unite a avut loc în oraşul San Francisco între 25 aprilie – 26 iunie 1945. Participanţii, reprezentând 50 de ţări, au dezbătut amplu şi amănunţit cele două documente de bază elaborate la Dumbarton Oaks şi revăzute la Ialta: proiectele privind propunerile de organizare şi statutul viitoarei organizaţii internaţionale. Documentul constitutiv – Carta Naţiunilor Unite, care stabilea scopurile O.N.U. şi punea la temelia activităţii ei principiile colaborării internaţionale postbelice, a intrat în vigoare la 24 octombrie 1945.

24 „Scânteia", nr. 227, 19 mai 1945.

2 o A se vedea: Al. Iacob, Rolul şi importanţa societăţilor Sovieto-Române, Editura Cartea Rusă, Bucureşti, p. 17 şi următoarele.

conlucrării pe tărâra economic între cele două ţări. În raportul prezentat în şedinţa Consiliului de Miniştri din 17 mai 1945, Mircea Durma, ministrul de finanţe, conducătorul delegaţiei economice române la tratativele de la Moscova, arăta că aceste principii au fost stabilite „în scopul de a se asigura o dezvoltare a raporturilor economice, în sensul cel mai favorabil intereselor reciproce ale părţilor, ţinând seama de nevoia de refacere şi consolidare a economiei şi în special a industriei româneşti, precum şi de interesul comercial al Uniunii Sovietice" **26**.

Această concluzie era, de altfel, cuprinsă şi în preambulul Acordului de colaborare economică, stipulându-se că principiile care stăteau la baza lui „au fost sugerate, pe de o parte, de necesitatea de a promova şi dezvolta posibilităţile de producţie ale României, iar pe de

altă parte, de interesele comerciale ale U.R.S.S".

În fapt, pe baza acestui acord s-au stabilit principiile şi normele ce aveau să dirijeze relaţiile economice dintre cele două ţări pe o perioadă mai îndelungata. Prevederile cu privire la regimul preţurilor, care urmau să fie paritare, excluzându-se cliringul, ca şi acelea referitoare la constituirea unor comisii speciale, ce urmau să se întrunească semestrial, pe rând, la Moscova şi la Bucureşti, pentru a urmări menţinerea balanţei conturilor pe baze echilibrate, exprimă în bună măsură orientările de principiu ale acordului. De asemenea, se impune a menţiona faptul că schimbul de mărfuri dintre România şi U.R.S.S. pe o durată de cinci ani se făcea la preţuri mondiale, ceea ce reprezenta un factor pozitiv în opera de redresare a economiei româneşti. Încheiat într-o perioadă când marile puteri occidentale considerau guvernul român ca nereprezentativ şi incompetent de a purta tratative şi a încheia acorduri internaţionale, şi când aplicau blocada asupra valutei şi devizelor româneşti, încercând să determine căderea guvernului democratic pe calea izolării internaţionale a României, Acordul de colaborare dintre România

26 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 8974, fila 5 şi următoarele. Vezi şi „Scânteia", nr. 227 şi 228, din 19 şi 20 mai 1945.

şi U.R.S.S. din 8 mai 1945 avea o mare însemnătate pentru ţara noastră. În acelaşi timp, acordul amintit avea serioase limite, mai ales prin aceea că putea duce la orien –, tarea unilaterală a relaţiilor economice externe ale României şi deci la îngrădirea extinderii acestor relaţii cu alte state.

Pe baza acordului din mai 1945 au fost create, după cum se ştie, începând din acelaşi an, societăţile mixte sovieto-române – sovrom – într-o serie de ramuri

industriale: petrolieră, minieră, forestieră, transporturi, ca şi în alte domenii ale economiei, inclusiv în cel bancar şi de asigurări. Aceste societăţi au fost înfiinţate prin participaţii ale statului sovietic provenite din proprietăţile germane sau ale altui capital inamic, aflate pe teritoriul României şi din participaţii ale statului român. Aşa cum s-a constatat ulterior, aplicarea prevederilor acordului principial, din care au decurs modul de constituire, caracteristicile şi funcţionarea sovromurilor, nu au fost cele mai potrivite pentru relaţiile de tip nou ce se cereau a fi promovate între ţările socialiste. De aceea, forma de colaborare prin asemenea societăţi mixte n-a fost viabilă, s-a dovedit a nu fi adecvată şi echitabilă, ceea ce a şi dus mai târziu, în 1956, la desfiinţarea, pe baza înţelegerii dintre guvernele celor două ţări, a numitelor societăţi[27].

Alături de soluţionările de principiu, acordurile româno-sovietice din 8 mai 1945 prevedeau şi importante schimburi economice deosebit de utile ambelor ţări. Astfel, U.R.S.S. se obliga să livreze României materii prime şi materiale tehnice cum sunt: bumbac brut, fontă de turnătorie, oţeluri semifabricate, diverse feroaliaje, bare de cupru, cositor, antimoniu, cobalt, cocs metalurgic, cărbuni, electrozi, rulmenţi cu bile, cabluri electrice, azbest şi fosfor. România urma să exporte în U.R.S.S. lemn şi produse lemnoase, negru de fum, sodă caustică, geamuri, ciment, carton asfaltat, produse petrolifere.

În cursul tratativelor din mai 1945 s-a luat în discuţie şi problema aplicării în noile condiţii a articolului 12 din

[27] Vezi Ion Alexandrescu, Concepţia şi activitatea P.C.R. şi a guvernului democrat privind relaţiile economice externe ale României (1945 – 1948), în „Anale de istorie", nr. 6/1972.

Convenţia de armistiţiu[28]. S-a stabilit ca un număr de 2000 de tractoare din cde ce urmau să fie predate U.R.S.S. pe baza obligaţiilor de restituire, să rămână în folosinţa ţării noastre, urmând ca asupra situaţiei lor să se mai discute ulterior.

Privite în contextul realităţilor interne şi internaţionale din prima jumătate a anului 1945, acordurile româno-sovietice, semnate cu o zi înainte de capitularea Germaniei hitleriste şi încheierea celui de al doilea război mondial în Europa, au reprezentat neîndoielnic un moment important în lungul proces de restabilire a relaţiilor internaţionale ale României, o treaptă în dezvoltarea multilaterală a legăturilor dintre ţara noastră şi Uniunea Sovietică.

SITUAŢIA INTERNAŢIONALĂ A ROMÂNIEI LA SFÂRŞITUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. 9 mai 1945 – dată memorabilă a istoriei universale. După aproape şase ani de crâncene încleştări, forţele militare naziste au fost zdrobite definitiv, reprezentanţii celui de-al III-lea Reich fiind nevoiţi să semneze capitularea fără condiţii. Fascismul a fost înfrânt şi steagul victoriei a fost înălţat în numele întregii umanităţi, în numele progresului şi civilizaţiei. Patru luni mai târziu au depus armele şi militariştii japonezi. Aşa a luat sfârşit cea mai mare confruntare armată din câte a cunoscut omenirea. În adevăr, datele statistice ce ne stau la dispoziţie relevă, în maniera lor lapidară, dar concludentă, dimensiunile impresionante ale acestei conflagraţii, preţul uriaş pe care popoarele au

[28] Pe baza acestui articol guvernul era obligat ca în termene indicate de către înaltul comandant aliat (sovietic) să restituie Uniunii Sovietice în bună stare, toate valorile şi materialele luate de pe teritoriul ei în timpul războiului,

aparţinând statului, organizaţiilor politice şi cooperatiste, întreprinderilor, instituţiilor sau cetăţenilor particulari şi anume: utilajul fabricilor şi uzinelor, locomotive, monumente istorice, valori de muzeu şi orice alte bunuri, („România liberă", nr. 33 din 17 septembrie 1944). Pe baza calculelor efectuate de Ministerul Finanţelor, la acest articol, în perioada 12 septembrie 1944 – 15 martie 1947, s-au livrat bunuri în valoare de 129.283.654 dolari, la valuta din martie 1947.

fost nevoite să-l plătească. În conflict au fost atrase 72 de ţări de pe toate continentele. Operaţiile militare s-au desfăşurat pe teritoriile a 40 de state din Europa, Asia şi Africa; la lupte au participat 110 milioane de militari, din care 32 de milioane au fost ucişi, iar 35 de milioane răniţi sau trecuţi în categoria dispăruţilor. În lagărele de exterminare naziste sau sub ruinele localităţilor bombardate au pierit alte zeci de milioane de oameni. Peste jumătate din victime a constituit-o populaţia civilă, printre care un mare număr de copii şi femei.

La jertfele umane se adaugă enorme pagube materiale. Ţări întregi au fost pustiite, mii de oraşe ruinate, sute de mii de localităţi devastate sau chiar rase de pe faţa pământului, edificii de cultură şi opere de artă pe care omenirea le-a păstrat de milenii au dispărut pentru totdeauna. În anii războiului, multe popoare au trăit tragedia dezmembrării teritoriale, a pierderii libertăţii şi independenţei naţionale, a terorii şi barbariei fasciste. Nicio conflagraţie militară din trecutul istoric al omenirii nu a provocat atâtea drame morale, nu s-a soldat cu un bilanţ atât de sinistru.

Marea victorie din mai 1945 are la fundamentul ei eforturile conjugate ale popoarelor, pe ale căror aspiraţii comune, de a pune capăt barbariei naziste, s-a întemeiat

coaliţia antihitleristă.

Civilizaţia umană a putut fi salvată aşadar, tocmai datorită imenselor sacrificii ale popoarelor din ţările coaliţiei antihitleriste, de mişcarea de rezistenţă de pe toate continentele. În cadrul coaliţiei antifasciste, Uniunea Sovietică a purtat pe umerii săi greul războiului împotriva Germaniei, a adus contribuţia hotărâtoare la înfrângerea forţelor fascismului în Europa, a dat jertfele principale în oameni. Animate de un fierbinte patriotism, de devotament pentru cauza socialismului, popoarele U.R.S.S. s-au ridicat ca un singur om în apărarea cuceririlor lor revoluţionare; contribuind totodată la eliberarea altor popoare şi ţări ocupate de Germania nazistă, dând acesteia lovituri nimicitoare şi ajungând până la Berlin.

În epopeea luptelor antihitleriste au participat activ şi celelalte state aliate. Luptând cu bărbăţie şi eroism, armatele S.U.A. şi Marii Britanii au înfrânt trupele fasciste în Africa de Nord, au debarcat în Sicilia şi sudul Italiei, precum şi în Normandia, deschizând astfel, în vara anului 1944, cel de-al doilea mare front european. Au luat parte la lupte forţe armate ale Franţei. Toate acestea, ca şi succesele obţinute în războiul dus de Naţiunile Unite în Oceanul Pacific, împotriva Japoniei militariste şi masivele bombardamente de aviaţie aliate au diminuat în mare măsură potenţialul blocului statelor agresoare, contribuind substanţial la zdrobirea Germaniei naziste şi a aliaţilor ei.

Pagini impresionante de spirit de sacrificiu şi eroism au înscris mişcările de rezistenţă şi luptele de partizani în toate ţările cotropite de hitlerişti.

Un rol de seamă în înfrângerea fascismului a avut poporul chinez, care desfăşurând lupte grele împotriva militarismului japonez, a adus o contribuţie importantă la

înfrângerea acestuia, precum şi la victoria generală. Trebuie relevată, de asemenea, lupta popoarelor coreean, vietnamez şi a altor popoare din Asia şi de pe alte continente şi care a reprezentat un aport însemnat la obţinerea victoriei.

Referindu-se la învăţămintele ce rezultă din victoria epocală asupra fascismului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia că „prin amploarea şi caracterul său, lupta desfăşurată în cel de-al doilea război mondial împotriva fascismului a reprezentat cea mai puternică unire a popoarelor, a forţelor progresiste, democratice, din câte a cunoscut omenirea. Tocmai această uriaşă coaliţie mondială în lupta pentru libertatea şi independenţa popoarelor, pentru apărarea dreptului lor de a fi stăpâne în propria ţară a avut rolul hotărâtor în desfăşurarea evenimentelor istorice, a întregului curs al războiului, a asigurat victoria asupra celui mai periculos duşman al civilizaţiei umane, deschizând calea marilor transformări revoluţionare care au avut loc după aceea” **29**.

29 Nicolae Ceauşescu, Cuvântare la Adunarea festivă din Capitală cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la victoria asupra fascismului şi a 98 de ani de la cucerirea independenţei de stat a României, 9 mai 1975, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 10 – 11.

Încheierea celui de-al doilea război mondial a găsit România cu tot potenţialul său militar şi economic de partea coaliţiei antihitleriste. Intrând în război alături de U.R.S.S,. de Naţiunile Unite, împotriva Germaniei naziste şi a Ungariei fasciste, România a luptat cu toată capacitatea sa pentru eliberarea întregului teritoriu al ţării şi mai departe până la înfrângerea definitivă a armatei şi statului nazist. Prin contribuţia sa activă la lupta împotriva fascismului, atât în anii premergători războiului, cât şi participarea cu toate

resursele sale umane şi economice la marile bătălii pentru zdrobirea maşinii de război a Germaniei, poporul român şi-a manifestat, ca în atâtea rânduri hotărârea sa de a-şi apăra libertatea şi independenţa naţională, spiritul său internaţionalist. Aşa se şi explică de ce numărul diviziilor române de pe frontul antihitlerist a fost în permanenţă mai mare decât cel prevăzut de Convenţia de armistiţiu şi în Protocolul militar încheiat între Marele Stat Major al armatei române şi Comisia aliată de control. Astfel, de la 23 August 1944 până la terminarea războiului în Europa, efectivele militare angajate de România s-au ridicat la peste 540.000 de oameni. Pentru menţinerea constantă a capacităţii de luptă, pe toată durata războiului au fost trimise din ţară completări care s-au ridicat la aproape 160.000 de oameni.

Angajată neîntrerupt în lupte, în timpul celor aproape nouă luni de zile, armata română a străbătut peste 1700 km., de la Marea Neagră până în Boemia; a provocat inamicului pierderi ce s-au cifrat la peste 136.000 de prizonieri şi morţi – echivalând cu 14 divizii; a eliberat în afară de oraşele şi comunele din timpul insurecţiei, peste 3800 localităţi dintre care 53 oraşe şi au contribuit la alungarea ocupanţilor din alte câteva mii. Trupele române au avut pierderi deosebit de mari, care se estimează la circa 170.000 de oameni, morţi, răniţi şi dispăruţi.**30**

Luptele duse pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei au reprezentat o încununare a contribuţiei arma**so** Constantin Nicolae, Războiul antihitlerist purtat de România – război al întregului popor, „Anale de istorie", nr. 2/1975; România în războiul antihitlerist, p. 538 şi 703.

tei române, alături de armata sovietică, de armatele celorlalte ţări ale coaliţiei antihitleriste, la înfrângerea Germaniei naziste, au reprezentat, în acelaşi timp, o vie

manifestare a solidarităţii poportflui român cu lupta pentru libertate şi independenţă a altor popoare.

Pentru calităţile remarcabile dovedite pe câmpul de luptă, soldaţi, subofiţeri şi ofiţeri români au fost distinşi cu ordine şi medalii de război sovietice, cehoslovace, ungare şi româneşti. Eroismul în luptă al armatei române şi-a găsit expresia şi în citarea a numeroase unităţi şi mari unităţi prin ordine de zi ale comandamentului român, prin ordine şi comunicate de război sovietice, precum şi în documente ale Frontului 2 Ucrainean şi ale unor mari unităţi ale armatei sovietice cu care unităţile militare române au cooperat în luptă. Astfel, generalul-locotenent I.M. Managarov, comandantul Armatei 53 sovietice, sublinia că „armata română a operat foarte bine în tot cursul războiului, îndeplinindu-şi complet misiunile. În operaţiile din Cehoslovacia am rămas uimit de eforturile şi performanţele realizate de trupele române, unde ele au avut de învins greutăţi foarte mari (teren muntos, zăpezi, inamic dârz, forţări de cursuri de ape ete.). Armata 1 română, luptând alături de trupele sovietice, a adus o contribuţie importantă la obţinerea victoriei finale” 31. Alt militar sovietic, general-maior de gardă Brijnev, comandantul Brigăzii 27 tancuri a armatei sovietice releva faptul că… „în toate operaţiunile purtate, ofiţerii, subofiţerii şi trupa Regimentului 2 care de luptă comandat de domnul colonel Zătreanu Stan, a dovedit o disciplină de fier, spirit de organizare, vitejie în lupte şi conştiinciozitate în îndeplinirea datoriei faţă de Naţiunile Unite” 32. Aprecieri similare a făcut în repetate rânduri mareşalul sovietic Rodion Malinovski, comandantul Frontului 2 Ucrainean. Într-o scrisoare adresată de el la 12 aprilie 1945 generalului C. Vasiliu-Răşcanu, ministrul de război al României, sublinia:

„Armata 4 română luptă foarte bine, este de sine

31 Mărturii şi documente din războiul antifascist, în „România liberă", din 7 mai 1975.

32 Ibidem stătătoare, atacă fără să fie ajutată, rupe poziţii, urmăreşte şi cucereşte singură oraşe importante. Armata 1 română ştie să lupte şi a cucerit o serie de oraşe, foarte puternic apărate, cu mijloace proprii. La fel sunt de mulţumit de Corpul aerian român, care dispune de un personal extrem de bine pregătit şi foarte curajos. În special ţin să relev că din septembrie de când lucrez cu corpul aerian, n-am înregistrat niciun caz de trădare; din contră, chiar aviatorii ale căror aparate sunt grav lovite vin să aterizeze în rândurile noastre, făcând sforţări supraomeneşti. Pentru aceasta am cerut Comandamentului suprem sovietic citarea Corpului aerian român, care a şi fost citat de două ori până acum" **33**. Dintre documentele Comandantului suprem sovietic în care se fac referiri directe la faptele de arme ale unităţilor române, menţionăm telegrama pe care

I.V. Stalin a adresat-o la 5 aprilie 1945 dr. Petru Groza, preşedintele Consiliului de Miniştri al României: „După cum se vede din ordinul de zi de azi – menţionează conducătorul statului sovietic –, pe frontul de luptă împotriva armatelor germano-fasciste s-au distins nu numai trupele Armatei a 4-a ale generalului Dăscălescu, dar şi trupele Armatei 1 ale generalului Atanasiu. Permiteţi-mi să vă felicit pentru succesele armatelor române şi să le urez continuarea acestor succese în luptele duse împreună cu Armata Roşie" **34**.

Toate acestea ca şi numeroase alte mărturii, confirmă înaltele calităţi morale şi de luptă ale ostaşilor români, capacitatea cadrelor comandamentelor operative şi tactice

de care au dat dovada trupele române pe frontul antihitlerist; ele reprezintă, în acelaşi timp, importante documente pe planul relaţiilor internaţionale, îndeosebi pe acela al legăturilor noi care se dezvoltau între armata română şi armata sovietică.

Evocând contribuţia României la marea victorie asupra fascismului, se cuvine să menţionăm faptul că în afară de ostaşii care au luptat pentru eliberarea ţării noastre şi apoi a Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei, numeroşi fii ai

33 Ibidem

34 Ibidem; „România liberă", din 5 mai 1975.

poporului român au luptat în detaşamentele de partizani, atât pe teritoriul României cât şi al U.R.S.S., al Iugoslaviei, Cehoslovaciei, Franţei şi al altor state. Antifasciştii români au participat activ la mişcarea de rezistenţă împotriva cotropitorilor hitlerişti, văzând în aceasta şi o formă de acţiune cu înrâurire directă asupra eliberării României.

Războiul purtat de România împotriva Germaniei hitleriste a fost un război al întregii naţiuni, întreaga economie a ţării fiind subordonată nevoilor frontului. Muncitorii, ţăranii, micii meseriaşi şi intelectualii, vârstnici şi tineri – întregul popor – şi-a încordat puterile şi cu mari sacrificii au asigurat sporirea producţiei, refacerea întreprinderilor, efectuarea lucrărilor agricole şi aprovizionarea armatei cu tot ce i-a fost necesar.

Semnificativ este faptul că pe tot timpul războiului antihitlerist economia românească a pus la dispoziţia frontului cantităţi însemnate de armament, muniţii, echipament, alimente, carburanţi; prin eforturi şi sacrificii ce păreau de nedepăşit a fost asigurată aprovizionarea din ţară a armatei române cu tot ce-i era necesar. România şi-a

îndeplinit totodată sarcinile asumate faţă de puterile aliate privind întreţinerea trupelor sovietice şi satisfacerea cererilor formulate de comandamentele acestora, a tuturor obligaţiilor din contul Convenţiei de armistiţiu. În ansamblu, după o evaluare aproximativă, contribuţia economică a României la războiul antihitlerist se ridică la cca. 770 milioane de dolari (valută 1938). Dacă la această sumă se adaugă valoarea pagubelor materiale pricinuite ţării noastre prin distrugeri, bombardamente şi alte operaţiuni militare, prin jafuri de bunuri publice şi particulare de către trupele fasciste în retragere – aproximativ 350 de milioane de dolari, valuta aceluiaşi an – totalul efortului economic şi financiar de război al României depăşeşte un miliard dolari, sumă echivalentă cu de peste 4 ori cheltuielile bugetare ale statului român pe anul financiar 1937/1938[35]. Pentru aprecierea justă a acestui efort este

[35] „Viitorul", din 27 ianuarie 1946; General-maior V. Anescu, Efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist, Ediţia a II-a revăzută, Editura militară, Bucureşti, 1974. p. 113.

necesar să se ţină seama că el a fost făcut într-o perioadă relativ scurtă – mai puţin de un an – şi în condiţii economice grele. În ultimele luni ale anului 1944, datorită jafului hitlerist şi războiului, producţia industrială reprezenta numai 50% din volumul anului 1938, aproximativ în aceeaşi proporţie scăzând şi venitul naţional al ţării.

Importanţa contribuţiei României la înfrângerea Germaniei naziste a fost reliefată deseori de reprezentanţii oficiali ai diferitelor ţări, de personalităţi politice şi militare, de presa străină. Astfel, la 29 septembrie 1944, A. Eden, ministrul de externe al Marii Britanii, arăta că „România a

dat un ajutor substanţial cauzei aliaţilor" 36. La 21 februarie 1945, postul de radio New York relata: „Din România vin ştiri bune în multe direcţii. Nu vom insista în astă-seară asupra ajutorului militar atât de însemnat şi cu rezultate atât de excelente date de cele 14 divizii româneşti pe câmpul de luptă [...] Vom spune numai ceea ce este evident şi anume că acţiunea armatei române a contribuit serios la cucerirea Budapestei şi la înaintarea în regiunea cehoslovacă, tot astfel cum, prin actul de la 23 August 1944, România a contribuit în bună măsură la schimbarea situaţiei de pe întregul front răsăritean" 37. La rândul său, postul de radio Londra consemna, la 7 ianuarie 1945: „Dintre naţiunile care luptă împotriva Germaniei hitleriste, România se situează azi în al patrulea rând în ceea ce priveşte numărul de ostaşi care participă la bătălia de distrugere a nazismului" 38. Reluând aceeaşi idee, într-o declaraţie făcută în Camera Comunelor tot în luna ianuarie 1945, deputatul laburist Ivor Thomas arăta că „de vreme ce România este a patra ţară ca efec

36 Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fondul Conferinţa păcii, dosarul nr. 188, vol. I, fila nr. 23.

37 Mărturii ţi documente din războiul antifascist, în „România liberă", din 5 aprilie 1975; Buletinul săptămânal al M.A.E. – „Evenimentele din România", (23 august 1944 – 14 aprilie 1945), pag. 88.

38 Ibidem tive pe frontul împotriva Germaniei, ar fi cazul de a propune să i se acorde statut de cobeligerantă" 39.

O apreciere cuvenită a dat participării României la războiul antihitlerist, la Conferinţa de pace de la Paris, şeful delegaţiei sovietice V.M. Molotov, care remarca la 10 octombrie 1946: „Ştim cu toţii că România a fost statul care printr-o acţiune hotărâtă s-a eliberat de regimul fascist al lui

Antonescu, s-a alăturat aliaţilor… împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democrată a început lupta pentru înfrângerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă şi noi recunoaştem serviciile aduse de poporul român acestei cauze" 40.

Participarea României la războiul antihitlerist constituie una din paginile de glorie ale istoriei poporului român, ale luptei sale pentru libertate şi independenţă naţională, iar sfârşitul războiului în Europa a dat poporului român, guvernului său, speranţe că organizarea postbelică a lumii va favoriza dezvoltarea democratică şi independentă a fiecărei ţări, într-un climat de încredere şi colaborare internaţională.

Dând glas sentimentelor unanime ale poporului român, care participa cu entuziasm la bucuria şi speranţele întregii omeniri în realizarea unei vieţi mai bune, libere, ziarul „Scânteia", în articolul redacţional intitulat Victoria, reliefa faptul că înfrângerea Germaniei naziste – mare biruinţă a omului liber asupra celui pornit să-l robească – deschidea ţării noastre perspectiva unei perioade de muncă rodnică, constructivă". Aceleaşi speranţe au fost exprimate cu claritate în adunările festive care au avut loc în cinstea victoriei în întreaga ţară, în cuvântările fruntaşilor politici, în declaraţii guvernamentale etc. Astfel, la adunarea festivă organizată de guvern în sala cinematografului „Are" din Capitală, dr. Petru Groza şi reprezentanţii celorlalte partide din coaliţia guvernamentală – Lucreţiu Pătrăşcanu, Ştefan Voitec, Gheorghe Tătărescu, Gheorghe Nicolau şi Anton Alexandrescu – au fost unanimi în a

39 Ibidem; „Viitorul", din 14 ianuarie 1945.

40 „Scânteia", din 14 octombrie 1946.

41 „Scânteia", din 11 mai 1945.

aprecia eroismul de care au dat dovadă ostaşii români, alături de cei sovietici, în lupta comună dusă împotriva fascismului, până la victoria finală, ca şi necesitatea ca ţara noastră să fie încadrată în viaţa internaţională şi să participe efectiv la rezolvarea multiplelor probleme ridicate de încheierea tratatelor pe pace şi dezvoltarea noilor relaţii între state. Un loc important în aceste cuvântări l-au ocupat problemele refacerii ţării şi ale raportului dintre acestea şi independenţa naţională.

„În mersul grăbit al istoriei – arăta în cuvântul său Lucreţiu Pătrăşcanu – vorbind în numele C.C. al P.C.R. – se deschide, cu victoria de astăzi, un nou capitol. Poporul român înţelege însă că viitorul lui, independenţa ţării, dorinţa lui de mai bine sunt strâns legate de felul în care îşi va pregăti singur şi prin propria-i forţă politica lui internă şi externă" **42**.

Sfârşitul celui de-al doilea război mondial prin victoria asupra fascismului a dat un puternic impuls forţelor de eliberare socială şi naţională, a deschis calea unor profunde schimbări în relaţiile dintre forţele social-politice din lume în direcţia afirmării tot mai puternice a dreptului popoarelor de a fi pe deplin stăpâne pe bogăţiile naţionale, de a se dezvolta corespunzător intereselor şi năzuinţelor proprii. Victoria a adâncit procese economice, sociale, politice favorabile forţelor revoluţionare, înaintate, ale umanităţii, a intensificat procese legice de transformare a societăţii pe coordonatele democraţiei şi progresului.

Una din schimbările internaţionale majore, cu profunde implicaţii şi asupra evenimentelor din ţara noastră, a fost cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare şi alte categorii de oameni ai muncii într-o serie de ţări europene, ca şi extinderea mişcărilor de eliberare

socială şi naţională în Asia, Africa şi America Latină. Creşterea influenţei clasei muncitoare în lupta pentru independenţa naţională, drepturi şi libertăţi democratice, izvorând nemijlocit din rolul îndeplinit de această forţă socială în rezistenţa antifascistă şi antihitleristă, se oglindea, în noile condiţii, şi în participarea directă la guvernare a partidelor comuniste

42 „Scânteia", din 13 mai 1945.

şi socialise, în unele din cele mai dezvoltate ţări europene – **1** Italia, Franţa, Belgia, Anglia, Suedia etc. În alte ţări, a avut loc de asemenea, o creştere considerabilă a influenţei şi prestigiului partidelor comuniste şi muncitoreşti.

se vor extinde rapid, şi pe întinderi enorme din Asia şi Africa, mişcările de eliberare şi de formare a statelor independente, prefigurând prăbuşirea definitivă a vechiului sistem colonial şi angajarea tinerelor state, apărute pe ruinele acestui sistem, pe calea progresului şi independenţei.

Speranţele omenirii în consolidarea păcii. Şi reînnoirea democratică a relaţiilor interstatale şi-au găsit în bună măsură reflectarea în constituirea, în iunie 1945, a Organizaţiei Naţiunilor Unite. Potrivit Chartei, principalele ţeluri ale O.N.U. sunt: menţinerea păcii şi a securităţii internaţionale; dezvoltarea de relaţii prieteneşti între naţiuni întemeiate pe respectarea egalităţii în drepturi şi a autodeterminării popoarelor; realizarea colaborării internaţionale pentru soluţionarea problemelor cu caracter economic, social-cultural sau umanitar; dezvoltarea şi încurajarea respectării drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie. Semnată iniţial de 50 de state, Charta a prevăzut ca Organizaţia Naţiunilor Unite să se întemeieze pe principiul

universalităţii şi al egalităţii suverane a membrilor ei[43].

Consacrarea într-un tratat internaţional a idealurilor de pace şi colaborare între popoare, instituţionalizarea principiilor referitoare la egalitatea în drepturi a tuturor ţărilor, şi a obligativităţii membrilor O.N.U. de a se abţine în relaţiile internaţionale de la ameninţarea cu forţa sau de la folosirea forţei împotriva integrităţii teritoriale sau independenţei politice a vreunui stat, au avut încă din acele zile un ecou deosebit de larg în opinia publică mondială. Realizarea acestor nobile obiective presupunea însă învingerea unui şir de dificultăţi, determinate mai ales de faptul că cercurile imperialiste nu erau dispuse să se împace cu creşterea şi consolidarea forţelor democratice şi socialismu

43 La Charte des Nations Unies, Paris, 1946, p. 61 – 66; A. Bolintineanu, M. Maliţa, Charta O.N.U., document al erei noastre, Editura politică, Bucureşti, 1970.

lui, cu dezvoltarea mişcărilor de eliberare, anticolonialiste. Ele tindeau să folosească noua conjunctură şi instituţiile internaţionale create acum, pentru a împiedica ca procesul de renaştere democratică a numeroase naţiuni să ducă la limitarea „sferelor lor de influenţă", încercau să salveze, peste tot unde acest lucru era posibil, regimurile întemeiate pe exploatare şi asuprire.

Pe această bază, pe arena mondială se conturau două tendinţe, două concepţii fundamentale în soluţionarea problemelor postbelice, ceea ce a dus în mod implicit la deteriorarea treptată a raporturilor dintre foştii aliaţi, la accentuarea divergenţelor între marile puteri ale coaliţiei antihitleriste. Această situaţie, ale cărei manifestări puteau fi constatate încă din perioada anterioară, a devenit evidentă în cursul anului 1945, imediat după încetarea din viaţă a

preşedintelui Roosevelt, şi a reprezentat temeiul pe care s-au creat ulterior cele două blocuri politice, economice şi militare.

Referindu-se la politica externă a lui H. Truman, care începând din aprilie 1945 devine preşedinte al S.U.A. Care Marzani, în lucrarea We Confe Friends, apărută în 1952 la New York, aprecia că „la numai o săptămână după moartea lui Roosevelt, Truman începuse să răstoarne politica externă a acestuia, de coexistenţă paşnică cu U.R.S.S". **44**.

Terminarea celui de-al doilea război mondial a adus în faţa tuturor guvernelor ale căror ţări fuseseră afectate de marea conflagraţie numeroase şi complicate probleme interne. În România problema cheie care afecta interesele tuturor claselor sociale şi se repercuta larg în viaţa social-politică, era refacerea economiei naţionale. Aceasta rezulta înainte de toate din faptul că economia românească resimţea cu maximă intensitate urmările celor patru ani de război şi îndeosebi ale eforturilor neprecupeţite făcute pentru ducerea războiului antihitlerist. Cumulate, pierderile cauzate de război şi eforturile pentru victoria coaliţiei antihitleriste, au afectat grav bogăţia naţională a Ro

44 Cf. Wiliam Z. Foster, Istoria celor trei internaţionale, Editura politică, Bucureşti, 1958, p. 685.

mâniei, fiind necesari mai mulţi ani de eforturi şi sacrificii pentru revenirea la nivelul antebelic. Acuitatea redresării vieţii economice decurgea deci în primul rând din situaţia extrem de grea în care se găsea ţara noastră la sfârşitul războiului, dar şi din necesitatea reîncadrării României în circuitul mondial, ceea ce, potrivit concepţiei forţelor revoluţionare reprezenta nu numai un element de bază al refacerii economice, dar şi o cerinţă a noii etape a

evoluţiei relaţiilor internaţionale. Ori, aşa după cum rezultă din datele existente, în vara anului 1945, economia şi finanţele României erau sleite; inflaţia, specula şi sabotajul burgheziei reacţionare făceau aproape ineficace măsurile luate de guvernul democratic în domeniul circulaţiei mărfurilor. În acelaşi timp, obligaţiile internaţionale ale ţării erau încă deosebit de mari; numai în prima jumătate a anului 1945, România a livrat în contul Convenţiei de armistiţiu 118.000 tone de cereale, zeci de mii de vite, cai, ovine şi porcine şi aceasta în condiţiile când produsele agroalimentare, devenite o raritate pe piaţa internă, se vindeau la preţuri exorbitante în raport cu puterea de cumpărare a maselor muncitoare.

Vorbind despre greutăţile mari pe care guvernul le avea în aprovizionarea populaţiei cu strictul necesar, Anton Alexandrescu, ministrul Cooperaţiei, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 25 august 1945 arăta: „Ne aflăm în faţa unei crize alimentare [...] Suntem în deficit la alimentarea cu cereale a ţării cu peste 1.000 de vagoane şi aceasta după ce s-a raţionalizat la maximum. Din acest deficit, cel puţin o parte trebuie adusă de undeva ca să nu intrăm, nu în foamete, ci în situaţia de a muri de foame" 45. Două zile mai târziu, N. Pârvulescu, subsecretar de stat la Departamentul aprovizionării, completa acest tablou sumbru arătând că „cel puţin cinci luni nu vom avea deloc grâu şi porumb" 46. Dar, acestea nu erau singurele dificultăţi. Aşa cum arăta Mircea Durma, ministrul de finanţe, „întreaga capacitate contributivă a ţării este pusă la grea în

45 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosar nr. 8980, f. 10, Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 23 August 1943.

45 Ibidem, dosarul 9881, fila nr. 3, Stenograma

şedinţei Consi liului de Miniştri din 27 august 1943.

cercare" 47. În timp ce bugetul ţării nu se realiza la capitolul încasări, la capitalul cheltuieli depăşirile erau obişnuite şi în continuă creştere. Astfel, din cele 830 de milioane lei prevăzute la capitolul cheltuieli pe întreg unul 1945, numai până în august se cheltuiseră 620 de milioane. Printre cauzele care provocau creşterea rapidă a cheltuielilor statului, ministrul de finanţe enunţa, ca având un rol important, cele ce trebuiau făcute în contul Convenţiei de armistiţiu, care de la 41% cât reprezentau în buget în octombrie 1944, urma să atingă în noiembrie 1945, **cca. 67%.48**

Comentând situaţia creată în România ca urmare a aplicării prevederilor de natură economică ale Convenţiei de armistiţiu, Roy M. Melburne, reprezentantul politic al S.U.A. la Bucureşti, în raportul adresat Secretariatului de stat la 25 iunie 1945, notează că aceasta poate duce la crearea unei stări de haos economic în ţară şi la o înrăutăţire progresivă a situaţiei sociale, reprezentând o piedică serioasă în calea elaborării de către orişice tip de guvern a unui program coerent.**49** Evident, această situaţie era interpretată de diplomatul american mai ales sub aspectul consecinţelor politice în defavoarea forţelor revoluţionare interne, dar în subtextul speculaţiilor sale se aflau elemente nu prea depărtate de realitate.

Potrivit împrejurărilor create de încheierea războiului, guvernul român s-a orientat spre concretizarea relaţiilor cu U.R.S.S. în cadrul acordurilor negociate, cum a fost cel semnat la 8 mai 1945, ca şi spre realizarea de înţelegeri şi tranzacţii comerciale cu alte ţări. În condiţiile istorice date, când puterea economică se afla în mâinile burgheziei, iar obligaţiile externe erau deosebit de mari, preocupările P.C.R.

de apărare a avuţiei naţionale s-au materializat, între altele, şi în adoptarea unor măsuri legislative menite să dea posibilitatea guvernului să intervină ferm în dirijarea relaţiilor economice cu străinătatea şi

47 Ibidem, dosarul nr. 8976, fila nr. 9, Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 31 mai 1945.

48 Ibidem, filele nr. 12 – 13.

49 Foreign Relations of the United States; Diplomatic papers, vol. I, Washington, 1961, p. 44 – 52.

În apărarea patrimoniului naţional. În acest sens, legea de organizare a Ministerului Minelor şi Petrolului din mai 1945**50**, stabilea atribuţiile acestui minister de a îndruma întreaga politica economică privind „toate sursele de energie ale ţării", de a asigura „dreptul suveran al statului asupra substanţelor miniere", de a veghea ca aplicarea legii minelor şi petrolului să se facă în conformitate cu interesele economiei naţionale.

La 31 mai 1945, pe lângă Ministerul Industriei şi Comenţului se creează Comisariatul general al comerţului exterior şi al acordurilor economice cu străinătatea, căruia i se stabilesc următoarele atribuţii: organizarea în conformitate cu interesele statului şi ale economiei naţionale a schimburilor cu străinătatea, pregătirea şi îndrumarea întregii legislaţii referitoare la comerţul exterior; coordonarea factorilor de producţie care interesa economia de schimb în raport cu nevoile şi obligaţiile ţării; pregătirea de acorduri şi convenţii comerciale cu diferite ţări ca şi urmărirea aplicării lor; iniţierea negocierilor cu străinătatea şi alcătuirea comisiilor de specialişti, încurajarea exportului, reglementarea plăţilor etc. Ca urmare a acestei orientări, încă din vara anului 1945 România a încheiat mai multe acorduri şi convenţii

economice, la 1 iulie cu Franţa, la 7 iulie cu Polonia şi la 20 iulie cu Ungaria. Volumul acestor acorduri era departe de a satisface cerinţele economiei noastre naţionale, dar ele reprezentau un pas însemnat în extinderea relaţiilor externe ale României şi aveau la bază noile principii pe care le promova guvernul democratic în raporturile cu alte ţări**51**.

În faţa guvernului democratic era recunoaşterea sa internaţională, în primul rând de către marile puteri. Până la terminarea războiului S.U.A. şi Marea Britanie au declarat, în repetate rânduri, că nu vor recunoaşte guvernul instaurat la 6 martie 1945, iar U.R.S.S., care dovedise o atitudine favorabilă, nu-şi exprimase încă oficial atitudi

50 „Monitorul oficial", partea I, nr. 105 din 12 mai 1945, p. 894 – 896.

61 Ion Alexandrescu, Concepţia şi activitatea P.C.R. şi-a guvernului democrat privind relaţiile economice externe ale României (1945 – 1948), în „Anale de istorie", nr. 6, 1972, p. 96 – 107.

12 – România şi Conferinţa de pace de la Paris nea în această privinţă. De altfel, analiza acestei probleme scoate în evidenţă faptul că cele trei mari puteri, chiar dacă aveau puncte de vedere deosebite, în problemele fundamentale ale relaţiilor internaţionale îşi coordonau acţiunile şi de regulă nu adoptau acţiuni unilaterale. Aşa, se explică, între altele, de ce guvernul U.R.S.S. a început să propună guvernelor celorlalte mari puteri să ia în consideraţie schimbările survenite în România şi să stabilească relaţii diplomatice normale cu guvernul de la Bucureşti. În acest sens, în mesajul adresat la 27 mai 1945 de I.V. Stalin preşedintelui S.U.A., Harry Truman, se arăta: „Au trecut mai bine de 8 luni de când România şi Bulgaria au rupt alianţa cu Germania hitleristă, au încheiat un armistiţiu cu statele aliate şi au

intrat în război de partea aliaţilor împotriva Germaniei, folosind în acest scop forţele lor armate. Prin aceasta ele şi-au adus aportul la cauza înfrângerii hitlerismului şi au contribuit la terminarea victorioasă a războiului în Europa. În legătură cu aceasta, guvernul sovietic consideră oportun să restabilească de pe acum relaţii diplomatice cu guvernele român şi bulgar şi să facă schimb de miniştri plenipotenţiari cu aceste ţări" 52. Ulterior, în scrisoarea din 9 iunie 1945, premierul sovietic aducea noi argumente pentru a convinge pe reprezentanţii S.U.A. să-şi schimbe atitudinea faţă de România. „Opiniei publice a Uniunii Sovietice şi întregului corp de comandă sovietic – arăta I.V. Stalin – le-ar fi de neînţeles ca România şi Bulgaria, ale căror forţe armate au participat activ la zdrobirea Germaniei hitleriste, să fie puse într-o situaţie de inferioritate faţă de Finlanda.

Cât priveşte regimul politic, în România şi Bulgaria elementele democratice au tot atâtea posibilităţi ca de pildă în Italia, ţara cu care guvernele Statelor Unite ale Americii şi Uniunii Sovietice au reluat relaţiile diplomatice. Pe de altă parte, nu poate fi trecut cu vederea faptul că în ultimul timp evoluţia politică a României şi Bulgariei a intrat într-un făgaş calm şi nu văd ce fapte ar putea produce îngrijorare în ceea ce priveşte dezvoltarea ulterioară a principiilor democratice în aceste ţări. De aceea, cred că nu

52 Corespondenţa preşedintelui… pag. 291.

este necesar ca aliaţii să adopte măsuri speciale faţă de ţările amintite.

Iată de ce guvernul sovietic este de părere că reluarea relaţiilor diplomatice cu România, Bulgaria şi Finlanda nu mai trebuie amânate, problema Ungariei urmând a fi examinată ceva mai târziu" 53.

Asupra aprecierii caracterului guvernelor din aceste ţări şi, în funcţie de aceasta, a recunoaşterii sau nerecunoaşterii guvernelor respective, între conducătorii celor trei mari puteri au avut loc şi în continuare schimburi de păreri, fără a se putea ajunge la adoptarea unei poziţii comune. În aceste condiţii, când marile puteri îşi defineau de comun acord poziţiile în problemele importante ale vieţii internaţionale postbelice, şi până la stabilirea unui aranjament reciproc acceptabil, guvernul sovietic, fără a încălca hotărârile adoptate, a luat la 6 iulie 1945, adică cu puţin timp înainte de deschiderea lucrărilor Conferinţei tripartite de la Potsdam**54**, hotărârea de a conferi şefului statului român, regele Mihai I, Ordinul „Victoria", una din cele mai înalte distincţii ale U.R.S.S. Acest fapt, motivat prin cotitura înfăptuită de România la 23 August 1944, prin „care s-a rupt de Germania hitleristă, atunci când nu se precizase clar înfrângerea acesteia şi s-a aliniat în rândul Naţiunilor Unite", reprezintă fără îndoială o înaltă apreciere a schimbării radicale intervenite în politica internă şi externă a ţării noastre. Decorarea şefului statului român de către U.R.S.S. în acel moment avea însă şi alte semnificaţii, între care nu poate fi omisă aceea de sprijinire a luptei for

63 Ibidem, p. 297.

54 La Conferinţa de la Potsdam (17 iulie-2 august 1945), consacrată stabilirii unor puncte de vedere comune în principalele probleme legate de organizarea postbelică a ţărilor europene, au participat: preşedintele Statelor Unite ale Americii, Harry Truman (F.D. Roosevelt decedase la 12 aprilie 1945), preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S., I.V. Stalin şi primul ministru al Marii Britanii, Winston Churchill împreună cu Clement R. Attlee, însoţiţi de miniştrii afacerilor externe: J.F. Byrnes, V.M. Molotov şi

Anthony Eden şi de şefii statelor majore ale celor trei mari puteri, începând de la 28 iulie, în urma victoriei laburiştilor în alegerile parlamentare din Marea Britanie, Clement Attlee a participat în calitate de prim-ministru, însoţit de noul ministru de externe, Ernest Bevin.

ţelor înaintate ale naţiunii pentru a obţine recunoaşterea internaţională a regimului democrat-popular. De altfel, această idee este remarcată şi în articolul redacţional puplicat în ziarul „Scânteia", sub titlul o înaltă distingerel în care se arată că acordarea de către Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. a ordinului „Victoria", care se dă mimai acelora care au învins în războiul contra Germaniei, **1** are o „valoare politică de prim ordin**" 55.56**. Este o constatare care îşi va dovedi ulterior realismul.

La conferinţa tripartită de la Potsdam marile puteri au adoptat o hotărâre privind reglementarea situaţiei ţărilor aşa-zise satelite, între care şi România, prin încheierea unor tratate de pace; Consiliul miniştrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A., Angliei, Franţei şi Chinei**58** fiind însărcinat „de a elabora, în vederea supunerii lor Naţiunilor Unite, tratatele de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda şi a propune spre reglementare chestiunile teritoriale pendinte de încetarea războiului

55 „Scânteia", din 9 iulie 1945. Ordinul „Victoria" – cea mai înaltă decoraţie de război sovietică – a fost conferit unui număr foarte restrâns de mari comandanţi, „pentru îndeplinirea cu succes a acelor operaţiuni militare (la scara unui front sau a mai multor fronturi), al căror rezultat duce la schimbarea situaţiei în favoarea armatei sovietice" – cum se precizează în decretul de înfiinţare a acestei distincţii.

În decretul de decorare a şefului statului român se arăta: „Pentru actul curajos al cotiturii hotărâte a politicii

României spre ruptura cu Germania hitleristă şi alierea cu Naţiunile Unite, în clipa când încă nu se precizase clar înfrângerea Germaniei, Majestatea sa Mihai I, regele României, de decorează cu «Ordinul Victoriei»".

Menţionăm că acest ordin a mai fos acordat în străinătate mareşalului Iugoslaviei Josip Broz Tito, mareşalului polonez Mihail Zymerski-Rola, generalului nord-american Dwight David Eisenhower şi feldmareşalului britanic Bernard Law Montgomery.

56 Consiliul miniştrilor de externe ai Angliei, U.R.S.S., Chinei.

Franţei şi S.U.A., organism permanent creat pe baza hotărârii Con ferinţei de la Potsdam urmă: a) să pregătească încheierea tratatelor de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda; b) să elaboreze propuneri pentru reglementarea chestiunilor teritoriale rămase în litigiu; c) să schiţeze condiţiile reglementării păcii pentru Germania. (Recueil de textes a l'usage de la Conference de la Paix, P. 34).

În Europa" **57**. Se impun, de asemenea, prin însemnătatea lor, hotărârile prin care cele trei mari puteri se angajau să sprijine cererile ţărilor cu care vor fi încheiate tratate de pace de a fi primite în Organizaţia Naţiunilor Unite.

Deoarece până la acea dată, cele trei mari puteri nu ajunseseră la un punct de vedere comun în problema recunoaşterii guvernelor din Finlanda, România, Bulgaria şi Ungaria, şi a stabilirii relaţiilor diplomatice cu aceste ţări, şi nedorind ca în această chestiune să fie legaţi de înţelegerile anterioare, care le obligau să acţioneze în comun, s-a hotărât ca într-un viitor apropiat fiecare dintre marile puteri să examineze separat aceste probleme şi în lumina condiţiilor

existente, să hotărască poziţia pe care urma să o adopte.

Prin aceste hotărâri, Conferinţa de la Potsdam a dezlegat mâinile fiecăreia dintre cele trei mari puteri în soluţionarea, în funcţie de aprecierile şi considerentele proprii, a unor probleme importante şi extrem de acute. Referindu-se îndeosebi la aceasta, ziarul „Scânteia", în comentariul intitulat Hotărârile istorice ale Conferinţei de la Potsdam sublinia că prima conferinţă interaliată după terminarea războiului în Europa, „va rămâne în istoria mondială ca piatră de temelie a celui mai mare edificiu de pace" **58**. Evident, nu se poate trece cu vederea existenţa între marile puteri a numeroase divergenţe şi puncte de vedere diferite. Dar, bilanţul celor două săptămâni de discuţii dintre reprezentanţii U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii, „au întrecut toate aşteptările", hotărârile luate la Potsdam „îmbrăţişează toate problemele pe care le-a adus cu sine sfârşitul unui uriaş război şi constituie cadrele înăuntrul cărora se va organiza lumea cea nouă, atât de fierbinte dorită de toate popoarele iubitoare de pace şi libertate".**59**

Hotărârile Conferinţei tripartite de la Potsdam au declanşat un reviriment în activitatea politico-diplomatică şi au adus pe primul loc al preocupărilor multor state, chestiuni legate de statutul lor internaţional. În acest context! nv>!

r!

fz lf Jt v C".

x

V!

57 Ibidem

58 „Scânteia" din 5 august 1945.

59 Ibidem pentru România alături de numeroasele şi dificilele sarcini privind extinderea relaţiilor comerciale

externe, aprovizionarea economiei şi populaţiei cu produse deficitare, obţinerea unor modificări în aplicarea acelor clauze ale Convenţiei de armistiţiu care vizând desfăşurarea războiului fuseseră depăşite şi altele – se adăuga acum ca obiectiv primordial recunoaşterea internaţională a guvernului democratic şi divizarea frontului comun al reacţiunii, care denumindu-l „nereprezentativ", încerca doborârea lui.

Înfruntările politico-diplomatice au fost puternic înrâurite de poziţia fermă adoptată de noul guvern, care bizuindu-se pe sprijinul larg al maselor populare a continuat să aplice programul de transformări democratice, ca şi de faptul că la numai patru zile după încheierea Conferinţei de la Potsdam, U.R.S.S. a hotărât să restabilească relaţiile diplomatice cu România. În comunicarea guvernului sovietic, adresată primului ministru român la 6 august 1945, se spunea că această decizie a fost determinată de „participarea activă a României, începând de la 23 august 1944, la luptă de partea aliaţilor, în contra Germaniei hitleriste, precum şi de îndeplinirea loială de către România a obligaţiilor luate prin Convenţia de armistiţiu" „**O**. Apreciind această hotărâre, ziarul „Scânteia", în editorialul intitulat: 6 august – o zi istorică în viaţa poporului român, remarca odată cu însemnătatea ei internaţională, faptul că aceasta reprezintă o dovadă concludentă a încrederii de care se bucură guvernul dr. Petru Groza în faţa U.R.S.S.

Privind acest moment prin prisma obiectivelor şi sarcinilor politicii externe a României, care îşi stabilise drept punct de pornire câştigarea încrederii aliaţilor, putem aprecia că în relaţiile cu Uniunea Sovietică acest obiectiv fusese în bună măsură realizat. De asemenea, parţial acest lucru se putea constata şi în raporturile dintre ţara noastră

şi celelalte puteri din coaliţia antihitleristă, care, fără a renunţa la aprecierile negative pe care le făceau la adresa guvernului român, se arătau mai dispuse spre o reglementare a raporturilor cu România. 60

60 „Scânteia" din 8 august 1945.

Dio păcate însă, în vara anului 1945 în atitudinea puterilor occidentale faţă de România nu predomina spiritul concesiv şi de înţelegere, iar comunitatea de interese dintre reacţiunea internă şi cercurile imperialiste din aceste ţări se exprima printr-o diplomaţie dură, de imixtiune în treburile noastre interne. Expresia cea mai concludentă a acestei orientări o constituie conflictul dintre rege şi guvern, declanşat la 21 august 1945.

Întrerupând unilateral orice legături oficiale cu guvernul, Mihai I a început aşa-numita „Grevă regală".

Din documentele de care dispunem, criza politică internă din România din vara anului 1945, pregătită mai de mult de reacţiunea română, a fost provocată şi făcută publică numai după ce reprezentanţii politici ai S.U.A. şi Marii Britanii au dat semnalul aşteptat. Avem în vedere cele două note diplomatice remise regelui la 17 şi respectiv 19 august 1945, de către reprezentanţii Statelor Unite şi Marii Britanii la Bucureşti, prin care guvernele celor două ţări îşi precizau poziţia faţă de reluarea raporturilor diplomatice între U.R.S.S. şi România, arătând că nu au nicio obiecţiune de făcut în acest sens dar, totodată, atrăgeau atenţia că alianţa existentă între cele trei mari puteri nu le obligă să urmeze aceeaşi cale61. Reafirmând hotărârile Conferinţei de la Potsdam, potrivit cărora fiecare dintre marile puteri era liberă să hotărască, în funcţie de interesele sale, atitudinea de urmat faţă de ţările aflate sub regimul Convenţiei de armistiţiu, cele două note subliniau că nici acum guvernele

S.U.A. şi Marii Britanii nu şi-au schimbat atitudinea faţă de guvernul român, pe care-l consideră pe mai departe ca fiind nereprezentativ şi nedemocratic. Precizarea acestui punct de vedere într-un moment când se părea că relaţiile dintre marile puteri şi

61 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 8978, Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 24 august 1943. Referindu-se la „greva regală", John C. Campbell scria: „Regele Mihai al României, încurajat de refuzul american şi britanic de a recunoaşte guvernul, îl soma pe primul ministru Groza să demisioneze pe motiv că nu reprezintă principalele partide democratice" (John C. Campbell, The United States în World Aflăris, 1943 – 1947, New York, London, Harper and Bradhus, 1947, p. 60).

România au intrat într-un proces de îmbunătăţire, ca şi sublinierile făcute în notele respective asupra faptului că guvernul român va avea anumite dificultăţi la viitoarele tratative în vederea încheierii păcii, erau, fără nicio îndoială, aluzii prea deschise pentru ca forţele reacţionare să nu le recepteze şi să nu treacă la acţiune**62**. Referindu-se la poziţia adoptată de către cercurile conducătoare din S.U.A. şi Marea Britanie faţă de statele cu care urma să se încheie tratatele de pace, lucrarea Histoire de la politique extérieure de l'U.R.S.S., editată la Moscova în anul 1974 precizează că „acestea tindeau de a profita de negocierile de pace pentru a se amesteca grosolan în afacerile interne ale Bulgariei şi României, de a frâna dezvoltarea acestora pe drumul democraţiei, de a restabili puterea burgheziei şi a moşierilor" **63**.

Conflictul dintre cei doi factori de conducere statală, regele şi guvernul, – acţiune plină de neprevăzut şi complicaţii în viaţa politică a României – avea, deci,

însemnate implicaţii internaţionale. Declanşat în ajunul deschiderii primei sesiuni a Consiliului de miniştri de externe ai marilor puteri, el era menit să faciliteze adoptarea, în cadrul acestui organism, a unor măsuri în favoarea cercurilor reacţionare din România. În aceste condiţii, s-a afirmat pregnant celălalt factor care influenţa situaţia internaţională a ţării noastre, Uniunea Sovietică, al cărei guvern a propus ridicarea, începând de la 23 august 1945, a reprezentanţelor diplomatice ale celor două ţări la rang de ambasadă. A doua zi, S.I. Kavtaradze, ambasadorul extraordinar şi plenipotenţiar al U.R.S.S. în România şi-a prezentat scrisorile de acreditare regelui Mihai I.

Cu acest prilej a fost reafirmat angajamentul celor două părţi de a milita pentru dezvoltarea relaţiilor de prietenie şi colaborare dintre cele două ţări, atât pe plan diplomatic cât şi economic şi cultural.**64**

Festivităţile dedicate zilei de 23 August 1945 au oferit forţelor democratice posibilitatea de a prezenta în faţa

62 Ibidem

63 Histoire de la politique extérieure… p. 43.

64 „Scânteia", din 24 august 1945.

naţiunii bilanţul celor şase luni de guvernare şi, în acest cadru, de a-şi expune pe larg obiectivele politicii lor externe. În cuvântarea rostită în seara zilei de 23 august la posturile de radio, Emil Bodnăraş, în numele C.C. al P.C.R. sublinia, referindu-se la politica externi a guvernului, că „România se găseşte pe drumul care îi va asigura un viitor strălucit, în rândul tuturor ţărilor iubitoare de libertate şi progres". Situaţia internaţională şi politica externă a României au fost amplu dezbătute şi în şedinţa Consiliului de Miniştri din ziua de 24 august, şi prezentate în cuvântarea rostită în seara aceleiaşi zile la posturile de radio

de ministrul afacerilor externe, ca şi în articolul redacţional al ziarului „Scânteia", intitulat Poziţia internaţională a României – **G3**.

Confruntarea opiniilor exprimate atun Gi cu documentele anterioare, elaborate de guvern sau de partidele politice ce-l compuneau, permite constatarea că de astă dată se formula un program cuprinzător, stabilindu-se pe lângă orientări de principiu, obiective concrete privind raporturile României cu alte state.

Astfel, alături de linia fundamentală a politicii externe a României de „prietenie şi colaborare cu U.R.S.S". Şi „raporturi prieteneşti cu toate democraţiile lumii", se fac precizări importante asupra relaţiilor ţării noastre cu un şir de ţări europene: Marea Britanie, Franţa, Polonia, Cehoslovacia; „voim de asemenea – arată Gh. Tătărescu – ca prietenia să se statornicească şi în relaţiile noastre cu Ungaria şi Bulgaria".

În ceea ce priveşte relaţiile României cu cele două ţări vecine, care aveau statut juridic internaţional identic cu al ţării noastre, programul de politică externă prezentat la 23 august 1945 cuprindea referiri deosebit de semnificative.

„Am întins o mână frăţească Ungariei – sublinia ministrul afacerilor externe al României.

— Voim să uităm tot ce ne-a despărţit, toate vechile vrăjmăşii... Ne-am reocupat azi graniţele apusene, graniţele noastre româneşti şi voim să nădăjduim că aceste graniţe nu vor mai fi izvor

05 „Scânteia" din 27 august 1945.

de ură şi de luptă, ci numai izvor de colaborare prietenească. Nădăjduim că Ungaria cea nouă, Ungaria democratică, va primi cu aceleaşi simţăminte mina prietenească a României. În termeni similari era înfăţişată

poziţia faţă de Bulgaria, arătându-se că dorinţa României de colaborare cu această ţară ar satisface dorinţele şi năzuinţele comune ale popoarelor noastreob.

Programul de politică externă al guvernului, enunţat cu claritate în august 1945, ca şi străduinţele de a-l transpune în practică se loveau însă, în continuare, de un şir de piedici ridicate de forţele conservatoare interne, ca şi de atitudinea potrivnică a cercurilor politice diriguitoare din S.U.A. şi Marea Britanie.

CONFERINŢA NAŢIONALĂ A A doua jumătate a anului P.C.R. DIN OCTOMBRIE 1945 ŞI 1945 cunoaşte o intensifi ÎNSEMNĂTATEA SA PENTRU care a activităţii internaţio POLITICA EXTERNĂ Anale, determinată în primul

ROMÂNIEI rând de trecerea la pregăti rea tratatelor de pace. Acum au loc cele două sesiuni ale Consiliului miniştrilor afacerilor externe ai marilor puteri (la Londra, în septembrie şi la Moscova, în decembrie); noi schimburi de mesaje între conducătorii celor trei mari puteri cu privire la situaţia din ţările „fost satelite*, şi la problemele recunoaşterii guvernelor instaurate în aceste ţări; acţiuni diplomatice în vederea pregătirii unor poziţii avantajoase la viitoarea Conferinţă de pace.

Situaţia internaţională contradictorie şi oarecum încordată se repercuta ca atare şi asupra României; în timp ce guvernul U.R.S.S. restabilise relaţii diplomatice normale cu ţara noastră şi păşise pe calea dezvoltării unor legături mai largi, inclusiv în domeniul economic, guvernele S.U.A. şi Marii Britanii continuau să aprecieze regimul instaurat la 6 martie 1945 ca „nereprezentativ* şi sprijineau cercurile opoziţioniste interne. Întreruperea relaţiilor dintre monarh şi guvern survenită la 21 august 1945, continua să se bucure de asentimentul guvernelor S.U.A. şi Marii Bri”.

66 Ibidem tanti, care au remis în acest sens note diplomatice guvernului sovietic prin care îi propuneau „să se consulte cu privire la situaţia actuală din România**” 67**.

În condiţiile date, când marile puteri apreciau diferit caracterul şi activitatea guvernului român, forţele politice democratice considerau că restabilirea relaţiilor diplomatice cu U.R.S.S. deschidea noi perspective colaborării româno-sovietice şi a acţionat consecvent în această direcţie.

Orientarea guvernului român, justificată de realizările anterioare, se baza acum şi pe modul în care fusese primit ambasadorul României la Moscova, profesorul universitar Iorgu Iordan, membru marcant al P.S.D. Cu prilejul prezentării scrisorilor de acreditare – la 23 august 1945 – M.I. Kalinin, preşedintele Sovietului Suprem al U.R.S.S. şi V.M. Molotov, prim-vicepreşedinte al Consiliului Corni sărilor Poporului şi Comisar al poporului pentru afaceri străine, l-au asigurat pe ambasadorul român de tot sprijinul pentru îndeplinirea în bune condiţii a misiunii sale. „Aceste două audienţe – conchidea Iorgu Iordan în primul său raport – mi-au lăsat impresia că conducătorii politici ai U.R.S.S. arată multă bunăvoinţă faţă de ţara noastră şi că voi putea într-adevăr conta pe un sprijin efectiv”.**68.69**

La 31 august 1945, guvernul român a remis guvernului sovietic o scrisoare prin care propunea o întâlnire între reprezentanţii cei mai autorizaţi ai celor două ţări, în vederea unui larg tur de orizont asupra relaţiilor româno-sovietice. Potrivit acestui document, partea română propunea să se discute: situaţia generală şi poziţia României în cadrul politicii de colaborare cu U.R.S.S.; atitudinea României faţă de recentele demersuri anglo-americane**09**; situaţia României privitor la pregătirea tratatelor de pace ce va avea loc cu prilejul Conferinţei miniştrilor de ex

67 Arhiva M.A.E., fond nr. 71, E. 9, declaraţia făcută presei de J. Byrnes la 22 august 1945.

68 Informarea ambasadorului României la Moscova, 23 august 1945, în Arhiva M.A.E., dosarul nr. 71/1945, fila 159.

69 Este vorba de propunerea de a lua în discuţie situaţia din România.

terne de la Londra**70**; aplicarea convenţiilor de colaborare economică încheiate între cele două ţări şi completarea lor; executarea Convenţiei de armistiţiu; situaţia transporturilor României şi repatrierea prizonierilor români**71**.

În urma răspunsului favorabil dat de guvernul sovietic, o delegaţie guvernamentală română, formată din dr. Petru Groza, Gheorghe Tătărescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ştefan Voitec şi Mihail Ghelmegeanu a făcut, între 4 – 13 septembrie 1945, o vizită în U.R.S.S., unde au purtat largi discuţii cu personalităţi oficiale sovietice. Referindu-se la această vizită, postul de radio Moscova, în emisiunea din 12 septembrie 1945, transmitea ştirea că delegaţia română a fost primită de către I.V. Staliin, V.M. Molotov şi de A.I. Mikoian, şi „într-o atmosferă de deplină cordialitate şi înţelegere reciprocă" au examinat o serie de probleme privind colaborarea economică, culturală şi politică dintre cele două state. Poziţia adoptată de conducătorii U.R.S.S. faţă de delegaţia română – arăta Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.C.R. din ianuarie 1946 – „nu era numai un act demonstrativ", ci „o afirmare categorică a poziţiei guvernului sovietic faţă de guvernul Groza" **72**.

Rezultatele tratativelor, discutate în şedinţa Consiliului de Miniştri din 14 septembrie 1945, au fost aduse la cunoştinţa opiniei publice printr-un comunicat în care se

arăta că prin Convenţia de armistiţiu din 12 septembrie 1944 au fost stabilite pentru România obligaţiuni de restituire a bunurilor luate de pe teritoriile U.R.S.S. în timpul războiului, despăgubiri pentru pierderile pricinuite Uniunii Sovietice prin operaţiunile militare şi prin ocuparea teritoriilor, precum şi îndatorirea de a pune la dispoziţia înaltului Comandament aliat mijloace economice şi financiare solicitate. Principalele rezultate obţinute la Moscova, aşa cum rezultă ele din stenograma Consiliului de Miniştri şi din comunicatul dat publicităţii sunt:

70 Conferinţa celor trei miniştri ai afacerilor externe: E. Bevin, J. Byrnes şi V.M. Molotov a avut loc între 12 septembrie şi 2 octombrie 1945.

71 Arhivele statului, Bucureşti, fondul Casa regala, dosarul nr. 43/1945, fila nr. 17.

72 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 6, fila nr. 172.

18S

I. Guvernul român a recunoscut suma de 948 miliarde lei ca definitiva, reprezentând valoarea ce urma să fie remisă Uniunii Sovietice, conform art. 12 din Convenţia de armistiţiu, iar guvernul sovietic a căzut de acord asupra acestei sume. Până la începutul lunii septembrie 1945, au fost restituite bunuri în valoare de 348 miliarde lei, iar pe baza noilor acorduri, guvernul sovietic a consimţit să reducă restul valorilor bunurilor de restituit în U.R.S.S. de la 600 miliarde lei la 300 miliarde lei, eşalonată în trei ani, cu începere din 1946. În acelaşi timp, guvernul sovietic a consimţit să sisteze cercetarea şi identificarea bunurilor ce ar urma să mai fie restituite, inclusiv autovehiculele.

II. Cu privire la despăgubirile de război, România şi-a

executat obligaţiunile pe primul an, care a expirat la 12 septembrie 1945. Guvernul sovietic, ţinând seama de recolta deficitară din România şi de faptul că guvernul român a îndeplinit condiţiile Convenţiei din 16 ianuarie

1945 cu privire la primul an de livrări, a consimţit să scutească România de livrarea a 2.100 vagoane orz, restante şi 2000 vagoane grâu şi 4.400 vagoane porumb, ce urmau a fi livrate în decursul celui de al doilea an, compensând valoarea acestor obligaţiuni printr-o cantitate corespunzătoare de produse petrolifere. De asemenea, guvernul sovietic a consimţit să amâne până la recolta viitoare predarea altei cantităţi de 2000 vagoane grâu şi 4.400 vagoane porumb, care iniţial urmau să fie livrate în anul 1945. Datorită acestor înţelegeri, până la recolta anului

1946 nu va mai ieşi din ţară nicio cantitate de cereale pe seama obligaţiunilor din Convenţia de armistiţiu.

III. Guvernul sovietic acordă guvernului român pentru hrana populaţiei, cu titlul de împrumut, 30.000 vagoane cereale, din care 15.000 vagoane grâu şi 15.000 vagoane de porumb. Guvernul român se obligă să restituie cantităţile de cereale împrumutate până la sfârşitul anului 1947, cu un adaus de 5 vagoane cereale pentru fiecare 100 vagoane primite.

IV. Guvernul sovietic a luat în considerare şi cererea de reducere a livrărilor de subzistenţe, materiale de intendenţă şi mijloace băneşti, pentru trupele sovietice aflate pe teritoriul României, a consimţit să scutească guvernul român de cereale şi derivate ale lor pentru aprovizionarea acestor trupe şi să reducă, totodată, celelalte obligaţii de aprovizionare a trupelor sovietice, în medie cu 60 – 75 %73.

V. Guvernul sovietic a fost de acord să lichideze aparatul împuternicitului conducerii centrale a

comunicaţiilor militare ale Armatei Roşii pe teritoriul României, lăsând numai unele comandamente militare pe anumite direcţii, însărcinate cu paza şi alimentarea trupelor sovietice în trecere prin România. Comandamentele militare sovietice urmau să nu mai aibă niciun amestec în activitatea căilor ferate române, responsabilitatea pentru îndeplinirea precisă şi exactă a transporturilor militare şi de tranzit sovietice pe căile ferate române, revenind guvernului român.

În dorinţa menţinerii parcului român de comunicaţie de cale ferată, guvernul sovietic a fost de acord să restituie, guvernului român, fără echivalent, 115 locomotive şi 15.000 vagoane ce erau deţinute de Uniunea Sovietică cu titlul de capturi militare.

Guvernul sovietic a consimţit, de asemenea, să închirieze României, pe termen de doi ani, 6.398 de vagoane de marfă germane, aparţinând Uniunii Sovietice cu titlul de capturi militare, în condiţiile ce urmau să se stabilească ulterior între ministerele de resort ale celor două ţări. Termenul de închiriere putea fi prelungit pe baza înţelegerii între părţile contractante.

Guvernul sovietic a apreciat în mod deosebit cererea ca atelierele căilor ferate române să nu fie împovărate cu cheltuieli pentru repararea şi lărgirea ecartamentului parcului rulant de vagoane străine aflate pe teritorioul ţării şi care aparţineau Uniunii Sovietice cu titlul de capturi de război. Guvernul sovietic a consimţit ca repararea acestor vagoane să se facă cu plată, în atelierele căilor ferate române, în condiţiile ce urmau să se stabilească de comun acord şi în raport cu posibilităţile.

73 Pornind de la aceste prevederi, guvernul român a prevăzut în bugetul pe anul financiar 1946/1947 pentru cheltuieli în contul Convenţiei de armistiţiu o sumă

echivalentă cu 37, 5% din totalul cheltuielilor. („Almanahul economic", 1947 Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1947, p. 603 – 605).

În vederea normalizării reţelei noastre feroviare, guvernul sovietic a acceptat ca sectoarele de cale ferată, lărgite pentru nevoile militare sovietice, să fie din nou îngustate de către Ministerul Comunicaţiilor, la ecartamentul european.

VI. Guvernul sovietic a hotărât să furnizeze României

2000 de autocamioane şi materii prime pentru fabricarea cauciucului.

VII. Guvernul sovietic, satisfăcând cererea guvernului român, a consimţit să restituie 18 vase maritime de război şi 23 de vase din flota tehnică şi comercială română, intrate în posesia U.R.S.S. cu titlul de captură de război.

VIII. Guvernul sovietic a consimţit de asemenea, ca, chiar înainte de încheierea tratatului de pace, să avizeze la eliberarea şi înapoierea din U.R.S.S. a prizonierilor de război români. S-a căzut de acord asupra repatrierii acestor prizonieri, din care un număr de 88.400 e, ca în curs, iar restul urma să vină în ţară după un plan fixat de comun acord.

IX. Guvernul sovietic de acord cu guvernul român a stabilit normele potrivit cărora se va face repatrierea cetăţenilor sovietici din Basarabia şi Bucovina de Nord, care locuiau pe teritoriul României, pe baza unei cereri din partea acestora.

X. Guvernul sovietic a primit cu deosebită înţelegere cererea guvernului român de reinstalare a grănicerilor pe tot parcursul frontierei româno-sovietice şi de dotare a corpului de grăniceri şi jandarmi cu efective suficiente.

XI. S-au pus bazele unei convenţii culturale între

U.R.S.S. şi România[74].

Conchizând asupra conţinutului şi rezultatelor tratativelor purtate la Moscova, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 14 septembrie 1944, dr. Petru Groza releva necesitatea dezvoltării colaborării multilaterale cu U.R.S.S. şi adoptării unei poziţii menite să ducă la îmbunătăţirea relaţiilor cu celelalte mari puteri aliate. „Noi – sublinia premierul român – sân, tem hotărâţi să fim calmi, însă vor

[74] Arhivele statului, Bucureşti, fondul Ministerului Propagandei, dosar 34/1945; „Scânteia" din 20 septembrie 1945.

trebui să înţeleagă şi rămăşiţele de opoziţie şi reacţiunea că nu trebuie să rişte ca eventual să intrăm într-o fază de părăsire a acestei linii politice a noastră, cu toate riscurile care ar urma acestei dezertări de pe linia destinului – pot susţine – al acestui popor, care este trasat alături de acest uriaş vecin; desigur neuitând nicio clipă pe ceilalţi mari aliaţi. Şi am constatat că la Moscova se ia în considerare acest lucru. Ei ţin la aliaţii lor şi-i consideră nu numai de formă aliaţi. De aceea, trebuie să ne gândim să avem o atitudine care să nu lase nimic de dorit nici faţă de ceilalţi aliaţi" [73].

Rezultatele tratativelor româno-se vieţi ce de la Moscova au avut o pondere însemnata în acţiunea de consolidare a poziţiilor interne şi internaţionale ale guvernului democrat român. În obţinerea acestor rezultate un rol pozitiv l-a avut activitatea Ambasadei României în U.R.S.S., ca şi poziţia diplomaţiei sovietice la Conferinţa miniştrilor de externe ai marilor puteri de la Londra. Ambasadorul României în U.R.S.S. s-a preocupat, totodată, de extinderea relaţiilor ţării noastre cu alte ţări, ce aveau reprezentanţe diplomatice în capitala sovietică şi cu care nu

existau atunci alte posibilităţi de contacte. Prin intermediul oficialităţilor sovietice, sau prin relaţii directe s-au făcut demersuri în vederea reluării raporturilor diplomatice cu Polonia, China, Iugoslavia; s-au purtat discuţii cu reprezentanţii Franţei, Marii Britanii şi Statelor Unite, urmărindu-se influenţarea atitudinii guvernelor acestor ţări în direcţia reluării relaţiilor diplomatice normale cu România, în rapoartele sale către Ministerul de Externe, ambasadorul României la Moscova, remarca „atitudinea extrem de binevoitoare a ambasadorului Franţei 1 şi opinia ambasadorilor S.U.A. şi Marii Britanii potrivit căreia „dificultăţile din ultimul timp ale politicii noastre externe vor găsi o soluţie satisfăcătoare" 75.76 * 78. Din păcate, aceste declaraţii nu erau decât formule protocolare; poziţia adoptată de mi

75 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 8983. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 14 septembrie 1943.

76 Arhiva M.A.E., fondul nr. 71, vol. 159, filele nr. 159 – 162.

Informările ambasadorului României la Moscova din zilele de 23

august, 13 şi 16 septembrie 1943.

nişteii de externe ai celor două mari puteri la prima întrunire a Consiliului miniştrilor de externe, desfăşurată în luna septembrie 1945 la Londra, a dovedit contrariul. Cu acest prilej, James F. Byrnes, reprezentantul S.U.A. şi E. Bevin, reprezentantul Marii Britanii au readus pe tapet problemele legate de caracterizarea guvernului din ţara noastră şi organizarea unor alegeri generale sub control internaţional, în contradicţie cu V.M. Molotov, reprezentantul U.R.S.S., care aprecia guvernul dr. Petru

Groza drept reprezentativ şi democratic.

„Delegaţia americană la Londra – arăta istoricul Andre Fontaine – a făcut să se ştie că ea nu va semna tratatul de pace până când aceste probleme nu se clarifică" 77.

Este interesant de remarcat că începând din ziua de 2 septembrie 1945, când postul de radio Londra menţionează poziţia S.U.A. şi Marii Britanii după care „cele două ţari nu vor încheia tratate de pace cu Bulgaria, România sau Ungaria, atâta timp cât aceste ţări nu vor avea un guvern de largă reprezentare democratică" şi până la ultimele comentarii, făcute la încheierea conferinţei de la Londra, tonul şi poziţiile reprezentanţilor S.U.A. şi Angliei au fost identice. Atât comentariile postului de radio Londra din 17, 1 şi 25 septembrie cât şi cele ale postului de radio „Vocea Americii" din 18 septembrie, reveneau cu insistenţă asupra aprecierii caracterului guvernului român, subliniind că aceasta reprezintă de fapt singura dificultate în vederea încheierii tratatului de pace. Semnificativ, din acest unghi de vedere este comentariul unui corespondent al ziarului „Times" din 21 septembrie 1945, care nota: „Nu va fi o greutate pentru întocmirea unui tratat cu România, inclusiv frontierele Transilvaniei. Natura actualului guvern este singura dificultate. Guvernul britanic şi cel american au declarat că guvernul nu este democratic, că nu este guvernul căruia să i se prezinte un tratat de pace" 78.

Poziţia diplomaţilor occidentali faţă de guvernul dr. Petru Groza exprimată la conferinţa de la Londra repre

77 Andre Fontaine, op. cit., p. 336.

78 Arhivele statului, Bucureşti, fondul Ministerul Propagandei, dosarul nr. 35, fila nr. 31.

 zenta o primă de încurajare dată cercurilor reacţionare din România

şi monarhiei. Dacă la începutul conferinţei, regele se arăta dispus să reia legăturile cu guvernul, în a doua jumătate a lunii septembrie, declara că nu mai este posibil niciun compromis: „ori, regele, ori guvernul”.

În aceste împrejurări, simultan cu acţiunile de combatere a reacţiunii, forţele democratice din România au luat atitudine fermă împotriva amestecului străin. „Nu numai că putem să realizăm singuri, conform cu necesităţile, tradiţiile noastre populare şi aspiraţiile poporului român, o ţară liberă şi democrată – scria în acele zile Grigore Preoteasa –, dar neamestecul în treburile noastre interne constituie o condiţie primordială şi singura garanţie că România de mâine va corespunde aspiraţiilor şi voinţei poporului român, şi nu altor interese străine” **79**. La 22 septembrie 1945, când forţele potrivnice interne şi externe făceau serioase presiuni asupra guvernului, iar elementele burgheze din sânul acestuia şovăiau sau se orientau spre dreapta, a fost dată publicităţii o importantă declaraţie de adeziune a intelectualilor din Capitală faţă de guvernul dr. Petru Groza. Alături de celelalte forţe democratice, intelectualii bucureşteni şi-au exprimat, în acelaşi timp, atitudinea lor categorică împotriva încercărilor acelor puteri străine, care, folosindu-se de situaţia existentă, se amestecau în treburile noastre interne. Documentul – veritabil manifest de apărare a independenţei ţării – sublinia: „Poporul român a luptat veacuri de-a rândul să-şi păstreze fiinţa. El nu mai trebuie să fie unealta nimănui. El trebuie să-şi închine întreaga lui activitate pentru pace şi cultură şi trebuie să facă pentru aceasta orice efort” **80**. Zilele următoare s-au desfăşurat adunări ale intelectualilor din Iaşi şi Cluj adoptându-se moţiuni similare de sprijinire necondiţionată a guvernului democratic.**81** Purtând semnătura unora dintre

cei mai valoroşi savanţi, literaţi şi artişti ai ţării noastre – Constantin I. Parhon, Simion Stoilov, Alexandru Rosetti, Mihail Sadoveanu, Cezar Pe

19 Grigore Preoteasa, op. cit., p. 230.

80 „Scânteia" nr. 319 din 6 septembrie 1945.

81 „România liberă", nr. 342 din 15 septembrie 1945.

trescu, Tudor Vianu, Traian Savulescu, Ştefan Nicolau, George Călinescu, Zaharia Stancu, Mihail Beniuc, Ştefan Vencov, Emil Condurachi, Niki Atanasiu şi alţii din Bucureşti; Emil Petrovici, Nagy István, Constantin Daicoviciu, Alexandru Roşea, Csogor Lajos, Tudor Bugnariu, Dumitru Macrea, Victor Cheresteşiu din Cluj-Napoca; Andrei Oţetea, Constantin Balmuş, Constantin Botez şi alţii din Iaşi – memoriile şi declaraţiile intelectualilor, din septembrie 1945, reprezentau o contribuţie marcantă la consolidarea regimului democrat popular, la afirmarea fără echivoc a dorinţei poporului român de a consolida independenţa şi suveranitatea ţării.

Situaţia internaţională a României în a doua jumătate a anului 1945 şi în perspectivă, poziţiile şi orientările fundamentale faţă de tendinţele ce se conturau pe arena mondială au fost temeinic analizate de Conferinţa Naţională a P.C.R. din octombrie 1945. Cu această ocazie P.C.R. a sintetizat cu simţ realist trăsături caracteristice ale situaţiei internaţionale: intensificarea mişcării muncitoreşti şi democratice în ţările capitaliste dezvoltate; creşterea şi amplificarea luptei pentru independenţă naţională a mişcărilor anticolonialiste; însemnătatea unităţii ţărilor democratice pentru „stabilirea armoniei internaţionale şi a bunei înţelegeri între popoare" **82**.

Pornind de la aprecierea realizărilor obţinute de marile puteri, care au acţionat unite în lupta împotriva

fascismului, a cărui zdrobire a determinat însemnate deplasări de forţe în favoarea democraţiei, ca şi de la constatarea că odată cu încheierea războiului, pe arena internaţională şi-au făcut apariţia puncte de vedere şi atitudini diferite, care tindeau să împartă lumea în blocuri şi să denatureze procesul real şi progresist de organizare postbelică a lumii, C.C. al P.C.R. în raportul politic prezentat la Conferinţă de Gheorghe Gheorghiu-Dej a sintetizat în patru puncte concepţia partidului în aceste probleme, şi anume: a) Nu o politică de „echilibru al forţelor", nu o politică de împărţire a lumii în „blocuri", ci una de înţelegere şi cola

82 Gh. Gheorghiu-Dej, Articole şi cuvântări, ediţia a IV-a, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1952, p. 8.

borare între popoare şi între state; b) lichidarea tuturor rămăşiţelor fasciste şi izolarea cercurilor reacţionare care încearcă să tulbure pacea lumii; c) instaurarea în fiecare ţară a unei democraţii consecvente; d) respectarea voinţei fiecărui popor de a-şi făuri singur regimul său social, respectarea independenţei naţionale şi neamestecului în afacerile interne ale altor popoare**83**.

În elaborarea acestei concepţii, P.C.R. lua în considerare situaţia reală existentă pe plan internaţional, socotind că divergenţele şi contradicţiile ce se manifestau pot fi depăşite printr-o politică lucidă, prin eforturile conjugate ale statelor şi popoarelor pentru realizarea unei noi ordina internaţionale. „Divergenţe – se arăta în raportul politic al C.C. al P.C.R. – pot exista şi între membrii uneia şi aceleiaşi grupări politice – cu atât mai mult între state deosebite ca structură; esenţiale sunt însă spiritul de colaborare şi voinţa de a se rezolva toate problemele prin bună înţelegere" **84**.

În contextul aprecierilor asupra problemelor internaţionale cu referiri concrete la experienţa ţării noastre, Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Român a caracterizat relaţiile României cu Uniunea Sovietică, Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia şi Ungaria, definindu-le ca „un complex de prietenii folositoare", care deschidea „perspectiva unei paşnice şi rodnice dezvoltări" şi contribuia la „independenţa şi suveranitatea noastră ca popor şi ca stat" **85**.

Definirea orientării României în politica externă şi relaţiile internaţionale postbelice, rezultă şi din concepţia P.C.R. asupra obiectivelor imediate şi de perspectivă ale dezvoltării societăţii româneşti.

Raportul politic al Comitetului Central, raportul asupra proiectului de statut, ca şi dezbaterile au fundamentat interacţiunea dintre factorii interni şi cei internaţionali, corelaţia dintre dezvoltarea multilaterală a României şi independenţa şi suveranitatea ei. În această ordine de idei

83 Ibidem

84 Ibidem

85 Gh. Gheorghiu-Dej, op. cit., p. 62.

s-a remarcat că progresul României este în directă şi nemijlocită legătură cu progresul industrializării şi că independenţa statului nostru depinde în mare măsură de tăria sa industrială. „O industrie grea puternică, bazată pe folosirea raţională a bogăţiilor naturale ale ţării şi dezvoltată pe linia nevoilor interne şi a posibilităţilor izvorâte din legături comerciale trainice cu vecinii – se arată în raport – constituie pivotul în jurul căruia întreaga economie a ţării se va dezvolta în condiţii noi" **86**.

Partidul comunist sublinia rolul primordial al dezvoltării industriei grele pentru celelalte ramuri de

producţie, faptul că prin intermediul acesteia puteau fi puse în valoare resursele naturale ale ţării noastre, exploatate doar într-o măsură redusă, se asigură progresul ramurilor industriale existente şi crearea altora noi, se deschideau perspectivele utilizării întregii forţe de muncă şi ridicării nivelului de viaţă al poporului.

Partidul Comunist Român şi-a fundamentat poziţia cu privire la dezvoltarea industriei şi în primul rând a industriei grele, ca bază a operei de reconstrucţie a ţării, în strânsă legătură cu combaterea teoriei „România – ţară eminamente agricolă". Înjghebată prin a doua jumătate a secolului trecut, această teorie a îmbrăcat forme noi în perioada interbelică. Susţinătorii acestei teorii, care negau necesitatea şi posibilitatea industrializării României, erau în principal conducătorii Partidului Naţional Ţărănesc. Ei opuneau liniei de industrializare pe baza dezvoltării industriei grele, un aşa-zis „program complex şi pozitiv al unei industrii agricole" – formulă hibridă care, excluzând industria grea, preconizau României un „destin agrar", – pretindeau că „primatul industriei grele, fiind sinonim cu izolarea noastră de restul continentului, înseamnă pauperizare şi evoluţie retrogradă". Cu toate „argumentele" aduse de ei, liderii naţional-ţărănişti căutau în realitate – aşa cum se arăta în raportul Comitetului Central la Conferinţa Naţională – să justifice existenţa moşierimii. Totodată, concepţia lor oglindea interesele monopolurilor imperialiste străine care subordonându-şi economia

86 „Scânteia", nr. 364 din 28 octombrie 1945.

României, urmăreau să profite pe mai departe de consecinţele practice ale unei atari concepţii.

Definind căile şi factorii refacerii şi dezvoltării economiei româneşti, Conferinţa Naţională a P.C.R. a

subliniat rolul hotărâtor al eforturilor proprii, al mobilizării întregului potenţial al naţiunii pentru valorificarea judicioasă şi la un nivel superior a resurselor naturale ale ţării, pentru propăşirea materială şi spirituală a poporului român, în viziunea P.C.R., primordialitatea efortului propriu nu excludea, ci, dimpotrivă, implica angrenarea tot mai largă a României în circuitul economic mondial, dezvoltarea unui larg sistem de relaţii cu alte state, pe bază de egalitate, respect reciproc şi neamestec în treburile interne.

Referitor la această idee, raportul asupra proiectului de statut arăta că poporul român, în frunte cu clasa muncitoare, este gata să facă toate eforturile şi sacrificiile pentru a-şi reface ţara; să scoată la iveală comorile pământului şi ale munţilor, să-şi supuie căderile de apa, să electrifice ţara, să pună în funcţiune şi să clădească fabrici, să facă să dea rod bogat ogoarele sale cu ajutorul maşinilor agricole. Dar „el vrea ca bogăţiile să fie ale ţării şi de ele să aibă parte întreg poporul” **87**.

Promovând o concepţie de reconstrucţie economică ce urmărea ridicarea condiţiilor de viaţă la oraşe şi la sate, utilizarea întregii forţe de muncă a poporului, partidul comunist cointeresa categoriile sociale cele mai largi, întreaga naţiune. „Tot ce este activ, energic şi competent în ţara noastră – se arăta în raportul politic – trebuie să contribuie la realizarea acestui plan de refacere şi ridicare a ţării noastre”. **88**.

Conferinţa Naţională a P.C.R. din 1945 a îndrumat activitatea partidului spre întărirea bazei sociale a guvernului democratic, prin participarea activă, largă a oamenilor muncii la viaţa politică şi obştească. Un element principal al consolidării regimului politic intern îl constituie însăşi orientarea spre industrializare, menită să ducă

nemijlocit la creşterea numerică şi calitativă a clasei munci

87 „Scânteia", nr. 358 din 21 octombrie 1945.

88 „Scânteia", nr. 369 din 3 noiembrie 1945.

toare, forţa socială cea mai înaintată, cu rol conducător în stat, garanţia democratizării vieţii publice şi a dezvoltării spre socialism.

Definirea originii şi caracterului puterii politice instaurate la 6 martie 1945, ca un regim democratic de tip nou, care reprezenta interesele maselor populare şi acţiona în folosul lor, a avut o mare însemnătate. Pe această bază, critica ideilor burgheze referitoare la stat în general şi cu deosebire la natura guvernului democratic, a devenit mai bogată în substanţă şi mai eficientă. Aşa cum rezultă din documentele Conferinţei Naţionale a P.C.R., prin consolidarea puterii revoluţionar-democratice se înţelegea asigurarea drepturilor cetăţeneşti pentru întregul popor fără vreo deosebire de rasă, sex sau naţionalitate; relaţii frăţeşti între oamenii muncii români şi cei aparţinând naţionalităţilor conlocuitoare; lupta contra rămăşiţelor fasciste şi a elementelor burgheze reacţionare; legături paşnice şi prieteneşti cu ţările vecine.89

Un obiectiv apropiat, a cărui realizare urma să ducă la consolidarea poziţiilor guvernului revoluţionar democratic, atât pe plan intern cât şi pe plan internaţional l-a constituit victoria coaliţiei guvernamentale în alegerile parlamentare din noiembrie 1946.

În condiţiile existenţei mai multor partide politice şi a unui guvern de coaliţie, hotărârile şi orientările de politică internă şi externă stabilite de Conferinţa Naţională a. P.C.R. din octombrie 1945 nu aveau şi nici nu puteau să aibă un caracter obligatoriu pentru alte partide şi grupări politice. Ele s-au impus însă atât prin realismul lor ca şi prin forţa în

continuă dezvoltare de care dispunea partidul comunist. Acest lucru s-a evidenţiat încă din timpul lucrărilor conferinţei, prin cuvântul delegaţilor partidelor şi organizaţiilor politice guvernamentale şi s-a concretizat, ulterior, în hotărârile adoptate de forurile de conducere ale acestora.

Astfel, Comitetul Executiv Central al Uniunii Populare Maghiare, în şedinţa din 15 – 18 noiembrie, ţinută la Târ**s9** Ibidem gu-Mureş, a decis să acţioneze şi pe mai departe alături de celelalte forţe democratice, să sprijine fără nicio rezervă iguvemul dr. Petru Groza. Apelul dat publicităţii cu acel prilej sublinia că organizaţia oamenilor muncii maghiari din România va continua lupta „pentru asigurarea păcii şi libertăţii comune, pentru promovarea construcţiei economice şi pentru întărirea bunelor relaţii cu statele iubitoare de pace” **90**.

Comitetul Central al Frontului plugarilor întrunit în şedinţă plenară în zilele de 20 – 25 noiembrie 1945 sublinia în rezoluţia adoptată că „Frontul plugarilor va rămâne şi pe mai departe organizaţia de luptă a plugărimii, cu organe statutare şi program propriu şi că activitatea ei se va desfăşura, ca şi până acum, în alianţă cu intelectualii şi muncitorii, alianţă firească ce s-a dovedit rodnică şi va fi păstrată cu credinţă şi hotărâre” **91**.

La rândul său, Conferinţa generală a Partidului Social Democrat din 1 – 3 decembrie 1945 a proclamat hotărârea social-democraţiei române de a continua lupta pentru asigurarea şi întărirea regimului democratic**92**. Considerând că în politica economică dusă de guvern după terminarea războiului s-au manifestat în unele cazuri practici empirice, Partidul Social-Democrat preconiza soluţii de refacere a economiei naţionale care porneau de la realităţi şi

convergeau spre cele oglindite în programul elaborat de Conferinţa Naţională a P.C.R., ceea ce lărgea terenul de colaborare dintre cele două partide muncitoreşti.

Pentru orientarea de politică externă a P.S.D. este semnificativă următoarea apreciere dintr-un manifest difuzat în decembrie 1945: „Ştim că aşa cum puterile democratice ale lumii au fost solidare în războiul dus împotriva fascismului, la fel vor fi solidare şi în lupta lor pentru stabilirea unei păci mondiale. Credem că, drept rezultat al acestui efort, se va stabili şi în zona Europei de sud-est

90 „Vilagossag", (Cluj) 21 noiembrie 1945.

91 Gh. Ioniţă, Gh. Ţuţui, Frontul plugarilor 1933 – 1953, Bibliotec de istorie, Bucureşti, 1970, p. 217.

92 „Libertatea", din 5 decembrie 1945.

o adevărată pace, o înţelegere deplina şi o solidaritate între popoarele de aici**"** **98**.

Hotărârea clasei muncitoare şi a celorlalţi oameni ai muncii, de a nu-şi precupeţi eforturile pentru sprijinirea guvernului democratic, a politicii sale interne şi externe, a fost reafirmată şi de Confederaţia Generală a Muncii cu prilejul celei de-a doua conferinţe a comisiilor sindicale locale din luna decembrie 1945**93.94**.

La 17 decembrie**95**, în sala „Are" din Capitală a avut loc Adunarea Delegaţilor P.N.L. (Tătărescu), la care, pe baza unei largi expuneri prezentate de liderul partidului, s-a făcut bilanţul celor peste 10 luni de participare la opera de guvernare, alături de F.N.D., şi s-au stabilit obiectivele de viitor. Ca orientare generală, conducerea P.N.L. (Tătărescu) nu s-a îndepărtat de hotărârile Congresului din 1 iulie 1945, reafirmându-şi adeziunea la programul de guvernare şi exprimându-şi hotărârea de a se continua activitatea

începută. Poziţia deosebită a acestei grupări în raport cu celelalte formaţiuni politice guvernamentale, ca şi situaţia preşedintelui P.N.L., care era titularul Ministerului de Externe, au făcut ca la reuniunea P.N.L. din 1 decembrie 1945 să fie expusă din nou şi mai pe larg orientarea şi poziţia guvernului într-un şir de probleme ridicate la Conferinţa miniştrilor de externe de la Londra, cum erau cele de frontieră, relaţiile României cu S.U.A., Marea Britanie şi îndeosebi cele cu Ungaria. Caracteristic însă pentru poziţia P.N.L. este concordanţa cu programul general al coaliţiei guvernamentale şi cu ideile exprimate de Conferinţa Naţională a P.C.R. privind evoluţia situaţiei internaţionale, în cuvântarea rostită de Gheorghe Tătărescu se arăta: „Am auzit vorbindu-se sibilic de blocuri, de puncte cardinale politice, de Orient şi de Occident, de politică de echilibru, de neutralitate de forţe, şi nu înţelegem nimic. Nu, noi nu înţelegem nimic din întreg acest zbucium. Căci, noi nu mai vrem lumea împărţită în blocuri care sunt botezate azi

93 „Erdely", nr. 228 din 24 decembrie 1945.

94 „Viaţa sindicală **1**, din 16 decembrie 1945.

95 „Drapelul", nr. 301 din 18 decembrie 1945.

blocuri de pace, dar care, dacă sar realiza, ar fi mâine blocuri de ură şi blocuri provocatoare de război. Noi credem că după acest război, în care nădejdea maselor a văzut ultima încăierare a lumii, nu ar trebui să mai existe decât un singur bloc: blocul omenirii, bloc fără de puncte cardinale şi fără de antagonisme geografice, bloc, unde nu exista nici Occident, nici Orient, nici nord, nici sud – blocul universalităţii omeneşti, în care naţiunile mari şi naţiunile mici rămân etern unite pentru a realiza aceste două vechi idealuri concepute după ieşirea omului din caverne: libertate şi dreptate. Şi prin libertate şi dreptate – mai multă

bunăstare pentru toţi oamenii, mai multă bunăstare pentru întreaga omenire” 96.

Analiza activităţii partidelor şi organizaţiilor democrate în ultimele luni ale anului 1945, documentele dezbătute şi aprobate de forurile lor superioare, vădesc un accentuat proces de întărire a rolului Partidului Comunist Român în cadrul coaliţiei guvernamentale. Elementul fundamental al acestui proces îl constituia programul multilateral elaborat de Conferinţa Naţională a P.C.R., iar evoluţia ulterioară a evenimentelor va releva şi mai mult această trăsătură a vieţii politice a României postbelice.

Când forţele democrate din România obţinuseră deja succese marcante în lupta împotriva acţiunilor antiguvernamentale ale partidelor de opoziţie, a avut loc la Moscova a cea de-a doua Conferinţă a miniştrilor afacerilor externe ai Uniunii Sovietice, Statelor Unite şi Marii Britanii97. În cadrul preocupărilor privind organizarea postbelică a lumii, conferinţa a discutat şi situaţia României, hotărând ca cele trei guverne, ca răspuns la scrisoarea re

96 Ibidem

97 Conferinţa miniştrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Angliei, ţinută la Moscova între 16 şi 26 decembrie 1945, a dezbătut o serie de probleme importante privind reglementarea situaţiei în Europa şi în Extremul Orient. S-a stabilit că elaborarea tratatului de pace cu Italia va fi efectuată de miniştrii afacerilor externe ai U.R.S.S., Angliei, S.U.A. şi Franţei; cele cu România, Bulgaria şi Ungaria, de miniştrii U.R.S.S., Angliei şi S.U.A., iar tratatul cu Finlanda de miniştrii U.R.S.S. şi Angliei.

Conferinţa a adoptat o hotărâre privind principiile organizatorice de realizare a Declaraţiei de la Potsdam din 1945, prin care au gelui Mihai din 21 august 1945 să-i dea

sfatul de a lărgi componenţa guvernului român.

Conferinţa de la Moscova, din decembrie 1945, a stabilit că Statele Unite şi Anglia vor recunoaşte guvernul român după reorganizarea acestuia, prin cuprinderea a câte unui reprezentant al P.N.Ţ. (Maniu) şi P.N.L. (Brătianu) şi după adoptarea unei decizii de a ţine cât mai curând posibil alegeri parlamentare. Pentru a pune în aplicare cele stabilite la Moscova, s-a constituit o comisie formată din reprezentanţi ai celor trei mari **puteri 98**. Această comisie şi-a început activitatea la Bucureşti la 1 ianuarie 1946, prin informarea regelui asupra hotărârilor Conferinţei de la Moscova. În aceeaşi zi, membrii comisiei interaliate – A.I. Vîşinski, W.A. Harriman şi A. Klark Kerr – au avut întrevederi cu guvernul, iar ulterior cu reprezentanţii partidelor burgheze de opoziţie.

În urma consultărilor, la 4 ianuarie 1946, comisia a ajuns la concluzia că tratativele să fie continuate de guvern; în acest fel P.N.Ţ. (Maniu) şi P.N.L. (Brătianu) au fost exaluse de la tratative ca părţi egale. Peste două zile, dr. Petru Groza a adus la cunoştinţa guvernului propunerile făcute de cele două părţi regelui**99**. Drept urmare, la 7 ianuarie cei doi reprezentanţi ai opoziţiei – Emil Hafost stabilite condiţiile de capitulare a Japoniei. S-a hotărât instituirea unei Comisii pentru Extremul Orient, formată din reprezentanţi ai U.R.S.S., S.U.A., Angliei, Chinei, Franţei, Olandei, Canadei, Australiei, Noii Zeelande, Indiei şi Filipinelor, care trebuia să elaboreze linia generală de executare a condiţiilor de capitulare a Japoniei şi s-a creat un Consiliu aliat pentru Japonia, format din patru membri – U.R.S.S., Anglia, S.U.A. şi China. Conferinţa de la Moscova a mai adoptat hotărâri cu privire la lărgirea guvernelor de coaliţie din România şi Bulgaria şi organizarea de alegeri libere, precum şi cu

privire la instituirea unei comisii de control al energiei atomice (Recueil de textes a l'usage des Conferences de la Paix, p. 47 – 50).

98 Din comisie făceau parte: A.I. Vîşinski, prim-comisar adjunct al poporului pentru afacerile străine ale U.R.S.S., William Averell Flarriman, ambasadorul extraordinar şi plenipotenţiar al S.U.A. în U.R.S.S. şi Achibald Klark Kerr, ambasador extraordinar şi plenipotenţiar al Marii Britanii în U.R.S.S. („Scânteia", nr. 417 din 4 ianuarie 1946).

99 Conducerea P.N.Ţ. recomandase iniţial pe Ion Mihalache, vicepreşedinte al P.N.Ţ., iar P.N.L. pe Bebe Brătianu, secretarul ge

— 7

ţieganu şi Mihail Romniceanu – au depus jurământul în calitate de miniştri secretari de stat, iar la 8 ianuarie 1946 monarhul a reluat legăturile oficiale cu guvernul. În aceeaşi zi a avut loc şedinţa extraordinară a Consiliului de Miniştri, care a discutat măsurile de aplicare a celorlalte hotărâri luate la Moscova* **100**.

Expresie a contradicţiilor dintre conţinutul puterii instaurate la 6 martie 1945 şi monarhie, conflictul dintre rege şi guvernul democratic s-a terminat în favoarea acestuia din urmă. Regele şi cei ce l-au inspirat şi susţinut în acţiunea sa antiguvernamentală au suferit o lecţie amară. Faptul că guvernul a condus ţara timp de cinci luni, după ce regele a intrat „în grevă", ca şi soluţia conflictului dintre cei doi factori ai puterii – menţinerea şi recunoaşterea de către marile puteri a guvernului existent – a însemnat un ascendent remarcabil pentru forţele democrate şi pe planul relaţiilor externe.**101**

După Conferinţa miniştrilor de externe de la Moscova

şi vizita comisiei interaliate la Bucureşti, în cercurile politice occidentale se discuta tot mai frecvent „chestiunea recunoaşterii guvernului român", act care, după cum aprecia la 23 ianuarie redactorul diplomatic al Agenţiei Reuter, putea „fi aşteptat la o dată apropiată" 102. În adevăr, la 5 februarie 1946, Burton Y. Berry, reprezentantul politic al S.IJ. A. şi Le Rougetel, reprezentantul politic al Marii Britanii în România, au remis Ministerului Afacerilor Externe note similare prin care comunicau că guvernele lor sunt gata să recunoască guvernul român şi să ia în consideraţie persoanele indicate a fi numite în calitate de reprezentanţi diplomatici la Londra şi Washington103. La rândul său, prin notele de răspuns din 7 februarie 1946, guvernul român şi-a manifestat satisfacţia în legătură cu hotărârea guvernelor S.U.A. şi Marii Britanii de a-l recuneral al P.N.L. Guvernul nu a acceptat însă aceste propuneri, astfel încât cele două partide au fost nevoite să renunţe la ele.

100 „Scânteia*, nr. 423 din 10 ianuarie 1946.

101 Vezi: Pentru republică în România, Editura politică, Bucureşti, 1972, p. 160 – 167.

102 Arhiva M.A.E., fond Conferinţa de pace, dosarul nr. E. 9, fila nr. 176.

103 „Scânteia" nr. 445 din 7 februarie 1946.

noastre şi a relua relaţiile diplomatice cu România, exprimându-şi speranţa ca aceste acte vor marca o nouă evoluţie a relaţiilor dintre cele trei ţari.

Eşecul „grevei regale", recunoaşterea guvernului român de către cele trei mari puteri şi stabilirea cu acesta a unor relaţii diplomatice normale, au marcat un moment important al luptei pentru apărarea independenţei şi suveranităţii României şi afirmarea ei pe arena

internaţională, reprezentând, totodată, condiţia esenţială a participării sale la tratativele de pace.

Recunoaşterea guvernului Groza de către cele trei mari puteri din coaliţia antihitleristă a făcut obiectul a numeroase comentarii externe. Pi esa, radioul, oameni politici din diferite ţări ale lumii au apreciat elogios politica guvernului democratic român şi au remarcat importanţa internaţională a acestui eveniment. Semnificativ din acest punct de vedere ni se par comentariile făcute în Bulgaria, ţară care, de asemenea, avea greutăţi datorită nerecunoaşterii noii puteri de stat de către puterile occidentale. Astfel, postul de radio Sofia considera recunoaşterea guvernului român ca un succes al ţării noastre, datorat „înţelepciunii oamenilor politici români", iar ziarele „Zname", „Svoboden-Norod" şi „Zamedelsko-Zname" şi altele relevau însemnătatea acestui act pentru normalizarea situaţiei în partea de sudrest a Europei**104**. În acelaşi timp, Agenţia „Reuter" relata că recunoaşterea guvernului dr. Petru Groza „va fi o surpriză pentru cercurile opoziţioniste de aici".

Indiferent de optica diferiţilor comentatori străini, de interesele ce le exprimau, era evident că recunoaşterea de iure a guvernului român de către marile puteri reprezenta un succes important al ţării noastre, un mare pas înainte pe drumul sinuos al afirmării sale în relaţiile internaţionale, ca forţă capabilă să contribuie la triumful politicii de pace şi colaborare, pentru respectarea independenţei şi suveranităţii statelor.

104 Bulgaria întâmpina aceleaşi greutăţi din partea puterilor occidentale, care apreciau şi guvernul acestei ţări ca nereprezentativ, deşi în noiembrie 1945 avuseseră loc alegeri generale. Vezi Politica de alianţe a Partidului Comunist Bulgar în anii 1944 – 1948, Biblioteca de istorie,

Bucureşti, 1971, p. 72 – 73.

Capitolul V

ROMÂNIA ÎN ETAPA PREGĂTIRII PARTICIPĂRII LA CONFERINŢA DE PACE DE LA PARIS (IANUARIE-IUNIE 1946) *

Recunoaşterea guvernului dr. Petru Groza de către marile puteri ale coaliţiei antihitleriste a încheiat o etapă importantă din activitatea desfăşurată pe plan extern de forţele revoluţionare şi democratice din România, a înlăturat principala piedică ridicată de cercurile reacţionare în calea începerii tratativelor de pace. În noile condiţii în faţa României, a reprezentanţilor să-i oficiali a partidelor politice şi a opiniei publice continuau să se afle probleme complexe şi de o excepţională răspundere. Era necesar ca toate forţele înaintate ale naţiunii, guvernul în primul rând, ca exponent al acesteia, să acţioneze ferm, prin toate mijloacele posibile, pentru a duce mai departe lupta începută la 23 August 1944 în scopul consolidării independenţei şi suveranităţii României, pentru situarea ei pe locul ce i se cuvenea în relaţiile internaţionale.

Această acţiune, şi aşa destul de dificilă, era complicată de faptul că urma să se desfăşoare în strânsă legătură cu pregătirea alegerilor parlamentare, element esenţial în consolidarea puterii revoluţionare democratice; activitatea grupărilor de opoziţie putând duce la divizarea forţelor politice interne, la scăderea efortului de susţinere pe plan internaţional a deziderateloor fundamentale ale poporului român. Exprimând legătura indisolubilă dintre factorul naţional şi cel internaţional în dezvoltarea ţării noastre pe calea democraţiei şi a socialismului şi, mai ales, rolul decisiv al forţelor interne în dinamica acestui proces, cele două mari acţiuni – alegerile parlamentare şi pregătirile pentru

participare la Conferinţa de pace – aveau să ducă la întărirea unităţii de luptă a maselor populare, la reafirmarea hotărârii lor de a consolida independenţa şi suveranitatea patriei. Apreciind perioada la care ne referim, Programul Partidului Comunist Român, adoptat de Congresul al XI-lea, arată: „În aceste ample lupte de clasă economice, sociale şi politice s-a cimentat alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare, s-a întărit unitatea cu intelectualitatea şi cu alte categorii sociale, s-a consolidat frăţia oamenilor muncii români, maghiari, germani şi de altei naţionalităţi, s-a schimbat raportul de forţe în ţară, crescând rolul maselor populare în întreaga viaţă politicay.

Dezvoltarea revoluţiei populare democratice, ca urmare a luptei unite a maselor de oameni ai muncii de pe întreg cuprinsul României, susţinerea neabătută a politicii externe promovate de guvern atesta, ca de atâtea ori, justeţea aprecierilor formulate de Partidul Comunist Român referitor la legătura indisolubilă dintre lupta poporului nostru pentru libertate şi dreptate socială cu aceea pentru apărarea fiinţei naţionale, neatârnare şi unitate statală, pentru dreptul de a fi stăpân pe destinul său.

Evenimentele la care ne referim au reprezentat adevărate pietre de încercare ale tuturor partidelor politice, activitatea lor raportându-se din nou, poate mai mult decât anterior, la problemele sociale şi politice, la lupta pentru putere, deci la deziderate fundamentale, naţionale, care ori avea să le ancoreze şi mai puternic în prezentul şi viitorul ţării, ori să le ducă la eşecuri răsunătoare şi, apoi, la dispariţia din viaţa politică a României. Patriotismul devenea o chestiune foarte concretă, de fapte, de angajare plenară în slujba intereselor ţării. „Patriotismul – scrie în vara anului 1946 Mihail Sadoveanu – e dragostea pentru

neamul tău, e faptă în folosul neamului tău, fie cu munca braţelor, fie cu munca intelectuală. Patriotism e cercetarea scăderilor de care suferă neamul, e aşezare mai dreaptă pentru cei ce duc greul vieţii, e eliberarea poporului de cei care l-au ţinut în prejudecăţi şi somnolenţă […] Patriotismul e operă pozitivă; face parte din domeniul faptelor bune, nu al vorbelor goale[1.2].

Consolidarea şi dezvoltarea cuceririlor revoluţionare şi

[1] Programul Partidului Comunist Român… p. 55.

[2] „Scânteia", nr. 556 din 24 iunie 1946.

demooatice ale maselor populare, orientarea politicii interne şi externe a ţării în sensul apărării independenţei şi suveranităţii naţionale, iată câteva din obiectivele majore ce se detaşau pentru oricare partid politic.

Or, aşa cum a confirmat istoria, dintre partidele politice ale României acestor ani, pe primul plan al slujirii poporului, al progresului naţiunii se situa Partidul Corpunist Român, ceea ce i-a adus adeziunea şi sprijinul maselor de oameni ai muncii. „În toate aceste mari bătălii de cilasă şi mişcări revoluţionare – se subliniază în Programul partidului adoptat de Congresul al XI-lea – Partidul Comunist Român s-a afirmat ca cea mai puternică forţă politică din România, îndeplinindu-şi cu cinste misiunea de organizator şi conducător al clasei muncitoare, al maselor largi populare, conducându-le cu succes la victorie" [3].

Cercetarea cadrului politic internaţional al anului 1946 ne va releva stadiul procesului complex de organizare postbelica a lumii, măsura în care marile puteri aveau să ţină seama în practică de normele şi principiile inserate în Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite, să evidenţieze prin fapte dorinţa şi capacitatea acestora de a sprijini, sau, dimpotrivă,

de a se opune luptei popoarelor pentru progres social şi independenţă naţională.

SITUAŢIA INTERNĂ şi Pe plan intern, situaţia Ro-INTERNAŢIONALA A mâniei din prima jumătate

ROMÂNIEI ÎN PRIMA a anului 1946 se caracte-JUMĂTATE A ANULUI 1946. riza prin eforturile deosebite ale oamenilor muncii consacrate biruiţii dificultăţilor economice, agravate de cel de-al doilea an consecutiv de secetă, aplicării unui amplu program de pregătire a alegerilor generale, iar pe plan extern, prin extinderea relaţiilor diplomatice şi comerciale, de pregătirea nemijlocită pentru participare la conferinţa de pace.

Pe baza orientărilor stabilite de Conferinţa Naţională a P.C.R., s-au obţinut rezultaite notabile în trecerea industriei de război la cea de pace, în ridicarea produc

3 Programul Partidului Comunist Român... p. 55.

ţiei. Astfel, în ramurile, minieră şi petrolieră, în pofida greutăţilor obiective şi a sabotajului capitalist, s-au înregistrat sporuri de producţie ia principalele întreprinderi metalurgice – Reşiţa, Malaxa, Griviţa şi altele – pe primul trimestru al anului 1946, între 20 şi 50%, iar la Hunedoara, ca urmare a dării în exploatare a unui nou fumai, s-au creat condiţii ca până la sfârşitul anului să se atingă nivelul producţiei din 1943. Pe ansamblul economiei naţionale, în primele luni ale anului 1946, datorită eforturilor neprecupeţite ale muncitorilor, producţia a crescut faţă de 1945 după cum urmează: oţel cu peste 25%, laminate 16%, zinc 104, 5% şi ciment cu 71, 5°/04. Totodată, s-au reconstruit în bună măsură atelierele, şi depourile C.F.R. distruse de război, s-a înfăptuit refacerea în proporţie de peste 85% a căilor ferate, amenajarea podurilor, tunelelor şi a altor instalaţii deteriorate. Ca urmare, transportul feroviar

s-a înviorat, ajungând până în octombrie 1946 la triplarea numărului trenurilor de călători comparativ cu august 1944, iar al celor de mărfuri era în continuă creştere.

Economia românească era însă, în vara anului 1946, departe nivelul propus, ceea ce se repercuta dureros asupra maselor muncitoare; consumul la principalele produse industriale şi agroalimentare era extrem de scăzut, preţurile exagerat de mari. În alimentaţia populaţiei, grăsimile de origine animală reprezentau 69%, faţă de media anilor 1930 – 1939, iar carnea 47, 12%. Situaţia economică deosebit de grea, determinată în primul rând de distrugerile războiului şi de secetă, era influenţată, negativ, de obligathle ce decurgeau din Convenţia de armistiţiu, de modalitatea în care prevederile acesteia erau interpretate şi aplicate. Având în vedere că majoritatea plăţilor se făceau prin export de produse, posibilităţile de aprovizionare a industriei cu materii prime şi a populaţiei cu produsele necesare erau puternic limitate. Datorită lipsurilor existente, costul vieţii s-a ridicat continuu, ajungând, de pildă, în iunie 1946, de aproape 300 de ori mai mare decât

4 V. Rausser, Politica economică a P.C.R. în prima etapă a revoluţiei, în „Probleme economice", nr. 8/1959, p. 74.

În 1939. Raportând aceste date la salarii şi la alte venituri, care au fost majorate de 80 de ori, ne putem da uşor seama de dezechilibrul economiei româneşti, de marile dificultăţi cu care se confrunta guvernul democratic.

Urmărind frânarea cursei dintre preţuri şi salarii şi stăvilirea inflaţiei, guvernul a întreprins o serie de măsuri ea: reducerea raţiilor de alimente, înfiinţarea de economate, fixarea de preţuri maximale, crearea unor organisme de stat

pentru aprovizionare şi desfacere, intensificarea luptei contra speculei şi sabotajului. Cu toate acestea, aprovizionarea populaţiei şi a întreprinderilor a continuat să fie precara, iar forţele reacţionare speculau abil această situaţie în propaganda lor antiguvernamentală.

Viaţa politică a României în prima jumătate a anului 1946 a cunoscut o extrem de vie confruntare politică, generată îndeosebi de pregătirea alegerilor parlamentare. Este perioada în care se formează noi coaliţii politice, se adoptă noi documente programatice şi se desfăşoară o intensă activitate ideologică.

Apreciind alegerile parlamentare drept o componentă esenţială a procesului revoluţionar, iar victoria forţelor democratice în aceste alegeri un moment hotărâtor în consolidarea regimului politic instaurat la 6 martie 1945, Partidul Comunist Român a acordat toată atenţia pregătirii campaniei electorale. Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 25 – 26 ianuarie 1946, a stabilit ca linie tactică gruparea într-un singur bloc a tuturor forţelor participante la guvernare şi prezentarea lor în alegeri pe o listă comună**ă**. Pornind de la structura socială şi politică a ţării, de la raportul de forţe din societate, plenara a apreciat că în realizarea acestui deziderat factorul fundamental îl constituie unitatea de acţiune a partidelor clasei muncitoare – P.C.R. şi P.S.D. – colaborarea lor strânsă în Frontul Unic Muncitoresc. Conform acestei aprecieri, la 6 februarie 1946 Partidul Comunist Român s-a adresat Partidului Soeiaî-Democrat cu propunerea de a participa la alegeri pe o listă comună**, 181**

5 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 6, filele 174

181.

Împreună cu celelalte partide şi grupări politice care susţineau guvernul democratic.

Menţinerea unităţii de acţiune a partidelor muncitoreşti în campania electorală şi implicit, în activitatea de guvernare, a necesitat o puternică acţiune menită să înfrângă manifestările scizioniste din conducerea P.S.D., al cărui preşedinte – C. Titel Petrescu – se situa pe o poziţie rigidă, de respingere a oricărui cartel electoral cu Partidul Comunist Român. Marea majoritate a cadrelor de conducere şi masa membrilor Partidului Social-Democrat aflate în opoziţie cu orientarea preşedintelui P.S.D., şi-au reafirmat voinţa de a colabora cu Partidul Comunist Român. În scopul definirii tacticii în alegeri, s-a convocat Conferinţa Partidului Social-Democrat din 3 decembrie 1945, for statutar care s-a pronunţat pentru întărirea unităţii muncitoreşti. Împotriva liniei expuse de C. Titel Petrescu care susţinea că „Partidul Social-Democrat din România consideră drept o tactică normală a se prezenta singur în alegeri” 6 s-au ridicat Ştefan Voitec, Lotar Rădăceanu ambii secretari generali ai C.C. al P.S.D., care au prezentat raportul situaţiei politice, precum şi Theodor Iordăchescu, de asemenea membru al C.C. al P.S.D., care a expus raportul administrativ ca şi numeroşi alţi delegaţi7. Reprezentanţii P.C.R., ai Confederaţiei Generale a Muncii, invitaţi la Conferinţă, au făcut de asemenea apel la depăşirea neînţelegerilor existente şi întărirea unităţii de acţiune. Pe această poziţie s-au plasat sute de organizaţii locale ale P.S.D., care prin telegrame şi moţiuni adresate Conferinţei au susţinut politica de front unic. Rod al atmosferei generale de unitate proletară, Conferinţa generală a P.S.D. a reafirmat politica de front unic, precizând că aceasta a fost şi rămâne şi în viitor îndreptarul principal

al luptei P.S.D., „Comitetul Central al partidului nostru – se arată în Rezoluţia asupra situaţiei politice – consideră că Frontul Unic şi Unitatea Sindicală sunt reazime hoitărătoare nu numai ale luptei muncitoreşti, dar şi ale democraţiei româneşti însăşi”.8

G „Libertatea”, din 5 decembrie 1945.

7 Ibidem

8 Ibidem

Ulterior, în zilele de 9—10 februarie 1946, Plenara C.C. al P.S.D. a stabilit convocarea Congresului extraorţ dinar al partidului pentru a hotărî tactica în campania electorală. Cu acest prilej, forţele de stânga din partid au obţinut un nou şi important succes; plenara hotărând cu 19 voturi pentru şi 10 contra, să recomande Congresului participarea în alegerile parlamentare pe liste comune cu celelalte forţe politice din guvernul democratic. În aceste condiţii, la 10 martie 1946, s-a deschis Congresul extraordinar al Partidului Social-Democrat; din înfruntarea puternică a celor două tendinţe a ieşit victorioasă linia colaborării P.S.D. cu P.C.R., cu celelalte forţe politice democratice.

Concomitent cu activitatea intensă desfăşurată pentru întărirea unităţii clasei muncitoare, partidul comunist a acordat o atenţie deosebită consolidării alianţei muncitoreşti-ţărăneşti, ca factor politic esenţial în bătălia electorală. Pornind de la faptul că ţărănimea în întregul său era profund interesată în victoria forţelor democratice în alegeri, fapt care asigura consolidarea şi lărgirea prefacerilor revoluţionare, partidul comunist ţinea seama, totodată, de împrejurarea că o parte a ţărănimii se afla încă sub influenţa partidelor burgheze de opoziţie, îndeosebi a Partidului Naţional Ţărănesc.

Urmărind izolarea în continuare a acestor partide de masele ţărăneşti, P.C.R. şi-a intensificat activitatea politică pentru atragerea ţărănimii de partea sa pentru a consolida şi lărgi cuceririle democratice, pe baza unui program izvorât din nevoile arzătoare ale populaţiei rurale. O importanţă deosebită aveau, în acest sens, consolidarea unităţii de acţiune dintre partidele muncitoreşti şi Frontul Plugarilor, organizaţie revoluţionar-democratică a ţărănimii, înfrângerea manevrelor reacţiunii care încerca fie să atragă Frontul Plugarilor de partea ei, fie să-i îndepărteze de celelalte forţe democratice.

Pornind de la interesele majore ale celor mai largi categorii sociale, P.C.R. a militat pentru unirea în campania electorală a micii burghezii orăşeneşti, intelectualităţii, precum şi a acelei părţi a burgheziei, reprezentată de Partidul Naţional Liberalcondus de Gheorghe Tătărescu.

Forma politică de colaborare preconizată de Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din ianuarie 1946 în alegerile parlamentare s-a dovedit realistă, întrunind adeziunea tuturor partidelor care alcătuiseră guvernul la 6 martie 1945. Pe această bază, la 17 mai 1946 s-a constituit Blocul Partidelor Democratice, din care făceau parte: Partidul Comunist Român, Partidul Social Demoorait, Partidul Naţional Liberal (Tătărescu), Partidul Naţional Ţărănesc (Alexandrescu), Frontul Plugarilor, Partidul Naţional Popular. Potrivit prevederilor cuprinse în acordul de colaborare, partidele componente îşi păstrau independenţa politică şi ideologică, libertatea de acţiune, conform programelor proprii, dar se uneau cu scopul obţinerii victoriei în alegerile parlamentare şi a transpunerii în viaţă a unor transformări social-economice şi politice precizate în „Platforma Program a Blocului Partidelor

Democratice" – dată publicităţii la 20 mai 1946. Noul document programatic cuprindea obiective care corespundeau intereselor maselor largi populare: refacerea şi dezvoltarea economiei naţionale, consolidarea regimului democratic, ridicarea bunăstării materiale a populaţiei, în primul rând prin mărirea producţiei atât în industrie, cât şi în agricultură, atragerea la opera de redresare a ţării a tuturor categoriilor sociale, inclusiv a capitalului privat. Se preconiza, de asemenea, etatizarea Băncii Naţionale a României, democratizarea sistemului fiscal, reforma justiţiei, lărgirea drepturilor cetăţeneşti, stimularea dezvoltării culturii, a ştiinţei şi artei ş.a.

Blocul Partidelor Democratice şi programul său s-au bucurat de sprijinul larg al sindicatelor, al organizaţiilor de femei şi de tineret, al asociaţiilor profesionale ale diferitelor categorii de intelectuali şi meseriaşi, precum şi al organizaţiilor oamenilor muncii din rândul naţionalităţilor conlocuitoare, afirmându-se încă din momentul constituirii sale, ca cea mai puternică forţă politică din România.

Deşi problemele interne, cu acuitatea lor, se situau pe primul plan al activităţii guvernului şi a partidelor politice, atât a celor din coaliţia democratică, cât şi a celor de opoziţie, se remarcă şi în această perioadă o vie preocupare pentru situaţia internaţională. Preocupare pe de

plin justificată mai ales că acum au avut loc o serie de activităţi remarcabile, între care: prima sesiune a Organizaţiei Naţiunilor Unite la Londra, în ianuarie 1946; cele două sesiuni ale Consiliului miniştrilor de externe ai marilor puteri de la Paris, care aveau mandatul să elaboreze proiectele viitoarelor tratate de pace (26 aprilie – 11 mai; 16 iunie – 12 iulie 1946).

Folosind condiţiile externe, obţinute prin recunoaşterea sa de către marile puteri, guvernul român, partidele politice care-l susţineau au acţionat pe multiple planuri în vederea, extinderii relaţiilor internaţionale ale României, pregătirii participării la Conferinţa de pace de la Paris.

În cuvântarea rostită la posturile de radio cu prilejul Anului Nou, Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al C.C. al P.C.R., s-a referit pe larg la cadrul internaţional creat după Conferinţa de la Moscova din decembrie 1945, apreciind însemnătatea colaborării dintre „cele trei mari puteri care au jucat rolul hotărâtor în înfrmgerea Germaniei hitleriste şi cărora le revine răspunderea principală în stabilirea unei păci durabile" 9. În acest context, se arată că politica externă a României continua să se axeze pe următoarele coordonate: „Prietenie trainică şi întărirea relaţiilor economice, politice şi culturale cu U.R.S.S., S.U.A., Anglia, Franţa şi toate ţările vecine" 10. Din precizările făcute ulterior de dr. Petru Groza, cu privire la politica externă a României, rezulta de asemenea, orientarea spre stabilirea de relaţii de colaborare cu marile puteri, concomitent cu aceea de bună vecinătate şi prietenie cu ţările vecine; cu „Iugoslavia democratică, cu vecinii noştri bulgari, cu Polonia, cu tânăra democraţie din Ungaria" 11.

Pentru acel moment istoric documentul cel mai cuprinzător care a definit politica externă a României, în strânsa legătură cu sarcinile interne, este fără îndoială Platforma program a Blocului Partidelor Democratice. Atenţia principală a acestui program era îndreptată spre revendicări care interesau masele muncitoare, cărora li se recunoaşte

9 „Scânteia", din 4 ianuarie 1946.

10 Ibidem

11 „Scânteia", din 8 martie 1946.

„Rolul de frunte în marea operă de refacere, de reconstrucţie a ţării, de consolidare a democraţiei" **12**.

Platforma program a Blocului Partidelor Democratice afirma hotărârea forţelor democratice de a continua şi dezvolta politica de prietenie şi colaborare cu Uniunea Sovietică şi cu celelalte ţări democrat-populare, cu Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franţa şi celelalte ţări democratice**13**.

*

Problemele de politică externă ale României şi situaţia ei internaţională au constituit de asemenea obiectul unei susţinute preocupări a P.N.Ţ. (Maniu) şi P.N.L. (Brătianu). Activitatea politico-ideologică a acestor partide se caracteriza însă prin anticomunism, ostilitate netă faţă de regimul democratic şi prin încercări de a face din politica externă a României un punct de sprijin al luptei lor pentru înlăturarea de la putere a forţelor muncitoreşti-ţărăneşti şi restabilirea dominaţiei claselor exploatatoare în conducerea statului. În acelaşi timp, se poate constata că, sub influenţa acţiunii forţelor revoluţionare şi a sprijinului acordat acestora de masele populare, în cuvântările unor fruntaşi ai partidelor burgheze de opoziţie, în presa şi în programele acestor partide, şi-au făcut loc puncte de vedere, care coincideau sau erau apropiate cu cele ale guvernului. În această ordine de idei, se înscrie poziţia P.N.Ţ. (Maniu) referitoare la necesitatea ca Organizaţia Naţiunilor Unite să contribuie la crearea unui nou raport între statele mari şi cele mic! **14**. Se remarcă atitudinea constructivă a poporului român faţă de organizarea securităţii colective şi dorinţa lui de a se afirma în mod liber ca membru al comunităţii

internaţionale15; caracterul obiectiv al unei politici de prietenie faţă de U.R.S.S.16; nejusteţea considerării României ca „satelit al Germaniei”; legitimitatea recunoaşterii ţării noastre a statutului de cobeligeranţă sau chiar de aliată, ceea ce „ar fi fost just şi echi

12 „Scânteia”, din 20 mai 1946.

13 Ibidem

14 „Dreptatea”, din 26 februarie 1946.

15 „Dreptatea”, din 19 martie 1946.

16 „Dreptatea”, din 16 aprilie 1946.

tabil” 17, şi altele. Sinteza orientării P.N.Ţ. (Maniu) a fost cuprinsă în manifestul acestui partid din mai 1946, în care erau menţionate drept obiective principale: desăvârşirea acordurilor cerute de noile condiţii, atât cu U.R.S.S. şi cu ceilalţi vecini, reluarea legăturilor cu Anglia, S.U.A., Franţa şi cu celelalte ţări membre ale Naţiunilor Unite, cu care urma să avem şi raporturi de schimburi economice18.

Perioada premergătoare Conferinţei de pace de la Paris, deşi destul de scurtă, este punctată de unele realizări importante ale politicii guvernului democratic, de extindere a relaţiilor externe ale României. Încă la începutul anului 1946, delegaţia însărcinată de conferinţa de la Moscova să se deplaseze la Bucureşti a desfăşurat aici o intensă activitate diplomatică, să întâlnit cu reprezentanţi ai vieţii politice româneşti, a făcut declaraţii publice etc. Însăşi faptul că aproape o săptămână s-au aflat în capitala patriei noastre personalităţi de seamă ale diplomaţiei marilor puteri – A. I Vîşinski, prim comisar adjunct al poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., William Averell Hariman, ampasadorul extraordinar şi plenipotenţiar al Statelor Unite în U.R.S.S. şi Archibald Klark Kerr, ambasador extraordinar şi

plenipotenţiar al Regatului Unit al Marii Britanii în U.R.S.S. – reprezenta fără îndoială un important câştig. La numai câteva zile după ce serviciul de presă al Misiunii americane din Bucureşti a dat publicităţii comunicatul în care menţiona ca „Comisia şi-a încheiat sarcina sa” 19, Comisia aliată de control a stabilit la data de 15 ianuarie 1946 „să înceteze exercitarea cenzurii militare sovietice asupra corespondenţei poştale şi telegrafice române” 20.

În cursul lunii martie 1946, ambasadorii Tudor Vianu şi Richard Frânasovici şi-au prezentat scrisorile de acreditare la Belgrad şi respectiv la Londra21; la începutul lunii aprilie au loc convorbiri pentru reluarea relaţiilor diplomatice dintre România şi Austria, iar câteva săptă

17 „Dreptatea”, din 18 aprilie 1946.

18 „Dreptatea”, din 5 mai 1946.

19 „Scânteia”, din 9 ianuarie 1946.

20 „Scânteia”, din 14 ianuarie 1946.

21 Arhiva M.A.E., fondul nr. 71, dosar E. 9, fila nr. 260.

mână mai târziu, cu Norvegia22.23. Restabilirea relaţiilor diplomatice, sau iniţierea tratativelor în acest scop, au prilejuit utile schimburi de vederi asupra poziţiilor statelor respective pe arena internaţională şi, în mod deosebit, faţă de problemele ce urmau a se dezbate la Conferinţa de pace. Aşa, de pildă, prezentarea scrisorilor de acreditare la Belgrad a fost urmată de ample relatări ale presei iugoslave şi de o cuprinzătoare apreciere făcută în parlamentul ţării vecine de Josip Broz Tito, care arăta: „Cu România există bune legături. S-au reluat relaţiile diplomatice. Există destul de vii schimburi economice, ceea ce presupune că relaţiile dintre ţara noastră şi România vor fi şi în viitor dintre cele mai sincere1123. La rândul său, reprezentantul guvernului austriac arăta că ţara sa pune

mare preţ pe reîmprospătarea legăturilor de prietenie cu România, iar ambasadorul Norvegiei în U.R.S.S., într-o convorbire cu ambasadorul Iorgu Iordan relata că guvernul său este „foarte bucuros să reia relaţiile diplomatice cu România” 24.

Deschiderea, la Paris, a Conferinţei miniştrilor de externe ai U.R.S.S., Statelor Unite, Marii Britanii şi Franţei a înviorat şi mai mult activitatea diplomatică, readucând în atenţie o serie de probleme nereglementate prin Convenţia de armistiţiu sau a căror soluţionare era condiţională de acordul Conferinţei de pace. În acest context, chestiunile care decurgeau din anularea Dictatului de la Viena au revenit în prim-plan al preocupărilor guvernului, al partidelor politice. Corespondentul din Bucureşti al Agenţiei A.F.P. relata, la 26 aprilie 1946, că „întreaga atenţie a cercurilor politice române continuă să fie reţi

22 Idem, fila nr. 201, 60.

23 Arhiva M.A.E., fondul nr. 71, dosar E. 9, filele nr. 197 – 198. În cadru festiv şi prietenesc s-a desfăşurat şi primirea ambasadorului iugoslav la Bucureşti, dr. Dane Medacovici, care, după ce a prezentat scrisorile de acreditare şefului statului român, a făcut o vizită primului ministru, care l-a rugat să-i transmită mareşalului Tito că „România va face tot posibilul să dezvolte şi să adâncească relaţiile de prietenie cu Republica Iugoslavia”. („Scânteia” nr. 593 din 3 iunie 1946).

24 Arhiva M.A.E., fondul nr. 71, dosarul E, filele nr. 202 şi 206.

nută de conferinţa miniştrilor de externe. Cercurile guvernamentale ca şi opoziţia sunt de acord în a recunoaşte că România este direct interesată în rezultatele Conferinţei de la Paris, care trebuie să pregătească lucrările Conferinţei

păcii; şi unii şi alţii, pentru care problema transilvaniei rămâne problema nr. 1, lasă să se înţeleagă destul de clar că România nu ar accepta de bunăvoie vreo modificare a frontierelor fixate prin acordul dintre guvernele din Bucureşti şi Moscova, la 13 martie 1945" 25.

Deşi această chestiune se anunţa destul de dificilă, datorită, între altele, acţiunilor întreprinse de reprezentanţii guvernului Ungariei, de alţi oameni politici din această ţară, care au avansat conferinţei mai multe propuneri vizirul în esenţă revederea hotărârilor anterioare* 26, la 7 mai 1946, în cea de a 19-a şedinţă plenară a celor patru miniştri de externe – V.M. Molotov, J.F. Byrnes, E. Bevin şi G. Bidault –, s-a hotărât ca Dictatul de la Viena să fie declarat nul şi neavenit, frontiera dintre România şi Ungaria fiind restabilită în limitele existente la 1 ianuarie 1938, adică pe linia prevăzută prin Tratatul de la Tnanon din 191927. Totodată, la 8 mai 1946, Conferinţa miniştrilor de externe a hotărât că frontiera dintre România şi Bulgaria să fie conformă celei fixate prin Tratatul de la Graiova din 7 septembrie 1940, iar frontiera româno-sovietică în limitele celei stabilite după 28 iunie 194028. Acest moment, în care reprezentanţii celor patru mari puteri s-au înţeles relativ repede, a fost apreciat atunci în cercurile diplomatice ca fiind de bun augur pentru activitatea Conferinţei miniştrilor de externe. Corespondentul Agenţiei Rador la Paris, în comentariul său din 10 mai 1946, socotea decizia referitoare la anularea Dictatului de la Viena şi atmosfera.

2— Conferinţa de la Paris a miniştrilor de externe ai U.R.S.S., Statelor Unite, Marii Britanii şi Franţei, din 26 aprilie – 16 mai 1946. Buletin de ştiri, editat de Ministerul Informaţiilor, Direcţia radio, p. 56.

26 A fost formulată între altele şi cererea de a se

aproba încorporarea la Ungaria a unui teritoriu românesc de circa 4.000 km.p… incluzând oraşele Oradea, Satu Mare şi Arad.

27 Ion Enescu, Politica externă a României în anii 1944 – 1947,. În: „Anale de istorie", nr. 4/1977, p. 66.

28 Ibidem.

de amiciţie în care aceasta a fost adoptată, cel mai important rezultat obţinut până la acea dată la Conferinţa miniştrilor de externe de la Paris.

În faţa Conferinţei au apărut însă unele greutăţi insurmontabile; de altfel, la 16 mai 1946 lucrările au fost întrerupte pentru aproape o lună.

Simultan cu activitatea diplomatică dedicată pregătirii tratatului de pace, guvernul român a susţinut în repetate rânduri întronarea, atât pe tărâm politic, cât şi economic, a unor relaţii internaţionale care să nu afecteze independenţa şi suveranitatea României. Apărător sincer al colaborării între state, guvernul democratic a arătat cu claritate, atunci elmd a avut posibilitatea, că „România înţelege să-şi păstreze o autonomie completă în ceea ce priveşte politica sa economică, spre a putea utiliza în modull cel mai potrivit interesele generale ale ţării, resursele limitate ce-i ramm

Exprimând concepţia sa asupra normelor care trebuiau să guverneze relaţiile economice ale României cu diferite state „Raportul C.C. al P.C.R. la Conferinţa Naţională din 1945 releva că „prin exportul produselor muncii noastre şi importarea bunurilor de care avem nevoie, noi nu vom face un simplu comerţ, ci vom contribui la schimburile necesare refacerii economiei şi altor popoare care au suferit de pe urma războiului hitlerist de cotropire".**29.30**

Obiectivele comerţului exterior al României în 1946, ca de altfel în întreaga perioadă imediat postbelică, vizau

satisfacerea nevoilor de aprovizionare a ţării, grav afectată de secetă, reutilarea industriei şi agriculturii, procurarea de materii prime şi semifabricate pentru ramurile de bază ale economiei. În acest context, relaţiile economice româno-sovietice care continuau să fie prioritare, s-au dezvoltat pe două planuri: al tratatelor şi convenţiilor comerciale şi acela al întreprinderilor mixte. Comerţul României cu Uniunea Sovietică a crescut an de an, atât ea volum cât şi ca importanţă economică. Dacă în 1945 schimbul de mărfuri se cifra la 22 milioane ruble (17, milioane impor

29 „Libertatea", din 8 septembrie 1946. Vezi: Propunerile guvernului român asupra clauzelor economice.

30 „Scânteia", din 1 şi 3 noiembrie 1945.

turi şi 4, 8 milioane exporturi), în 1946 a fost de peste două ori mai mare, atingând 47, 5 milioane ruble (27, 3 milioane importuri şi 20, milioane exporturi). Livrările din Uniunea Sovietică au asigurat utilizarea în proporţie crescândă a capacităţii de producţie şi a forţei de muncă în siderurgie, prelucrarea metalelor, textile, chimie etc. În 1946, importul de cocs din Uniunea Sovietică a reprezentat 80%, cel de fontă 100%, feroaliaje 100%, minereu de fier 78%, semifabricate de oţel 100%, cupru 80%, sulf 86%, electrozi 100%, bumbac 99, %, lână 100%, cauciuc 90% faţă de importul total al acestor mărfuri**31**.

Deşi concomitent cu acordurile încheiate. În 1945 aplicabile şi în 1946, au fost încheiate noi acorduri**32**, importurile şi exporturile nu au atins valori ridicate. Volumul scăzut al comerţului nostru exterior în raport cu perioada antebelică trebuie privit în cadrul general al reducerii schimburilor internaţionale, ca urmare a războiului, şi totodată, a posibilităţilor reduse de export ale

României. Mărfuri româneşti tradiţionale de export – produsele petrolifere, materialul lemnos şi cherestea, produsele agricole, aflate în cantităţi neîndestulătoare, limitau în mare măsură posibilităţile de creştere a volumului schimburilor externe şi aceasta cu atât mai mult cu cât aceleaşi produse constituiau principala modalitate de plată a datoriilor de război.

Trebuie adăugat că disponibilul de produse agricole vegetale şi animale, datorită secetei din anii 1945 şi 1946, a fost ca şi inexistent, România însăşi fiind nevoită să importe masiv cereale pentru a salva populaţia de la înfometare. Pentru a ilustra importanţa categoriilor de produse menţionate în exportul ţării noastre, este suficient să arătăm că produsele petroliere reprezentau, conform acordurilor în vigoare, 37, se/o din exportul României în Unui

31 Ion Gheorghe Maurer, Acordurile economice româno-sovietice şi refacerea (arii noastre, în „Probleme economice", nr. 3/1948.

32 Acordurile economice încheiate de România după cel de-al doilea război mondial, aplicabile în 1946 erau cele cu Uniunea Sovietică (8 mai 1945), Polonia (7 iulie 1945), Bulgaria (12 octombrie 1945 şi 28 septembrie 1946), Cehoslovacia (9 noiembrie 1945 completat la 4 mai 1946), Iugoslavia (15 decembrie 1945), Ungaria (13 aprilie 1946), Elveţia (29 iunie 1946) şi Franţa (3 iulie 1946).

nea Sovietică, 50% din exportul în Polonia, 51% din cel în Bulgaria etc.33.

În scopul echilibrării balanţei de plăţi cu Uniunea Sovietică şi pentru a asigura folosirea în măsura mai mare a capacităţilor de producţie şi a forţei de muncă disponibile, importante cantităţi de bumbac şi ţagle de oţel au fost reexportate sub formă de ţesături şi respectiv ţevi de oţel în

U.R.S.S.

Importurile, mai diversificate, au avut un efect pozitiv în menţinerea sau intensificarea activităţii de producţie în o serie de ramuri industriale, în refacerea şi completarea utilajului. Din analiza listelor anexe ale acordurilor comerciale în vigoare în 1946 rezultă că relaţiile economice externe au contribuit la continuarea activităţii industriei petroliere, forestiere, chimice, textile, alimentare şi metalurgice**34**. Se constată o creştere sensibilă a importurilor de materii prime şi semifabricate: maşini, utilaje şi mijloace de transport, ţevi pentru industria petroliferă şi de gaze, produse chimice şi medicamente, materiale refractare şi renunţarea la importul produselor de lux sau de importanţă minoră pentru refacerea economiei naţionale.

ACŢIUNI DE POLITICĂ EXH otărârile Consiliului miniş TERNĂ ALE ROMÂNIEI Întrilor de externe ai marilor AJUNUL PARTICIPĂRII SALE puteri în prima lor sesiune LA CONFERINŢA DE PACE. de la Paris, deosebit de importante pentru România, rezolvau doar parţial, şi sub rezerva aprobării de către Conferinţa de pace, multiplele probleme care se ridicau în legătură cu statutul internaţional al ţării noastre. Mai mult conferinţa evidenţiase clar că între marile puteri existau alături de punctele de vedere comune, serioase divergenţe şi contradicţii în aprecierea diferitelor aspecte ce izvorau din acţiunea de pregătire a tratatelor de pace, ceea ce se va repercuta nu numai asupra relaţiilor dintre aceste puteri, ci şi asupra vieţii interne a altor ţări, îndeosebi a celor chemate să discute şi apoi să semneze tratatele de pace.

33 Dr. Alexandru Olteanu, Orientări în politica comercială a României, Bucureşti, 1947.

34 Ibidem.

Referindu-se la hotărârile primei sesiuni de la Paris a Consiliului miniştrilor afacerilor externe, V.M. Molotov, conducătorul delegaţiei sovietice, în declaraţia publicată de ziarele „Izvestia" şi „Pravda", la 27 mai 1946, aprecia că s-a ajuns la înţelegere în toate problemele principale: teritoriale, restricţii de ordin militar, reparaţii şi altele, cu excepţia clauzelor economice care au rămas neexaminate şi unde „s-au constatat divergenţe". La aceasta reuşită, după aprecierea ministrului de externe sovietic, a contribuit „împrejurarea că, potrivit propunerilor guvernului sovietic, la baza menţionatelor tratate de pace au fost puse condiţiile de armistiţiu, în care au fost incluse, la timpul lor, numai obligaţiile esenţiale ale statelor satelite, ceea ce asigură integral interesele legitime ale aliaţilor" **35**.

La aceste aprecieri este necesar să adăugăm ca în afară de aliaţi, care aveau şi ei puncte de vedere difeiite în interpretarea clauzelor convenţiilor de armistiţiu, ceea ce rezulta din însăşi discuţiile de la Paris, mai erau de luat în considerare şi statele cu care urmau să se încheie tratatele de pace. Consultarea lor ar fi fost o cerinţă esenţială pentru o pace justă, echitabilă. Dar, în această fază pregătitoare a Conferinţei de pace, ţările cu care urma să se încheie tratatele de pace, taxate în bloc „fost satelite", ori n-au fost consultate, ori nu s-au luat în consideraţie opiniile lor. În această ordine de idei, ni se par semnificative aprecierile formulate la 17 mai 1946 de ziarul parizian „Franc Tireur":

Referindu-se la poziţia marilor puteri în legătură cu organizarea păcii, „Franc Tireur" – scria următoarele rânduri deosebit de incisive: „Azi pacea se taie în felii ca o prăjitură şi fiecare (este vorba de marile puteri) până să-i vină rândul să se înfrupte din bucata vecinului înfulecă cu nădejde din a

lui”.

Pasajul de mai sus pare a fi o aluzie la o apreciere cuprinsă în raportul prezentat Congresului S.U.A. de preşedintele Roosevelt la 1 martie 1945, când arăta: „Structura **55**

55 V.M. Molotov, Probleme de politică externă. Discursuri şi declaraţii, aprilie 1945 – iunie 1948, Editura de stat, Bucureşti, 1951, p. 27.

păcii mondiale nu poate fi opera unui singur om sau a unui partid, sau a unei naţiuni. Ea nu poate fi numai o pace americană, britanică, rusă, franceză sau o pace chineză. Ba nu poate fi o pace a marilor naţiuni sau a micilor naţiuni. Ea trebuie să fie o pace bazată pe efortul comun prin cooperarea întregii lumi” **36**.

Aluzia respectiva exprimă în fond şi o nemulţumire a cercurilor conducătoare din Franţa faţă de poziţia ce-i fusese rezervată în raport cu S.U.A., Anglia şi U.R.S.S. în dirijarea relaţiilor politico-diplomatice internaţionale. Din păcate nu era vorba numai de Franţa şi nu de ea în primul rând, ci de statele mici care nu aveau posibilitate de a se afirma independent pe arena internaţională, fiind în mod practic reduse la rolul de secondanţi ai marilor puteri. Cel puţin aşa rezultă din pregătirea şi desfăşurarea lucrărilor Conferinţei de pace de la Paris din 1946.

Pauza de aproape o lună survenită în desfăşurarea Conferinţei miniştrilor de externe şi, mai ales, reluarea activităţii acestui organism internaţional la 16 iunie 1946, a fost caracterizată printr-o amplă activitate politico-diplomatica, ţările interesate formulând diferite note şi memorii în legătură cu problemele dezbătute, sau nedezbătute, la ordinea zilei.

În a doua sesiune, desfăşurată între 16 iunie – 12 iulie

1946, au fost luate în discuţie, printre altele, clauzele economice ale Tratatului de pace cu România. Urmărind apărarea intereselor ţării, guvernul Groza a numit o comisie specială, prezidată de ambasadorul R. Eranasovici, pe lângă Conferinţa miniştrilor de externe cu sarcina de a urmări evoluţia dezbaterilor şi a punctelor de vedere referitoare la România, îndeosebi a celor de natura economică şi de a pregăti materiale documentare care să poată fi utilizate pentru elaborarea observaţiilor guvernului român la Conferinţa păcii. Concomitent, în ţară s-au făcut pregătiri intense la care au fost antrenate în afară de Ministerul de Externe, Ministerul de Finanţe, Comisia Română pentru aplicarea Armistiţiului, Comisariatul pentru Comerţul Exterior, Banca Naţională şi alte instituţii şi **le** Robert L. Rothstein, Alliances and Small Powers. New York, jlondon, Columbia University Press, 1968, p. 244.

departamente, elaborându-se studii şi referate asupra proiectului tratatului de pace, necesare delegaţiei guvernamentale ce urma să participe la Conferinţa de pace**35 * 37**. La 11 iulie, a sosit în capitala Franţei o delegaţie economică română, formată din I. Cristu – ministru plenipotenţiar, Robert Zilber – directorul Institutului Românesc de Conjunctură, îi, tuş Cristureanu, directorul acordurilor din Comisariatul Comerţului Exterior, Alexandru Bianu – consilier de legaţie la Paris şi alţii**38**. Completată ulterior cu Ion Gheorghe Maurer, în calitate de preşedinte, comisia economică română avea misiunea de a se ocupa cu următoarele probleme: a) studierea Proiectului de tratat de pace cu România, comparativ cu textele proiectelor celorlalte tratate de pace, în special clauzele economice; b) elucidarea punctelor neclare prin convorbiri cu membrii delegaţiilor statelor aliate care participaseră la elaborarea

textelor; c) întâlniri şi discuţii cu diferite personalităţi din cercurile diplomatice ale puterilor aliate asupra Proiectului de tratat; d) pregătirea de studii analitice şi proiecte de memorii asupra clauzelor economice, necesare delegaţiei guvernamentale ce urma să ia parte la Conferinţa de pace, întocmirea altor documente care să servească drept suport pentru punctele de vedere formulate în cadrul Conferinţei**39**.

Membrii delegaţiei economice române au purtat discuţii la Paris cu: A.E. Bogomolov, ambasador, membru al delegaţiei U.R.S.S., John C. Campbell – secretarul delegaţiei S.U.A., Jasques J. Reinstein, Covey T. Oliver, Philip E. Mosely, colonel Charles H. Bonesteel din delegaţia S.U.A.; H.S. Gregory din delegaţia Marii Britanii; Herve Alphand, Eric de Carbonnel, Charguеraud, Valery de Lavarenne din delegaţia Franţei; Joseph Ivorbel, din delegaţia Cehoslovaciei, care avea să devină preşedintele Comisiei

35 La prima fază a lucrărilor, din partea României participaseră, în calitate de observatori, Simion Stoilov şi Richard Frânasovici

(Politica externă a României 1944 – 1947, documentar întocmit de

Ministerul Informaţiilor, p. 58).

3* Ion Enescu, op. cit., p. 67.

39 Arhiva M.A.E., fondul Conferinţa de Pace de ia Paris, dosarul nr. 74, Note explicative asupra activităţii Comisiei economice a delegaţiei României la Conferinţa de la Paris.

economice pentru Balcani şi Finlanda; cu A.G.B. Fischer, din delegaţia Noii Zeelande; Tadeus Lycnowski din delegaţia Poloniei; Miloş Rasovic, din delegaţia Iugoslaviei precum şi alţi numeroşi oameni politici, consilieri şi experţi ai delegaţiilor trimise la Conferinţa de pace.

În aşteptarea delegaţiei guvernului român, comisia economică a pregătit un memoriu general asupra clauzelor economice, care urma să fie înaintat conferinţei, două memorii asupra capacităţii de plată şi de transfer menite să demonstreze imposibilitatea României de a face faţă unora dintre sarcinile incluse în Proiectul de tratat, fără a-şi periclita grav situaţia internă, precum şi memorii referitoare la anexele cu privire la petrol şi vase**40**.

La 31 iulie 1946, a fost publicat, simultan, la Londra, Paris, Moscova şi Washington, Proiectul Tratatului de pace cu România, iar în ziua de 3 august presa română a adus la cunoştinţa opiniei publice din ţara noastră conţinutul acestui tratat**"**. Aşa cum a fost el adoptat de Conferinţa miniştrilor de externe, Proiectul de tratat reflectă acordul unanim al celor patru mari puteri în marea majoritate a problemelor ce fuseseră dezbătute. Un număr de 36 articole din totalul de 38 şi 3 anexe din 6 consemnau această unitate de vederi.

Cum era de aşteptat, apropiata deschidere a Conferinţei de pace a suscitat în rândurile tuturor forţelor sociale interne un tot mai mare interes pentru problemele de politică externă şi în special pentru acelea ce urmau să fie abordate la Paris. Interes explicabil, deoarece la Conferinţă

40 Ibidem

41 Recueil des Documents… p. 8 – 9. Proiectul Tratatului de pace cu România dat publicităţii în ziua de 31 iulie 1946 simultan la Londra, Paris, Moscova şi Washington a fost adus la cunoştinţa opiniei publice la 3 august de presa română. El cuprindea un preambul, 38 de articole, 8 părţi – frontiere, clauze politice, clauze militare, retragerea forţelor aliate din România, reparaţii şi restituiri, clauze economice, clauze relative la Dunăre, clauze finale – şi şase anexe: I.

Harta frontierelor României; II. Definirea instrucţiei militare, aeriene şi navale; III. Definirea şi lista materialelor de război; IV. Dispoziţii speciale privind categorii de bunuri; V. Contracte, prescripţii, efecte comerciale; VI. Tribunale de priză şi judecată.

15 – România şi Conferinţa de pace de la Paris

urmau a fi supuse dezbaterii chestiuni fundamentale care în mod firesc captau atenţia întregii naţiuni. În plus, faptul că lucrările Conferinţei de pace se desfăşurau concomitent cu cea mai îndârjită campanie electorală care a avut loc vreodată în România, partidele politice aflate în dispută acordau, atât în programe cât şi în activitatea lor de zi cu zi, o atenţie cu totul aparte politicii externe, legau, poate mai mult ca oricând, viaţa politica internă de situaţia internaţionala.

Dominanta poziţiei forţelor politice româneşti faţa de Conferinţa de pace a reprezentat-o încrederea lor în faptul că la Paris vor fi apreciate în mod corespunzător eforturile făcute de România alături de aliaţi, ca şi transformările realizate pe plan intern în direcţia democratizării vieţii publice. Partidul Comunist Român prin cuvântul secretarului general al Comitetului Central subliniase în interviul acordat că România se va prezenta la Conferinţa de pace cu fruntea sus şi cu încredere în viitorul său, deoarece poporul român a participat efectiv la lupta împotriva Germaniei fasciste, de la 23 August 1944 pini la victoria finală4.2. În aceeaşi orientare, articolul redacţional din 31 iulie al ziarului „Scânteia" intitulat Declar deschisa Conferinţa Păcii43. arata că la această reuniune internaţională poporul român nu se mai prezenta ca un învins, deoarece, alături de contribuţia sa efectivă la victoria aliaţilor, a repurtat o serie de victorii

decisive în însăşi organizarea sa politică internă.

Analiza principalelor opinii exprimate de partidele politice din România referitor la Conferinţa de pace de la Paris, ilustrează în mod grăitor alături de divergenţe, poziţii ireconciliabile în problemele interne, interpretarea diferită a unor obiective şi sarcini externe, şi unele puncte de vedere comune sau foarte apropiate. Deziderate majore ca: respectarea intereselor statelor mici; lupta în

12 „Scânteia", din 31 iulie 1946.

43 Conferinţa de pace de la Paris s-a deschis la 29 iulie 1946, iar delegaţia României a luat parte la lucrări începând de la 13 august 1946.

potriva politicii de blocuri; stabilirea în relaţiile internaţionale a unor norme în care dreptul să fie suveran, în care independenţa şi suveranitatea popoarelor mici să fie respectate, şi altele, au fost abordate în repetate rânduri de fruntaşii şi presa tuturor partidelor, inclusiv a celor de opoziţie". În unele probleme, cum ar fi cele ale etichetării României drept, satelit", neaprecierea corespunzătoare a contribuţiei sale la războiul antihitlerist şi a jertfelor aduse cauzei generale a păcii şi democraţiei, a respectului statelor mici şi mijlocii, a contribuţiei pe care acestea o puteau avea în organizarea postbelică a lumii, fără a mai aminti de anularea Dictatului de la Viena, punctele de vedere ale partidelor politice din România au fost aproape identice. Sub acest aspect, cu titlul de exemplu, este caracteristic un pasaj dintr-un articol apărut în organul de presă al P.N.L. (Brătâanu), care arăta că pornind de la contribuţia pe care România a adus-o cauzei aliaţilor, „revendicările sale nu comporta decât consfiinţirea unor drepturi imprescriptibile" 45.

Semnalând convergenţa atitudinii tuturor partidelor

politice în principalele probleme internaţionale susţinute de guvern, nu putem omite că poziţia partidelor burgheze era în bună măsură impusă de opinia publică deosebit de activă. Or, a adopta alte orientări decât cele aflate în atenţia generală, mai ales acum, în campania electorală, însemna nu numai o evidentă eroare tactică, dar şi un act de miopie politică. Şi partidele politice de opoziţie, mai ales P.N.Ţ. (Maniu) aveau suficientă experienţă, abilitate şi forţă de manevră în raporturile cu masele populare.

Orientarea partidelor de opoziţie în politica externă era însă dublată de o virulentă campanie antiguvernamentală, care influenţa negativ soluţionarea chiar şi a acelor deziderate faţă de oare poziţiile erau similare sau apropiate. Dintre acţiunile întreprinse de partidele burgheze de opoziţie, vizând slăbirea şanselor forţelor democrate în politica externă, se detaşează agitaţia lor în problema naţională.

14 „Dreptatea", din 6 iunie 1946; „Liberalul", din 26 mai, 5, 12, 6 şi 30 iulie 1946.

45 „Liberalul", din 30 iulie 1946.

Excesele naţionalist-şovine ale reacţiunii dăunătoare unităţii luptei maselor populare, forţelor democrate ţinteau slăbirea poziţiilor guvernului român pe arena internaţională şi intervenţia marilor puteri în treburile interne ale României.

În aceste condiţii, bazându-se pe regimul de drepturi şi libertăţi acordate oamenilor muncii fără nicio deosebire de naţionalitate, guvernul român a trecut la măsuri ferme de demascare a manevrelor partidelor de opoziţie, de înlăturare a abaterilor constatate în aplicarea politicii sale, de combatere eficientă a manifestărilor reacţionare. Astfel,

la 5 iunie 1946 ministrul de interne, Teohari Georgescu, în declaraţiile făcute la Cluj arăta că guvernul nu va permite nimănui să se joace cu interesele naţionale. Trei zile mai târziu, ministrul justiţiei, Lucreţiu Pătrăşcanu, cu prilejul vizitei în acelaşi oraş avea să spună: „În ceea ce ne priveşte – şi fac această declaraţie în numele Comitetului Central al Partidului – respingem orice formulă de compromis în problema Transilvaniei şi afirmăm dreptul nostru asupra acestei provincii româneşti" **46**. Explicând politica partidului comunist şi a guvernului, de afirmare a drepturilor poporului român şi de considerare largă a drepturilor naţionalităţilor conlocuitoare, vorbitorul arăta în acelaşi timp hotărârea cu care se va acţiona împotriva acelora care, indiferent din ce tabără ar veni, caută să aţâţe ura de rasă şi să tulbure liniştea ţarii. Pe aceleaşi coordonate, s-a axat şi cuvântarea rostită de dr. Petru Groza la mitingul organizat la Craiova în ziua de 9 iunie 1946, ca şi alte luări de poziţie ale reprezentanţilor guvernului şi ai partidelor politice reunite în Blocul Partidelor Democratice.

Organizarea social-politica a ţării, regimul de drept existent, întreaga activitate a puterii de stat, favorizau procesul de realizare a unităţii democratice a naţiunii române, a tuturor cetăţenilor fără deosebire de naţionalitate. Cu

4B „Semnalul", din 11 iunie 1946.

roate acestea, în desfăşurarea luptei comune şi uneori tocmai ca rezultat al acesteia, sub înrâurirea a diverşi factori interni şi externi, în problematica naţională şi în practica socială au apărut elemente noi, care au impus Partidului Comunist Român necesitatea analizării lor şi a definirii liniei politice şi a măsurilor practice adecvate. Acestui scop i-a servit Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 6—8 iulie 1946, ia

care Gheorghe Gheorghiu-Dej – secretar general al C.C. al P.C.R. – a prezentat raportul intitulat: Poliţia Partidului Comunist Român faţa de curentele şovine şi revizioniste. Pe baza indicaţiilor plenarei, organizaţiile de partid au desfăşurat o largă activitate de clarificare asupra conţinutului şi scopului urmărit de reacţiune prin agitaţiile naţionalist-şovine şi revizioniste, au luat măsuri de aplicare consecventă a statutului naţionalităţilor, adoptat în februarie 1943, au intensificat munca de educare patriotică a maselor.

Măsurile luate de guvern pentru lichidarea manifestărilor naţionalist-şovine şi revizioniste, activitatea intensă a organizaţiilor de partid, au dus la eşuarea încercărilor reacţiunii de a face din problema naţionalităţilor un punct de vrajbă şi discordie. Realizarea măsurilor cu privire la problema naţională s-a împletit cu munca politică-ideologica pentru creşterea producţiei şi refacerea economiei naţionale, pentru sporirea gradului de participare a maselor populare la viaţa politică şi la conducerea statului.

Una din marile probleme ce se cereau soluţionate în vederea alegerilor generale a fost cea a legislaţiei electorale. Sistemul electoral rezultat din Constituţia din 1923, legea electorală din 1926 şi legea privitoare la organizarea administraţiei locale din 1928, fiind istoriceşte depăşit nu oferea cadrul legal necesar afirmării libere a opţiunii covârşitoarei majorităţi a poporului. De aceea, sub conducerea, lui Lucreţiu Pătrăşcanu, ministrul justiţiei, a fost elaborat un nou proiect de lege electorală. Dat publicităţii la 31 mai şi supus unei largi dezbateri publice, proiectul a fost luat apoi în discuţie de Comisia electorală centrală a B.P.D. în zilele de 12, 14 şi 18 iunie 1946, şi de Comitetul Central

Electoral al B.P.D. între 15 şi 20 iunie. La 21 iunie, a început dezbaterea proiectului legii electorale în Consiliul de Miniştri, cu care prilej s-au confruntat poziţiile diferite ale partidelor din B.P.D. pe de o parte, şi cele ale P.N.Ţ. (Maniu) şi P.N.L. (Brătianu) pe de altă parte; deosebiri de opinii au existat şi între reprezentanţii P.N.L. (Tătărescu) şi ai celorlalte formaţiuni politice din B.P.D.

La jumătatea lunii iulie au fost promulgate legea privitoare la reprezentanţa naţională[47] şi cea privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaţilor[48].

Noul sistem electoral prevedea organizarea reprezentanţei naţionale într-o singură cameră – Adunarea Deputaţilor –, desfiinţându-se Senatul, ca unul din cele mai reacţionare foruri legiuitoare din vechea societate românească. Prin aceasta se punea capăt practicii separării puterii legislative în două organisme – Adunarea Deputaţilor şi Senatul – asigurându-se posibilitatea exercitării voinţei corpului electoral în mod nemijlocit prin intermediul forului legiuitor ales direct de către cetăţeni, pe baze larg democratice.

În legea pentru desemnarea reprezentanţilor în Adunarea Deputaţilor se stabilea că „alegerea se face prin vot universal, egal, direct şi secret", dreptul de a alege şi a fi ales având-l toţi cetăţenii ţării în vârstă de cel puţin 21 ani împliniţi[49]. O deosebită semnificaţie politică o avea faptul că prin noul sistem electoral s-a pus capăt discriminărilor la care fuseseră supuse femeile în trecut din punctul de vedere al drepturilor electorale, stabilindu-se că ele au drept de vot şi pot fi alese în Adunarea Deputaţilor în aceleaşi condiţii ca şi bărbaţii[50].

Caracterul democratic al legislaţiei electorale şi-a găsit expresie şi în faptul că pentru prima dată se acordă drept

47 „Monitorul oficial”, partea I, nr. 161 din 15 iulie 1946. Decretlege nr. 2218 din 13 iulie 1946 pentru Organizarea Reprezentanţei Naţionale.

48 Ibidem. Decret-lege nr. 2219 din 13 iulie 1946 privitor la alegerile pentru Adunarea Deputaţilor.

49 Ibidem

50 Ibidem de vot tuturor militarilor activi, iar demnitarilor (ministru sau subsecretar de stat) şi dreptul de a fi aleşi în Adunarea Deputaţilor, alături de prevederea potrivit căreia primeau drepturi electorale şi o serie de categorii de funcţionari care înainte erau privaţi de aceste drepturi.

Exprimând stadiul de dezvoltare a revoluţiei şi necesitatea dezvoltării şi apărării democraţiei, prin articolul 7 al legii privitoare la alegerea pentru Adunarea Deputaţilor erau declaraţi nedemni de a alege sau a fi aleşi acei cetăţeni care s-au făcut vinovaţi dezastrul ţării în timpul dictaturii militaro-fasciste şi al războiului hitlerist, cei care au ocupat funcţii de răspundere în aparatul de stat fascist, legionari şi alte elemente fasciste, vinovate de crime împotriva poporului; cei care au luptat voluntar împotriva Naţiunilor Unite; conducătorii centralei evreilor şi cei epuraţi clin aparatul ele stat după 23 August 1944. Potrivit legii, nedemnitatea electorală presupunea privarea nu numai de drepturi electorale, ci şi de libertatea de a desfăşura propagandă în favoarea sau împotriva uneia din listele de candidaţi sau grupări politice participante la campania electorală. Prin aceasta s-a dat o puternică lovitură reacţiunii care urmărea sa se folosească de prilejul participării le alegeri, pentru a submina regimul democratic şi a-şi spori şansele de succes în campania electorală. Aceasta explică împotrivirea vehementă a cercurilor

reacţionare ingeneral, a reprezentanţilor acestora din guvern în special, împotriva acestei prevederi a legii.

De exemplu, Mihail Romniceanu exprimând dezacordul partidului liberalbrătienist, susţinea – având în vedere listele proprii – că dacă legea ar intra în vigoare în forma propusă de guvern „vor rămâne listele fără candidaţi", căci „vor fi epuraţi tocmai acei care candidează" 31. La rândul său, reprezentantul P.N.L. (Tătărescu) s-a declarat pentru „limitarea" nedemnităţii doar la câteva vârfuri derăspundere, dând gir politic unora dintre cei vinovaţi de suferinţele ţării în anii dictaturii fasciste, cuibăriţi după război în partidele burgheze. 51

51 Arhiva C.C. al P.C.R... fondul nr. 103, dosarul nr. 9007, fila nr. 29.

Preocuparea forţelor revoluţionare din România de a pune bazele unui nou sistem electoral, care să permită maselor celor mai largi de cetăţeni să-şi exprime în deplina libertate opţiunea politică, reprezenta fără îndoială un element de mare însemnătate în procesul de consolidare a democraţiei în ţara noastră. Privit atât sub aspectul lui concret, al normelor juridice, cât şi în perspectivă, prin prisma rezultatelor alegerilor, a avut şi o însemnătate externă, reprezentând încă un indiciu privind caracterul şi orientarea democratică a noului regim politic şi de stat în România.

Capitolul VI

PROBLEMELE ROMÂNIEI ÎN DEZBATERILE CONFERINŢEI DE PACE DE LA PARIS (29 IULIE – 15 OCTOMBRIE 1946)

Preparativele menite să ducă la încheierea tratatelor de pace s-au desfăşurat extrem de anevoios; marcate de

serioase confruntări şi interese divergente ele s-au întins, practic, până la sfârşitul anului 1946 şi la începutul celui următor. Înfrângerea Germaniei hitleriste n-a însemnat şi dispariţia vechilor planuri ale cercurilor imperialiste de împărţire şi stăpânire a lumii, chiar dacă, în noile condiţii aceste planuri îmbrăcau alte veşminte, se exprimau în forme mai subtile, mai rafinate. Multe din aspiraţiile milioanelor de oameni care au văzut în înfrângerea fascismului nu numai o mare victorie militară ci şi perspectivele aşezării lumii pe baze noi de cooperare internaţională s-au oprit la poarta Palatului Luxembourg din Paris, unde vor avea loc atât lucrările Consiliului miniştrilor de externe ai marilor puteri, cât şi lucrările Conferinţei de pace propriu-zise.

România, cu regimul ei politic democratic instaurat la 6 martie 1945 a resimţit din plin prelungirea unei situaţii internaţionale neclare prin influenţa exercitată defavorabil mai ales în viaţa economică şi prin specularea de către cercurile reacţionare de opoziţie a divergenţelor dintre marile puteri pentru scopurile lor politicianiste. La toate acestea s-a adăugat fatala calamitate locală – seceta.

Transformările sociale şi politice înnoitoare începute în România la 23 August 1944 au urmat însă cursul lor firesc.

Fermitatea cu care guvernul revoluţiomar-democratic a respins acţiunile provocatoare ale partidelor burgheze de opoziţie, cât şi cele două note diplomatice remise în sprijinul acestora de către S.U.A. şi Anglia, la 24 mai şi 14 iunie 1946, larga participare a maselor la procesul refacerii economice şi al consolidării regimului democratic, corelate cu stadiul avansat în care se aflau pregătirile pentru Con

ferinţa de pace, au permis ţarii noastre să se angajeze

cu încredere în această dură şi îndelungată bătălie politicodiplomatică.

ÎNCEPUTUL LUCRĂRILOR La 29 iulie 1946, în Palatul CONFERINŢEI DE PACE. POL uxembourg după mai biZIŢIA DELEGAŢIEI ROMÂNE ne de două luni de la încheierea războiului în Europa, Georges Bidoult, ministrul de externe al Franţei, în calitate de reprezentant al ţării gazda, a declarat deschisă Conferinţa de pace, la care urmau să participe reprezentanţi a 32 de state**1** şi care timp de aproape 4 luni a concentrat atenţia opiniei publice mondiale. Evenimentul la care ne referim, deosebit de important pentru viitorul ţărilor cu care urma să se încheie tratatele de pace, depăşea cu mult prin însemnătatea sa acest obiectiv, urmând să dovedească prin fapte în ce măsură statele participante, îndeosebi marile puteri, erau pregătite să pună în practică normele şi principiile de drept pe care le enunţaseră privind organizarea postbelica a lumii şi care se aflau deja înscrise în Charta Organizaţiei Naţiunilor Unite.**2**

1 Conferinţa era compusă din cinci membri ai Consiliului miniştrilor afacerilor externe: China, Statele Unite ale Americii, Franţa, Marea Britanie şi Uniunea Sovietică, precum şi din reprezentanţi ai Australiei, Belgiei, Bielorusiei, Braziliei, Canadei, Etiopiei, Greciei, Indiei, Noii-Zeelande, Norvegiei, Ţărilor de Jos, Poloniei, Cehoslovaciei, Uniunii Sud-Africane, Ucrainei şi Iugoslaviei. În afară de „cei 21", la lucrările Conferinţei au participat, în calitate de invitaţi, reprezentanţi ai ţărilor cu care urmau să se încheie tratatele de pace: Italia, România, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda. Cu titlu consultativ au mai luat parte reprezentanţii Mexicului, Cubei, Egiptului, Iranului, Albaniei şi Austriei. Numai delegaţiile celor 21 de state – Puterile aliate şi asociate – aveau în componenţa lor 844 de persoane

(Recueil des Documents de la Conference de Paris. Introduction, Paris, 1946, p. 7 – 22; Vezi şi Histoire de la politique exterioare de rU.R.S.S., p. 49).

2 întemeiată în scopul menţinerii păcii şi securităţii internaţionale, Organizaţia Naţiunilor Unite avea înserate în documentul său fundamental, norme care urmau să călăuzească activitatea tuturor statelor componente: dezvoltarea relaţiilor amicale între naţiuni, bazate pe principiul egalităţii drepturilor şi al autodeterminării popoarelor; abţinerea în relaţiile internaţionale de la ameninţarea sau folosirea forţei împotriva integrităţii teritoriale sau a independenţei altor state; rezolvarea prin mijloace paşnice şi în conformitate cu dreptul inter-Conform înţelegerilor anterioare dintre marile puteri, Conferinţa avea mandatul de a dezbate proiectele tratatelor de pace cu cele cinci ţări europene – Italia, România, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda – elaborate de către Consiliul miniştrilor de externe şi de a face recomandări ce urmau să fie luate în considerare, la definitivarea tratatelor. Sub acest aspect, se remarcă de la început posibilităţile relativ limitate ale conferinţei; în cadrul ei fiind hotărâtoare poziţiile adoptate în comun de către miniştrii de externe ai marilor puteri, îndeosebi U.R.S.S., Marea Britanie şi S.U.A. Referindu-se la acest eveniment, unii autori, oameni politici, jurişti şi istorici scot în evidenţă rolul preponderent pe care statele mari şi l-au atribuit în viaţa internaţională postbelică, inclusiv dreptul de a interveni în treburile interne ale altor popoare* 3, iar alţii remarcă dificultăţile statelor mici şi mijlocii în eforturile lor de a-şi face auzite cererile, de a influenţa în vreun fel sau altul evoluţia lucrărilor Conferinţei de pace de la Paris4.

În dezbaterile preliminare, s-a stabilit că activitatea Conferinţei urma să se desfăşoare atât în şedinţe plenare cât

şi pe comisiia, constituite după un dublu criteriu: pe grupe de probleme privitoare! a acelaşi stat şi pe probleme separate, iar rezoluţiile lor, adoptate cu majoritate de vonaţional a litigiilor; perfecţionarea colaborării internaţionale şi soluţionarea problemelor economice, sociale, culturale sau umanitare (Charta Naţiunilor Unite, Editura „Standard Grafica-Marvan", Bucureşti, 1945, p. 10 – 11.

3 Emil C. Ciurea Le trăite de paix avec la Roumanie du 10 fevrier 1947, Paris, 1954, p. 27.

4 John C. Campbell The United States în World Affairs, 19411947, New York and London, Harper and Brother, 1947, p. 133 – 134. „Unii delegaţi – arată acest autor – sperau că ţările mijlocii şi mici îşi vor putea face simţită influenţa în direcţia unui aranjament mai just decât cel schiţat în proiectele înaintate Conferinţei... Aceste speranţe erau zadarnice, căci acordul de la Moscova restrângea puterea acestei adunări de a face recomandări. Angajarea marilor puteri de a susţine părţile din proiecte asupra cărora s-a căzut de acord a făcut practic imposibil pentru micile puteri de a mobiliza sprijin pentru recomandările în sens contrar".

3 Acestea erau: o comisie generală; o comisie militară, o comisie juridică şi de redactare; cinci comisii politice şi teritoriale – câte una pentru fiecare ţară – şi două comisii economice – una pentru Italia şi una pentru Balcani şi Finlanda.

turi, aveau să fie supuse aprobării şedinţei plenare spre a deveni recomandări pentru Consiliul miniştrilor de externe, care urma să stabilească redactarea finală tratatelor de pace. Examinarea proiectelor tratatelor de pace în

şedinţe plenare ale Conferinţei începea de obicei printr-o discuţie generală asupra textului prezentat, după care urma votarea pe articole. S-a admis ca şi reprezentanţii ţărilor „fost inamice" să fie invitaţi a-şi expune punctele de vedere, ceea ce reprezenta un fapt pozitiv, dacă ar fi fost urmat de luarea în considerare a opiniilor acestora.

Potrivit normelor de desfăşurare a lucrărilor şi în raport cu drepturile pe care diferitele state le puteau exercita în cadrul conferinţei, acestea se împărţeau în mai multe grupuri. În primul, se situau marile puteri, care, în calitate de membri ale Consiliului miniştrilor de externe aveau cuvântul hotărâtor. Veneau apoi, în al doilea plan, celelalte 16 state, şi ele membre ale Naţiunilor Unite, dar care, nu făceau parte din Consiliul miniştrilor de externe: ele aveau dreptul de a formula observaţii şi propuneri, ce urmau să fie supuse votului şi apoi, în cazul acceptării lor de către majoritate, trecute din nou în competenţa Consiliului miniştrilor de externe ai marilor puteri, în sfârşit, ultima categorie de state, participante la Conferinţă, sub raportul drepturilor şi al posibilităţilor, era aceea a ţărilor cu care urmau să se încheie tratatele de pace – Italia, România, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda –, care aveau dreptul de a-şi expune punctele de vedere numai atunci când erau solicitate să dea lămuriri şi explicaţii la întrebările formulate de reprezentanţii celorlalte state participante. În plus cele cinci ţări europene cu care urma să se încheie tratatele de pace, în fond cele mai interesate în desfăşurarea lucrărilor Conferinţei, deşi puteau prezenta memorii şi observaţii – scrise sau orale – în plenul conferinţei sau în comisii, opiniile şi cererile lor nu constituiau materiale de lucru şi nici nu erau luate în discuţie decât dacă erau însuşite, ca amendamente proprii, de una din delegaţiile din primele

două categorii de state.

Drept de vot aveau numai cele 21 de state reunite în cadrul Conferinţei sub denumirea de Puteri Aliate şi Asociate, iar procedura votării era şi ea departe de a asigura îl

luarea în considerare a poziţiei fiecărui stat participant.: La reuniunile anterioare ale Consiliului miniştrilor de externe, atât Byrnes cât şi Bevin, căzuseră de acord cu Moilotov ca recomandările pe care conferinţa şi le va însuşi să fie votate cu o majoritare de cel puţin două treimi. Odată cu deschiderea lucrărilor conferinţei de pace, delegaţia britanică, susţinută de delegaţiile Statelor Unite şi ale altor state şi-a modificat punctul de vedere propunând să se adopte de către conferinţă chiar şi propunerile care întruneau o majoritate simplă, adică jumătate plus unu, ceea ce însemna că 11 delegaţii puteau să-şi impună voinţa lor celorlalte 10 delegaţii.

Privitor la formarea în cadrul Conferinţei de pace de la Paris a trei grupe de state, cu poziţii şi posibilităţi diferite şi la procedura de vot este semnificativă precizarea pe care o face John Campbell, membru al delegaţiei americane şi secretar al acesteia la Conferinţă, care arată că „regulile de procedură sugerate reduceau în plus posibilităţile acestora (ale statelor mici – n.a.) ca şi posibilitatea Conferinţei să aducă o contribuţie proprie la aranjamentul de pace”.6 Fără a fi formulată tranşant, această idee apare şi în curtaturile lui V.M. Molotov, şeful delegaţiei sovietice, care, accentuând în repetate rânduri asupra necesităţii colaborării între ţările mari şi mici, pe baza principiilor egalităţii în drepturi şi a recunoaşterii intereselor lor legitime, menţiona că la acest forum internaţional s-a constatat şi „jocul de-a prietenia”, ca şi încercările unor state de a-şi impune punctul lor de

vedere”.7

Din analiza pregătirii şi desfăşurării Conferinţei de pace şi mai ales a procedurii de adoptare a soluţiilor, de rezolvare definitivă a clauzelor politice, militare, economice de frontiere pe care le stipulau proiectele tratatelor de pace, rezultă fără niciun dubiu rolul decisiv al marilor puteri. Proiectele tratatelor de pace după cum am specificat, au fost elaborate de către cei 4 miniştri de externe, fără a fi consultaţi ceilalţi aliaţi sau în

6 John C. Campbell, op. cit., p. 134.

7 V.M. Molotov, Probleme de politică externă, Editura de stat, Bucureşti, 195Î, p. 233, 43, 45.

vinşii; însăşi Conferinţa convocată pe baza deciziei celor patru mari puteri, S.U.A., Anglia, U.R.S.S. şi Franţa, nu putea lua hotărâri, ci avea doar competenţa de a face recomandări asupra proiectelor tratatelor de pace pentru a fi supuse spre examinare Consiliului miniştrilor afacerilor externe ai marilor puteri – sân) gurul în măsură să adopte decizii definitive. Se cuvine a fi menţionat, de asemenea, faptul că recomandările diferitelor state din grupul învingătorilor erau privite prin prisma contribuţiei lor la cauza aliaţilor şi nu pe baza dreptului internaţional sau a punctelor de vedere istorice, etnice etc. Acesta era desigur un criteriu efemer, influenţat de luările de poziţii ale diferitelor delegaţii8.

În urma primirii invitaţiei adresate de către guvernul Franţei, ţara gazdă, în numele Naţiunilor Unite, de a participa la Conferinţa de pace de la Paris, guvernul român a trecut la definitivarea documentelor ce aveau să fie prezentate Conferinţei9. La 9 august 1946, Consiliul de Miniştri a dezbătut şi aprobat poziţia de principiu a

României faţă de problemele ce urmau a fi abordate la Conferinţa de pace şi a stabilit componenţa delegaţiei. Expresie a hotărârii ţării noastre de a-şi apăra cu fermitate cuceririle obţinute, independenţa şi suveranitatea naţională şi de a contribui la instaurarea unei păci juste, componenţa delegaţiei române alcătuită din şeful delegaţiei, 13 delegaţi principali, 2 secretari generali, personal de secretariat, ziarişti şi alte persoane**10**, îmbina înaltul nivel de reprezentare cu profunda cunoaştere a problemelor, experienţă diplomatică şi fermitate politică. Din delegaţie au făcut parte preşedintele Partidului Naţional Liberal, Gheor

8 Academie diplomatique internaţionale, Dictionnaire d. iplomatique, Tome IV, Paris, p. 876 – 878.

9 „Scânteia", nr. 587 din 21 iulie 1946. Însemnătatea Tratatului de pace cu România a fost reliefată de la început şi în cadrul Conferinţei de pace de la Paris, unde V.M. Molotov arăta că el prezenta „o mare importanţă pentru întreaga problemă a restabilirii păcii în Europa şi în special în partea sud-estică a Europei" (V.M. Molotov, op. cit., p. 215.)

10 Arhiva M.A.E., fondul Conferinţei păcii, vol. 71, fila nr. 21. Delegaţia română a plecat din Bucureşti în ziua de 11 august 1946 şi a fost cazată la Hotel Continental, Paris, 3 Rue Castilogne.

ghe Tătăresou, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministrul afacerilor externe, conducătorul de drept al delegaţiei; Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretar general al C.C. al P.C.R., ministrul comunicaţiilor şi lucrărilor publice; Lucreţiu Pătrăşcanu membru al C.C. al P.C.R., ministrul justiţiei: Ştefan \ oitec, secretar general al P.S.D., ministrul educaţiei naţionale: Lotar Rădaceanu, de asemenea secretar general al P.S.D., ministrul muncii şi asigurărilor sociale; Ion Gheorghe Maurer, membru al C.C. al P.C.R., ministru

subsecretar de stat; dr. Florica Bagdazar ministrul Sănătăţii, Elena Văcărescu, Şerban Voinea membru al Comitetului Executiv al P.S.D., general de brigadă adjutant Dumitru Dămăceanu, ambasadorii României în S.U.A., Anglia şi Franţa, respectiv Mihai Halea, Richard Frânasovici, Sirnion Stoilov, ministrul plenipotenţiar la Ha ga, Horia Grigorescu, şi alţi experţi.

A doua zi, la Bucureşti, a fost dată publicităţii declaraţia guvernamentală intitulată Atitudinea României faţă de Conferinţa de pace, în care erau formulate următoarele obiecţi e: dreptul României de a cere şi obţine din partea Naţiunilor Unite recunoaşterea calităţii sale de cobeligerantă; o îmbunătăţire a condiţiilor privitoare la limitarea armamentului şi a forţelor sale armate; cererile de reparaţii şi restituiri să nu fie mai mari decât cele stabilite prin Convenţia de armistiţiu"; dreptul de a dispune de întreaga libertate a politicii sale economice şi, în consecinţă, înlăturarea stipulaţiilor articolului 30 din proiectul de tratat, care prevedea introducerea automată în relaţiile noastre economice cu străinătatea a clauzei naţiunii celei mai favorizate pentru toate Naţiunile Unite. Declaraţia exprima, totodată, satisfacţia pentru felul în care au fost

11 în această problemă declaraţia preciza că „reparaţiile şi restituirile cerute prin proiectul de tratat de pace, în plus faţă de condiţiile Convenţiei de armistiţiu, vor avea ca urmare nu numai faptul că România va ajunge repede în situaţia de a nu putea să le îndeplinească, dar şi că ea îşi va vedea distrusă întreaga economie" (România la Conferinţa de pace, Editura B.P.D., Bucureşti, 1946; Vezi şi „Scânteia", nr. 599, din 15 august 1946.

soluţionate problemele teritoriale şi de graniţă în

partea de nord-vest a ţării12 şi preciza că tratatul de pace nu putea rezolva problema regimului Dunării, aceasta, trebui, nd a fi soluţionată ulterior de către ţările riverane.

În acelaşi timp, au fost făcute publice şi punctele de vedere ale partidelor de opoziţie. P.N.Ţ. (Maniu) aprecia că proiectul de tratat de pace cu România nu corespundea „intereselor şi demnităţii româneşti" şi aducea o critică1 aspră prevederilor acestuia în următoarele probleme: prezentarea României ca ţară învinsă şi neluarea în considerare a contribuţiei noastre la războiul antihitlerist; greutatea sau injusteţea unor stipulaţii, între care cele referitoare la fixarea sarcinilor economice şi financiare; imprecizia prevederilor privind prezenţa trupelor străine pe teritoriul naţional; neacordarea statutului de ţară cobeligerantă13.

Delegaţia română a sosit la Paris la 11 august 1946, aproape la două săptămâni după deschiderea Conferinţei de pace. Condiţiile internaţionale ale momentului se caracterizau în esenţă prin înfruntarea puternică a celor două tendinţe ce se conturează deja pe arena mondială şi care aveau, ca principali exponenţi Uniunea Sovietică, pe de o parte, şi cele trei mari puteri occidentale din coaliţia antihitleristă, S.U.A., Anglia şi Franţa, pe de altă parte. Proiectul tratatului de pace cu România – după cum am arătat – urma să fie supus discuţiei fără ca miniştrii de externe să fi ajuns de acord asupra redactării a şase articole 24, 7, 30, 31, 34 şi 36 precum şi a trei anexe (4, 5 şi 6), referitoare la clauzele economice şi la regimul Dunării, articole care prezentau un interes deosebit pentru ţara noastră. Astfel, art. 24, format din 8 paragrafe se

12 Problema părţii de nord a Transilvaniei şi a graniţelor din zona de nord-vest a României, singurele care

au fost aduse în discuţia Conferinţei de la Paris, fuseseră soluţionate la 7 mai 1946, de către cea de-a 19 şedinţă plenară a celor patru miniştrii de externe – V.M. Molotov, J.F. Byrnes, E. Bevin şi George Bidault – când Dictatul de la Viena a fost declarat nul şi neavenit, frontiera dintre România şi Ungaria fiind restabilită în limitele existente la 1 ianuarie 1938.

13 Arhivele Statului Bucureşti, fondul Iuliu Maniu, dosarul nr. 430/60/1, nepaginat; vezi şi Arhiva C.C. al P.C.R., fondul P.N.Ţ., dosarul nr. 1, filele nr. 15 – 20.

referea la obligaţiile României de a restabili şi restitui tuturor Naţiunilor Unite şi cetăţenilor lor „toate bunurile, drepturile şi interesele", aşa cum existau la 22 iunie 1941, i, libere de toate ipotecile şi sarcinile de orice fel cu care ar fi putut fi grevate din cauza războiului".

Paragraful 1 aii articolului 24 obliga guvernul român să abroge în beneficiul cetăţenilor Puterilor aliate şi asociate toate dispoziţiile legale la care ei au fost supuşi nu numai de la 22 iunie 1941 până la 23 August 1944, ci chiar după această din urmă dată, când România a trecut de partea aliaţilor. În observaţiile guvernului român cu privire la aceste obligaţii se constata un mod cu totul justificat că ele ar trebui să însemne „restabilirea drepturilor şi intereselor legale, aşa cum ele existau în momentul când fiecare din Puterile aliate şi asociate s-a găsit în stare de război cu România" **14**. Altfel, ţara noastră se vedea pusă în situaţia de a suporta sarcini care nu erau legitime prin starea de război. Textul respectiv putea avea ca efect crearea pe teritoriul României a doua regimuri juridice, ceea ce era contrar principiilor generale de drept şi ideii de suveranitate naţională. În afară de aceasta aplicarea prevederilor art. 24 putea duce la consecinţe de asemenea natură încât România

se vedea constrânsă să legifereze pentru viitor situaţii de drept susceptibile de a constitui adevărate privilegii, cu nimic justificate, pentru cetăţenii Puterilor aliate şi asociate.

Tot atât de importante erau şi celelalte articole. Astfel, articolul 27 se referea la dreptul fiecăreia dintre Puterile aliate şi asociate de a „sechestra, reţine, lichida sau de a întreprinde orice altă acţiune în legătură cu toate bunurile, drepturile şi interesele care, la data intrării în vigoarea Tratatului de faţă, se găseau pe teritoriul ei şi care aparţin statului român sau unor cetăţeni români". Prin art. 30, România trebuia să renunţe la orice reclamaţiuni referitoare la daune sau pierderi împotriva Puterilor aliate şi asociate, iar articolul 31 stabilea obligaţia de a acorda, 16

14 „Libertatea", nr. 618 din 8 septembrie 1946.

16 – România şi Conferinţa de pace de la Paris

În relaţiile sale comerciale, regim preferenţial tuturor Naţiunilor Unite şi cetăţenilor acestora15.16.17.

Divergenţele dintre învingători erau complicate de acelea dintre învingători şi învinşi, ca şi dintre ţările apreciate ca „foste satelite" ale Germaniei. Erau contradicţii reale ce izvorau, între altele, şi din neconcordanţa dintre situaţia lor juridică şi cea de fapt10.

Delegaţia României, împărţită în grupe sau comisii pe probleme – teritorială şi politică, economică, militară, juridica şi-a stabilit modalităţile de lucru, de pregătire a concluziilor, observaţiilor şi criticilor. O notă explicativă asupra activităţii Comisiei economice a delegaţiei române, întocmită de secretariatul general al acesteia, menţionează că în lucrările ce trebuiau întocmite de comisia respectivă trebuia să se ţină seamă de următoarele criterii: „a) în conformitate cu înţelegerea intervenită cu delegaţiunea

sovietică, toate chestiunile din Proiectul de Tratat ce priveau numai relaţiile cu Uniunea Sovietică şi eventual doleanţe ce România ar avea faţă de aceasta, să nu fie prezentate în plenul conferinţei, ele urmând a fi aranjate prin discuţii bilaterale cu delegaţia sovietică, sau la Moscova cu guvernul U.R.S.S.; b) să se facă observaţii asupra tuturor părţilor jenante din proiectul de tratat (cu excepţia celor de la punctul a, de mai sus), chiar dacă acestea fuseseră acceptate de toţi cei patru miniştri de externe; c) să se facă o primă serie de propuneri generale în memoriul guvernului român, cele alternative (aşa numite tranşe, în cazul când primele nu erau acceptate) urmând a fi prezentate ulterior; d) toate contactele cu membrii altor delegaţiuni, în afară de cele autorizate expres, să înceteze

15 Projet de Trăite de paix avec la Roumanie, Recueil des Documents… p. 476 – 482.

16 Referindu-se la ritmul lent ai lucrărilor Conferinţei de pace, Lotar Rădăceanu, într-un interviu acordat presei române la începutul lunii septembrie, arăta că aceasta se datora faptului că „problemele care se pun sunt de multe ori delicate şi ating interesele cele mai diverse, iar punctele de vedere ale membrilor Conferinţei nu sunt deloc unitare în foarte multe chestiuni" („Libertatea", nr. 662 din 13 septembrie 1946).

17 Arhiva M.A.E., fondul Conferinţa de pace de la Paris, dosarul voi. 74, filele nr. 282 – 283.

Iniţial, unii membri ai delegaţiei române au socotit preferabil să se arate, oral sau în scris, ceea ce se gândea despre fiecare dispoziţie cuprinsă în textul proiectului de tratat, iar alţii considerau că trebuie prezentate observaţii sintetice, căutând să se calculeze întreaga sarcină ce revenea României în urma aplicării Tratatului de pace. În ipoteza

prezentării acestui calcul de ansamblu, „urma să se arate situaţia grea în care se găseşte România, a cărei industrie este dezorganizată din cauze de război, distrugeri etc., fie din cauză că nu s-a mai putut aproviziona cu materii prime şi piese de schimb; situaţia gravă şi din pricina felului cum a fost formulat art. 10 din Convenţia de armistiţiu, care prevedea pentru România obligaţia de a întreţine armatele sovietice, şi a cărui aplicare s-a dezvoltat pe un parcurs de timp mai mare decât era prevăzut şi, în fine, din cauza secetei” **18**.

Considerentele ce decurgeau din situaţia concretă a României în cadrul Conferinţei au dus la concluzia de a se prezenta observaţii pe articole, dar cu o serie de corective rezultate din înţelegerea stabilită cu delegaţia U.R.S.S.

Aşadar, în ceea ce priveşte maniera de prezentare a observaţiilor şi amendamentelor, delegaţia română la Conferinţa de pace de la Paris din 1946 se va orienta numai asupra articolelor şi uneori numai a acelor părţi din articolele proiectului tratatului de pace care nu se refereau la relaţiile româno-sovietice. Relatând unele aspecte ale activităţii delegaţiei române la Paris, într-o expunere prezentată la 16 decembrie 1946 în faţa cadrelor de conducere din Ministerul de Externe, ambasadorul Ion Cristu, explică aceasta orientare ca şi hotărârea de a se evita orice manifestare ce putea fi interpretată ca o reclamaţie asupra felului în care a fost aplicată Convenţia de armistiţiu, „se arăta că prin aceea că delegaţia sovietică, cu care aveam contacte strânse, se arăta foarte dispusă să ne sprijine în tot compartimentul politic şi teritorial şi foarte dispusă să reexamineze situaţia economică creată României prin aplicarea Convenţiei de armistiţiu, pentru ca să se aducă.

18 Ibidem eventual, textelor amenajările necesare,

ţinându-se seama de posibilităţile economiei româneşti” 19.

Din momentul sosirii la Paris, delegaţia română a desfăşurat o susţinută activitate pentru promovarea principiilor colaborării internaţionale, pentru recunoaşterea cerinţelor sale justificate. Astfel, în prima Conferinţă de presă ţinută la sediul Ambasadei României de la Paris, Gheorgihe Tătărescu, arătând că delegaţia română este emanaţia tuturor forţelor democrate ale ţării şi vorbeşte în numele întregului popor, a reafirmat hotărârea guvernului de a adera la principiile Chartei Naţiunilor Unite şi s-a ridicat cu fermitate împotriva politicii de blocuri, pentru colaborarea şi cooperare internaţională.

„În ce ne priveşte – sublinia şeful delegaţiei române – nu concepem decât un singur bloc care ar putea cu adevărat şi binefăcător, acela în sânul căruia ar fraterniza toate naţiunile mari şi mici fără excepţie şi care ar fi în măsură să împlinească poruncile justiţiei sociale şi naţionale; bunăstării pentru toţi oamenii şi naţiunile” 20.

Membrii delegaţiei României, cadre de conducere ale partidului comunist şi Partidului Social-Democrat, au făcut vizite fruntaşilor celor două partide muncitoreşti din Franţa, sindicatelor, organelor de presă comuniste şi socialiste, au acordat interviuri etc. În acelaşi timp, s-a trecut la definitivarea documentelor ce urmau a fi prezentate Conferinţei în primul rând a declaraţiei guvernamentale21, la realizarea unei informări amănunţite asupra stării de spi

19 lbidem

20 „Libertatea”, nr. 603 din 21 august 1946.

21 „Cea dintâi chestiune pe care am avut-o de rezolvat îndată ce am ajuns la Paris, – arăta Gheorghe Tătărescu – a fost declaraţia guvernului. Am prezentat colegilor mei din delegaţia guvernamentală un anteproiect, al acestei

declaraţii. Declaraţia a fost discutată de către toţi membrii delegaţiei; a fost amendată; a fost în multe puncte de vedere suplimentată şi mă grăbesc să adaug că, şi cu acest prilej, ca şi în toate acelea când a fost vorba de luat o hotărâre în numele delegaţiei guvernamentale, lucrările au fost colective şi opera noastră este opera întregii delegaţii a guvernului nostru. (Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 23 septembrie 1946, în Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9015, fila nr. 4).

rit care domina lucrările Conferinţei, a atitudinii faţă de România a principalelor delegaţii**2.2** etc.

La 13 august, în faţa Conferinţei reunite în şedinţă plenară, Gheorghe Tătărescu a expus Declaraţia guvernului, document care cuprindea poziţia României faţă de problemele ce urmau a fi dezbătute, precum şi cererile şi amendamentele referitoare la tratatul de pace, grupate pe probleme*** 23**.

Expunerea şefului delegaţiei române a ridicat în faţa Conferinţei o serie de doleanţe cum ar fi: recunoaşterea cobeligeranţei României, a realităţii că ea a intrat în război alături de Naţiunile Unite de la 23 August şi nu de la 12 septembrie 1944 – aşa cum era prevăzut în Proiectul de tratat –; a subliniat caracterul nedrept al clauzelor privind limitarea excesivă a efectivelor militare şi a armamentului. În legătură cu clauzele economice, s-a arătat ca

— **22** în informarea prezentată Consiliului de Miniştri la 23 septembrie 1946. Gheorghe Tătărescu arăta: „În legătură cu contactul pe care delegaţia noastră l-a avut cu forul de conducere internaţională (Conferinţa) trebuie să vă spun că ne-am limitat, numai la a apăra interesele României în cadrul Proiectului tratatului de pace. Noi am prezentat România sub adevărata ei înfăţişare lumii internaţionale”.

(Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 23 septembrie 1946, în Arhiva C.C. al P.C.R. fondul nr. 103, dosarul nr. 9025, fila nr. 40).

23 Roumania, Ministry of Foreign Affairs. Memorandum on the military and economic contributions of Roumania to the war against Germany and Hungary, 1946. Vezi şi „Studii Revistă de istorie" nr. 3/1958. În legătură cu acest moment însemnat al cunoaşterii activităţii delegaţiei române la Paris, pe lângă notele stenografice publicate de secretariatul Conferinţei, dispunem de expunerea prezentată de Gheorghe Tătărescu în şedinţa Consiliului de Miniştri din 23 sep tembrie 1946 şi de memoriile guncralului D. Dămăceanu. Iată, relatările acestuia din urmă: „La orele 14, 45 sosim la Palatul Luxembourg. Suntem introduşi într-un salon. Toţi eram tăcuţi… La orele 16, 05 secretarul Biroului Conferinţei de pace, domnul Dupare (Foques-Dupare n.a.) ne anunţă că suntem invitaţi în sala Conferinţei. Intrarea delegaţiei noastre în sală – aşa cum de altfel s-a procedat şi cu celelalte delegaţii ale fostelor state inamice – s-a făcut prin uşa din fund… prin spatele delegaţiilor. Ne-am aşezat pe ultima bancă liberă… Şedinţa a fost prezidată de Byrnes, care, după ce a urat protocolarul „bun venit", l-a invitat pe Tătărescu să expună memoriul României… La 17, 30 delegaţia a fost condusă pe acelaşi drum şi cu acelaşi protocol" (Memoriul generalului D. Dătndceanu, în Arhiva I.S.I.S.P., fondul nr. 13, dosarul nr. 1004, filele 408 – 413).

dacă acestea ar fi impuse, România „nu le-ar putea satist face şi, totodată, ar vedea restaurarea sa economică iremediabil compromisă".

A doua zi, a fost dat publicităţii interviul acordat de

Gheorghe Gheorghiu-Dej corespondentului de la Paris al Agenţiei Agerpres, în care se spunea printre altele: „Calitatea de cobeligerantă rezultând pentru România din participarea ei la lichidarea forţelor hitleriste este o problemă care interesează nu numai România, ci în egală măsură toate popoarele lumii, pentru că reprezintă fără îndoială adevărul istoric" 24. Secretarul general al C.C. al P.C.R. s-a mai referit în interviul său la exagerările unor clauze economice a căror aplicare ar fi constituit o ştirbire a suveranităţii naţionale. Reluând aceleaşi probleme, „Scânteia" scria: „Ne întrebăm: ar fi oare echitabil ca atunci când este vorba de interesele economice, să nu se ia în consideraţie situaţia României, care a participat, printr-un imens efort militar şi economic, la repurtarea epocalei victorii asupra fascismului? Ar fi oare în interesul construij rii unei păci bazate pe dreptate şi prosperitate impunerea unor sarcini excesive, care ar pune România în faţa dezastrului economic şi slăbind economiceşte ţara noastră ar ameninţa grav independenţa ei"? 25 Consideraţii similare asupra corelaţiei dintre anumite clauze ale tratatului de pace şi perspectivele dezvoltării României ca stat independent şi suveran sunt cuprinse şi în ziarul „Libertatea", {organul de presă al Partidului Social-Democrat, care, referindu-se la reparaţiile prevăzute în tratat, scria că „sunt atât de grele, încât dacă ar fi aplicate nu ne-ar da putinţa unei refaceri şi ar perpetua şi adânci starea de stagnare economică în care ne aflăm" 26.

Declaraţia României a produs o bună impresie în rândul delegaţilor la Conferinţă şi în cercurile diplomatice care au relevat înţelepciunea, sobrietatea şi demnitatea ei" Astfel preşedintele şedinţei plenare în care a fost prezentată declaraţia, j. F. Byrnes, apreciind interesul cu care aceasta a fost ascultată, a asigurat pe delegaţii români că

24 „Scânteia", nr. 631 din 21 septembrie 1946.
25 Ibidem.
26 „Libertatea", nr. 573 din 14 august 1946.

membrii Conferinţei o vor studia cu grija. Constatări elogioase la adresa conţinutului declaraţiei române au formulat, de asemenea, A.I. Vîşinski, reprezentantul U.R.S.S., Jan Masaryk, şeful delegaţiei cehoslovace, ca şi numeroase organe de presă din Occident. Astfel, ziarul francez „L'Ordre" din 14 august 1946 notează că „discursul a fost foarte moderat şi foarte demn: toate argumentele au o valoare certă, iar revendicările formulate pe un ton lipsit de orice amărăciune n-au putut să apară spiritelor obiective decât ca justificate în întregime". Referindu-se la aceleaşi probleme, ziarul englez „News Chronicle" din 16 august arata că „dintre toate ţările foste inamice, România este singura care şi-a exprimat regretul asupra celor întâmplate, şi după cum a spus dl. Tătărescu, ea este hotărâtă să îndrepte greşelile pe care le-a comis".

Poziţia delegaţiei ţării noastre la Paris a fost larg comentată de presa internă**27**, subliniindu-se justeţea punctelor de vedere exprimate şi concordanţa lor cu interesele întregului popor român. „Expozeul delegaţiei române – aprecia „Scânteia" în articolul intitulat Cuvântul poporului – rosteşte cu tărie voinţa poporului nostru de a se integra în marea familie a Naţiunilor Unite şi arată cu aceeaşi tărie temeiurile care vor îngădui României să păşească cu fruntea sus în noua viaţă internaţională" **28**.

Dintre numeroasele articole, comentarii, interviuri, declaraţii publicate în presa românească în legătură cu Tratatul de pace, vom cita titlurile câtorva, apărute în ziarul „Libertatea": Invitarea României la Conferinţa de pace, Problema bunurilor româneşti blocate, Politica internă şi

Tratatul de pace, La Conferinţa păcii, Intre Ungaria şi România, Pe marginea expozeului lui Tătărescu, în apărarea României democrate[29]. Dacă titlurile de mai sus sunt semnificative pentru frecvenţa cu care erau publicate materiale

[27] Referindu-ne la felul în care presa din România a reflectat problemele legate de diferite faze ale Conferinţei de pace putem preciza că în perioada 5. XI. 1945 – 1. IX. 1947, numai „Scânteia" a publicat 214 articole, comentarii şi alte materiale.

[28] „Scânteia", nr. 601 din 17 august 1946.

[29] „Libertatea", nr.: 594, 596, 597, 600, 603, 605, 609, 616, 618 din 10, 12, 14, 17, 1, 3, 9 august şi 6, 8 septembrie 1946.

pe această temă şi problematica lor, următorul pasaj al articolului redacţional intitulat Social-Democraţia şi masele este caracteristic pentru concepţia în care erau abordate aceste probleme: „Partidul nostru – se arată în articolul citat – în strânsă alianţă cu celălalt partid muncitoresc – P.C.R. şi cu grupările democratice din blocul partidelor guvernamentale, înţelege ca, apărând interesele poporului, să apere prin aceasta interesele vitale ale naţiunii. În delegaţia românească la Conferinţa păcii, membrii socialişti au depus cele mai rodnice eforturi pentru a face cunoscută cauza României în cercurile socialiste şi democratice ale lumii" [30].

Cât priveşte „Dreptatea", organul de presă al P.N.Ţ. (Maniu), principalul partid de opoziţie, definind Conferinţa de la Paris drept „Conferinţa speranţelor şi dreptăţii pentru ţările mici", îşi exprima încrederea că statele mari vor da dovadă de realism şi generozitate şi nu vor folosi puterea pentru „a lua ce le place", pentru că „de spiritul de

responsabilitate ce-l au pe umerii lor, în numele celor ce bău trimis acolo să zidească, depinde pacea lumii" 31, în aceeaşi ordine de idei, ziarul „Liberalul", oficiosul P.N.L. (Brătianu) critica faptul că la Conferinţa de la Paris nu i s-a recunoscut României intrarea în război alături de Naţiunile Unite încă de la 23 August 1944, că România a purtat acest război şi împotriva Ungariei, nu numai a Germaniei. De asemenea, ziarul îşi exprima regretul că ţara noastră a fost trecută în rândul sateliţilor Germaniei şi din această cauză în tratat au fost incluse prevederi economice deosebit de grele" 32.

Referindu-ne la poziţia diferitelor forţe politice din România în timpul Conferinţei de pace, ia problemele abordate la această reuniune internaţională, nu putem trece cu vederea activitatea unui grup restrâns de oameni politici, foşti diplomaţi şi militari români, care se stabiliseră

30 „Libertatea", din 27 septembrie 1946.

31 „Dreptatea", din 14 august 1946.

32 „Liberalul", 165, 172 din 2 şi 30 august şi 7 septembrie 1946.

În Occident33. Acţionând la sugestia partidelor de opoziţie din ţară, membrii acestui grup au stabilit contacte cu o parte a delegaţilor şi experţilor statelor capitaliste participante la Conferinţa, au elaborat şi publicat articole şi interviuri în ziare franceze, engleze, americane, belgiene şi în alte organe de presă occidentale34, au înaintat Conferinţei mai multe memorii, declaraţii, note şi scrisori. Prezenţa la Paris, concomitent cu delegaţia guvernamentală, a unui grup care acţiona împotriva delegaţiei oficiale şi a guvernului, care, deşi, recunoscut de marile puteri era socotit ca „provizoriu" constituia prin urmările sale un act de ostilitate faţă de România. Această constatare, formulată de altfel de numeroşi fruntaşi ai vieţii publice din România încă

din septembrie 1946[35], are în vedere următoarele considerente: Întâi, activitatea grupului respectiv desfăşurată la concurenţă cu delegaţia oficială şi susţinută de o propagandă de defăimare a regimului existent în România a subminat într-o anumită măsură eforturile depuse la Paris de reprezentanţii autentici ai poporului român. De altfel, delegaţia guvernamentală avea să raporteze Consiliului de Miniştri că atmosfera de ostilitate creată în anumite cercuri de către unii membri ai emigraţiei române s-a resimţit în atitudinea unor delegaţii, repercutându-se în înrăutăţirea anumitor clauze ale Tratatului[36].

33 Grigore Gafencu, V.V. Tilea, Alexandru Creţeanu, C. Vişoianu, Augustin Popa, Gheorghe Răuţ, Emil Ciurca, N. Caranfil, Gh. Pleşa, G. Atanasiu, N. Rădescu, Gr. Niculescu-Buzeşti, N. Ciotori şi alţii. După cum rezultă din surse de provenienţă naţional-ţărănistă, o parte dintre aceştia au purtat corespondenţă cu preşedintele partidului – Iuliu Maniu – de la care au primit indicaţii asupra felului în care urmau să acţioneze. (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 104, dosarul nr. 9142, filele nr. 30 – 34).

34 „Le Monde", „Une semaine dans le Monde", „Journal de Geneve", „La Libre Belgique", „Daily Mail", „New York Herald Tribune", „Weltwoche", „Züricher Zeitung" etc.

35 Petru Groza, Gheorghe Tătărescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ştefan Voitec, Lotar Rădăceanu, Tudor Ionescu, Miron Niculescu, Dumitru Dămăceanu, C. Vasiliu-Răşcanu, P. Constantinescu-Iaşi, Petre Bejan etc.

36 Referindu-se la aceasta, Ştefan Voitec arăta, în şedinţa Consiliului de Miniştri din ziua de 23 septembrie 1946, că „înrăutăţirea unor, clauze din Tratatul de pace se datorează grupului anglo-saxon, care a fost în permanenţă

cultivat de grupul acesta numit al «rezis
— F; drpftflă

În cursul activităţii lor, care era coordonată cu politica dusă în interior de partidele burgheze de opoziţi emigraţii au elaborat şi înaintat Conferinţei de pace memorii referitoare la unele dintre problemele importante cu care era confruntată ţara noastră. Astfel, la 6 august 1946 a fost depus memoriul general intitulat România în faţa Conferinţei de pace, în care, după o largă introducere ce cuprindea întreaga perioadă dintre anii 1877 – 1946, erau expuse puncte de şedere asupra relaţiei dintre independenţa politica şi cea economică şi abordate concret o serie de probleme ca aceea a frontierelor României în zonele de nord-vest, de est şi de sud ale ţării; problema reparaţiilor, dezarmării; a repatrierii prizonierilor de război şi altele. Prezentat Conferinţei în două limbi – engleză şi franceză – memoriul era întregit cu patru anexe**37** şi şase hărţi**38**, care, în concepţia autorilor urmăreau clarificarea principalelor probleme în dispută, sau atragerea atenţiei asupra altora neabordate de Conferinţă.

Memoriul genera! se mai referă pe larg şi la alte aspecte economice şi social-politice, dar se opreşte îndeosebi asupra următoarelor chestiuni: a) retragerea trupelor străine de pe teritoriul României; b) restabilirea suveranităţii şi autorităţii statului român pe întreg teritoriul naţional; c)

teftţei» în străinătate. Influenţa lor am resimţit-o şi noi" (Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 23 septembrie 1946, în Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9142). Referitor la aceeaşi problemă, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 19 octombrie 1946, care a

dezbătut şi aprobat partea a doua a raportului delegaţiei române la Conferinţa de pace, Petre Bejan, remarcă evidenţa faptului că „au fost şi multe interese absolut străine de Tratatul de pace care au profitat de discuţiile de ia Paris pentru a se strecura în acest tratat" (Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 23 octombrie 1946, în Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 103, dosarul 9017, filele nr. 33 – 34).

37 Acestea erau: Frontierele de vest ale României (anexa 1); Chestiunea Dunării (anexa II); Probleme economice (anexa III); Documente referitoare la poziţia internaţională a României în perioada armistiţiului (anexa IV).

38 Acestea erau: Harta nr. 1: Evoluţia frontierelor României în perioada 1920—1946; Harta nr. 2: Harta etnografică a României pe baza receosământului din 1930; Fiarta nr. 3: Harta regiunii occidentale Transilvaniei – frontiera româno-ungara; Harta nr. 4: Dunărea în sistemul european de căi de comunicaţie pe apă şi hărţile 5 – 6 care cuprindeau Delta Dunării.

lichidarea izolării economice a României şi încadrarea ei în circuitul internaţional; d) considerarea acordurilor economice sovieto-române din 8 mai 1945 ca nefiind obligatorii şi renunţarea la îndeplinirea lor; c) stabilirea de către o comisie internaţională a cuantumului de plaţi efectuate de România în contul Convenţiei de armistiţiu şi încredinţarea controlului îndeplinirii obligaţiilor restante unei comisii internaţionale constituite din reprezentanţi ai marilor puteri şi altele **58**.

La scurt timp după sosirea delegaţiei guvernamentale române la Paris, emigranţii au înaintat Conferinţei un memoriu suplimentar, cuprinzând observaţii amănunţite asupra Proiectului de tratat şi au difuzat printre delegaţiile

prezente în capitala Franţei o broşură care cuprindea textul Proiectului de tratat cu observaţiile formulate pe însăşi exemplarele acestuia.

Privite în raport cu utilitatea lor pentru soluţionarea problemelor de bază ale României la Conferinţa de pace şi, bineînţeles, ţinând seama de rezultatele obţinute, se poate aprecia că memoriile respective nu au avut niciun efect palpabil; ele nu erau menite să concure la soluţionarea problemelor respective. De altfel, însăşi conducătorii grupului, în raportul întocmit la 15 octombrie 1946 către conducerea P.N.Ţ., aveau să constate că străduinţele tor au fost neputincioase, cele mai multe din cererile formulate „nu au fost luate în consideraţie de Conferinţă" 40. Dincolo de această constatare, se poate arăta că deşi unele din problemele ridicate, mai ales în primul memoriu, erau * 4

39 Referindu-se la dezbaterea Tratatului de pace, moment pe care îl aprecia ca „evenimentul cel mai important" pentru ţara noastră şi la poziţia reprezentanţilor partidelor de opoziţie, Raportul general prezentat la Congresul al XVIII-lea al P.S.D. din octombrie 1947 preciza că memoriile depuse de aceştia la Conferinţa de pace cereau ca Tratatul să prevadă: 1. Măsuri internaţionale pentru asigurarea independenţei României; 2. Integrarea economiei româneşti în economia internaţională; 3. Controlul internaţional al plăţii reparaţiilor şi

4. Controlul internaţional al navigaţiei pe Dunăre (T. Iordăchescu, Raport general, 1936 – 1947 prezentat la Congresul al XVIII-lea al P.S.D., Editura P.S.D., Bucureşti, 1947, p. 23.

49 România în ţaţa Conferinţei de pace 1946, în Arhiva TS. I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul 13, dosarul nr. 119, fila 31 – 32. (Text tradus din limba engleză).

fără obiect, ele fiind rezolvate încă în perioada anterioară sau pe cale de soluţionare, în favoarea ţarii noastre, acţiunea în sine poate fi considerată ca neavenită şi cu efecte negative pentru delegaţia guvernamentală. Cu această precizare se poate afirma că la Paris în problemele fundamentale ce se dezbăteau acolo şi-a exprimat opiniile, odată cu delegaţia guvernamentala şi opoziţia. În numeroase cazuri, în ciuda faptului că poziţiile acesteia erau alterate de ostilitatea nedisimulată pe care o nutrea faţă de guvern, unele dintre punctele ei de vedere au fost apropiate sau au coincis cu cele ale delegaţiei oficiale. Aşa se şi explică, între altele, de ce reprezentanţii coaliţiei guvernamentale, deşi critică sever şi cu deplin temei acţiunea întreprinsă de opoziţie, nu dezavuează problemele mari ridicate de acesta în mod corect în primele documente şi nici observaţiile formulate Proiectului de tratat.

O altă situaţie se creează spre finalul Conferinţei de pace, când reprezentanţii opoziţiei depun la secretariatul Conferinţei un amplu memoriu" referitor la frontiera de nord-est a ţării – problemă pe care miniştrii de externe ai marilor puteri au considerat-o rezolvata deja de către Convenţia de armistiţiu, ea nemaifiind adusă în dezbaterile Conferinţei.

Dar nici acest memoriu nu a avut efectul scontat în rândurile participanţilor la Conferinţă şi nu s-a reflectat sub nicio formă în documentele adoptate. De altfel, nici autorii lui nu-şi puneau mari speranţe în urmările practice pe care le-ar fi putut avea acţiunile lor, desfăşurate îndeosebi în culisele Conferinţei. Ei urmăreau, mai ales, să speculeze divergenţele dintre marile puteri referitoare la regimul politic din România şi să facă din problemele integrităţii şi

suveranităţii ţării un subiect pentru compania electorală în curs de desfăşurare, sperând că astfel opoziţia va obţine cât mai multe voturi în alegerile ce se apropiau. Pentru această atitudine politicianistă este caracteristic şi faptul că într-un moment deosebit de important al Conferinţei, când delegaţia guvernamentală depunea eforturi susţimite pentru a obţine recunoaşterea statutului de ţara co beli gerantă, Gr. Gafencu, unul dintre cei mai influenţi membri ai grupului de emigraţi a adoptat o poziţie deschisa împotriva acestei cereri, declarând ziarului „New York Herald Tribune", la 18 august 1946, că: „... internaţionalizarea Dunării şi integrarea României într-o economie liberă sunt mai importante decât chestiunea dacă România este sau nu îndreptăţită la un statut de cobeligerant" **42**. Dacă la aceasta adăugăm şi constatarea că în memoriile grupului de emigranţi problema cobeligeranţei n-a fost niciodată abordată frontal, atitudinea lui ne apare şi mai apropiată de cea reală. În asemenea condiţii, rolul principal, hotărâtor, în lupta pentru soluţionarea problemelor fundamentale ale României la Conferinţa de pace de la Paris, în conformitate cu interesele naţionale, a revenit pe de-a întregul delegaţiei guvernamentale. Delegaţia, după sosirea sa în capitala Franţei a trecut cu hotărâre la îndeplinirea sarcinilor de mare răspundere ce-i reveneau. De la 16 august 1946 membrii delegaţiei guvernamentale române şi-au început activitatea pe comisii, în funcţie de necesităţile impuse de lucrările Conferinţei, concentrându-se îndeosebi asupra problemelor politice, teritoriale şi economice.**43**

42 Ibidem, fila nr. 78.

43 Comisiile respective erau: Comisia pentru studiul problemelor teritoriale şi politice (Lucreţiu Pătrăşcanu, Ştefan Voitec şi Richard Frânasovici, ambasadorul României

la Londra; Comisia pentru studiul problemelor economice (Gheorghe Gheorghiu-Dej, Lotar Rădăceanu, ion Gheorghe Maurer şi Horia Grigorescu, ministru plenipotenţiar al României la Haga); Comisia militară (prezidată de generalul Dumitru Dămăceanu) şi Comisia informativă (Simion Stoilov, ministrul României la Paris, Florica Bagdazar, Elena Văcărescu şi Şerban Voiţiea). În linii mari, aceste comisii corespundeau comisiilor pe probleme create în cadrul Conferinţei din delegaţii „ai celor 21", care aveau constituit un birou format din preşedinte, vicepreşedinte, raportor şi secretar. Când situaţia cerea, mai multe comisii îşi desfăşurau activitatea reunite. Pentru ţara noastră interesează în mod deosebit Comisia politică şi teritorială pentru România, prezindată de M.D. Manuilski (Ucraina); Comisia economică pentru Balcani şi Finlanda, prezidată de Iosef Korbel (Cehoslovacia) şi Comisia militară, prezidată de generalul Stephan Mossorr (Polonia) (Recueil des Documents de la Conference de Paris, tom. II, p. 6).

CONFRUNTĂRI POLITICODE la început, delegaţia roDIPLOMATICE ÎN JURUL mână a fost confruntată cu PROIECTULUI TRATATULUI problemele nodale cum sunt DE PACE CU ROMÂNIA cele teritoriale, considerarea datei de 23 August ca început al participării României la războiul antihitlerist şi recunoaşterea cobeligeranţei. După discuţii ample, în aceste chesturii s-au obţinut numai recunoaşteri parţiale şi uneori contradictorii. Astfel, s-a acceptat să se înscrie în tratat că România, încă de la 24 august, a încetat toate operaţiile militare împotriva U.R.S.S., s-a retras din războiul contra Naţiunilor Unite şi a rupt relaţiile cu Germania şi sateliţii săi, dar data participării active la război alături de Naţiunile Unite a rămas – contrar realităţii – fixată în tratat, 12 septembrie 1944, adică data la care s-a semnat

Convenţia de armistiţiu. Şi aceasta, în pofida recunoaşterii de către diferite delegaţii a participării noastre ia război încă din 23 august 1944. Astfel, A.I. Vîşinski, adjunctul şefului delegaţiei Uniunii Sovietice, în cuvântarea rostită la Conferinţă în ziua de 13 august, susţinând cauza ţării noastre, sublinia că „la 23 august 1944 politica externă a României a luat o întorsătură hotărâtoare", că la acea dată România a încetat complet operaţiile militare împotriva Uniunii Sovietice pe toate teatrele de război, a ieşit din războiul împotriva Naţiunilor Unite, a rupt legăturile cu Germania şi sateliţii ei, a intrat în război de partea Naţiunilor Unite, împotriva Germaniei şi Ungariei" 44.

Una din problemele majore asupra căreia şi-a axat activitatea delegaţia română la Paris a fost aceea a recunoaşterii de către Conferinţă a statutului de ţară cobeligerantă. De altfel această problemă a fost în atenţia guvernului român, a forţelor democratice în întreaga perioadă de după eliberare, fiind abordată cu cele mai diferite prilejuri. Astfel, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 15 septembrie 1944, Lucreţiu Pătrăşcanu arăta că în discuţiile purtate la Moscova cu prilejul semnării Convenţiei de armistiţiu „ni s-a afirmat de dl. Molotov, cu asentimentul Americii şi Angliei, că această calitate ni se va recunoaşte

44 „Scânteia", nr. 601 din 16 august 1946.

În cursul desfăşurării luptei, probabil după încheierea armistiţiului şi într-un timp destul de scurt".

Ulterior, la 22 noiembrie 1944 devine cunoscut faptul că doi comandori americani, Wisner şi Berry ar fi declarat cu ocazia unui dineu din ziua de 2 noiemberie 1944, că România ar putea fi considerată cobeligerant, dar în cercurile americane sunt temeri că U.R.S.S. se va opune. La 3 ianuarie 1945, într-o convorbire cu Burton Berry, C.

Vişoianu, ministrul afacerilor străine al României a cerut: a) Participarea României la negocierile ce urmau să înceapă ia Moscova între Ungaria şi Naţiunile Unite; b) S-a insistat încă o dată asupra cererii formulate anterior, ca şi se recunoască României calitatea de cobeligeranţă. Burton Berry a apreciat această cerere ca fiind justificată şi a promis că o va transmite guvernului S.U.A. La 24 ianuarie 1945, A. Eden, în cuvântul rostit în Camera Comunelor a reliefat contribuţia României la război ca fiind substanţială, dar a evitat să se pronunţe asupra dreptului de cobeligeranţi. Ulterior, la 9 februarie 1945, postul de radio „Vocea Americii" a apreciat elogios efortul militar al României în războiul antihitlerist, dar nu a făcu: nicio referire la poziţia S.U.A. faţă de o eventuală recunoaştere a statutului de cobeligeranţă. În aceste condiţii, la 11 februarie 1945, primul-ministru, N. Rădescu în cuvântarea rostită la adunarea de la ARE s-a referit la „o eventuală acordare a cobeligeranţei", spunând: „Cobeligeranţa este un drept care trebuie să fie acordat nu pe temeiul unor simpatii şi antipatii, ci ca un drept de necontestat".

În acel moment de ascuţită lupta între forţele democratice şi reacţiune îşi preciza poziţia faţă de chestiunea cobeligeranţe: ministrul de externe al Marii Britanii, care fiind interpelat în Camera Comunelor despre poziţia ţării sale faţă de acordarea statutului de cobeligeranţă României, a dat un răspuns negativ.

În privinţa Statelor Unite, din sursele de care dispunem până în prezent nu rezultă că la nivelul reprezentanţilor oficiali s-ar fi făcut vreo declaraţie în aceasta problemă. Oricum, soluţionarea cererii României de a i se recunoaşte calitatea de cobeligerant, justificată pe deplin de actul de la 23 August 1944 şi de marele efort uman

şi material făcut de ţara noastră în războiul antihitlerist, avea o însemnătate deosebită nu numai sub aspectul recunoaşterii internaţionale a unei contribuţii unanim apreciate45, dar mai ales din punctul de vedere al statutului viitor al României, al raporturilor dintre drepturile şi obligaţiile înscrise în Tratatul de pace.

Se impune a fi subliniat, de asemenea, faptul că cererea delegaţiei române în legătură cu recunoaşterea statutului de ţară cobeligerentă s-a bucurat de un anumit sprijin internaţional, atât în cadrul Conferinţei cât şi în afara ei, iar în ţară a fost susţinută de întreaga opinie publică. Ziarul „Scânteia", în articolul intitulat Drepturile României, arăta, de pildă, că schimbarea produsă în politica internă şi externă a României prin actul de la 23 August 1944, încadrarea ei încă din acel moment ca forţă combativă în războiul de eliberare dus de Naţiunile Unite, „îi dă dreptul să ceară recunoaşterea calităţii sale de cobeligerantă din partea Naţiunilor Unite" şi pe acest temei să i se acorde îmbunătăţiri substanţiale într-un şir de probleme ca: limitarea armamentului şi a forţelor sale armate, îmbunătăţirea clauzelor economice etc. Referindu-se la dreptul României de a obţine recunoaşterea cobeligerenţei şi la motivele pentru care acest drept trebuie să-i fie recunoscut, Leonte Răutu, şeful secţiei de propagandă a C.C. al P.C.R., într-un articol publicat în „Scânteia", arăta că: „Atunci când este vorba de sângele vărsat pentru o cauză dreaptă, modestia falsă e nelalocul ei", mai ales că „aportul de sânge al trupelor româneşti a fost mai mare decât al unor alte ţări", ostaşii români luptând „nu numai pentru eliberarea teritoriului lor naţional, ci şi pentru iz

45 într-una din cuvântările şefului delegaţiei U.R.S.S. la Conferinţa de pace se arăta: „Ştim că România a fost acel

stat, care prin măsuri hotărâte s-a eliberat de regimul fascist al lui Antonescu, s-a alăturat aliaţilor… După aceasta, noua Românie democratică a dus, alături de noi, alături de trupele aliate, lupta pentru zdrobirea lui Hitler şi a adus în această luptă multe sacrificii şi meritele poporului român în această privinţă sunt recunoscute de toţi" (V.M. Molotov, op. cit., p. 215 – 216).

46 „Scânteia", nr. 600 din 16 august 1946.

gonirea trupelor hitleriste din două ţări vecine – Ungaria şi Cehoslovacia".**47**

Problema cobeligeranţei României a fost discutată în şedinţa din 27 august 1946 a Comisiei politice şi teritoriale pentru România, comisie formată din 31 de persoane reprezentând 12 state: Australia, Bielorusia, Canada, Statele Unite ale Americii, Franţa, India, Noua Zeelandă, Marea Britanie, Cehoslovacia, Ucraina, Uniunea Sud-Africană şi Uniunea Sovietică**48**. Potrivit procedurii stabilite, această comisie avea un birou, format din patru persoane: Dimitri Manuilski (Ucraina), preşedinte, Navroji Wadia (India), vicepreşedinte, Karel Lisicky, (Cehoslovacia), raportor, şi Coulet (Franţa), secretar. Comisia îşi începuse activitatea la 16 august şi acum, după zece zile, potrivit ordinii de zi, urma să discute Preambulul proiectului Tratatului de pace cu România şi primele două articole, asupra cărora delegaţia noastră formulase următoarele cereri: a) în locul datei de 12 septembrie, prevăzută în proiect ca marcând începutul participării României la războiul antihitlerist să figureze data reală, 24 august, cuprinsă şi în Convenţia de armistiţiu; b) să se recunoască ţării noastre calitatea de cobeligerant şi c) să se adauge – la sfârşitul aliniatului, după cuvintele „a participat activ la războiul împotriva Germaniei" – cuvintele „şi Ungariei". Procedura prevedea că nicio propunere a unei

ţări foste „inamice” nu putea fi luată în discuţie dacă nu era însuşită de către o delegaţie membră a comisiei, deci a Naţiunilor Unite, care urma s-o formuleze ca amendament la proiectul de tratat, propunerea trebuind să fie susţinută de încă o delegaţie. Primul care s-a referit la cererile României a fost delegatul ucrainean profesorul N. Petrovski. El a combătut cererea ca ziua de 24 august să fie înserată în tratat drept dată a întoarcerii armelor şi încadrării României în războiul antihitlerist; arătând că „nu există nicio probă evidentă care să justifice această cerere”, deoarece „până la 23 August armata română s-a bă

47 Ibidem

48 Recueil des Documents, Tome II, Paris, 1946, p. 182. Printre membrii acestei comisii se aflau şi reprezentanţi ai Marilor Puteri la Bucureşti ca S.I. Kavtaradze şi Averell Harriman, M.G. Jebb.

49 Arhiva M.A.E., fondul Conferinţa de pace, dosarul nr. 71, fila nr. 102.

50 Ibidem, filele nr. 103 – 104.

51 Ibidem, fila nr. 102.

52 Ibidem. Pierderile provocate inamicului de către trupele române sunt evaluate la 135.000 militari (România în războiul antihitlerist, Editura militară, Bucureşti, 1967, p. 707).

tut contra Armatei Roşii şi nimeni n-ar putea crede că în 24 de ore s-a putut schimba o atitudine şi un dispozitiv militar „în încheiere, delegatul Ucrainei a propus comisiei să respingă propunerea României ca „necorespunzătoare realităţii” **49**. Nemailuând cuvântul niciun delegat, deci nerealizându-se cerinţa ca amendamentul propus de o ţară

membră a Naţiunilor Unite să fie susţinut de către încă o ţară membră a comisiei, prima propunere a României a căzut. Coimunicând rezultatul, D. Manuilski a făcut apel la delegaţi să-şi expună punctul de vedere asupra celorlalte chestiuni arătând: „Am crezut că Ucraina a avut intenţia de a cere dreptul de cobeligerantă pentru România. Aş vrea să ştiu dacă are de făcut vreo propunere în acest sens” 50. La acest apel, delegatul Ucrainei a luat din nou cuvântul arătând următoarele: „Cred că se poate recunoaşte această cobeligeranţă, bazat pe aportul considerabil adus de România în acest război” 51. Poziţia sa fovorabilă cererii româneşti, a fost susţinută şi de către delegatul Cehoslovaciei, generalul Heliodor Pika, care avea să revină asupra problemei cobeligeranţei în una din şedinţele Comisiei militare şi să declare: „Contribuţia armatei române la victorie a fost incomparabil mai mare decât aceea, de pildă, a Italiei, care a fost recunoscută ca stat cobeligerant. Proporţia reiese mai bine dacă se ţine seama de numărul populaţiei. România, cu o populaţie de 14.000.000 de locuitori a aruncat succesiv în luptă de la 15 la 29 de divizii, în vreme ce Italia, cu 47.000.000 de locuitori, a putut pune în linie numai 6 divizii. Iată o dovadă strălucită care nu poate fi contestată. În plus, armata română a capturat peste 100.000 de soldaţi germani şi unguri52, ceea ce reprezintă aproape 10 divizii inamice…

Cred că noi, militarii, vom da ce se cuvine României noi şi democratice, care din prima zi a ruperii cu Germania a aruncat în luptă contra Axei tot potenţialul său, ajtât uman, cât şi material şi economic”.

Reprezentantul Cehoslovaciei a adăugat cuvinte de recunoştinţă faţă de contribuţia şi sacrificiile armatei române pentru eliberarea ţării sale, „când peste 20.000 de

soldaţi români au murit eroic pentru libertatea popoarelor, ceh şi slovac” 33.

Prin cuvântul delegatului cehoslovac se realiza condiţia procedurală ca cererea României să fie supusă votului. Dar numai patru delegaţii, ale Bielorusiei, Franţei, Cehoslovaciei şi Ucrainei au votat pentru, iar celelalte opt delegaţii – Australia, Canada, Anglia, India, Noua Zeelandă, S.U.A., Uniunea Sud-Africană şi Uniunea Sovietică au votat contra5 i. Drept urmare cererea românească a fost respinsă.

În legătură cu acest moment, este interesant de arătat că generalul de armată Cotroux, delegat al Franţei în comisie, care votase pentru, şi-n exprimat nemulţumirea faţă de postura în care fusese pus, arătând că el era convins că cele trei mari puteri – America, Anglia şi U.R.S.S. – se puseseră de acord cu privire la recunoaşterea cobeligeranţei României. El a atras atenţia preşedintelui comisiei că pe viitor nu se mai pronunţa asupra altor chestiuni decât după ce va cunoaşte, în primul rând, punctul de vedere al celor trei mari puteri * 54.55.

După depăşirea acestui incident s-a pus în discuţie cererea României, referitoare la adaosul de la sfârşitul aliniatului 4, privind participarea sa la război – şi contra Ungariei. Această cerere a fost susţinută de reprezentantul Cehoslovaciei, care a arătat că se consideră obligat să recunoască în faţa comisiei efortul făcut de România şi în lupta contra Ungariei. Nemaifiind niciun vorbitor s-a trecut la vot, care de asemenea a fost negativ, tot în proporţia cunoscută: patru pentru, opt contra. Deosebirea faţă de votul anterior, pentru că există o deosebire, era că locul Franţei la „pentru” a fost luat acum de Noua

63 Istoricii români au stabilit că aceste pierderi se ridică la peste

66.000 de militari, Idem, p. 702.

54 Arhiva M.A.E., fondul Conferinţa de pace, dosarul nr. 71, fila nr. 102.

55 Ibidem

56 Ibidem, fila nr. 105.

67 Recueil des Documents, p. 187 – 188.

Zeelandă**56**. Dată fiind însemnătatea problemelor discutate în această a patra şedinţă a Comisiei politice şi teritoriale pentru România, ţinută în Palatul Luxembourg, marţi 27 august, sub preşedinţia lui D. Manuiliski, prezentăm în continuare rezumatul acestei şedinţe aşa cum a fost întocmit de către secretariatul comisiei: „4. La Commission a rejete, par huit voix contre quatre, un amendament presente par la Delegation de l'Ukraine et soutenu par la Delegation de la Tehecoslovaquie, ajoutant au troisieme alinea du Preambule du projet de Trăite de Paix, Ies mots: „en tant que puissance cobeligerante". 5. La Commission a rejete, par huit voix contre quatre, une proposition de la Delegation Tehecoslovaque ayant pour objet d'adioindre au troisieme alinea du Preambule du projet de Trăite de Paix, Ies mots „et la Hongrie" **57**.

Astfel au fost respinse unele din principalele cereri ale României formulate în faţa Conferinţei de pace, ceea ce s-a restrânt negativ asupra celorlalte clauze ale tratatului. Au mai rămas însă anumite speranţe că în problema cobeligeranţei se vor mai putea aduce modificări la Conferinţa miniştrilor de externe ai marilor puteri, care urma să definitiveze Tratatul de pace.

Votul contra în legătură cu cobeligeranţa României a stârnit vii comentarii în rândurile celor mai diferite categorii de cetăţeni. Profesorul universitar E. Ciurea – de pilda –

într-o lucrare apărută la Paris, în 1954, sublinia că neacordarea cobeligeranţei României era flagrantă şi comparativ cu argumentele juridice invocate în Tratatul de pace cu Italia care a obţinut acest statut. Astfel, în cazul Italiei s-a apreciat ca hotărâtor pentru acordarea cobeligeranţei contribuţia forţelor armate italiene, atât a celor guvernamentale ca şi a celor din rezistenţă la războiul contra Germaniei, ca şi declaraţia de război făcută Germaniei la 13 octombrie 1943. Ori, arăta E. Ciurea, o asemenea precizare putea să figureze şi în tratatul cu România a cărei contribuţie militară „n-a fost egalată de nicio ţară venită în tabăra Naţiunilor Unite în ultima parte a războiului, nici sub raportul numeric al forţelor combatante, nici ca durată a operaţiunilor, nici ca teritoriu eliberat". Pe baza acestor argumente E. Ciurea apreciază că „România se situează printre aceste naţiuni, în această fază a războiului, pe locul patru, după U.R.S.S., Marea Britanie şi S.U.A.**58.59.60**.

Problema lichidării urmărilor Dictatului de la Viena şi restabilirea graniţelor României în partea de nord-vest, în legătură cu care cei patru miniştrii de externe adoptaseră o hotărâre încă de la 7 mai 1946, a fost din nou luată în discuţie mai ales datorită insistenţelor delegaţiei ungare. Aşa cum rezultă din analiza documentelor, în urma publicării proiectului tratat de pace cu Ungaria care, după relatările presei de stânga din această ţara, a fost primit de opinia publică de aici „cu o durere şi dezamăgire profundă", „ca un proiect grav şi nedrept" **39**, s-a declanşat o amplă activitate politico-diplomatică pentru a schimba ceva din situaţia internaţională a ţării. Referindu-se la această acţiune, ziarul „Nepszava" organul central al Partidului Social Democrat Ungar, criticând orientarea politicii externe maghiare care „putea să fie condusă, în linii mari, cu multă competenţă" **G0**,

remarca că multe din clauzele grele ale proiectului de tratat se datoresc atât faptului că Ungaria a fost, în decurs de douăzeci şi cinci de ani, pentru a doua oară de partea imperialismului german şi a rămas timpul cel mai îndelungat alături de aceasta, cât şi pentru motivul că nici acum – în 1946 – clasa dominantă nu se debarasează cu hotărâre de trecut, continuă să submineze şi să calomnieze democraţia maghiară. Cu toate acestea, ziarul aprecia că se putea face mai mult pentru uşurarea situaţiei externe a Ungariei şi oferea ca exemplu activitatea desfăşurată de social-democraţi, care „de la Moscova până la Washington, au cutreierat într-una

58 Emile C. Ciurea, op. cit., p. 57.

59 „Nepszava", nr. 174 din 4 august 1946. Asupra prevederilor Tratatului de pace se opreşte şi revista „Târsadalmi Szemle", care apreciază că acestea sunt „poate cele mai grele din cele cinci state, deşi România şi Italia au suferit pierderi teritoriale importante" („Târsadalmi Szemle", nr. 11 din septembrie 1946).

60 Ibidem

lumea ca să câştige prieteni"... **61**. În aceeaşi chestiune, Văsârhelyi Miklós, în articolul de sinteză intitulat: Rezultatele Conferinţei de pace de la Paris, publicat în revista „Tărsadalmi Szemle", arată că la prima punere a problemei (este vorba despre cererile de revizuire a graniţei româno-ungare), din cei 13 membri ai comisiei niciunul nu şi-a însuşit pretenţiile teritoriale ungare. Ba se părea că în această problemă nici nu vom fi ascultaţi**62**. „Delegaţia ungară a făcut mari eforturi pentru a putea să-şi expună cel puţin verbal punctul său de vedere. Ministrul de externe, Gyongyosi şi tovarăşul Gerő au făcut o vizită lui Stancovici**03**

şi lui Puşkin, ambasadorul U.R.S.S. la Budapesta şi într-adevăr am reuşit să obţinem audienţă" 64. ReÎuând parcă aceeaşi idee, John Campbell scria că: „Reprezentantul sovietic la Budapesta nu şovăia să vorbească despre posibilitatea de a face ceva pentru a satisface dorinţele Ungariei, însă la Londra şi la Paris delegaţia sovietică a sprijinit România" 65.

La Paris, în urma propunerii făcute de reprezentantul Australiei, acceptată cu 8 voturi pentru şi 4 împotrivă, s-a admis ca la şedinţa Comisiei politice şi teritoriale pentru România, atunci când se discuta articolul 2 din Tratatul de pace, referitor la frontiera româno-ungară, să fie invitaţi şireprezentanţii Ungariei ca să-şi expună vederile. Tot acum, la propunerea delegaţiei Ucrainei, susţinută de Cehoslovacia şi U.R.S.S., s-a decis în unanimitate ca la această discuţie <să fie invitată şi România. Astfel, la şedinţele din 31 august—5 septembrie ale Comisiei politice şi teritoriale pentru România au participat şi delegaţii ale

61 Ibidem

62 După cum arată şi ziarul „Szabad Nep" – organul central al Partidului Comunist Maghiar, Ungaria a ridicat pretenţii teritoriale în primul rând faţă de România („Szabad Nep" nr. 181 din 18 august 1946).

63 Dr. Sinisa Stankovici (Iugoslavia), era preşedintele Comisiei politice şi teritoriale pentru Ungaria, din al cărei birou mai făceau parte, în funcţiile de vicepreşedinte şi raportor, reprezentanţi ai Australiei şi Ucrainei (Recueil des Documents… p. 6).

64 „Tărsadalmi Szemle" nr. 11, septembrie 1946.

65 John Campbell, Fixarea frontierelor teritoriale în Europa, în „Foreign affairs", New York, nr. 1, octombrie 1947, vol. 26, p. 221 – 223.

Ungariei şi României, care şi-au expus succesiv punctele lor de vedere”. Aşa s-a ajuns ca în ziua de 31 august, în şedinţa plenară a Comisiei politice şi teritoriale pentru România a fost ascultat Paul Auer, ministrul Ungariei la Paris, care a prezentat cererile ţării sale. Poziţia Ungariei nu a avut însă nici de data aceasta mai mulţi susţinători. După cum relatează Vâsârhelyi Miklós, în săptămâna dezbaterii problemelor ungaro-române chiar şi unii simpatizanţi ai cererilor maghiare, precum un ziarist englez, le adresa remarca: „dacă aţi fi participat măcar cu o divizie împotriva Germaniei naziste!” 67.

Problema atitudinii faţă de Germania hitleristă, radical deosebită la cele două ţări, a constituit obiectul a numeroase luări de poziţie, chiar în Ungaria. Astfel, ziarul „Szabad Nep”, în articolul Pacea maghiară şi Partidul Comunist, după ce arată cine sunt adevăraţii vinovaţi pentru situaţia în care se găsea Ungaria – „în primul rând sistemul din trecut, guvernele din timpul războiului, Horthy Miklós şi clica lui” – remarcă necesitatea întăririi democraţiei în Ungaria, ca o condiţie a schimbării situaţiei ei internaţionale. În privinţa pretenţiilor teritoriale, ziarul scrie: „Ştim că România a contribuit cu armele la victoria împotriva lui Hitler, iar noi numai prin muncă. Dar, în numele ajutorului pe care l-au acordat muncitorii şi ţăranii maghiari Armatei Roşii, cerem interpretarea în favoarea noastră a punctului referitor la Transilvania din Convenţia de armistiţiu sovieto-română”.68

Formulată în numele prieteniei româno-maghiare şi a intereselor democraţiei din ambele ţări, această pretenţie revizionistă a avut aceeaşi soartă ca şi cea susţinută de guvernul maghiar – adică a fost respinsă.

Expunerea şefului delegaţiei române, făcută la 2

septembrie 1946, a fost o strălucită argumentare bazată pe date istorice, etnice şi economice, prin care s-a demonstrat lipsa de consistenţă a cererilor maghiare, argumentare care a fost la rândul ei susţinută cu aprecieri, date şi fapte.

60 Recueil des Documents… p. 189. Vezi şi Histoire de la politique extérieure de l'U.R.S.S., p. 87.

67 „Tarsada îmi Szemle" nr. 11, septembrie 1946.

68 „Szabad Nep" nr. 181 din 10 august 1946.

69 „Libertatea" nr. 613 din 4 septembrie 1946.

69 a „Târsadalmi Szemle" nr. 11, septembrie 1946.

70 Raportul Comisiei politice şi teritoriale pentru România, prezentat de Karel Lisicky la 24 septembrie 1946, precizează următoarele: „Textul art. 2, cu privire la frontiera între România şi Ungaria a fost aprobat de Comisie prin 10 voturi şi 2 abţineri: Australia şi Uniunea Sud-Africană. Acest articol a fost examinat şi adoptat după audierea delegaţiilor celor două ţări interesate şi o discuţie aprorezultate din activitatea comisiei internaţionale, care studiase această problemă în vederea încheierii tratatelor de pace de la sfârşitul primului război mondial. „Astăzi – releva delegatul român – noi nu suntem decât două popoare care stau pe calea unei împăcări legitime, două popoare care doresc să-şi întindă mâna de prietenie pe deasupra prăpastiei de ură şi de luptă ale trecutului.

Dar această împăcare nu s-ar putea îndeplini altfel decât prin respectul dreptului: prin respectul frontierelor Transilvaniei, prin respectul independenţei şi suveranităţii poporului român". Expozeul cuprinde, în încheiere, următoarea formulare clară şi categorică: „Guvernul român declară că orice act tinzând să modifice frontiera româno – ungară ar echivala cu distrugerea unei opere de justiţie şi cu

crearea unui nou focar de agitaţie în această parte a Europei şi că orice act menit să-l angajeze într-o discuţie asupra politicii sale interne şi a legilor sale organice, ar fi considerat ca o ştirbire a suveranităţii şi independenţei sale".69

Deşi după declaraţia guvernului român, discuţiile în cadrul Comisiei au continuat încă până la 5 septembrie, ele aveau mai mult un caracter formal şi nu urmăreau să ducă la modificări faţă de cele stabilite de cei patru miniştri de externe, la 7 mai 1946. Acest fapt este exprimat cu claritate, chiar de către unii din participanţii la dezbateri precum generalul locotenent Maurice Pope, din delegaţia canadiană, care a fost de acord să examineze „pretenţiile teritoriale ungare faţă de România, dar să se spună de la început că se va respecta frontiera stabilită de cei patru miniştri de externe" 69 a. În aceste condiţii, a apărut ca firească hotărârea Comisiei politice şi teritoriale pentru România, care, în şedinţa sa plenară din ziua de 5 septembrie 1946, a confirmat hotărârea din 7 mai 1946 a celor patru miniştri de externe70.

Raportul prezentat de delegaţia română în faţa Consiliului de miniştri, la 23 septembrie 1946, în legătură cu rezolvarea acestei probleme, remarca sprijinul acordat de către delegaţiile Uniunii Sovietice, Franţei şi Cehoslovaciei. „Reprezentantul U.R.S.S., se arată în raport, condamnă arbitrajul de la Viena, arătându-i imoralitatea şi declară că Transilvania trebuie să revină în întregime României, aşa cum s-a hotărât în toate reuniunile internaţionale". 71

Hotărârea Conferinţei de pace de la Paris referitoare la partea de nord a Transilvaniei a fost privită în România nu numai ca un act de justiţie, ci ca o înţelegere deschizătoare de noi posibilităţi dezvoltării relaţiilor de prietenie dintre cele două popoare. Astfel, reprezentantul Partidului

Comunist Român la lucrările celui de-al treilea Congres al Partidului Comunist Ungar (20 – 30 septembrie 1946) a declarat în cuvântul de salut adus Congresului că „democraţia românească întinde mâna democraţiei maghiare. Acest lucru este necesar azi mai mult ca oricând, căci acum este vorba de lecuirea rănilor războiului şi de apărarea independenţei naţionale".

Guvernul român a formulat observaţii şi propuneri şi la partea a treia a Proiectului tratatului de pace, referitoare la clauzele navale, militare şi aeriene. Poziţia principială şi amendamentele concrete înaintate Conferinţei de fundată în sânul Comisiei. Reprezentanţii celor patru puteri membre ale Consiliului miniştrilor de externe au expus Comisiei, la cererea delegaţiei Australiei, raţiunile pentru care consiliul propune restabilirea vechii frontiere româno-ungare, aşa cuta exista la 1 ianuarie 1938" (Recueil des Documents, tom. II, p. 206). În legătură cu frontiera sovieto-română, Tratatul de pace a stabilit că va rămâne aşa cum a fost fixat în Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 şi cu Acordul sovieto-cehoslovac din 20 iunie 1945. Ulterior, pe baza prevederilor Tratatului de pace, a fost constituită o comisie mixtă sovieto-română care a avut sarcina să efectueze demarcarea frontierelor dintre cele două ţări. Ea şi-a încheiat lucrările la 27 septembrie 1949, iar Acordul asupra regimului de frontieră a fost semnat la 27 noiembrie 1949 („Scânteia" nr. 1541 din 28 septembrie 1949).

71 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar nr. 9115, filele 15 – 17. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 23 septembrie 1946; vezi Titu Georgescu şi Gheorghe Matei, Ajutorul acordat României de către Uniunea Sovietică la Conferinţa de pace de la Paris (1946) în „Studii" nr. 1/1954, p. 85 – 106.

la Paris şi examinate în comisia militară exprimau dorinţa României de a se acorda armatei sale „şi în timp de pace mijloacele ce i-au îngăduit să lupte şi să sângereze pentru cauza comună a aliaţilor, în suprema încordare a războiului” 72.73.

Amendamentele româneşti pentru sectorul militar, deşi au găsit sprijinul necondiţionat din partea a doua state – U.R.S.S. şi Cehoslovacia – au avut şi ele puţine şanse de a fi admise de Conferinţa de pace. Rezervele formulate aici de unele delegaţii au fost legate şi de înserarea în proiectul de tratat a unui articol, care prevedea posibilitatea revizuirii clauzelor militare ulterior, printr-un acord cu Puterile Aliate după intrarea României în Organizaţia Naţiunilor Unite, prin înţelegere între Consiliul de securitate şi România. În consecinţă Conferinţa a recomandat menţinerea clauzelor militare restrictive formulate de consiliul miniştrilor de externe, ceea ce reflecta în mod direct faptul că România era situată în rândul ţărilor învinse, inamice, nerecunoscându-i-se statutul de cobeligerantă. Clauzele militare, navale şi aeriene ale Tratatului de pace cu România, ca şi atitudinea adoptată în acest domeniu de Conferinţa de la Paris nu oglindeau nici principiul legitimei apărări, care era formulat şi în articolul 5 al Chartei O.N.U.

În susţinerea cererilor noastre, arăta generalul D. Dămăceanu în şedinţa Consiliului de Miniştri din 23 septembrie 1946 – „n-a fost atât de grea ameliorarea condiţiilor (militare – n.a.) cât a fost de grea împiedicarea înrăutăţirii lor. Această înrăutăţire a pornit din partea grupului anglo-american” 7S. Este semnificativă în acest sens, o replică a delegatului britanic în comisia militară a Conferinţei de pace, lordul Amiralităţii V.A. Alexander, care califica drept inoportună intervenţia delegatului cehoslovac,

generalul Heliodor Pika şi îşi exprima uimirea

72 Observaţiile guvernului român asupra părţii a III-a a proiectului de tratat de pace cu România, în „Libertatea", nr. 616 din 6 septembrie 1946.

73 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9015, fila nr. 46.

„Că se poate susţine cu atâta tărie un stat care orice ar fi făcut, este un stat inamic" **74**.

Multe şi complicate probleme s-au ridicat în legătură cu clauzele economice ale Proiectului tratatului de pace – reparaţii, compensaţii, restituiri. Foarte activă s-a arătat în aceste probleme delegaţia Australiei, al cărei şef» Herbert V. Ewat a fost considerat de hebdomadarul parizian „Samedi-Soir" „teroarea conferinţei de la Luxembourg"; după informaţiile publicate în presa timpului numai până la jumătatea lunii august 1946, el a pronunţat 200 de discursuri, care au prelungit lucrările Conferinţei cu opt zile**75**. În esenţă, delegaţia australiană a formulat două propuneri şi anume: 1) să nu se stabilească la Conferinţă suma reparaţiilor datorate Uniunii Sovietice, să se amâne examinarea acestei chestiuni pe timp de şase luni şi să se creeze o comisie internaţională cu împuternicirea de a stabili plata reparaţiilor; 2) reparaţiile să se plătească în dolari sau lire sterline şi nu în mărfuri, cum se prevăzuse în Convenţia de armistiţiu din 12 septembrie 1944.

Combătând aceste propuneri în şedinţa Comisiei economice pentru România, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda din 26 august 1946, V.M. Molotov, şeful delegaţiei sovietice, arăta că ele „răstoarnă complet condiţiile armistiţiului cu România", sunt puse în slujba „acelora care au mulţi dolari şi lire sterline", ducând în ultimă instanţă la zădărnicirea achitării reparaţiilor către Uniunea Sovietică**76**. În articolul

Dezbateri înverşunate în comisia economică, publicat la 12 septembrie 1946, Grigore Preoteasa, care a urmărit confruntările în această problemă din incinta palatului Luxembourg, scrie: „Intervenţiile «australiene» au încercat tot timpul să împiedice reparaţiile datorate Uniunii Sovietice, pe de o parte, iar pe de altă parte să pună în situaţie alte mari puteri să primească despăgubiri cât mai mari şi să facă micile ţări în cauză în întregime dependente de trusturile internaţionale. În felul acesta, vârful îndreptat împotriva Uniunii Sovietice, uneori sub vălul abil al protejarii micilor state se indreaptă în acelaşi timp împotriva independenţei acestor state şi a refacerii lor economice **177**.

74 Ibidem

75 Vezi „România liberă", nr. 616 din 15 august 1946.

76 Uniunea Sovietică la Conferinţa păcii, Documente II, anexă la „Probleme externe", nr. 2, 1946, p. 1-11.

77 Grigore Preoteasa, op. cit., p. 268. Vorbind despre poziţia delegatului australian faţă de prevederile cu caracter economic din Tratatul de pace cu România, istoricul sovietic M.G. Sazina arată că acesta a făcut următoarele propuneri: 1. Să nu se fixeze la conferinţă cuantumul reparaţiilor, să se amine cu şase luni examinarea acestei probleme, să se înfiinţeze o comisie compusă din reprezentanţii a şapte state şi să se sisteze plata reparaţiilor către Uniunea Sovietică. 2. Reparaţiile să fie plătite nu prin livrări de mărfuri româneşti, fapt prevăzut prin clauzele Tratatului de pace şi avantajos pentru România, ci în dolari sau în lire sterline (M.G. Sazina, Lupta pentru un Tratat de pace democratic cu România, în Studii privind relaţiile româno-ruse ţi româno-sovietice, Ed. Academiei, Bucureşti, 1958, p. 183; vezi şi Borba rumânskovo naroda za ustanovlenie i ukreplenie

narodno-demokraticeskovo stroia (1944 – 1947), Izdatelstro Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1963, p. 382 – 404).

78 V.M. Molotov, Probleme de politică externă, Editura de stat, Bucureşti, 1951, p. 145 – 159.

Cu „I-Ai \J Lv I di XI I lll Ellv Jl o ld lv Jw llilll TU ctLLldyl

Ca urmare a amendamentelor propuse de delegaţia australiană, susţinute de Grecia, V.M. Molotov a luat cuvântul de mai multe ori în plenul comisiilor economice – la 15, 6, 7 şi 28 august – susţinând clauzele inserate în proiectele tratatelor de pace cu următoarele argumente: a) reparaţiile au fost incluse în convenţiile de armistiţiu care au fost pe larg discutate cu reprezentanţii S.U.A. şi Marii Britanii; b) prin aceste reparaţii se acordă Uniunii Sovietice satisfacţia că ţările care au participat alături de Germania la război nu au rămas nepedepsite.77.78

În asemenea condiţii, când întoarcerea armelor şi participarea la războiul antihitlerist trecuse pe planul al doilea în raport cu pedepsirea ţărilor, fost aliate, ale Germaniei şi când obiecţiile privind cuantumul reparaţiilor şi alte modalităţi de achitare a lor decât acelea înscrise în proiectele tratatelor de pace, fuseseră taxate în bloc de către reprezentantul U.R.S.S. drept neîntemeiate, era de aşteptat ca discuţiile asupra clauzelor economice să fie îndelungate şi îndârjite. În cele 38 de şedinţe ţinute în perioada 16 august-12 octombrie au fost dezbătute numeroasele propuneri şi amendamente făcute de Australia, Uniunea Sudăf ricana, Polonia, Statele Unite, Franţa, Marea Britanie.

Ucraina şi altele, ca şi cele două documente prezentate de guvernul român79, care cuprindeau observaţii la articolele 23, 4, 7, 9, 30 şi 31 din Proiectul de tratat ca şi la

anexele 4 şi 6, articole referitoare la problemele politice şi economice de însemnătate majoră pentru dezvoltarea ulterioară a ţării noastre ca stat independent şi suveran.**80**

Toate acestea explică de ce delegaţia română a depus mari eforturi pentru a obţine modificarea unor clauze care ne defavorizau, sau pentru reducerea unor obligaţii exagerate cuprinse în articolele menţionate. A'astfel, în legătură cu articolul 24, unul din principalele articole din partea economică a tratatului, au fost depuse şapte memorii şi note scrise prin care se cereau următoarele modificări: a) prevederile referitoare la restabilirea drepturilor tuturor resortisanţilor Naţiunilor Unite să se reducă numai la Puterile Aliate şi Asociate şi numai în timpul existenţei stării de război cu fiecare dintre ele; b) să se limiteze plata despăgubirilor numai până la 23 August 1944 şi nu până la semnarea Tratatului de pace; c) despăgubirile să vizeze numai daunele provocate de măsurile discriminatorii luate de guvernul român; d) să se plătească numai 1/5 din despăgubiri şi nu sută la sută; e) să se aplice numai pentru bunurile care erau în posesia statului român şi a resortisanţilor săi; f) să se ţină seama de creditele deja acordate pentru reparaţiuni; g) să se suprime scutirile de taxe.**81**

În susţinerea cererilor de reducere a cotei despăgubirilor, guvernul român releva că U.R.S.S. – care a suferit în mod direct pierderi în urma operaţiunilor militare purtate pe propriul său teritoriu – ţinând cont de participarea României cu forţe importante la războiul antihitlerist „a redus pretenţiile sale de reparaţii la suma care ar putea fi evaluată la o cincime din quantumul total al pagubelor cauzate". Pornind de la acest fapt, România considera echitabil să solicite „acelaşi tratament din partea

celor

79 „Probleme externe”, nr. 4, octombrie 1946.

80 Raportul Comisiei economice pentru Balcani şi Finlanda, în Recueil des Documents de la Conference de Paris, tom. III, 1946, p. 147 – 189.

81 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9017. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 23 septembrie 1946.

82 Propunerile guvernului român asupra clauzelor economice. Modificările cerute la art. 24 din Proiectul tratatului de pace, în „Libertatea”, nr. 618 din 8 septembrie 1946.

83 în legătură cu maniera de acţiune a marelor puteri atunci când erau în dispută interesele României, următorul exemplu ni se pare grăitor. La 16 septembrie 1946, delegaţia română a adresat secretarului Conferinţei nota nr. 102 prin care, dat fiind scara mică a hărţii anexate la tratat şi greutăţile identificării exacte a unor porţiuni ale traseului frontierelor României, a cerut să i se permită să precizeze care ar fi concepţia sa asupra acestor frontiere. Nota susamintită nici nu a fost măcar distribuită membrilor Comisiei politice şi teritoriale pentru România şi, prin urmare, nu a fost luată în consideraţie. Ulterior, în cursul şedinţei din 24 septembrie a comisiei, problema hărţii a revenit din nou, fiind ridicată de această dată de către reprezentanţii S.U.A. şi Marii Britanii, care, motivând că harta este prea mică şi nu reproduce aproape deloc detaliile frontierei române, îşi rezervau dreptul de a studia ulterior traseul frontierelor României pe o hartă mai mare şi a-şi formula eventualele observaţii atunci când tratatul va fi definitivat de către Consiliul miniştrilor de externe. La Paris,

însă, harta din anexa nr. 1 a fost aprobată fără nicio obiecţiune, iar la Conferinţa miniştrilor afacerilor de externe de la New York, din cauza timpului scurt şi a dorinţei de a nu se mai complica discuţiile, această problemă nici nu a mai fost abordată (Arhiva M.A.E. fondul Conferinţa de pace, volumele 1 – 3, filele nr. 1-19. Raportul miniştrilor plenipotenţiari, Edmond Ciuntu şi Eugen Filotti din 20 ianuarie 1947, către ministrul de externe).

lalte Puteri aliate şi asociate. Aceasta cu atât mai mult cu cât, prin acţiunea sa, România a redus durata războiului, permiţând astfel Puterilor aliate şi asociate să-şi micşoreze pierderile şi suferinţele" **82**.

După îndelungi dezbateri în comisii şi în plenul Conferinţei, delegaţia română a obţinut următoarele uşurări la articolul 24: a) reducerea plăţii daunelor de la sută la sută, cât fusese prevăzut, la 75%; b) scoaterea din obligaţiile României a daunelor ce se refereau la teritoriul ocupat de Ungaria vreme de patru ani; c) menţinerea Legii minelor din 1942 cu unele modificări care să împiedice efectuarea unor acte discriminatorii**83**. Articolele 25 şi 27 nu au făcut obiectul nici unei dezbateri, aşa că au fost aprobate în întregime, iar articolele 30 şi 31, la care au fost depuse mai multe amendamente, au fost adoptate pe puncte, după dezbaterea modificărilor propuse. Dar ele nu au fost schimbate în mod substanţial în favoarea României.

Din analiza activităţii desfăşurate de delegaţia română la Conferinţa de pace pentru ameliorarea clauzelor economice rezultă că multe din dificultăţile întâmpinate izvorau din hotărârea celor patru mari puteri de a însera în toate proiectele tratatelor de pace negociate la Paris prevederi identice, stereotipice şi de a nu se reveni asupra

lor decât cu asentimentul unanim al U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii şi Franţei. Italia, România, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda erau privite global, de regulă nediferenţiat, deşi aveau nu numai o situaţie economică şi politică anterioară diferită, ci şi problemele cu care ele se confruntau erau în multe privinţe diferite. În aceste condiţii chiar dacă unele delegaţii recunoşteau justeţea cererilor româneşti considerau că ele nu pot fi satisfăcute întrucât orice modificare a Proiectului tratatului de pace cu România „antrenează o schimbare de text în toate celelalte tratate" **84**. Ţinând cont de această optică, ca şi de înţelegerea stabilită cu delegaţia sovietică de a aborda prevederile din Proiectul de tratat de pace care vizau în mod exclusiv relaţiile româno-sovietice numai în cadrul unor discuţii bilaterale, nu au fost formulate observaţii la unele părţi foarte importante din Proiectul de tratat cum au fost articolele **2.1.8**5, 2**86.87** şi 25**7**.

m Arhiva C.C. al P.C.R. fondul nr. 103, dosarul nr. 9017, filele 13 – 14. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 19 octombrie i946.

85 Articolul 21 se referea la retragerea în termen de 90 de zile după intrarea în vigoare a Tratatului a tuturor forţelor aliate cu excepţia trupelor sovietice necesare pentru menţinerea liniilor de comunicaţii ale Armatei Sovietice cu zona sovietică de ocupaţie din Austria; la restituirea în acelaşi termen a devizelor româneşti şi a tuturor bunurilor româneşti neîntrebuinţate de către forţele aliate şi la regimul de compensaţii pentru aprovizionările şi serviciile necesare menţinerii liniilor de comunicaţii cu zona sovietică din Austria.

86 Articolul 22 se referă la volumul despăgubirilor pe care România urma să le efectueze către U.R.S.S., precum şi

la modalităţile de plată şi calcul.

87 Articolul 25 stabileşte regimul bunurilor şi drepturilor aparţinând unor persoane, organizaţii sau comunităţi, sub jurisdicţie română, care au fost obiectul unor măsuri de persecuţie rasială, religioasă sau altor măsuri cu caracter fascist. (Tratatul de pace între România, Puterile aliate şi asociate. Semnat la Paris la 10 februarie 1947, Bucureşti, 1947).

U expunere cuprinzătoare asupra poziţiei delegaţiei române faţă de clauzele economice a făcut Ion Gheorghe Maurer în cea de-a 14-a şedinţă a Comisiei economice pentru Balcani şi Finlanda, din 10 septembrie 1946. El a dat răspunsuri şi explicaţii la numeroasele întrebări puse de delegaţiile americană, australiană, engleză şi franceză privind cele mai diferite aspecte ale politicii interne şi externe a României, cum erau legislaţia, despăgubirile de război, prevederile bugetare pe anii 1945/46 şi 1946/47, cheltuielile din buget efectuate în contul Convenţiei de armistiţiu, plăţile efectuate la articolele 10, 11, 12 şi 13 din Convenţia de armistiţiu etc.**88**

În acelaşi timp, delegatul român a adus obiecţii faţă de pretenţiile exagerate ale puterilor occidentale, arătând că este ciudat să se constate că state pe teritoriul cărora România nu a dus niciodată operaţii de război cer compensarea totală a pagubelor aduse bunurilor cetăţenilor Naţiunilor Unite şi aceasta nu numai în perioada când România a luptat împotriva aliaţilor, ci şi în timpul când, rupând orice legături cu Germania hitleristă, România a luptat cu arma în nună de partea coaliţiei antihitleriste. Nedreptatea pretenţiilor cu privire la compensarea totală a pagubelor aduse bunurilor cetăţenilor Naţiunilor Unite

devenea şi mai evidentă dacă ţinem seama că la stabilirea sumei reparaţiilor pentru U.R.S.S., care a avut mai mult de suferit în urma participării armatei române la războiu' anitisovietic, la propunerea făcută chiar de Uniunea Sovietică, a fost aplicat principiul compensării parţiale a pagubelor pricinuite89.

88 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 918, filele nr. 34 – 36, Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 24 septembrie 1946; vezi şi Recueil des Documents… p. 29.

89 Delegaţia română a prezentat Conferinţei următoarele documente: 1) Scrisoarea lui Gheorghe Tătărescu conţinând observaţii referitoare la art. 24.2) Memoriul delegaţiei române privind bunurile, drepturile şi interesele Naţiunilor Unite în Transilvania de Nord. 3) Scrisoarea lui Gheorghe Tătărescu conţinând observaţii la amendamentul polonez la art. 23. Memoriul delegaţiei române referitor la modificarea propusă de delegaţia Uniunii Sud-Africane la art. 26.7) Observaţiile delegaţiei române la anexa 4.8) Răspunsul delegaţiei române la întrebările puse de delegaţiile S.U.A., Australiei, Franţei şi Angliei referitoare la paragrafele 4 al art. 24.9) Observaţiile dele-Referitor la aceeaşi problemă, dr. Petru Groza, exprimând sentimentele întregului popor, în discursul rostit la posturile de radio în seara zilei de 13 septembrie 1946, arăta că „nu putem renunţa la deplina exercitare a suveranităţii naţionale pe plan economic şi politic şi nu este just să ni se impună obligaţiuni care să ne împiedice la îndeplinirea sarcinilor ce ni le luăm" 90.

Un loc distinct în cadrul lucrărilor Conferinţei de pace l-au ocupat problemele legate de statutul internaţional al Dunării. Dezbaterile asupra acestor probleme de

însemnătate majoră pentru România reprezentau nu numai continuarea pe un plan mai larg a celor din cursul reuniunilor Consiliului miniştrilor de externe de la Londra şi Paris, ci aveau rezonanţe adânci în trecutul istoric.

După cum se ştie, de-a lungul veacurilor importanţa economică şi militar-strategică a Dunării a atras un şir aproape neîntrerupt de conflicte armate şi dispute politico-diplomatice, în scopul stăpânirii marii artere fluviale de comunicaţie europeană şi dominaţiei în regiunea carpato-danubiană-pontică.

Exploatând diferenţele de potenţial economic şi militar dintre ele şi ţările riverane mici şi mijlocii, marile puteri au impus pentru Dunăre un regim politico-juridic ce răspundea intereselor lor de dominaţie în Europa de sud-est. Comisia Europeană a Dunării şi alte comisii existente pe Dunărea românească până la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, au fost creaţii ale marilor puteri, pârghii de menţinere şi întărire a influenţei lor într-o regiune de mare importanţă economică şi politico-strategică.

Istoria oferă numeroase mărturii – prezentate pe larg în literatura de specialitate – asupra faptului că problegaţiei române ca răspuns la cererea României privind situaţia societăţilor de asigurare străine în România. 10) Observaţiile delegaţiei române ca răspuns la observaţiile ungare privind propunerea delegaţiilor Greciei şi Angliei referitoare la anexa 4, partea C, navigaţie, 11) Observaţiile delegaţiei române privind art. 29.12) Răspunsurile delegaţiei române la întrebările formulate de delegaţiile R.S.S. Ucraina şi Australiei relative la art. 2.13) Scrisoarea delegaţiei române în legătură cu propunerea delegaţiei S.U.A. referitoare la înserarea unui nou art. 24 bis.

90 „Scânteia”, nr. 625 din 14 septembrie 1946.

mă Dunării a constituit un obiectiv de seamă al politicii externe a României, mai ales în epocile modernă şi contemporană, o componentă a luptei pentru menţinerea integrităţii teritoriale, a independenţei şi suveranităţii naţionale**91**.

În urma Conferinţei „riveranilor" (Germania, Slovacia, Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria, România şi Italia) ţinută la Viena în perioada 6 – 12 septembrie 1940, Comisia internaţională a Dunării a fost înlocuită cu un nou organism internaţional „Consiliul Dunării Fluviale" şi pus sub preşedinţia permanentă a delegatului german; activitatea Comisiei Europene a Dunării a trecut şi ea sub controlul direct al celui de-al treilea Reich. Practic, până la înfrângerea ei, Germania hitleristă şi-a instaurat, prin forţă şi dictat, dominaţia asupra întregului fluviu, încălcând principiile de drept internaţional ale libertăţii de navigaţie şi ale egalităţii de tratament.

În general, din a doua jumătate a secolului trecut şi până la sfârşitul ultimei conflagraţii mondiale, statutul Dunării a suferit numeroase modificări; ele oglindind evoluţia raportului de forţe între marile puteri, dar şi lupta desfăşurată de riverani pentru apărarea drepturilor şi intereselor lor legitime.

Proiectul Tratatului de pace cu România a fost înaintat Conferinţei de pace fără ca autorii lui – miniştrii de externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii – să poată ajunge la un acord asupra clauzelor relative la Dunăre. În

91 Vezi: Iulian Cârtână, Ilie Seftiuc, Dunărea în istoria poporului român, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1972; Paul Gogeanu, Dunărea în relaţiile internaţionale, Editura politică,

Bucureşti, 1970; N. Daşcovici, Dunărea noastră (O scurtă expunere până la zi a problemei dunărene, însoţită de textul statutului de la Paris din 1921), Colecţia Enciclopedia, Bucureşti, 1927; Regimul Dunării şi al strâmtorilor în ultimele două decenii, Tipografia Alexandru A. Terek, Iaşi, 1943; Mihail Ghelmegeanu, Suveranitate şi cooperare în dreptul internaţional fluvial, în: „Revista română de studii internaţionale", nr. 4/1971, p. 137 – 142; E. Glaser, Consideraţii de drept internaţional cu privire la comisiile internaţionale fluviale, în „Revista română de studii internaţionale, nr. 4/1971, 143 – 150.

consecinţă, la articolul 34 se înserau două categorii de propuneri. Prima – făcută de Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii – cuprindea în 6 puncte o serie de garanţii juridice şi tehnice privind asigurarea libertăţii de navigaţie şi a egalităţii de tratament pe Dunăre, şi un aliniat suplimentar britanic care prevedea convocarea în termen de 6 luni de la intrarea în vigoare a tratatului a unei „conferinţe a tuturor statelor interesate, printre care şi România", în scopul stabilirii unui nou regim internaţional permanent al Dunării.

A doua categorie de propuneri formulată era de fapt o rezervă sovietică faţă de propunerile anglo-americane. Pornind de la considerentul că reglementarea regimului Dunării implica participarea riveranilor din rândul cărora făceau parte şi ţări aliate – Cehoslovacia şi Iugoslavia, delegaţia U.R.S.S. a cerut ca în tratatele de pace cu România, Bulgaria şi Ungaria să nu figureze nicio clauză relativă la Dunăre.

În momentul când articolul 34 a ajuns în discuţia Comisiei economice pentru Balcani şi Finlanda, delegaţiile celor două mari puteri occidentale au prezentat un text

comun revizuit, care relua stipulaţiile anterioare şi includea precizarea inexistentă în redactarea iniţială, că respectiva Conferinţă a Dunării va fi compusă din reprezentanţii S.U.A., Angliei, Franţei, Uniunii Sovietice şi tuturor statelor riverane.

În jurul acestui text şi a rezervei formulate de delegaţia sovietică au început la 30 septembrie 1946 discuţiile în Comisia economică pentru Balcani şi Finlanda92. În cele din urmă va fi admisă cu 9 voturi contra 5 (U.R.S.S., Ucraina, Bielorusia, Iugoslavia şi Cehoslovacia) şi o abţinere (India) – o propunere franceză care reprezenta o redactare mult mai scurtă a propunerii comune anglo-americane, în două aliniate: primul prevedea că navigaţia pe Dunăre va fi liberă şi deschisă, în condiţii de completă egalitate, supuşilor, vaselor comerciale şi mărfurilor tutu

92 Recueil des Documents de la Conference de Paris, Palais du Luxembourg, 29 juillet – 15 octobre 1946, Livre VI, Travaux des comissions, p. 69 – 73, 161.

ror statelor; iar al doilea se referea la convocarea conferinţei menite să stabilească statutul internaţional al Dunării93. Acest aliniat era aproape identic cu cel corespunzător din propunerea comună anglo-americană.

Marea Britanie şi Franţa, susţinute de S.U.A. şi de alte ţări participante la Conferinţa de pace şi care gravitau în jurul lor s-au situat pe poziţia restabilirii regimului politico-juridic al Dunării adoptat după primul război mondial. „Franţa – menţiona delegatul acestei ţări Alphand – a fost prima care a proclamat, încă din 1792 principiul libertăţii navigaţiei fluviale şi a rămas întotdeauna partizana acestei idei, urmărind consfinţirea ei pentru Dunăre prin Convenţiile de la 1856 şi 1921 şi prin Tratatul de la

Versailles" 94. Delegatul britanic Gladwin Jebb, a făcut şi el un istoric al chestiunii Dunării în ultimii 100 de ani, subliniind în concluzie: „Convenţia din 1921, actualmente în vigoare care din nefericire a fost făcută fără participarea U.R.S.S. a îndeplinit totuşi o operă excelentă95. O asemenea poziţie nu putea rămâne fără replica reprezentanţilor acelor ţări, a căror experienţă istorică dovedise că modul în care fusese reglementat regimul Dunării şi consecinţele acestei reglementări nu reprezentau „totuşi o operă excelentă". Astfel, combătând teza anglo-americană, delegatul cehoslovac aprecia că chestiunea depăşeşte cadrul conferinţei şi prejudecă libertatea de acţiune a statelor interesate. De asemenea, după comunicarea rezultatului votului din Comisia economică pentru Balcani şi Finlanda, delegatul iugoslav a ţinut să releve că toate statele care au votat pentru aprobarea articolului 34 erau neriverane sau chiar extra-europene, în timp ce toate statele riverane susţinuseră propunerea sovietică96.

Dezbaterile au fost reluate în marea sală a Palatului Luxembourg cu prilejul şedinţelor plenare din 10 şi 12

93 Ibidem, p. 160.

94 Ibidem, p. 183; Arhiva M.A.E., fondul Conferinţa de pace de la Paris, vol. 74. Vezi Expunerea ambasadorului Eugen Filotti, din 2 ianuarie 1947, făcută în faţa cadrelor de conducere din Ministerul Afacerilor Externe.

95 Ibidem

96 Ibidem octombrie consacrate adoptării proiectelor tratatelor cu România şi respectiv, cu Ungaria.

De altfel, cea mai mare parte a discuţiilor generale din şedinţa de la 10 octombrie 1946 au abordat problematica articolului 34. „Propriu-zis – arată Gh. Tătărescu în Consiliul de Miniştri din 19 octombrie 1946 – nu s-a discutat tratatul

de pace cu România din pricina senatorului american Vanderbarg, (primul vorbitor din şedinţa plenară – n.a.) care a deplasat discuţiile în jurul chestiunii Dunării. Delegatul american s-a mărginit să facă observaţii cu privire la chestiunea Dunării şi întreaga discuţie ia gravitat în jurul acestei chestiuni" 97.

Dezvoltând tezele expuse pe scurt în Comisia economică pentru Balcani şi Finlanda, reprezentantul S.U.A. a arătat că ţara sa se consideră îndreptăţită şi interesată să participe la reglementarea regimului Dunării în calitate de putere ocupantă care exercită autoritatea de stat pe o parte a teritoriului german şi în Austria. El a menţionat că regimul Dunării este în vigoare de 90 de ani, a făcut pe nedrept reproşuri României pentru modificările aduse acestui regim în 1938 şi a cerut să nu se ia în considerare întâi interesele statelor riverane ex-inamice98.

Într-un discurs lung şi foarte documentat, rostit după Vanderberg, şeful delegaţiei iugoslave Eduard Kardely a susţinut ca reglementarea regimului Dunării să se facă prin negocieri ulterioare numai de către statele riverane. El a dezvăluit anacronismul vechiului statut al fluviului relevând că aşa cum acesta fusese stabilit în 1921, reprezenta de fapt o supravieţuire a dependenţei statelor riverane mici faţă de fostele imperii, otoman şi habsburgic, incompatibilă cu deplina suveranitate şi maturitate a acestor state99. Reluând motivaţiile iugoslave, V.M. Molotov, care deşi conducea lucrările plenarei a părăsit fotoliul prezidenţial pentru a expune punctul de vedere al U.R.S.S., a subliniat că nu i se pare concludent argumentul repre

97 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9017, filele nr. 10 – 11; Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 19 octombrie 1946.

9S Recueil des Documents, tom. IV, p. 145 – 149.

99 Ibidem, p. 149 – 155.

zentantului S.U.A. cu privire la vechimea de 90 de ani a regimului Dunării, amintind că atunci când a fost elaborat acel regim „în America sclavia nici nu fusese abolită sau era pe punctul de a fi abolită" **100**.

O intervenţie semnificativă a făcut în această controversată problemă şeful delegaţiei britanice, E. Bevin. Susţinând prevederile articolului 34 şi cerând acceptarea lui de către delegaţiile statelor aliate şi asociate, Bevin considera propunerea sovietică „o acţiune deliberat descriminatorie" faţă de aliaţii occidentali, care „duce la suspiciuni destul de importante în ceea ce priveşte intenţiile Uniunii Sovietice în această parte a lumii" **101** (Europa centrală şi sud-estică – n.a.).

Concluzia principială ce se desprinde din confruntările de la Conferinţa de pace în această importantă problemă este aceea că S.U.A. nu erau dispuse să renunţe la intenţia de a participa la reglementarea postbelică a regimului Dunării, după cum Franţa şi Marea Britanie nu înţelegeau să se găsească la sfârşitul unui război din care ieşiseră învingătoare cu mai puţine prerogative şi poziţii decât deţinuseră în trecut. Mai puţin se gândeau însă reprezentanţii marilor puteri occidentale la drepturile şi interesele legitime ale statelor riverane mici şi mijlocii, atât de frecvent nesocotite sau încălcate sub pretextul „libertăţii neîngrădite de navigaţie" şi „egalităţii de tratament" pe fluviile internaţionale.

Rezultatul votului din plenara Conferinţei de pace a fost acelaşi ca în Comisia economică pentru Balcani şi Finlanda – aprobarea cu majoritate de voturi a articolului 34 şi, deci respingerea propunerii sovietice. De astă dată, au

fost alături de țările riverane cu votul lor Polonia și Norvegia, cea din urmă pronunțându-se numai contra aliniatului referitor la convocarea Conferinței Dunării" 102.

100 Ibidem, p. 160 – 16S; Vezi și „Scânteia" nr, din octombrie 1946.

101 Recueil des Documents… tom. IV, p. 157 – 160.

102 Ibidem, p. 191 – 192; Conference de Paris. 29 juillet – 15 octobre 1946. Releve de recommundations de la Conference sur le Profet de Trăite de paix avec la Roumanie, Palais de Luxembourg, Paris, p. 8.

Simultan cu desfășurarea lucrărilor Conferinței de pace, guvernul, partidele și organizațiile din coaliția guvernamentală, presa democratică au desfășurat o largă activitate de informare a maselor, de clarificare a problemelor ce se ridicau în fața țării, de explicare a pozițiilor adoptate de diferitele delegații străine. Toate acestea demonstrau conținutul real democratic și popular al regimului, legătura lui tot mai amplă cu cele mai largi mase de oaai muncii, caracterul nou al diplomației românești.

Pe linia de apărare a cuceririlor revoluționare și de respingere a încercărilor de imixtiune în treburile noastre interne s-au situat și răspunsurile guvernului român la notele diplomatice remise de reprezentanții Statelor Unite și Marii Britanii în mai, iunie și octombrie 1946, prin care se intervenea în sprijinul partidelor burgheze de opoziție, și se cerea modificarea unor prevederi ale legii electorale.

Guvernul român, argumentând cu temeiuri juridice și fapte incontestabile din realitățile țării noastre, califica aceste note ca aducând „o serioasă atingere suveranității României și o imixtiune directă în afacerile sale interne" tos. El a respins acuzațiile ce i se aduceau ca fiind nefondate, atrăgând atenția că statutul juridic al țării noastre nu putea

conferi nici unei puteri dreptul de control sau de imixtiune în treburile ei interne.

Situându-se pe poziţia de susţinere fără rezerve a delegaţiei guvernamentale la Conferinţa de pace, presa, numeroşi oameni politici, intelectuali de frunte, au subliniat lipsa de realism a multora dintre prevederile inserate în proiectul Tratatului de pace.

„Luaţi cu sila într-o tabără străină – scria George Călinescu – noi apărem acum ca adversari, deşi noi am fost şi rămânem prieteni ai aliaţilor, şi fiindcă se vorbeşte de sateliţi, noi, sateliţi ai Germaniei n-am fost niciodată, fiindcă n-am trăit mecanic în orbita ei. Traiectoria noastră tradiţională este în jurul aliaţilor şi aventura noastră proaxistă a fost scurtă ieşire din orbita canonică. Conferinţa de pace va simţi, sperăm, acest adevăr bătător la la ochi" **103.104**.

103 „Libertatea", nr. 667 din 4 noiembrie 1946.

104 „Naţiunea", nr. 130, din 28 august 1946.

Împotriva calificării României ca satelit al Germaniei s-au ridicat toate forţele politice din ţară, inclusiv acelea care, pe plan intern, desfăşurau o febrilă campanie antiguvernamentală. Astfel, „Liberalul", organul central de presă al P.N.L., arăta că aşa-zisele ţări satelite au vechi state de serviciu pentru cauza Naţiunilor Unite, iar România a contribuit cu jertfe numeroase de sânge şi de bunuri materiale la victoria comună**105**. Referindu-se la aceeaşi problemă, dar abordând-o sub alt unghi de vedere, „Dreptatea", organul P.N.Ţ. cerea să se şteargă din tratat termenul de satelit şi să se arate că marile puteri sunt mai vinovate decât statele mici pentru dezastrul războiului**106**.

Pentru a înţelege măsura în care guvernul democratic a reuşit să se facă, în aceste probleme de interes naţional,

exponentul aspiraţiilor celor mai largi categorii sociale, este cât se poate de semnificativă poziţia partidelor burgheze de opoziţie şi a presei acestor partide.

Astfel, în unele probleme de importanţă majoră ca aceea privind partea de nord a Transilvaniei, prevederile economice împovărătoare, reducerea armamentului şi a forţelor armate şi altele, delegaţia guvernamentală română a avut o anumită aderenţă chiar din partea grupărilor de opoziţie. În şedinţa Consiliului de Miniştri din 23 septembrie 1946, reprezentantul P.N.Ţ. (Maniu), după ce a apreciat unele realizări obţinute la Paris arăta: „Regimul reparaţiilor şi mai ales felul în care au fost interpretate şi executate clauzele Convenţiei de armistiţiu privitoare la despăgubiri şi restituiri de război, constituie o pierdere imensă de substanţă a economiei româneşti şi face aproape imposibilă refacerea noastră" **107**. El remarca, în continuare, că şi alte probleme cum sunt frontierele şi cobeligeranţa nu au fost rezolvate în conformitate cu interesele româneşti sau au puţine şanse să fie soluţionate în acest fel. Poziţii similare exprima şi reprezentantul în P.N.L. (Brătianu) care, după ce îşi exprimă bucuria că „drepturile im

105 „Liberalul", nr. 139 din 30 iulie 1946.

106 „Dreptatea", nr. 153 din 14 august 1946.

107 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9017, fila nr. 55. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 23 septembrie 1946.

prescriptibile ale României asupra Ardealului de nord au primit o nouă confirmare prin hotărârea Comisiei politice şi teritoriale pentru România a Conferinţei de la Paris", reliefa nejusteţea sau greutăţile unor prevederi.

Desigur, aceste aprecieri nu ne permit considerarea poziţiei partidelor „istorice" ca fiind în întregime

constructivă; alături de realismul ei în multe probleme, ea s-a caracterizat printr-o susţinută activitate antiguvernamentală, prin cereri adresate puterilor occidentale de a interveni în treburile noastre interne, ca şi prin desfăşurarea la Paris a unor acţiuni separate şi în unele cazuri potrivnice faţă de cele ale delegaţiei oficiale. Grupul de reprezentanţi ai partidelor burgheze de opoziţie, nesatisfăcut de rezultatul acţiunilor precedente, a hotărât, la 25 august 1946, să elaboreze un memoriu final, menit să arate „nedreptăţile şi pagubele suferite de România din ziua Acordului din 23 august 1939* * şi până la semnarea Tratatului de pace". Acest document a fost înaintat Conferinţei la data de 9 octombrie 1946, adică în ajunul prezentării Tratatului cu România în faţa plenarei Conferinţei de pace.

Pentru aprecierea activităţii atât de complexe, cu aspecte contradictorii şi cu limite inerente, a delegaţiei române la Conferinţa de la Paris, sunt relevante cuvintele rostite de dr. Petru Groza în şedinţa Consiliului de Miniştri din 1 februarie 1947. „Cei care ne vor face critică – arăta premierul român – şi vor fi destui de aceştia, să ştie însă că noi ne-am făcut datoria nu numai în decursul tratativelor de pace, dar şi prin munca noastră de guvernare. Începând de la 6 martie 1945 şi până la semnarea acestui tratat, noi am urmărit o linie politică a adevăratei democraţii şi care linie politică a determinat în cea mai mare parte rezultatele obţinute, părţile luminoase ale acestui tratat începând cu dobândirea în întregime a Ardealului de nord şi până la obţinerea integrală a suveranităţii statului nostru" **108**.

108 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9028, fila nr. 19. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 1 februarie 1947.

— Este vorba de Pactul de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939.

În pofida numeroaselor greutăţi întâmpinate de reprezentanţii ţării noastre şi a activităţii ostile dusă de forţele reacţionare, poziţia României la Conferinţa de pace de la Paris s-a bucurat de o largă şi binemeritată apreciere internaţională. Numeroşi oameni politici au exprimat, în cadrul conferinţei sau în afara ei, simpatia lor pentru ţara noastră; ziarele sovietice, franceze, engleze, belgiene, italiene etc. au relatat pe larg despre activitatea delegaţiei române, multe din ele remarcând justeţea punctelor de vedere exprimate, realismul şi spiritul lor constructiv**109**.

La 10 octombrie 1946, începând cu cea de a 37-a şedinţă plenară, dezbaterile privind Tratatul de pace cu România au intrat în faza finală. În această şedinţă, care a durat fără întrerupere de la orele 10, 05 până noaptea la 1, 40 au avut loc ultimele dezbateri cu caracter general la care au participat: V.M. Molotov, şeful delegaţiei sovietice, Ernest Bevin, din partea Marii Britanii, Eduard Ivardely, şeful delegaţiei iugoslave, senatorul Vandenberg din partea S.U.A. şi generalul cehoslovac Heliodor Pika, iar apoi s-a procedat la votarea pe articole**110**.

109 „Le monde" de pildă, a publicat numeroase articole despre problemele României cum sunt: Les divergences sur les futurs Traites avec Ies Etats Balcaniques, (8 mai 1946); Discussion preliminam du projet de trăite avec la Roumanie, (25—26 august); Le sort de la Transsylvanie... (2 septembrie 1946); Les interets français en Roumanie, (septembrie 1946); La Roumaniee et le probleme danubienne, (12 octombrie 1946); Cloture de la Conference de Paix (17 octombrie 1946); precum şi ample relatări de la Conferinţă (nr. 15, 16, 1 şi 28 august; 7

septembrie, 11 octombrie 12, 17, 2 noiembrie).

110 Recueils des Documents „tom. IV, p. 145 – 198.

Făcând o apreciere asupra acestei dezbateri, ministrul de externe al României, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 19 octombrie 1946, la care a prezentat partea a doua a informării delegaţiei române la Conferinţa de pace; arăta: „Şedinţa aceasta plenară a fost o instanţă care a făcut un simplu act de grefă, de înregistrare a hotărârilor comisiilor speciale: teritoriale, politice, militare şi economice, fără de nicio discuţie. E drept, a avut loc un simulacru de discuţie generală care a durat o jumătate din şedinţa consacrată pentru întregul Tratat de pace cu România. Propriu-zis, nu s-a discutat însă Tratatul de pace cu România din pricina senatorului Vandenberg, care a deplasat discuţiile în jurul chestiunii Dunării. Delegatul american s-a mărginit să facă observaţii cu privire la chestiunea încheiate la 15 octombrie 1946, lucrările Conferinţei de pace de la Paris au depăşit ca durată toate prevederile iniţiale, dar nu au satisfăcut decât parţial speranţele popoarelor, fapt remarcat, de altfel, şi de unii dintre repre, zentanţii marilor puteri.

Astfel, în cuvântarea rostită în plenul Conferinţei, la 14 octombrie 1946, V.M. Molotov aprecia că rezultatele actesteia „nu pot fi recunoscute ca satisfăcătoare" **111**. Clauzele din tratat – arăta şeful diplomaţiei sovietice – asupra cărora nu s-a căzut de acord înainte de Conferinţă, au rămas în majoritatea cazurilor în aceeaşi situaţie. Ar trebui să nu se uite că reuniunile internaţionale se organizează nu pentru a scoate în evidenţă divergenţele, ci pentru a găsi posibilităţi de conciliere a punctelor de vedere ale diferitelor state şi a elabora hotărâri comune. Dar, aşa cum am mai arătat, Conferinţa nu era chemată să adopte hotărâri ci numai recomandări, deci principala cauză a slăbiciunilor

Conferinţei de pace de la Paris, rezidă, după părerea noastră, în neînţelegerile dintre marile puteri, exprimate de data aceasta la dimensiune mai largă decât până atunci, antrenând de o parte sau de alta şi alte state, neînţelegeri ce s-au repercutat negativ asupra statelor mici. În cuvântările din 10 şi 14 octombrie 1946, tot V.M. Molotov arăta că printre cauzele nerealizărilor Conferinţei se află nepunerea de acord a celor patru miniştri de externe în cadrul lucrărilor pregătitoare; tendinţa de încălcare a principiilor de colaborare între ţările mari şi cele mici; atitudinea interesată a unor mari puteri care au căutat să folosească dificultăţile statelor mici pentru obţinerea unor avantaje economice şi politice, ca şi manifestarea tendinţei de a se crea în cadrul Conferinţei o majoritate mecanică**112**.

Dunării şi întreaga discuţie a gravitat în jurul acestei chestiuni. Totuşi, şi cu acest prilej s-au auzit cuvinte măgulitoare la adresa României, făcute de delegatul Cehoslovaciei. (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9017, fila nr. 30. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 19 octombrie 1946).

112 V.M. Molotov, op. cit., p. 234.

La rândul său, John Campbell, reprezentant al S.U.A. la Conferinţă, avea să scrie ulterior că „la închiderea lucrărilor sentimentul general era că nici convorbirile şi nici voturile nu au rezolvat nicio problemă şi nu au contribuit la cauza păcii” **113**. Fără îndoială, această constatare este prea categorică; ea nu redă pe deplin nici atmosfera din timpul Conferinţei şi nici nu exprimă o sinteză a tuturor părerilor despre acest moment important al relaţiilor internaţionale postbelice. De altfel, Ernest Bevin, ministrul de externe al Marii Britanii, referindu-se la aceeaşi conferinţă, remarca că lucrările sale au mers încet, dar, întrucât la Paris nu s-a

urmărit să se ajungă la concluzii finale, rezultatele Conferinţei pot fi apreciate ca un succes. Cu toate acestea, diplomatul englez nota că în cadrul Conferinţei s-a manifestat clar tendinţa fiecărui ministru de externe (al marilor puteri – n.a.) de a ţine mai mult seama de propriul interes naţional şi a aprecia că rezultatele următoare vor fi condiţionate de măsura în care marile puteri vor fi dispuse „să recunoască interesele legitime ale celorlalţi şi să le subordoneze propriilor interese” **114**.

Apreciind competenţa părerilor exprimate de cei trei reprezentanţi ai principalelor puteri care au impus direcţiile de soluţionare a problemelor complexe ridicate de încheierea celor cinci tratate de pace, trebuie în acelaşi timp să precizăm că pentru ţara noastră Conferinţa de la Paris a adus şi unele satisfacţii, şi mai ales, a deschis noi perspective în vederea desfăşurării, de pe poziţii internaţionale mai favorabile, a luptei pentru asigurarea independenţei şi suveranităţii naţionale.

113 John C. Campbell, op. cit., p. 145. Referitor la aceeaşi problemă, Franjois Fejto avea să ajungă la următoarea apreciere: „Conferinţa celor 21 de naţiuni aliate, reunite la Paris între 29 iulie şi 15 octombrie 1946 pentru a examina proiectele tratatelor de pace cu ţările fost satelite ale Germaniei, n-a marcat niciun progres real asupra reglementării păcii. Proiectele supuse Conferinţei nu erau complete şi asupra unui număr de probleme cei patru mari nu erau puşi de acord” (Franjois Fejto, Histoire des democraties populaires, Editions du Seuil, Paris, 1952, p. 115).

114 „Universul”, din 24 octombrie 1946.

Privind retrospectiv principalele evenimente interne şi internaţionale ale anului 1946, între care Conferinţa păcii se

detaşează prin multiplele ei semnificaţii, forţele democratice din ţara noastră, Partidul Comunist Român în primul rând, manifestau încredere în viitor, în posibilităţile poporului român de a depăşi dificultăţi, care oricât de grele ar fi fost ele, erau totuşi de moment, trecătoare. „Nu putem trage concluzii pesimiste din evenimentele anului trecut – sublinia „România liberă" în numărul său special de anul nou 1947 – pentru mai multe motive: întâi pentru că istoria nu se măsoară cu anul. Dar mai ales pentru că istoria e făurită în cele din urmă de popoare conform cu voinţa şi aspiraţiile lor. De aceea, încă spre sfârşitul anului scurs s-au văzut posibilităţile stabilizării şi refacerii lumii".

Capitolul VII

SEMNAREA TRATATULUI DE PACE DINTRE ROMÂNIA ŞI PUTERILE ALIATE ŞI ASOCIATE

Etapă importantă în drumul reglementărilor postbelice, încheierea lucrărilor Conferinţei de pace de la Paris a deschis noi perspective luptei forţelor democratice din România în direcţia consolidării cuceririlor obţinute pe plan intern şi internaţional.

Prospectarea făcută în timpul Conferinţei asupra problemelor cu care era confruntată omenirea şi evidenţierea principalelor puncte de vedere formulate în scopul soluţionării acestora; diversitatea de interese exprimate aici, deschis sau voalat, şi care influenţaseră în multe cazuri şi atitudinea adoptată faţă de interesele româneşti, ca şi principalele cuceriri obţinute la Paris de România, constituiau tot atâtea teme de analiză pentru stabilirea obiectivelor următoare şi a tacticii menite să ducă la atingerea lor. Aceasta era o cerinţă cu atât mai presantă cu cât în curând urma să aibă loc în ţara noastră alegerile parlamentare, eveniment ce avea să ducă la o nouă întărire a

autorităţii de stat, să marcheze încetarea aplicării hotărârilor Conferinţei miniştrilor de externe ai marilor puteri din decembrie 1945, şi să creeze noi condiţii, mai bune, în care guvernul român să poată aborda problemele ce rămăseseră în suspensie la Conferinţa de la Paris, în vederea soluţionării lor de către Consiliul miniştrilor de externe. Ne aflăm deci în pragul trecerii la o nouă fază în situaţia internă şi externă a României, fază ce era marcată de două evenimente deosebite: alegerile generale şi semnarea Tratatului de pace.

Perioada imediat următoare încheierii Conferinţei de pace de la Paris nu a fost marcată în viaţa internă a României, aşa cum s-ar putea crede, de o atenuare a disputelor ideologice în legătură cu orientarea ţării în politica internă şi externă; dimpotrivă, de ascuţirea lor. Această particularitate a fost determinată în primul rând de marile înfruntări dintre forţele democratice şi cele reacţionare, în vederea câştigării alegerilor generale. Apoi, situaţia din România continua să fie în atenţia cercurilor conducătoare ale marilor puteri din coaliţia antihitleristă, a organismelor internaţionale create de acestea. Deşi alegerile parlamentare din România erau prin excelenţă o problemă internă, desfăşurarea lor va avea însemnate repercusiuni asupra relaţiilor internaţionale ale ţării noastre, a raporturilor ei cu marile puteri, inclusiv asupra soluţionării unor probleme ce priveau Tratatul de pace.

Faptul că problema alegerilor din România fusese discutată la cea de a doua reuniune a miniştrilor afacerilor externe ai marilor puteri, din decembrie 1945, că guvernul dr. Petru Groza se angajase în ianuarie 1946 faţă de aceste puteri să organizeze în cel mai scurt timp posibil alegeri libere şi democratice, făcea ca desfăşurarea confruntării

electorale să aibă nu numai o deosebită semnificaţie internă, ci şi internaţională. Dacă la aceasta adăugăm că ultima fază a campaniei electorale şi alegerilor propriu-zise se vor desfăşura concomitent cu a doua sesiune a Adunării generale O.N.U., deschisă la 24 octombrie la New York, şi tot aici cei patru miniştri de externe aveau să definitiveze textul Tratatului de pace cu România (4 noiembrie – 11 decembrie 1946), această însemnătate apare şi mai evident.

În aceste condiţii ultima fază a campaniei electorale, alegerile, constituirea parlamentului şi începutul activităţii lui, vor fi marcate nu numai de o intensă confruntare politico-ideologică între forţele democratice şi reacţiunii, ci şi de angajarea în dispută, uneori cu deosebită acuitate, a problemelor externe, de încercări ale opoziţiei de a folosi în favoarea ei intervenţia străină. Este vorba, aşadar, pe de o parte, de acţiunea fermă a partidelor din coaliţia guvernamentală pentru consolidarea regimului democraptopular şi a celorlalte cuceriri ale acestuia pe plan extern, în cadrul unei României independente şi suverane, şi pe de altă parte, de manevrele grupărilor de opoziţie care.

În dorinţa de a-şi asigura victoria în alegeri, se dovedeau a fi gata să renunţe la atributele esenţiale ale independenţei statului român.

Evoluţia campaniei electorale, evident nefavorabilă partidelor de opoziţie; coroborată cu incapacitatea acestora de a-i schimba direcţia, a determinat conducerile celor două partide burgheze, să încerce o nouă manevră pentru a-şi asigura un sprijin internaţional. În acest scop, la 17 noiembrie 1946, când la New York se desfăşurau din plin lucrările celei de-a doua sesiuni O.N.U., iar Consiliul celor patru miniştri de externe dezbătea proiectele tratatelor de

pace în vederea definitivării lor, opoziţia a înaintat diplomaţilor străini aflaţi la Bucureşti şi a publicat în presă documentul intitulat Apel către democraţiile lumii prin care cerea acestora să le sprijine în lupta pentru câştigarea alegerilor1.

Peste două zile, la 19 noiembrie, au avut însă loc alegerile, iar rezultatele lor au dovedit întregii lumi baza social-politică largă pe care se sprijinea guvernul democratic, compromiterea şi izolarea de mase a partidelor de opoziţie, orientarea categorică a poporului român pe calea democraţiei şi a progresului social. Rezultatul consultării corpului electoral de la 19 noiembrie au fost dezastruoase pentru opoziţie; din 6.955.658 voturi exprimate, 4.773.689 au fost acordate B.P.D. Drept, urmare, din 414 mandate pentru parlament, B.P.D. a obţinut 348, la acestea adăugându-se 568.862 voturi date Uniunii Populare Maghiare care a obţinut un număr de 28 mandate. Un număr 376 (91%) mandate au fost, astfel, obţinute de forţele democratice, restul revenind altor grupări politice. P.N.Ţ. (Maniu) 33 mandate, P.N.L. (Bratianu) 3 mandate, iar Partidul Ţărănesc Democrat (dr. N. Lupu) 2 mandate2. La alegerile parlamentare au participat şi alte formaţiuni politice, dar care nu au obţinut niciun mandat: Partidul Social-Democrat Independent (C.

— Titel Petrescu), Partidul Popular Românesc, Partidul Radical al Micii Burghezii.

1 „Liberalul", nr. 233 din 17 noiembrie 1946; „Dreptatea", nr. 234 din 17 noiembrie 1946.

2 „Scânteia", nr. 685 din 23 noiembrie 1946.

Partidul Naţionalist Democrat, Acţiunea Naţional Agrară ş.a.3

Desfăşurarea alegerilor a confirmat, în acelaşi timp,

ataşamentul profund al maselor populare din partea de nord-vest a ţării, teritoriu care constituie obiectul unor îndelungi dezbateri la Conferinţa de pace de la Paris, dorinţa lor de a trăi în cadrul României, aprobarea lor dată soluţiei în această problemă de către Conferinţă.

Victoria strălucită obţinută de forţele democratice în alegerile din noiembrie 1946, reprezenta – aşa cum se apreciază în Programul Partidului Comunist Român – „Cea mai elocventă expresie a adeziunii maselor largi populare la politica de transformare democratică, revoluţionară a ţării, promovată de partid**1.4**.

Privită în contextul internaţional de la sfârşitul anului 1946 şi în raport cu ceea ce România era confruntată pe plan extern, victoria forţelor democratice în alegerile parlamentare ocupă un loc cu totul aparte. Ea a reprezentat ultima lovitură dată politicii de amestec în treburile noastre interne, purtată sub acoperământul înţelegerilor dintre marile puteri şi a încheiat etapa în care guvernul român putea fi taxat ca „nedemocratic" şi „reprezentativ". Victoria de la 19 noiembrie 1946 avea, în acelaşi timp, semnificaţia aprobării depline, de către majoritatea poporului, a activităţii depuse de guvern pe planul politicii interne şi externe şi reprezenta un vot de încredere pentru acţiunile ulterioare.

Desfăşurarea alegerilor parlamentare şi victoria forţelor democrate în această mare confruntare, care a fost urmărite cu atenţie de cercurile politice internaţionale, s-au bucurat de ample aprecieri. Ziarul „Pravda", în numărul din 21 noiembrie, scria că „poporul român nu a avut niciodată alegeri aşa de libere ca acum". Referindu-se acelaşi eveniment, ziarul „Le Monde", în redacţionalul intitulat: Alegerile din România, avea să scrie că Maniu şi Brătianu

sunt fără îndoială patrioţi curajoşi, dar spiritul lor social lasă

3 Vezi dr. Mihai Fătu, Un vot decisiv, noiembrie 1946, Bucureşti, 1972.

4 Programul Partidului Comunist Român… p. 54.

19 – România şi Conferinţa de pace de la Paris foarte mult de dorit, aşa cum a probat-o şi istoria antebelică 6.

Relatări amănunţite despre alegerile din România au făcut şi alte ziare şi posturi de radio, franceze, engleze, bulgare, cehoslovace, poloneze, ungare, care au apreciat justeţea rezultatelor obţinute de forţele democratice. Într-o declaraţie publicată de 47 de ziarişti străini, reprezentanţi ai agenţiilor de presă şi ai posturilor de radio referitor la alegerile din 19 noiembrie 1946, se aprecia atât caracterul democratic al acestora cât şi succesul de necontestat al coaliţiei guvernamentale8.

Pe aceeaşi linie, de evidenţiere a însemnătăţii interne şi externe a alegerilor, ziarul „Scânteia" scria: „România şi-a sporit propria ei valoare, propria ei greutate specifică internaţională", dovedind că „nu mai poate fi privită de nimeni drept pradă uşoară". „A fi ţară mică – continua ziarul – nu înseamnă câtuşi de puţin a fi o ţară neputincioasă, lipsită de suveranitate naţională" 7.

Apreciind însemnătatea internaţională a alegerilor generale din noiembrie 1946, alături de elementele enunţate, se impun a mai fi relevate şi altele, care, deşi nu s-au bucurat atunci de o largă popularizare, s-au afirmat drept contribuţii ale forţelor revoluţionare din România. În această categorie, se înscrie în primul rând experienţa românească privind posibilitatea folosirii parlamentului ca instrument în lupta pentru transformări revoluţionare. Evident, acest lucru a fost uşurat de existenţa unui guvern revoluţionar democratic, dar ampla acţiune

politico-organizatorică desfăşurată de forţele revoluţionare pentru antrenarea maselor la viaţa politică, modificările aferente în sistemul electoral au fost, indiscutabil, factori de esenţă.

5 „Le Monde", nr. 597 din 22 noiembrie 1946.

6 Declaraţia a fost semnată de corespondenţii agenţiilor: „Telepres", TASS şi „Jewish Telegraphic Agency"; de directorul postului de radio Belgrad, ca şi de reprezentanţii următoarelor ziare: „Ordre", „Daily Worker", „L'Humanité", „Pravo Lidu", „Chicago Defender", „Pravda", „Rude Pravo", „Krasnia Svezda", „Naprized", „Action", „Ce soir", „Szabadsag", „Svobodnaia Vremeni", „Journal d'Orient", „Borba", „Place" de reprezentantul agenţiei muncitoreşti de presă din Varşovia („Scânteia", nr. 683 din 21 noiembrie 1946).

7 „Scânteia", nr. 687 din 25 noiembrie 1946.

care au asigurat noului for legiuitor structura precumpănitor muncitorească-ţărănească. Orientarea forţelor revoluţionare din România spre folosirea unei mari varietăţi de forme şi metode de luptă, concepţia lor creatoare, nedogmatică cu privire la utilizarea unei forme de luptă sau alta, au fost servite în mod strălucit de o tactică adecvată, aceea a alianţelor politice largi, al cărui nucleu l-a constituit unitatea dintre comunişti şi, social-democraţi.

Ne aflăm astfel în faţa unei experienţe istorice cu ample rezonanţe, care atestă posibilităţile multiple de dezvoltare ale colaborării dintre partidele muncitoreşti, ca şi rolul deosebit al acestei colaborări în formarea şi activitatea unor coaliţii de forţe social-politice eterogene.

Expresie clară a înţelegerii de către poporul român a răspunderilor sale naţionale şi internaţionale, alegerile generale din noiembrie 1946 sunt importante nu numai

pentru perspectiva dezvoltării ulterioare a României, dar şi prin urmările lor imediate, în rândul cărora se situează prioritar crearea parlamentului democratic – care a preluat importante atribuţii de ordin extern. Cu prilejul constituirii noului organ de stat s-au vădit din nou încercările partidelor „istorice" de a se folosi de intervenţia străină pentru a-şi asigura poziţii dominante în conducerea ţării.

Noul parlament şi-a început activitatea la 1 decembrie 1946, fapt care a avut, la rândul său, o importanţă deosebită pentru politica externă şi situaţia internaţională a României. Prin constituirea parlamentului, organ al puterii revoluţionar-democratice ca şi guvernul, s-a realizat consolidarea poziţiei forţelor revoluţionare, pe plan intern şi extern. Prerogativele monarhului au fost limitate, el împărţindu-le de acum cu organul legislativ, iar actele internaţionale ale şefului statului, trebuiau, în virtutea Constituţiei, aprobate de parlament. Adunarea Deputaţilor a făcut, la inaugurarea activităţii sale, o temeinică analiză a situaţiei interne şi internaţionale a României şi a stabilit orientările de viitor, realizând astfel un nou pas însemnat în conjugarea eforturilor şi acţiunilor tuturor factorilor de răspundere din stat. Sub acest aspect, este necesar să remarcăm că începând cu mesajul regal, rostit în prima zi a deschiderii lucrărilor parlamentului şi până la adoptarea răspunsului la mesaj, 36 de deputaţi reprezentând toate grupările politice şi-au expus punctele de vedere asupra politicii externe, au subliniat atât orientările de principiu ale acesteia precum şi greutăţile ridicate în faţa României pe planul relaţiilor externe[8].

Astfel, în mesajul tronului, apreciindu-se că ţara noastră şi-a câştigat dreptul de a avea un loc demn în familia naţiunilor libere şi doritoare de pace, se sublinia necesitatea

ca politica sa externă să fie o politică activă, de consolidare şi dezvoltare a relaţiilor existente, de extindere a acestora cu alte state[9]. În răspunsul adoptat de Adunarea Deputaţilor, care constituia în esenţă programul noului organ al puterii de stat, se afirma hotărârea tuturor deputaţilor de a contribui la opera de consolidare a păcii şi se indicau obiectivele politicii externe ale României; păstrarea şi dezvoltarea relaţiilor de colaborare cu toate ţările vecine, U.R.S.S., Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia şi Ungaria, necesitatea ca relaţiile externe ale ţării – politice, economice şi culturale – să fie cât mai complexe –, cât şi dorinţa ca în aceste domenii să se realizeze raporturi prieteneşti cu „Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franţa şi toate ţările iubitoare de pace” [10].

În ansamblu, se poate aprecia că parlamentul rezultat din alegerile generale din 1946 a exprimat în întregime orientările stabilite în politica externă a României şi măsurile adoptate în perioada anterioară, s-a angajat să le continue în noile condiţii, sprijinindu-le cu autoritatea sa de organ naţional reprezentativ.

8 Astfel deputatul Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, în cuvântul rostit la 12 decembrie 1946, după ce subliniază că politica externă a României este de strânsă prietenie şi colaborare cu toate ţările vecine, cu democraţiile apusene şi cu toate statele care respectă independenţa şi suveranitatea noastră naţională, arăta, că ţara noastră a resimţit dureros „rezervele şi atitudinea tăioasă a Angliei şi Americii în legătură cu tratatele de pace” („Monitorul oficial”, partea III-a – Dezbateri parlamentare, nr. 12 din 12 decembrie 1946, p. 99).

9 „Monitorul oficial”, partea III-a, Dezbateri parlamentare, nr. 1 din 1 decembrie 1946, p. 1 – 2.

10 „Monitorul oficial”, partea III-a, Dezbateri parlamentare, nr. 9 din 9 decembrie 1946, p. 76 – 77.

Lucrările Consiliului miniştrilor de externe ai marilor puteri, desfăşurate la New York între 4 noiembrie şi 11 decembrie 194611, au prilejuit noi şi importante acţiuni ale României pentru obţinerea unor modificări ce-i erau defavorabile, în Tratatul de pace, îndeosebi în unele probleme de importanţă majoră ca cele ale cobeligeranţei, clauzelor militare, reparaţiilor, procedurii de arbitraj în caz de diferende asupra aplicării tratatului.

Urmărind cu atenţie evoluţia dezbaterilor de la New York, care aveau loc simultan cu sesiunea O.N.U. şi erau în mod evident influenţate de lucrările acesteia, guvernul român a făcut noi demersuri de apărare a intereselor poporului nostru. În acest scop, la 13 noiembrie 1946, el a înaintat Consiliului miniştrilor de externe reunit la New York, memoriul intitulat Observaţiile guvernului român privitoare la Proiectul de Tratat de pace cu România, în care printre altele, se arăta: „În momentul în care, în lumina rezultatelor Conferinţei de la Paris, Consiliul miniştrilor afacerilor externe se pregăteşte să păşească la redactarea finală a Tratatului de pace cu România, guvernul român crede de datoria sa să prezinte cu toată sinceritatea, datorită unei opere de atare importanţă, câteva observaţii asupra unui număr de chestiuni pe care le socoteşte deosebit de grave şi importante” 12. S-a cerut recunoaşterea cobeligeranţei României în lupta împotriva Germaniei hitleriste; modificarea articolelor 3 şi 4 din clauzele politice: 24, 4 bis, 26, 7, 30 bis din clauzele economice şi articolul 34 din clauzele referitoare la regimul Dunării.

În legătură cu clauzele economice, observaţiile guvernului român, vizau în esenţă: reducerea la 1/3 şi nu la

75% a compensaţiilor pentru pagube cauzate bunurilor Naţiunilor Unite pe teritoriul român, aşa cum a propus în proiectul iniţial delegatul sovietic (art. 24, paragraf 4); drep

11 La lucrările Conferinţei, desfăşurate în sălile de la etajul 37 ale hotelului Waldorf-Astoria din New York, din partea României au participat ca observatori: Richard Frânasovici, ambasadorul ţării noastre la Londra, însoţit de consilierii Dimăncescu şi Danielopol („Drapelul", nr. 572 din 14 noiembrie 1946).

12 Recueil des Documents... tom. IV, p. 145 – 158.

tul României la creanţe asupra Germaniei (1.056 milioane mărci), reprezentând soldul activ în clearing, rezultat din exporturi române către Germania (art. 27). Referitor la aceleaşi clauze economice, în special articolele 23 (restituirea bunurilor); 25 (cedarea către U.R.S.S. a bunurilor germane); 26 şi 27 (utilizarea bunurilor româneşti aflate pe teritoriul puterilor aliate şi asociate şi suprimarea drepturilor de creanţe ale României faţă de Germania), guvernul român a cerut introducerea unei dispoziţii adiţionale prin care să se prevadă convocarea unei conferinţe internaţionale împuternicită să reglementeze situaţia materialului rulant străin aflat în România şi cel românesc aflat în străinătate.

Memoriul preciza, în continuare, că drept urmare a efortului făcut în ultimii ani, a distrugerilor suferite, a uzurii echipamentului industrial şi a celor doi ani de secetă, capacitatea economică a României a ajuns la un nivel de adevărată sleire, şi solicita să i se lase resursele necesare pentru desfăşurarea unei vieţi de stat normale.

Rezultatul acestui nou demers nu au fost nici de astă dată cel scontat, articolele în dispută, îndeosebi cele

economice şi politice rămânând în esenţă, aşa cum fuseseră conturate la Paris. Explicând această situaţie, raportul prezentat de ministrul de externe în faţa Consiliului de Miniştri, la 1 februarie 1947, arăta că revendicările României nu au putut fi soluţionate favorabil datorită concepţiei generale care a dominat lucrările Conferinţei miniştrilor afacerilor externe, că orice rezolvare în avantajul României era reclamată imediat şi de alte state, care cereau să li se aplice şi lor acelaşi regim**13**.

În context, problema recunoaşterii cobeligeranţei României nu a fost nici ea soluţionată pozitiv, după cum nu au fost receptate nici alte cereri ale României. Totuşi, la New York, odată cu redactarea definitivă a Tratatului de pace, s-au efectuat unele modificări ale textului iniţial. Unele, adevărat puţine, agravante, iar altele, mai nume

13 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9028, filele nr. 11 – 12. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri, din 1 februarie, 1947.

roase, veneau în întâmpinarea observaţiilor făcute de guvernul român.

Socotind aceste modificări ca fiind semnificative pentru orientarea celor patru miniştri de externe ai marilor puteri şi, desigur, importante pentru ţara noastră, vom prezenta câteva în ordinea articolelor. La articolul 14, care prevedea că „România nu va poseda, construi sau experimenta nicio armă atomică, niciun proiectil auto-propulsat sau dirijat şi niciun dispozitiv utilizat la lansarea acestor proiectile (altele decât torpilele şi dispozitivele pentru lansarea torpilelor făcând parte din armamentul normal al navelor de război, îngăduite prin tratatul de faţă), nicio mină marină sau torpilă de tip fără contact funcţionând prin mecanism de influenţă, nicio

torpilă umană, niciun submarin sau alt vas submersibil" – s-a adăugat, agravându-se restricţiile: „nicio vedetă torpiloare şi niciun tip special de vas de asalt".

Dacă luăm în considerare numai faptul că la Paris se obţinuse permisiunea de a poseda vedete torpiloare, această modificare, prin care măsurile prohibitive se extind, evidenţiază o înrăutăţire a clauzelor militare.

Modificări importante, de data aceasta în favoarea României, s-au adus articolului 24 prin aceea că: a) Printr-o nouă formulare s-au introdus cuvintele „dacă va fi necesar" suprimarea legislaţiei româneşti, în măsura în care aceasta cuprinde discriminări împotriva drepturilor cetăţenilor Naţiunilor Unite (al 2 al paragrafului), este lăsată la libera hotărâre a guvernului român; b) La aliniatul a al paragrafului 4, al aceluiaşi articol, referitor la repunerea în completă bună stare a bunurilor aparţinând societăţilor şi supuşilor Naţiunilor Unite, iar în cazul când nu erau restituite sau restituite în rea stare, trebuiau plătite despăgubiri, acestea au fost fixate la 66, 6% faţă de 75% cât se prevăzuse la Paris. Deşi această modificare nu satisfăcea pe deplin, cerinţa de reducere formulată de România, ea a adus totuşi o ameliorare.

Anumite modificări în sensul punctului de vedere românesc au fost efectuate şi la art. 25, fost 24 bis, referitor la bunurile şi drepturile sau interesele cetăţenilor supuşi jurisdicţiei române care au suferit pagube de pe urma persecuţiilor rasiale sau fasciste. În textul vechi se prevedea acordarea acestor cetăţeni, victime ale persecuţiilor rasiale sau fasciste, despăgubiri reprezentând o compensaţie deplină şi integrală. În textul nou se vorbeşte de „o compensaţie echitabilă", ceea ce desigur este o ameliorare din punct de vedere juridic pentru statul român. Altă

modificare avantajoasă pentru România este cuprinsă în paragraful 2 al acestui articol. Este vorba de bunurile rămase vacante de pe urma victimelor persecuţiilor rasiale sau fasciste, care pe baza textului vechi erau transmise unei societăţi internaţionale a refugiaţilor evrei. În noua redactare, s-a precizat că aceste bunuri, rămase fără moştenitori sau nereclamate timp de şase luni după intrarea în vigoare a Tratatului de pace, vor fi transferate de guvernul român organizaţiilor din România, care reprezentau asemenea persoane, organizaţii sau comunităţi. Prin urmare, în loc să fie transferate unei organizaţii internaţionale, cu toate inconvenientele decurgând de aici pentru suveranitatea statului român, a fost acceptat principiul potrivit căruia organizaţiile evreieşti din România, deci organizaţii ale resortisanţilor statului român, să devină proprietarele acestor bunuri.

În felul acesta s-a înlăturat principalul inconvenient al textului iniţial, împotriva căruia guvernul român formulase obiecţiuni, arătând că el „reprezintă o atingere făţişă a drepturilor suverane ale României şi o ingerinţă primejdioasă în afacerile ei interne”.14

În art. 28, fost 27, vizând bunurile româneşti din Germania, s-a prevăzut, la aliniatul 1, că de la intrarea în vigoare a Tratatului de pace, bunurile din Germania aparţinând României sau cetăţenilor români nu vor mai fi tratate ca bunuri inamice, iar bunurile aparţinând României sau cetăţenilor români, ridicate şi duse cu forţa în Germania, după 12 septembrie 1944, vor fi restituite. Asupra acestei modificări, Gheorghe Tătărescu menţiona valoarea ei redusă prin faptul că aceste prevederi luau ca dată de aplicare 12 septembrie 1944, data semnării Armistiţiului. Ori până atunci germanii fuseseră eliminaţi de pe teritoriul

14 Arhiva M.A.E., fondul Conferinţa de pace de la Paris, vol. 78, fila 509.

României, iar toate raporturile şi ridicările de materiale din România au fost anterioare acelei date.**15** Din articolul 33, fost 30 bis, a fost eliminată prevederea iniţială, după care guvernul român era obligat să plătească pentru mărfurile livrate cu titlu de compensaţii „un preţ just în raport cu preţurile mondiale" şi înlocuită cu aceea că „diferendele ce se vor produce cu privire la preţurile mărfurilor să fie reglementate prin negocieri între părţile interesate".

Au mai fost operate modificări, mai mici sau mai mari, la articolele 31, fost 30, 32, fost 31 – în legătură cu procedura de conciliaţie, art. 36, fost 34, referitor la navigaţia pe Dunăre, unde, potrivit aprecierii raportului, punctul de vedere românesc a fost complet satisfăcut.

Apreciind rezultatele lucrărilor Consiliului miniştrilor de externe ai marilor puteri la scurt timp după terminarea lor, dr. Petru Groza, în declaraţiile făcute presei, arăta că cererile României au fost întemeiate, chiar dacă ele nu au fost soluţionate în mod favorabil, încheierea păcii va crea un nou cadru internaţional în care România îşi va găsi locul pe care-l merită, deoarece – „cele mai multe din dorinţe şi revendicări se soluţionează prin însăşi pacea" **16**.

Începutul anului 1947 s-a caracterizat printr-o intensa activitate politico-economică îndreptată spre consolidarea regimului democrat-popular şi crearea condiţiilor de trecere la o nouă etapă în dezvoltarea României. Aceste luni au cunoscut şi o susţinută activitate pe planul relaţiilor externe. Aceasta este exprimată în declaraţiile şi interviurile acordate de primul ministru al României, care reafir, mă poziţia ţării noastre de colaborare internaţională, de tratativele sau

discuţiile economice care se desfăşoară la Moscova, New York, Londra, Praga, Belgrad, Berna, ca şi în capitalele unor ţări din Orientul Apropiat; de intensificarea schimburilor culturale şi, evident, de pregătirile în vederea semnării Tratatului de pace. Concomitent, România îşi face cunoscute punctele sale de vedere asupra

15 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9028, fila nr. 17. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 1 februarie 1947.

16 „Frontul plugarilor", nr. 564 din 29 decembrie 1946.

unor importante probleme internaţionale cum sunt: colaborarea regională; lichidarea barierelor artificiale dintre state şi asigurarea circulaţiei valorilor materiale şi spirituale; normalizarea relaţiilor economice; organizarea, cu eforturile tuturor statelor, pe baza egalităţii în drepturi, a unei noi ordini mondiale.

Interviurile acordate de dr. Petru Groza corespondenţilor ziarelor „Rownostr" din Bino şi „Otecestren Front" din Sofia, consemnează deopotrivă dorinţa guvernului român de crearea în bazinul dunărean a unei atmosfere de linişte şi de pace, hotărârea sa de a promova această politică şi însemnătatea ei pe un plan extins al păcii şi cooperării internaţionale.**17**

La 20 ianuarie 1947, în marea sală a Departamentului de Stat din Washington, a avut loc ceremonia semnării de către S.U.A. a tratatelor de pace, **18** şase zile mai târziu documentul a sosit în capitala României. Semnarea tratatului de pace, după îndelungate şi dificile dezbateri între marile puteri, a pus guvernul român într-o situaţie complicată şi aceasta în primul rând pentru că majoritatea

cererilor sale justificate nu au fost luate în consideraţie. Cu toate imperfecţiunile sale, Tratatul de pace trebuia semnat, prin aceasta punându-se capăt situaţiei incerte a regimului de armistiţiu.

Pornind de la considerentul că cel mai înţelept act politic în acele condiţii istorice este acela al semnării tratatului de pace, Consiliul de Miniştri al României a hotărât, la 1 februarie 1947 să-l accepte şi să purceadă la semna

17 „Scânteia", nr. 715 şi 725 din 3 şi din 17 ianuarie 1947.

18 Acesta a fost ultimul act de politică externă a lui James F. Byrnes, care, în urma alegerilor din noiembrie 1946, a fost înlocuit la Departamentul de Stat cu generalul George Marshall. În acelaşi timp, la Washington au avut loc numeroase manifestări de simpatie faţă de România, în rândul cărora se includ participarea membrilor ambasadei române la recepţia dată de preşedintele H. Truman, întrevederea dintre soţia ambasadorului român la Washington şi soţia preşedintelui S.U.A., recepţia dată de Mihail Ralea ca şi primele rezultate ale tratativelor purtate în S.U.A. pentru achiziţionarea unor cantităţi de cereale. De asemenea, se impune a fi amintit succesul pe care marele compozitor şi violonist român, George Enescu, l-a înregistrat în turneul său din Statele Unite.

rea lui **19**. Cu acel prilej, dr. Petru Groza ţinea să sublinieze: „Tratatul de pace este o unitate. El nu poate fi divizat. Are părţi luminoase şi părţi umbroase. Noi nu putem să acceptăm numai părţile luminoase şi să refuzăm altele care nu ne convin… Deci, încă odată, credem că putem păşi la ultimul act de formalitate, la semnarea Tratatului de pace, cu conştiinţa că am făcut tot ce este posibil pentru a salva

interesele ţării. În fond, sarcinile sunt grele şi mari. Vom face totul ca să ne respectăm semnătura. Dar, aceste sarcini vor fi cu timpul lichidate. Ceea ce rămâne însă, ţara ca o unitate, cu hotarele ei aşa cum sunt, este de ajunsă temelie pentru ca să păşim uniţi la reconstrucţie, pentru ca să creăm condiţii de viaţă nouă pentru poporul nostru şi pentru popoarele conlocuitoare. Depinde numai şi numai de munca noastră, de hotărârea noastră de a lucra înainte în slujba progresului şi prosperităţii acestei ţări, pe care o vedem iarăşi suverană".20

Act de profundă înţelepciune politică şi de apreciere realistă a situaţiei internaţionale a ţării, semnarea Tratatului de pace a prilejuit forţelor revoluţionare din România atât trecerea în revistă a principalelor momente din ascuţita lupta politică şi diplomatică desfăşurată după eliberare, cât şi prezentarea clară a orientărilor în politica externă. Astfel, articolul Tratatul de pace publicat de „Scânteia" evidenţia faptul ca tratatul „este rezultatul unei lupte îndârjite, în care forţele democratice naţionale au fost silite la un efort maxim, pe de o parte în vederea îndepărtării din fruntea vieţii politice româneşti a elementelor vinovate de această situaţie, pe de altă parte pentru a convinge forurile democratice internaţionale că România a lichidat cu un trecut ruşinos şi a apucat pe o cale nouă".21 La rândul său, ziarul „Libertatea" în articolul Perspectivele normalizării, sublinia că odată cu semnarea tratatului, „ţara noastră va înceta să mai fie tratată ca o

19 Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9028, filele l-28. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 1 februarie 1947.

20 Dr. Petru Groza, op. cit., p. 411 – 412.

21 „Scânteia", din 2 februarie 1947.

ţară satelită şi ca atare va înceta o situaţie de drept şi de fapt potrivnică intereselor colectivităţii româneşti.22

Referindu-se la orientarea politicii externe, cele două publicaţii jalonează diferitele ei aspecte. Astfel, „Scânteia" subliniază că România, care nu se află la remorca vreunei mari puteri, îşi asigură o libertate de mişcare pe care o va pune în slujba intereselor ei naţionale şi va juca un rol activ în opera de consolidare a păcii, iar „Libertatea" indica, printre acţiunile imediate, realizarea încadrării ţării noastre în O.N.U.23, dreptul de a cere şi a obţine ajutoare pentru regiunile înfometate şi activizarea schimburilor comerciale, ca un mijloc pentru refacerea economiei ruinată de război.

În pas cu desfăşurarea evenimentelor, la 1 februarie 1947, guvernul român a stabilit componenţa delegaţiei ce urma să meargă la Paris pentru semnarea Tratatului de pace: Gheorghe Tătărescu, Lucreţiu Pătrăşcanu, Ştefan Voitec şi general Dumitru Dămăceanu; a aprobat, de asemenea, declaraţia ce urma să fie făcută cu acel prilej. A doua zi după sosirea la Paris, la 8 februarie 1947, delegaţia română a remis la Quai d'Orsay o notă cuprinzând observaţiile guvernului român în legătură cu Tratatul de pace spre a fi adusă la cunoştinţa reprezentanţilor Puterilor Aliate şi Asociate. Declaraţia, referindu-se la hotărârea formulată de art. 2 din Tratat, care declară nulă şi neavenită sentinţa de la Viena din 30 august 1940 şi restabileşte frontiera româno-ungară la traseul de la 1 ianuarie 1938, arată că aceasta „pune în sfârşit capăt pentru vecie opresiunii îndelungate şi repetate a cărei victimă a fost poporul român. Pronunţată în numele justiţiei şi

22 „Libertatea", din 29 ianuarie 1947.

23 în acest sens, Tratatul de pace prevedea: „Având în vedere că Puterile aliate şi asociate şi România sunt

doritoare să încheie un Tratat de pace, care să reglementeze în conformitate cu principiile de justiţie, chestiunile aflate încă în suspensie… şi să constituie baza unor relaţii amicale între ele, îngăduind astfel Puterilor aliate şi asociate, să sprijine cererea României de a deveni membră a Organizaţiei Naţiunilor Unite, precum şi de a adera la orice convenţie, încheiată sub auspiciile Naţiunilor Unite".

În acelaşi timp – suntem convinşi – în numele sacrificiilor fără număr consimţite de întreaga naţiune română, această hotărâre deschide perspective serioase unei colaborări fecunde între poporul român şi poporul ungar şi promite să stingă ultimele focare de agitaţie, moştenire a unui trecut dureros care a împiedicat până astăzi stabilirea unor relaţii amicale între aceste două popoare" 24.

Exprimând hotărârea guvernului român de a face tot ceea ce depinde de el pentru a executa obligaţiile ce decurg din Tratat, nota conţinea în acelaşi timp şi rezervele ţării noastre faţă de unele obligaţii excesive sau nedrepte şi îşi exprima regretul că nu s-a ţinut seama de importanţa contribuţiei militare şi economice adusă la războiul contra Germaniei hitleriste şi a sateliţilor săi.

În continuare, documentul sus-amintit cuprindea o expunere de principii asupra poziţiei României în relaţiile internaţionale, a hotărârii sale de a contribui la organizarea postbelică a lumii.25

„În acest ceas solemn – se arată în declaraţie – în care România caută colaborarea tuturor popoarelor iubitoare de pace şi de libertate, ea ţine să aducă fără nicio întârziere adeziunea ei totală la principiile Chartei Naţiunilor Unite, principii adoptate şi deja traduse în fapt, asigurând tuturor persoanelor supuse jurisdicţiei sale, fără nicio deosebire de rasă, origine etnică şi religie, folosirea deplină şi întreagă a

drepturilor omului şi a libertăţilor lui fundamentale. Credincioasă acestor principii, România nu a aşteptat nicio presiune internă şi nicio injoncţiune externă pentru a garanta naţionalităţilor minoritare stabilite

24 Arhiva M.A.E., fondul 71, dosarul E. 9, volumul 193; vezi Declaraţia României la Conferinţa de pace. „Problema frontierelor României, Bulgariei, Ungariei şi Finlandei a fost hotărâtă în principal în acordurile de armistiţiu. Clauzele teritoriale ale tratatului de pace au fost redactate la propunerea U.R.S.S. conform acestor acorduri şi au fost aprobate de către Consiliul miniştrilor afacerilor externe de la Paris". (Histoire căş la politique extérieure de I'U.R.S.S., p. 54.

25 Arhiva M.A.E., fondul nr. 71, dosarul E. 9, volumul 192; vezi şi „Scânteia" nr. 8 din 12 februarie 1947.

pe teritoriul său un regim de perfectă libertate. România înţelege să nu se dea înlături pe viitor de la nicio sforţare, care ar putea îmbunătăţi condiţiile vieţii materiale şi morale a omului şi nu va înlătura nicio iniţiativă care ar putea să dezvolte colaborarea internaţională şi să întărească securitatea colectivă. Din justiţia socială, România îşi face o dogmă, iar din politica păcii şi a bunei înţelegeri internaţionale îşi face lege".

La 10 februarie 1947, după aproape zece luni de discuţii**26** şi incertitudini a avut loc ceremonia semnării Tratatului de pace între România şi Puterile aliate şi asociate, act internaţional care avea să influenţeze dezvoltarea ulterioară a României**27**.

26 Referindu-se la aceasta, ziarul norvegian „Arbeinderbladet" avea să scrie, la 11 februarie 1947: „Tratatele de pace cu cei cinci aliaţi europeni ai Germaniei

s-au semnat ieri. Nu este un acord între învinşi şi învingători, ci mai cu seamă între învingători. Întârzierea redactării tratatelor nu se datorează neînţelegerii dintre învinşi şi învingători, ci dificultăţii pe care învingătorii o aveau pentru a se înţelege între ei. Cele cinci state cărora li s-au prezentat conturile războiului, au avut rolul de spectatori în marea luptă diplomatică".

27 Retrăind emoţia acelor clipe, generalul D. Dămăceanu avea să scrie în memoriile sale: „Ne-am întrunit cu toţii la Legaţie. De aici, la orele 15,00 în două maşini, am plecat la Quai d'Orsay. La ora 15, 10 domnul F. Dupare ne invită în sala «Orologiului». O masa mare cu tapet verde. Prezidează Bidault. De jur-împrejurul mesei, luaseră deja loc delegaţii celor 11 puteri cu care vom încheia pacea… La dreapta lui Bidault (ministrul de externe al Franţei) se aflau ambasadorul Bogomolov (U.R.S.S.). În faţa lui Bidault se aflau patru scaune goale… Fără niciun cuvânt, la invitaţia cu mâna a domnului Dupare, ne aşezăm. Tătărescu la mijloc, având în dreapta pe Pătrăşcanu şi Voitec şi în stânga pe Dămăceanu… Bidault a citit un cuvânt de bun venit identic cu cel adresat delegaţiei italiene, care semnase dimineaţa, încheind astfel: Am onoarea a invita pe domnii plenipotenţiari să binevoiască să pună semnătura lor pe Tratatul de pace, – în ordinea în care vor fi chemaţi. Se trece la semnarea tratatului: Bogomolov, Duff Cooper şi Jefferson Caffery – apoi, după cei trei mari, urmează celelalte state în ordinea alfabetică începând cu Australia şi terminând cu Uniunea Sud-Africană. La ora 15, 0 semnează şi delegaţia română: Tătărescu, Pătrăşcanu, Voitec, Dămăceanu. După care, Bidault rosteşte: şedinţa se ridică. Era ora 15, 3. Ceremonia semnării Tratatului de pace durase 23 de minute" (General D. Dămăceanu, Memorii, în Arhiva I.S.I.S.P.,

filele nr. 436 – 438).

Tratatul de pace între România şi Puterile aliate şi asociate28, proclama încetarea stării de război şi reprezintă o bază trainică pentru dezvoltarea relaţiilor externe ale ţării noastre, încadrarea sa în Organizaţia Naţiunilor Unite, aderarea ei la orice convenţie internaţională.

Credincios principiilor afirmate, la 12 iunie 1947 guvernul român a adresat Secretarului general al Organizaţiei Naţiunilor Unite cererea ca România să fie admisă ca membru al Organizaţiei, angajându-se să respecte toate obligaţiile ce decurg din Chartă. „Guvernul român – se arată în cerere – fără a mai aştepta intrarea în vigoare a Tratatului de pace voieşte să utilizeze termenele utile fixate de regulamentul Organizaţiei, pentru a prezenta cererea de admitere a României în Organizaţia Naţiunilor Unite" 29.

În acelaşi timp, pe baza hotărârii Biroului Politic al C.C. al P.C.R., grupul parlamentar comunist a luat iniţiativa de a folosi adunarea solemnă a guvernului şi parlamentului consacrate sărbătoririi celei de-a treia aniversări a eliberării patriei, pentru ratificarea Tratatului de pace. Propunerea P.C.R. a fost însuşită şi după ce a fost ascultat raportul ministrului de externe şi cuvântul reprezentanţilor grupurilor parlamentare, Adunarea Deputaţilor a hotărât în unanimitate ratificarea Tratatului de pace. O săptămână mai târziu, la 29 august, Tratatul a fost ratificat şi de către Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S., act prin care se încheie această dificilă şi complicată problemă internaţională.

Prin semnarea şi ratificarea Tratatului de pace – se arată într-un articol redacţional apărut în ziarul „Scânteia" – România intră într-o nouă fază de relaţii internaţio

28 Acestea erau: Uniunea Republicilor Sovietice

Socialiste, Regatul Unit al Marii Britanii şi al Irlandei de Nord, Statele Unite ale Americii, Australia, Republica Sovietică Socialistă a Bielorusei, Canada, Cehoslovacia, India, Noua Zeelandă, Republica Sovietică Socialistă a Ucrainei şi Uniunea Sud-Africană, ţări definite prin tratat ca aflate în stare de război cu România şi că au purtat în mod activ războiul împotriva statelor europene inamice, cu forţe militare importante.

29 „Drapelul", din 13 iulie 1947.

3. C3

nale, politice şi economice. Ea îşi propune să joace astfel un rol activ în lupta pentru statornicirea unei păci trainice, pentru democraţie şi colaborare între naţiuni, aducând în noua viaţă internaţională o experienţă şi învăţăminte din cele mai preţioase. În acelaşi timp, arată articolul, semnarea Tratatului de pace are loc în condiţiile creşterii conştiinţei civice a întregii naţiuni române, care va şti să-şi aducă propria contribuţie la cauza colaborării în tern acţionale. „**30**

Cu prilejul unor reuniuni internaţionale la care au participat îndată după semnarea Tratatului de pace, reprezentanţii ţării noastre au reafirmat, de asemenea, dorinţa României de a dezvolta relaţiile de colaborare cu toate statele, încadrându-se activ în O.N.U., în viaţa internaţională, de a contribui la prevenirea şi îndepărtarea primejdiei unui nou război. Astfel, în cuvântul rostit la 7 aprilie 1947, în numele delegaţiei parlamentare române la cea de-a 36-a Conferinţă a Uniunii interparlamentare de la Cairo, Petre Constantinescu-Iaşi sublinia: „Respingând definitiv o politică de opresiune care interzicea poporului să-şi exprime părerea sa asupra problemelor naţionale, noi

vă prezentăm această credinţă: „Suntem partizanii unei politici de prietenie şi colaborare cu toate popoarele democratice din lume;... Suntem adversarii politicii de blocuri, pentru că această politică provoacă discordia şi ajunge până la urmă la război; noi considerăm că singura politică sănătoasă pentru menţinerea unei păci durabile este politica de cooperare în cadrul O.N.U". **31**

Semnarea şi ratificarea Tratatului de pace a deschis noi perspective dezvoltării relaţiilor politice, culturale şi economice între România şi alte ţări. În această orientare s-au înscris vizitele lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în Uniunea Sovietică (15 ianuarie-20 februarie 1947), a unei delegaţii conduse de dr. Petru Groza în Ungaria (mai 1947), care a participat la zilele „Săptămânii româno-maghiare", în Iugoslavia (7 – 9 în

30 „Scânteia", din 10 februarie 1947.

31 P. Constantinescu-Iaşi De la eliberare la socialism, Editura politică, Bucureşti, 1973, p. 93 – 94.

ale 1947), în Bulgaria (15 – 16 iulie 1947), în Cehoslovacia (2 – 5 septembrie 1947), precum şi documentele semnate cu acele prilejuri: acorduri economice, protocoale şi convenţii culturale. De asemenea, vizitele în România a unei delegaţii guvernamentale ungare, condusă de prim-ministrul Lajos Dinnycs (23—25 septembrie 1947), a unei delegaţii guvernamentale a Iugoslaviei, condusă de mareşalul Josip Broz Tito, preşedintele guvernului iugoslav (17 – 19 decembrie 1947) şi semnarea la 19 decembrie 1947 a primului tratat de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală dintre România şi Iugoslavia. Pe aceleaşi coordonate ale dezvoltării relaţiilor bilaterale s-au circumscris şi contactele pe linia ministerelor şi organizaţiilor economice şi culturale. În vederea refacerii cât

mai grabnice a economiei naţionale ruinate de război şi de aplicarea necruţătoare a obligaţiilor prevăzute în Convenţia de armistiţiu şi Tratatul de pace, de efectele celor doi ani consecutivi de secetă, ţara noastră a căutat să stabilească şi să extindă relaţiile economice cu alte state, reintrând în circuitul economic mondial. Astfel, la 2 martie 1947 a fost semnat un acord cu Elveţia, la 10 octombrie acelaşi an cu Argentina, la 24 decembrie 1947 cu Italia, practicându-se totodată relaţii comerciale cu Anglia, Abisinia, Austria, Belgia, Danemarca, Olanda, S.U.A., Norvegia, Suedia, Luxemburg, Grecia, Egipt, Palestina, Siria, Turcia şi alte state. Toate aceste acţiuni de politică externă ca şi multe altele au avut o mare însemnătate în dezvoltarea legăturilor şi a colaborării cu ţările respective, reprezentând tot atâtea dovezi ale începutului promovării de către România în perioada postbelică a unei politici externe active, de cooperare cu toate ţările pe baza respectului reciproc şi egalităţii în drepturi.

20 – România şi Conferinţa de pace de la Paris

ÎNCHEIERE

În cei peste treizeci de ani care au trecut de la Conferinţa de pace de la Paris şi de la semnarea Tratatului de pace, România a traversat o întreagă epoca istorică, dobândind o nouă înfăţişare şi un nou rol în viaţa internaţională.

Prin efortul său creator, poporul român a lichidat nu numai urmările războiului, ci şi înapoierea economică lăsată moştenire de regimul burghez şi dominaţia trusturilor imperialiste şi a făruit o industrie şi o agricultură modernă, un nivel tot mai ridicat de civilizaţie materială şi spirituală. Edificarea societăţii socialiste a însemnat formarea

condiţiilor obiective pentru dobândirea deplinei independenţe şi suveranităţi naţionale.

România socialistă se afirmă ca o ţară a democraţiei şi socialismului victorios, a libertăţii şi progresului, cu un statut ferm de suveranitate şi independenţă, dovedind prin fapte şi împliniri de ce este în stare un popor când devine stăpân pe destinele sale. Datorită succeselor interne, precum şi politicii sale externe principiale şi constructive, România a ajuns să se bucure de un prestigiu în lume fără precedent în întreaga sa istorie.

Pornind de la analiza ştiinţifică, materialist-dialectică a direcţiilor principale ale dezvoltării societăţii româneşti, a realităţilor lumii contemporane, Partidul Comunist Român a înscris la loc de frunte în activitatea sa lupta pentru o politică externă, care să corespundă în cel mai înalt grad aspiraţiilor maselor populare, consolidării independenţei şi suveranităţii naţionale, înfăptuirii principiilor democraţiei şi socialismului în relaţiile dintre state.

În epoca socialismului s-a realizat o deplină concordanţă între politica internă, de construire a noii orânduiri şi

I politica externă, de consolidare a independenţei şi suveranităţii naţionale, de pace şi cooperare internaţională, de participare activă la lupta forţelor antiimperialiste, progresiste din lumea întreagă, de realizare a unui nou sistem de raporturi politice şi economice între state. În conformitate cu această conduită de principiu, România a acţionat consecvent, an de an, pentru statornicirea şi dezvoltarea multilaterală a prieteniei şi colaborării cu ţările socialiste; şi-a manifestat solidaritatea cu mişcările de eliberare naţională şi noile state independente; s-a preocupat de stabilirea sau restabilirea relaţiilor

politico-diplomatice şi economice cu toate statele care se pronunţă pentru progres social, cu ţările în curs de dezvoltare, cu statele nealiniate, cu toate statele lumii fără deosebire de sistemul lor social-politic; începând din 1955 de când a fost primită în Organizaţia Naţiunilor Unite, România şi-a dat întreaga contribuţie la activitatea acestei organizaţii, afirmându-şi totodată prezenţa activă în zeci şi zeci de alte organizaţii internaţionale, guvernamentale şi neguvernamentale.

Extinderea considerabilă a relaţiilor internaţionale îşi găseşte expresia în faptul că în prezent Republica Socialistă România are raporturi diplomatice şi consulare cu 129 de state – faţă de 25 de state în anul 1947, iar relaţii economice, comerciale, tehnico-ştiinţifice cu peste 140 de ţări.

România pune la baza întregii sale activităţi internaţionale principiile deplinei egalităţi în drepturi, respectării independenţei şi suveranităţii naţionale, neamestecului în treburile interne şi avantajului reciproc, ale nerecurgerii la forţă şi la ameninţarea cu forţa în relaţiile interstatale, ale respectării dreptului fiecărui popor de a fi deplin stăpân pe destinele sale, de a-şi organiza viaţa potrivit voinţei şi aspiraţiilor proprii de bunăstare, independenţă şi libertate. Aceste principii se afirmă tot mai puternic în viaţa internaţională, sunt însuşite şi proclamate tot mai – larg în relaţiile dintre state, deoarece apare evident că numai prin \ respectarea şi aplicarea lor pot fi evitate noi conflicte şi (stări de încordare, se pot asigura colaborarea, destinderea şi pacea generală.

După cum este cunoscut, lumea contemporană este împărţita în state cu orânduiri sociale diferite – state care construiesc societatea socialista şi comunistă, ţări în curs de

dezvoltare care trec pe calea propăşirii economico-soclaie independente, ţări capitaliste dezvoltate. Această realitate impune ca în abordarea problemelor complexe ale politicii mondiale să se pornească de la principiile coexistenţei paşnice între ţări cu orânduiri sociale diferite, de la i necesitatea conlucrării active între state în scopul soluţionării problemelor într-un spirit nou, al respectului faţă de dreptul fiecărui popor de a-şi alege calea de dezvoltare potrivit propriilor interese, de a-şi făuri destinul în mod liber şi de sine stătător, fără niciun amestec din afară.

„În zilele noastre – arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu – apare tot mai evident că singura cale care poate asigura eliberarea omenirii de gravele anomalii ale trecutului, de asuprire, inegalitate şi sărăcie, o constituie stabilirea unor raporturi noi, de egalitate, atât pe plan naţional, cât şi internaţional, făurirea unei lumi în care popoarele să se poată dezvolta libere, a unei lumi a dreptăţii sociale, a dreptăţii naţionale, a bunăstării şi făuririi fiecărui popor

Ca partid marxist-leninist de guvernământ şi forţă politică conducătoare într-un stat socialist independent, Partidul Comunist Român interpretează că edificarea cu succes a noii orânduiri sociale în propria ţară reprezintă contribuţia fundamentală la cauza şocialismului şi păcii pe planeta noastră. În acelaşi timp, P.C.R. îşi îndeplineşte cu fermitate şi consecvenţă sarcinile intervenţionale, contribuind la solidaritatea forţelor antiimperialiste, democratice şi progresiste din întreaga lume.

În activitatea externă, România pune pe primul plan dezvoltarea colaborării cu toate ţările socialiste, amplificarea relaţiilor de prietenie, solidaritate şi conlucrare mul

32 Nicolae Ceauşescu, Expunere prezentată la şedinţa

comună a C.C. al P.C.R., Marii Adunări Naţionale, Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale şi activului central de partid şi de stat, 28 martie 1977, în România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, vol. 14, Bucureşti, 1977, p. 216.

tilaterală cu acestea în spiritul egalităţii, avantajului reciproc şi întrajutorării în toate domeniile, ceea ce corespunde pe deplin atât intereselor poporului român, cât şi intereselor celorlalte popoare care edifică noua orânduire, cauzei generale a socialismului şi păcii. Conştientă de însemnătatea deosebită a întăririi coeziunii ţărilor socialiste, pentru creşterea forţei şi influenţei socialismului pe plan mondial, pentru unitatea tuturor forţelor antiimperialiste, democratice şi progresiste, România ia acţionat şi acţionează pentru depăşirea divergenţelor existente, pentru refacerea şi întărirea unităţii ţărilor socialiste.

În analiza realităţilor lumii contemporane, P.C.R. are în vedere că dezvoltarea istorică, perpetuarea îndelungată a politicii imperialiste de forţă şi dictat, dominaţia coloniala au generat şi au lăsat nesoluţionate multe probleme complicate, spinoase, în raporturile dintre state, că încercările de rezolvare a acestor probleme pe calea forţei şi a ameninţării cu forţa, pe calea vechii politici de inechitate şi asuprire nu pot să ducă decât la conflicte şi stări de încordare şi să pună în pericol pacea şi securitatea popoarelor.

Soluţionarea constructivă, în spiritul păcii şi colaborării, a problemelor complexe al contemporaneităţii presupune participarea la viaţa internaţională în condiţii de deplină egalitate a tuturor statelor, indiferent de mărimea teritoriului sau a populaţiei, de forţa economică sau militară, de orânduirea socială sau de regiunea geografică în care se află. În această privinţă, un rol important revine ţărilor mici

şi mijlocii, ţărilor în curs de dezvoltare, ţărilor nealiniate, care formează marea majoritate a lumii şi sunt nemijlocit interesate în instaurarea unei noi ordini economice şi politice mondiale, a unor relaţii internaţionale menite să asigure dezvoltarea nestingherită a fiecărei naţiuni pe calea progresului şi civilizaţiei.

Activitatea desfăşurată de România pe plan internaţional şi doctrina care o inspiră se află în strânsă interdependenţă cu politica internă de construire a socialismului, în concordanţă deplină cu aspiraţiile şi interesele vitale ale poporului, îşi are izvorul în realităţile prezentului caracterizat prin eforturile creatoare de realizare a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare spre comunism. „Prin însăşi natura orânduirii sale, prin concepţia sa generală, ideologică şi politică, socialismul – se arată în Programul Partidului Comunist Român – aspiră în mod vital spre pace şi colaborare între naţiuni” **33**.

Pentru promovarea politicii externe actuale a României pledează amplu experienţa istorică a poporului român, care a suferit el însuşi consecinţele asupririi străine şi a dat nenumărate jertfe pentru cucerirea independenţei patriei. Prin prisma acestei experienţe, a trecutului său milenar de luptă împotriva marilor imperii agresoare, pentru apărarea dreptului său la existenţă, independenţă şi unitate naţională – statală se poate înţelege mai bine de ce poporul român se pronunţă atât de ferm împotriva războaielor de cucerire şi dominaţie, împotriva tuturor formelor politicii de forţă şi dictat în relaţiile internaţionale, susţinând într-un înalt spirit de solidaritate lupta dreaptă a altor popoare pentru afirmarea fiinţei lor naţionale, pentru apărarea independenţei şi integrităţii lor teritoriale.

În expunerea prezentată cu prilejul sărbătoririi a 100

de ani de la cucerirea independenţei de stat de către România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu releva că astăzi „Trăim o epocă istorică a cărei caracteristică fundamentală o constituie procesul ireversibil de eliberare a tuturor popoarelor de sub dominaţia străină, lichidarea tot aia a ruşinosului sistem colonial, afirmarea tot mai puternică a voinţei naţiunilor de a pune capăt oricărei politici imperialiste, de dominaţie, ingerinţe şi dictat, a oricăror forme de asuprire străină” **34**.

Poporul român se află angajat plenar într-un uriaş efort constructiv, creator, pentru dezvoltarea în ritm înalt a

33 Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 200 – 201.

34 Nicolae Ceauşescu, Expunere la sesiunea comună solemnă a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naţionale şi activului central de partid şi de stat, în România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, p. 347.

economiei naţionale, pentru creşterea continuă a bogăţiilor naţionale, a venitului naţional şi ridicarea bunăstării sale materiale şi spirituale. În spiritul principiilor cuprinse în Programul Partidului Comunist Român, Republica Socialistă România participă activ la întreaga viaţă internaţională, îşi aduce contribuţia la înfăptuirea unei noi politici şi a noilor relaţii internaţionale, pentru excluderea războaielor din viaţa internaţională, eliberarea popoarelor de povara cheltuielilor militare şi de spectrul periculos nuclear, pentru înfăptuirea aspiraţiilor vitale ale tuturor naţiunilor de libertate şi bunăstare, de transformare a naturii şi societăţii spre binele şi fericirea omului.

I.

DECLARAŢIA COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDUL COMUNIST ROMÂN DIN 23 AUGUST 1944*

Consecvent cu punctul său de vedere că aruncarea României în războiul antisovietic a însemnat o adevărată catastrofă naţională şi primejduieşte grav interesele vitale ale poporului român, Partidul Comunist Român din România a participat activ, din prima zi, la pregătirea şi răsturnarea dictaturii lui Antonescu, instrumentul sălbatic al hitlerismului.

Încheierea imediată a armistiţiului, scoaterea României din Axă şi curăţirea teritoriului românesc de ocupaţia hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi şi libertăţi publice, acestea sunt unele din obiectivele pe care Comitetul Central al Partidului Comunist din România le-a fixat încă din septembrie 1941.

Aceste obiective, care formează programul actualului guvern, constituie temeiul participării Partidului Comunist din România, în cadrul politicii de Bloc Naţional, în actuala formaţiune guvernamentală.

Partidul Comunist din România, partid al clasei muncitoare, reprezintă însă interesele întregii colectivităţi româneşti, deopotrivă ale muncitorimii şi ţărănimii, ale intelectualităţii şi ale tuturor păturilor orăşeneşti ale întregului popor român în lupta sa de eliberare naţională, în lupta sa pentru câştigarea drepturilor cetăţeneşti şi democratice (...)

II.

DECLARAŢIA GUVERNULUI ROMÂN DIN 23 AUGUST 1944**

(...)

Astăzi, dictatura a fost înlăturată. Poporul reintră în drepturile lui. Regimul politic pe care îl vom înfăptui, va fi un regim democratic, în care libertăţile publice şi drepturile cetăţeneşti vor fi garantate şi respectate.

În domeniul politicii externe, prim măsură luată de guvern a fost acceptarea armistiţiului cu naţiunile unite. Prin reprezentanţii autorizaţi, Guvernul Uniunii Sovietice şi guvernele din Marea Britanie și

* „România Liberă”, nr. 11, din 24 august 1944.

„România Liberă”, nr. 11, din 24 august 1944.

Statele Urâte au garantat independenţa României şi, în cadrul suveranităţii naţionale respectate, neamestecul lor în viaţa noastră de stat. Ieşirea noastră din războiul dus alături de puterile pactului tripartit şi încetarea ostilităţilor împotriva Uniunii Sovietice sunt hotărâri menite să împiedice o sigură şi inevitabilă catastrofă naţională. România consideră de azi înainte Naţiunile Unite ca naţiuni prietene. Recunoaşterea de către guvernele din Moscova, Londra şi Washington a nedreptăţii făcute României prin Dictatul de la Viena, deschide posibilitatea ca armatele româneşti, alături de armatele aliate să elibereze Transilvania de nord de ocupaţia străină.

De acum înainte înţelegem să fim stăpâni pe destinele noastre. Hotărârea denunţării tratatelor de alianţă cu puterile Axei şi încetarea stării de război cu Naţiunile Unite sunt expresia voinţei întregului popor român. Aceste hotărâri nu nesocotesc drepturile vreunui stat străin, după cura nu ating nici interesele altor neamuri. Ţara întreagă voieşte să pună capăt războiului distrugător, unui război de la început pierdut. Ţara întreagă doreşte pacea. Dar voinţa de pace a României nu înseamnă nici dezarmare, nici teamă. Orice piedică pusă în drumul înfăptuirii năzuinţelor spre

pace şi libertate a poporului român va dezlănţui o luptă fără milă şi fără cruţare din partea tuturor forţelor armate şi populare împotriva celor care ar încerca să menţină ţara noastră în războiul cu Naţiunile Unite, prelungindu-i astfel zadarnic suferinţele (...)

III.

CONVENŢIA DE ARMISTIŢIU ÎNTRE GUVERNUL ROMÂN ŞI GUVERNELE NAŢIUNILOR UNITE*

Guvernul şi înaltul Comandament al României, recunoscând faptul înfrângerii României în războiul împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, Regatului Unit şi Statelor Unite ale Americii şi a celorlalte Naţiuni Unite, acceptă condiţiile armistiţiului, prezentate de către Guvernele sus-menţionatelor trei Puteri aliate, acţionând în interesul tuturor Naţiunilor Unite.

Pe baza celor de mai sus, reprezentanţii Guvernului şi înaltului Comandament român, ministru de stat şi ministrul de justiţiei, L. Pătrăşcanu, ministru subsecretar de stat al afacerilor interne, adjutant al Maiestăţii Sale regelui României, general D. Dămăceanu, principele B. Ştirbey şi d. G. Popp, având depline puteri, pe de o parte, şi reprezentantul înaltului Comandament aliat (sovietic), mareşal al Uniunii Sovietice R.I. Malinovski, autorizat pentru aceasta de către Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit, şi Statelor Unite ale Americii, acţionând în interesul tuturor Naţiunilor Unite, pe de altă parte au semnat următoarele condiţii:

„România Liberă", nr. 33, din 17 septembrie 1944.

1.

— De la 24 august 1944, ora 4 a.m., România a încetat cu totul operaţiunile militare împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, pe toate teatrele de război, a ieşit din

războiul împotriva Naţiunilor Unite, a rupt relaţiile cu Germania şi sateliţii săi, a intrat în război şi duce războiul alături de Puterile aliate împotriva Germaniei şi Ungariei, cu scopul de a restaura independenţa şi suveranitatea României, pentru care scop va pune la dispoziţie nu mai puţin de 12 divizii de infanterie, cu mijloacele suplimentare.

Operaţiunile militare din partea forţelor române, inclusiv forţele navale şi aeriene împotriva Germaniei şi Ungariei vor fi puse sub comanda generală a înaltului Comandament aliat (sovietic).

2. – Guvernul şi înaltul Comandament al României se obligă să ia măsurile pentru dezarmarea şi internarea forţelor armate ale Germaniei şi Ungariei, aflate pe teritoriul României, ca şi pentru internarea cetăţenilor celor două state menţionate care îşi au reşedinţa acolo (vezi anexa la art. 2).

3.

— Guvernul şi înaltul Comandament al României vor asigura forţelor sovietice şi ale celorlalţi Aliaţi înlesniri pentru libera lor mişcare pe teritoriul României, în orice direcţie, dacă este cerut de către situaţia militară. Guvernul şi înaltul Comandament al României acordând orice concurs posibil pentru o astfel de mişcare, prin mijloacele lor de comunicaţie şi pe cheltuiala lor, pe pământ, pe apă şi în aer (vezi anexa la art. 3).

4.

— Se restabileşte frontiera de stat între Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice şi România, stabilită prin Convenţia sovieto-română din 28 iunie 1940.

5.

— Guvernul român şi înaltul Comandament al României vor preda imediat înaltului Comandament aliat

(sovietic), pentru înapoierea în ţara lor, pe toţi prizonierii de război sovietici şi aliaţi, precum şi pe toţi cetăţeni internaţi şi pe cei aduşi cu sila în România.

Din momentul semnării condiţiilor de faţă şi până la repatriere, guvernul şi înaltul Comandament român se obligă să asigure, pe socoteala sa, tuturor prizonierilor, de război, sovietici şi aliaţi, precum şi cetăţenilor internaţi sau mutaţi cu sila, cum şi celor refugiaţi, hrană îndestulătoare, îmbrăcăminte şi asistenţă medicală, conform cu cerinţele sanitare, cum şi mijloacele de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în ţara lor.

6.

— Guvernul român va elibera imediat, fără distincţie de cetăţenie sau naţionalitate, pe orice persoană arestată din cauza activităţii în favoarea Naţiunilor Unite sau din cauza originii lor etnice, şi va desfiinţa orice legislaţie discriminatorie şi restricţiunile ce decurg din ea.

7.

— Guvernul şi înaltul Comandament român se obligă să remită ca trofee în mâinile înaltului Comandament aliat (sovietic) orice material de război al Germaniei sau al sateliţilor săi, aflat pe teritoriul român, inclusiv vasele flotei germane şi ale sateliţilor ei aflate în apele româneşti.

8.

— Guvernul şi înaltul Comandament român se obligă să nu permită exportul sau exproprierea, sub orice formă a proprietăţii (inclusiv valori şi monede) aparţinând Germaniei şi Ungariei şi naţionalilor lor, sau către persoane cu domiciliul pe teritoriile lor, sau în teritoriile ocupate de către dânşii, fără autorizaţia înaltului Comandament aliat (sovietic). Guvernul şi înaltul Comandament roman vor păstra aceste bunuri în condiţiile ce urmează a se stabili de

înaltul Comandament aliat (sovietic).

9.

— Guvernul şi înaltul Comandament român se obligă să remită înaltului Comandament aliat (sovietic), pentru folosinţa acestuia pe întreaga perioadă de război împotriva Germaniei şi Ungariei, şi în interesul general al aliaţilor, toate vasele care aparţin sau au aparţinut Naţiunilor Unite, aflate în porturile româneşti, indiferent la dispoziţia cui s-ar afla; ulterior aceste vase urmează să fie restituite proprietarilor lor.

Guvernul român va avea întreaga răspundere materială pentru orice stricăciune sau distrugere a bunurilor sus-menţionate, până în momentul predării lor înaltului Comandament aliat (sovietic).

10.

— Guvernul român trebuie să facă în mod regulat, în monedă românească, plăţile cerute de către înaltul Comandament aliat (sovietic), pentru îndeplinirea funcţiunilor sale, şi în caz de necesitate va asigura folosinţa întreprinderilor industriale şi de transport aflate pe teritoriul României, precum şi a mijloacelor de comunicaţie, staţiunilor generatoare de energie, întreprinderilor şi instalaţiilor de utilitate publică, depozitelor de combustibil, petrol, alimente şi alte materiale sau servicii în acord cu instrucţiunile date de către înaltul Comandament aliat (sovietic).

Vasele de comerţ româneşti, care se găsesc atât în apele româneşti, cât şi în cele străine, vor fi supuse controlului operativ al înaltului Comandament aliat (sovietic), pentru folosirea lor în interesul general al aliaţilor (vezi anexa de la art. 10).

11.

— Pierderile pricinuite Uniunii Sovietice prin operaţiunile militare şi prin ocuparea de către România a teritoriului sovietic, vor fi compensate faţă de Uniunea Sovietelor de către România, însă, luând în consideraţie că România nu numai că s-a retras din război, dar a declarat război şi în fapt duce război contra Germaniei şi Ungariei, părţile sunt de acord ca compensaţiile pentru pierderile menţionate să nu fie plătite în întregime de România, ci numai în parte, şi anume în sumă de 300.000.000 dolari ai Statelor Unite, plătibili în curs de şase ani în mărfuri (produse petroliere, cereale, materiale lemnoase, vase maritime şi fluviale, diverse maşini etc.)

România va plăti despăgubiri pentru pierderile pricinuite în România proprietăţilor celorlalte state aliate şi naţionalilor lor, pe timpul războiului, despăgubiri a căror sumă va fi fixată ulterior (vezi anexa la art. 11).

12.

— Guvernul român se obligă ca în termenele indicate de către înaltul Comandament aliat (sovietic) să restituie Uniunii Sovietice în bunăstare toate valorile şi materialele luate de pe teritoriul ei în timpul războiului, aparţinând statului, organizaţiilor politice şi cooperative, întreprinderilor, instituţiilor sau cetăţenilor particulari şi anume: utilajul fabricilor şi uzinelor, locomotive, vagoane de căi ferate, tractoare, autovehicule, monumente istorice, valori de muzeu şi orice alte bunuri.

13.

— Guvernul român se obligă să restabilească toate drepturile legate şi interesele Naţiunilor Unite şi ale naţionalilor lor pe teritoriul român aşa cum existau înainte de război, şi să le restituie în perfectă stare.

14.

— Guvernul şi înaltul Comandament român se obligă să colaboreze cu înaltul Comandament aliat (sovietic), la arestarea şi judecarea persoanelor acuzate de crime de război.

15.

— Guvernul român se obligă să dizolve imediat toate organizaţiile prohitleriste de tip fascist aflate pe teritoriul românesc, atât cele politice, militare sau paramilitare, cât şi orice alte organizaţii care duc propagandă ostilă Naţiunilor Unite şi în special Uniunii Sovietice, nepermiţând în viitor existenţa unor astfel de organizaţii.

16.

— Tipărirea, importul şi răspândirea în România a publicaţiilor periodice şi neperiodice, prezentarea spectacolelor de teatru şi a filmelor, funcţionarea staţiunilor de T.F.F., Poştă, Telegraf şi Telefon, vor fi executate în acord cu înaltul Comandament aliat (sovietic) (vezi anexa la art. 16).

17.

— Administraţia civilă românească este restabilită pe întregul teritoriu al României, afară de un sector de 50 – 100 km de linia frontului, depinzând de condiţiile terenului; organele administrative româneşti se obligă să aducă la îndeplinire în interesul restabilirii păcii şi securităţii, instrucţiunile şi ordinele înaltului Comandament aliat (sovietic), date de către el, în scopul de a asigura execuţia acestor condiţii de armistiţiu.

18.

— Va fi înfiinţată o Comisie de control aliată, care va lua asupra sa, până la încheierea păcii, reglementarea şi controlul executării prezentelor condiţii, sub directivele

generale şi ordinele înaltului Comandament aliat (sovietic), acţionând în numele Puterilor aliate (vezi anexa la art. 18).

19.

— Guvernele aliate socotesc hotărârile Arbitrajului de la Viena, cu privire la Transilvania, ca nule şi inexistente şi sunt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României, sub condiţia confirmării prin Tratatul de pace, şi guvernul sovietic este de acord ca forţele sovietice să ia parte, în acest scop, în operaţiuni militare comune cu România, contra Germaniei şi Ungariei.

20.

— Prezentele condiţii intră în vigoare în momentul seni nării lor.

Făcut la Moscova, în patru exemplare, fiecare în limbile, rusă, engleză şi rofnână, exemplarele ruseşti şi englezeşti fiind autentice.

12 septembrie 1944.

Din însărcinarea Guvernului şi înaltului Comandament al României:

(ss) Lucreţiu Pătrăşcanu (ss) Gral Adj. Dămăceanu (ss) Barbu Ştirbey (ss) Ghiţă Popp

Din însărcinarea guvernelor Statelor Unite ale Americii, Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice şi Regatului Unit:

(ss) Malinovski

ANEXE

la Convenţia de armistiţiu între guvernul român, pe de o parte şi guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit şi Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte.

A. ANEXA LA ARTICOLUL 2

Măsurile prevăzute la art. 2 al Convenţiei referitoare la internarea cetăţenilor germani şi unguri, aflători în teritoriul

român, nu se aplică cetăţenilor de origine evreiască ai acestor ţări.

B. ANEXA LA ARTICOLUL 3

Prin cooperarea guvernului român şi a înaltului Comandament român, menţionată în art. 3 al acestei Convenţii, se înţelege punerea la dispoziţia înaltului Comandament aliat (sovietic), pentru deplina folosinţă (cum va socoti de cuviinţă) pe durata armistiţiului, a tuturor construcţiilor şi instalaţiilor româneşti, militare, aeriene, şi navale, porturi, cheiuri, cazărmi, magazii, câmpuri de aviaţie, mijloace de comunicaţie, staţiuni meteorologice, care ar putea fi cerute pentru nevoi militare, în completă bunăstare şi cu personalul necesar pentru întreţinerea lor.

C. ANEXA LA ARTICOLUL 10

Guvernul român va retrage şi răscumpăra în limitele de timp şi potrivit condiţiilor pe care înaltul Comandament aliat (sovietic) le va specifica, toate monedele deţinute în teritoriul românesc şi emise de înaltul Comandament aliat (sovietic) şi va înmâna moneda astfel retrasă fără plată înaltului Comandament aliat (sovietic).

D. ANEXA LA ARTICOLUL 11

Baza pentru regularea plăţilor de reparaţii prevăzute în art 11 al prezenţei Convenţii va fi dolarul american la paritatea sa aur din ziua semnării acestei Convenţii, adică 35 de dolari pentru o uncie de aur.

E. ANEXA LA ARTICOLUL 16

Guvernul român se obligă ca transmiterile fără fir, corespondenţa telegrafică şi poştală, corespondenţa cifrată şi prin curier, precum şi comunicările telefonice cu ţările străine ale Ambasadelor, Legaţiilor şi Consulatelor, aflătoare în România, să fie dirijate potrivit modului stabilit de înaltul Comandament aliat (sovietic).

F. ANEXA LA ARTICOLUL 18

Controlul cu privire la exacta execuţie a clauzelor de armistiţiu este încredinţat Comisiei aliate de control, care va fi stabilită în conformitate cu art. 18 al Convenţiei de armistiţiu.

Guvernul român şi organele sale vor îndeplini toate instrucţiunile Comisiei aliate de control, care decurg din Convenţia de armistiţiu.

Comisia aliată de control va instaura organe sau secţiuni speciale, însărcinându-le respectiv cu executarea de diferite funcţiuni.

În plus, Comisia aliată de control va putea să aibă funcţionari în diferite părţi ale României.

Comisia aliată de control va avea sediul său în Bucureşti. Moscova, 12 septembrie 1944

IV.

DECLARAŢIA PRIVITOARE LA EUROPA ELIBERATA adoptată la Conferinţa de la Yalta din 4 – 11 februarie 1945*

„Preşedintele Consiliului de Miniştri al Uniunii Sovietice, primul ministru al Regatului Unit şi preşedintele Statelor Unite ale Americii s-au consultat în interesul comun al popoarelor ţărilor lor şi al popoarelor Europei eliberate. Ei afirmă acordul comun de a duce o politică comună din partea celor trei guverne ale lor în timpul perioadei temporare de instabilitate în Europa eliberată şi aceea de a ajuta popoarele Europei eliberate de sub dominaţia Germaniei naziste şi popoarele fostelor state satelite ale Axei, să rezolve prin mijloace democratice problemele lor politice şi economice cele mai urgente.

Stabilirea ordinii în Europa şi reconstrucţia economiei naţionale trebuie să fie realizată prin mijloace care să

permită popoarelor eliberate să lichideze ultimele vestigii ale nazismului şi fascismului şi să stabilească instituţii democratice alese de ele. Acestea corespund principiilor Chartei Atlantice – dreptul tuturor popoarelor de a-şi alege forma de guvernământ în care doresc să trăiască – restaurarea drepturilor suverane şi de autoguvernare în profitul popoarelor care au fost private de aceste drepturi prin acte de agresiune.

În scopul de a crea condiţiile în care popoarele eliberate să poată să-şi exercite aceste drepturi, cele trei guverne vor asista împreună popoarele oricărui stat eliberat al Europei sau ale oricărui stat european, fost satelit al Axei, de fiecare dată o înd ele vor crede că situaţia o impune: a) crearea condiţiilor de pace internă; b) să ia măsurile de urgenţă pentru a ajuta popoarele aflate în pericol; c) să constituie autorităţi guvernamentale provizorii în mod larg reprezentative ale tuturor forţelor democratice ale acestor populaţii şi care se vor angaja să stabilească, cât mai repede posibil, prin alegeri libere, guverne care să fie expresia voinţei popoarelor şi d) să faciliteze oriunde va fi necesar, astfel de alegeri.

— La Documentation Fraugaise, Recueils et monographies. Principaux textes de poliliques eritemationales de l'année 1945. Presidence du Conseil. Ministere des Afaires Étrangères. Centre de Documentation 1952, p. 10 – 11.

Cele trei guverne vor consulta celelalte Naţiuni Unite şi autorităţile provizorii sau alte guverne din Europa ori de câte ori vor fi examinate probleme care le interesează în mod direct.

Când cele trei guverne vor constata că situaţia dintr-un stat eliberat din Europa sau într-un stat fost satelit al Axei,

impune o asemenea acţiune necesară, ele se vor consulta imediat asupra măsurilor de luat pentru a-şi asuma răspunderea comună, definită în prezenta declaraţie.

Publicând această Declaraţie, cele trei puteri îşi exprimă speranţa că guvernul provizoriu al Republicii Franceze va binevoi să se asocieze la aceasta potrivit procedurii sugerate…

I.V. Stalin F.D. Roosevelt W.S. Churchill.

V

ATITUDINEA ROMÂNIEI FAŢĂ DE CONFERINŢA DE PACE (declaraţiile făcute de dr. Petru Groza la 12 august 1946) *

1. Pe baza contribuţiei militare şi economice pe care a adus-o cu începere de la 23 August 1944, la lupta împotriva hitlerismului, România este drept să ceară şi să obţină recunoaşterea calităţii sale de cobeligerantă din partea Naţiunilor Unite.

2. În consecinţă, România este în drept să ceară şi să obţină o îmbunătăţire esenţială a condiţiilor privitoare la limitarea armamentului şi a forţelor sale armate.

3. Reparaţiunile şi restituirile cerute prin proiectul de tratat de pace, în plus faţă de condiţiile Convenţiei de armistiţiu, vor avea ca urmare nu numai faptul că România va ajunge repede în situaţia de a nu putea să le îndeplinească, dar şi că ea îşi va vedea distrusă întreaga economie.

4. Mai mult chiar, pentru ca România să-şi poată reface economia naţională, ca ea să fie în stare să-şi îndeplinească obligaţiunile ce decurg din tratatul de pace, trebuie ca ea să dispună de întreaga libertate a politicii sale economice.

De aceea, România trebuie să ceară şi să obţină înlăturarea stipulaţiunilor art. 30 din proiectul de tratat,

care prevăd introducerea automată în relaţiile noastre economice cu străinătatea, a clauzei naţiunii celei mai favorizate pentru toate Naţiunile Unite.

Acest lucru este cu atât mai necesar, cu cât introducerea clauzei naţiunii celei mai favorizate în tratatul de pace, nu are şi nu poate avea nicio legătură cu războiul de curând terminat.

România la Conferinţa de pace, Editura B.P.D., Bucureşti, 1946, p. 1 – 5.

VI

DECLARAŢIA GUVERNULUI ROMÂN CU PRILEJUL SEMNĂRII TRATATULUI DE PACE CU PUTERILE ALIATE ŞI ASOCIATE*

În ziua de S februarie 1947, d. Gheorghe Tătărescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, şi ministru al afacerilor străine al României în numele delegaţiei române, a remis la Quai d'Orsay, următoarea notă, cuprinzând observaţiile guvernului român în legătură cu Tratatul de pace spre a fi comunicată reprezentanţilor Puterilor aliate şi asociate, cu care România avea să semneze Tratatul de pace la Paris, în ziua de 10 februarie 1947.

„Semnând Tratatul de pace impus de Puterile aliate şi asociate, România declară prin reprezentanţii săi că va depune toate sforţările pentru a executa obligaţiunile ce-i revin prin dispoziţiile cuprinse în acest tratat.

Această declaraţie sinceră şi loială îi dă însă dreptul să folosească un ultim prilej pentru a afirma odată mai mult că unele din obligaţiile impuse României sunt excesive şi altele nedrepte. Executarea lor va spori însă sarcinile împovărătoare care apasă viaţa poporului nostru şi va agrava situaţia economică a României, atât de puternic

zdruncinată prin faptele şi urmările războiului.

Guvernul român nu se poate opri de a-şi exprima regretul că, fără a fi ţinut seama de importanta contribuţie militară şi economică a României la războiul în contra Germaniei hitleriste şi a sateliţilor ei, Tratatul de pace, creează ţării noastre o situaţie excepţională de rea pentru viitoarea ei dezvoltare.

Arhiva I.S.I.S.P., Cutia nr. 1, afişe.

T

5. În chestiunea regimului Dunării, considerăm că această problemă nu poate fi rezolvată prin tratatul de pace. Ea trebuie soluţionată printr-o convenţie specială, la a cărei încheiere să partipice numai ţările riverane ale Dunării.

6. În chestiunea graniţelor, ţinem să exprimăm adânca noastră recunoştinţă şi mulţumire pentru încadrarea Ardealului de Nord în graniţele României democratice.

Confirmând graniţele României la est şi la nord aşa cum au fost stabilite în mod definitiv prin Convenţia de armistiţiu, proiectul tratatului de pace rezolvă şi problema graniţei între România şi Bulgaria. […]

De acum înainte, se creează condiţiile dezvoltării paşnice a prieteniei între poporul nostru şi poporul bulgar, şi a unor realizări folositoare pentru ambele popoare.

Astfel, guvernul român nu poate să nu pună într-o deosebită lumină situaţia nedreaptă creată prin acele dispoziţii ale tratatului, potrivit cărora România se vede silită să renunţe nu numai la dreptul de a-şi valorifica creanţele împotriva Germaniei şi la acela de a fi indemnizată de ea pentru pagubele suferite în timpul războiului purtat alături de aliaţi spre triumful dreptului şi al libertăţii, dar chiar şi la unele drepturi din perioada când se găsea în neutralitate.

Nu vom uita în fine să adăugăm că tratatul şi anexele lui cuprind clauzele ale căror dispoziţii sunt uneori imprecise şi alteori contrazicătoare.

Vom recunoaşte pe de altă parte, cu o satisfacţie împărtăşită de unanimitatea poporului român, că acest tratat a rezolvat chestiunea Transilvaniei de nord, potrivit justiţiei şi interesului obştesc. Consacrarea definitivă a drepturilor României asupra întregii Transilvanii, stinge pentru totdeauna un mare proces istoric şi deschide în acelaşi timp, pentru două popoare vecine şi chemate să se înţeleagă, drumul concordiei şi al colaborării prieteneşti.

România va semna acest tratat. Guvernul va purcede cât mai grabnic la începerea negocierilor directe cu statele interesate, pentru a adapta clauzele tratatului la posibilităţile actuale ale României, precum şi pentru a clarifica dispoziţiile ce i se pare imprecise sau contrazicătoare.

România va semna Tratatul de pace, nerăbdătoare să-şi reia cu un ceas mai curând, locul în mijlocul celorlalte state libere ale lumii. După ce şi-a reorganizat întreaga viaţă internă a statului prin realizarea unui mare program de reforme democratice, România doreşte să-şi aducă contribuţia la organizarea păcii şi a colaborării internaţionale.

Această contribuţie se va desfăşura în cadrul idealurilor şi principiilor Chartei Naţiunilor Unite şi acţiunea noastră va fi îndrumată numai de imperativul suprem care cere azi tuturor popoarelor, mari şi mici, să-şi întemeieze viaţa în comun pe practica concilierii şi pe respectul dreptului.

Noi vom semna acest tratat în credinţa că toate popoarele se vor supune comandamentelor colaborării şi ale

justiţiei internaţionale şi că politica de competiţiune va face loc politicii de cooperare.

Noi credem că năzuinţele oricărui popoar, mare sau mic, trebuie să se acorde cu năzuinţele întregii omeniri şi că legile naţionale trebuie să se integreze în marile legi care guvernează comunitatea internaţională.

Noi credem că dezarmarea materială trebuie să meargă mână în mână cu dezarmarea sufletească prin părăsirea definitivă şi totală a armelor şovinismului, ale urii, ale spiritului de cucerire şi de robire.

Noi credem, de asemenea, în universalitatea şi eficienţa justiţiei internaţionale. Această justiţie nu va mai avea să judece popoarele care se denumesc încă popoare mari şi popoare mici, ci numai cauzelor care vor fi denumite cauze drepte şi cauze nedrepte.

În balanţa acestei justiţii, forţele materiale se vor înclina în faţa valorilor morale.

Noi nădăjduim că în lumea de mâine, pe cale de organizare, recursul la forţă va dispare şi că va triumfa numai apeiul la dreptate, iar forţa va fi numai în slujba justiţiei internaţionale pentru a sancţiona violarea dreptului.

La organizarea acestei lumi, ridicată din jertfele şi din suferinţele tuturor popoarelor, poporul român voieşte să contribuie cu toate puterile sale, năzuind să rămână factor de muncă, de pace şi de propăşire în colţul de pământ unde l-a semănat destinul.

Cu aceste observaţii, cu aceste credinţe, şi cu aceste nădejdi, reprezentanţii României vor semna Tratatul de pace impus de Puterile aliate şi asociate”.

VII

TRATAT DE PACE ÎNTRE ROMÂNIA

ŞI PUTERILE ALIATE ŞI ASOCIATE, SEMNAT LA PARIS LA 10 FEBRUARIE 1947*

Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marii Britanii şi al Irlandei de nord, Statele Unite ale Americii, Australia, Republica Sovietică Socialistă a Bielorusiei, Canada, Cehoslovacia, India, Noua Zeelandă, Republica Sovietică Socialistă a Ucrainei şi Uniunea Sud-Africană, ca state aflate în război cu România şi care au purtat în mod activ războiul împotriva statelor europene inamice cu forţe militare importante, desemnate în cele ce urmează cu numele de „Puterile aliate şi asociate", de o parte, şi România, de altă parte;

Având în vedere că România care a încheiat o alianţă cu Germania hitleristă şi a participat, alături de ea, la războiul împotriva Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, a Regatului Unit, a Statelor Unite ale Americii şi a altor Naţiuni Unite, poartă partea sa de răspundere în acest război;

Având în vedere însă că la 24 august 1944 România a încetat toate operaţiunile militare împotriva Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, s-a retras din războiul contra Naţiunilor Unite şi a rupt relaţiile cu Germania şi sateliţii ei şi că, după ce a încheiat la 12 septembrie 1944 un armistiţiu cu guvernele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Regatului Unit şi Statelor Unite ale Americii, lucrând în interesul tuturor Naţiunilor Unite, ea a participat activ la războiul împotriva Germaniei; şi

Având în vedere că Puterile aliate şi asociate şi România sunt

Tratat de pace între România şi Puterile Aliate şi Asociate. Semnat la Paris la 10 februarie 1947, Ministerul

Afacerilor Străine. Bucureşti, 1947.

doritoare să încheie un tratat de pace care să reglementeze, în conformitate cu principiile de justiţie, chestiunile aflate încă în suspensie de pe urma evenimentelor amintite mai sus, şi să constituie baza unor relaţii amicale între ele, îngăduind astfel Puterilor aliate şi asociate să sprijine cererea României de a deveni membră a Organizaţiei Naţiunilor Unite, precum şi de a adera la orice convenţie încheiată sub auspiciile Naţiunilor Unite;

Pentru aceste motive au căzut de acord să proclame încetarea stării de război şi să încheie în acest scop Tratatul de pace de faţă, desemnând în consecinţă, pe plenipotenţiarii subsemnaţi care, după ce au prezentat deplinele lor puteri, găsite în bună şi cuvenită formă, s-au înţeles asupra dispoziţiilor ce urmează:

PARTEA I

FRONTIERE

Articolul 1

Frontierele României, indicate în harta anexată Tratatului de faţă (Anexa 1), vor fi cele care erau în fiinţă la 1 ianuarie 1941, cu excepţia frontierei româno-ungare care este definită în articolul 2 al Tratatului de faţă.

Frontiera sovieto-română este astfel fixată în conformitate cu Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 şi cu Acordul sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945.

Articolul 2

Hotărârile Sentinţei de la Viena din 30 august 1940 sunt declarate nule şi neavenite. Frontiera dintre Romanţa şi Ungaria este restabilită prin articolul de faţă astfel cum exista la 1 ianuarie 1938.

PARTEA ÎI CLAUZE POLITICE

SECŢIUNEA I

Articolul 3

1. România va lua toate măsurile necesare pentru a asigura tuturor persoanelor de sub jurisdicţia română, fără deosebire de rasă, de sex, de limbă sau de religie, folosinţa drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, inclusiv libertatea de exprimare, libertatea presei şi de publicare, libertatea cultului, libertatea de opinie politică şi de întrunire publică.

2. România se obligă de asemenea ca legile în vigoare în România să nu stabilească sau să nu implice, în conţinutul sau în aplicarea lor, vreo discriminare între persoane de cetăţenie română, pe temeiul rasei, sexului, limbii sau religiei lor, fie în ce priveşte persoana lor, bunurile, interesele comerciale profesionale sau financiare, statutul personal, drepturile politice sau civile, fie în orice altă materie.

Articolul 4

România, care, în conformitate cu Convenţia de armistiţiu, a luat măsuri pentru eliberarea, fără deosebire de cetăţenie şi naţionalitate, a tuturor persoanelor deţinute din cauza activităţii lor în favoarea Naţiunilor Unite sau din cauza simpatiei lor pentru acestea sau din cauza originii lor rasiale, şi pentru abrogarea legislaţiei discriminatorii şi restricţiunilor impuse prin ea, va completa aceste dispoziţii, nu va lua în viitor nicio măsură şi nu va edicta vreo lege care ar fi incompatibilă cu scopurile enunţate în acest articol.

Articolul 5

România, care, în conformitate cu Convenţia de armistiţiu a luat măsuri pentru dizolvarea tuturor organizaţiilor de tip fascist pe teritoriul român, fie ele politice, militare sau paramilitare, precum şi a altor organizaţii făcând o propagandă ostilă Uniunii Sovietice sau

oricăreia dintre celelalte Naţiuni Unite, nu va îngădui în viitor existenţa şi activitatea unor organizaţii de această natură care au drept scop lipsirea poporului de drepturile sale democratice.

Articolul 6

1. România va lua toate măsurile necesare pentru a asigura arestarea şi predarea în vederea judecării a:

a) persoanelor acuzate de a fi comis crime de război şi crime contra păcii sau umanităţii, de a le fi ordonat sau de a fi contribuit la înfăptuirea lor; b) cetăţenilor oricărei Puteri aliate sau asociate acuzaţi de a fi violat legile lor naţionale prin trădare sau colaborare cu inamicul în timpul războiului.

2. La cererea guvernului Naţiunii Unite interesate, România va pune de asemenea la dispoziţie, ca martori, persoanele de sub jurisdicţia sa, a căror mărturie este necesară pentru judecarea persoanelor vizate prin paragraful I al acestui articol.

3. Orice dezacord privitor la aplicarea dispoziţiilor paragrafelor 1 şi 2 ale acestui articol va fi supus de oricare dintre guvernele interesate şefilor Misiunilor Diplomatice din Bucureşti ale Uniunii Sovietice, Regatului Unit şi Statelor Unite ale Americii, care vor cădea de acord cu privire la acea dificultate.

SECŢIUNEA II

Articolul 7

România se obligă să recunoască deplina valoare a Tratatelor de Pace cu Italia, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda, precum şi a altor acorduri sau aranjamente care au fost sau vor fi încheiate de Puterile aliate şi asociate cu privire la Austria, Germania şi Japonia în vederea restabilirii păcii.

Articolul 8

Starea de război dintre România şi Ungaria va lua

sfârşit la data intrării în vigoare a Tratatului de Pace de faţă şi a Tratatului de Pace dintre Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord, Statele Unite ale Americii, Australia, Republica Sovietică Socialistă a Bielorusiei, Canada, Cehoslovacia, India, Noua Zeelandă, Republica Sovietică Socialistă a Ucrainei, Uniunea Sud-Africană şi Republica Federativă Populară a Iugoslaviei, de o parte, şi Ungaria de altă parte.

Articolul 9

România se obligă să accepte toate aranjamentele care au fost sau ar putea fi încheiate pentru lichidarea Societăţii Naţiunilor şi a Curţii permanente de justiţie internaţională.

Articolul 10

1. Fiecare Putere aliată sau asociată va notifica României în termen de şase luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, tratatele sale bilaterale dinainte de război, cu România, pe care doreşte să le menţină sau să le repună în vigoare. Dispoziţiile care nu ar fi în conformitate cu Tratatul de faţă, vor fi suprimate din tratatele sus menţionate.

2. Toate tratatele de acest fel, notificate după cum s-a arătat, vor fi înregistrate la Secretariatul Organizaţiei Naţiunilor Unite în conformitate cu articolul 102 din Charta Naţiunilor Unite.

3. Toate tratatele de acest fel, care nu vor fi fost notificate în modul arătat, vor fi socotite ca abrogate.

PARTEA III

CLAUZE MILITARE, NAVALE, ŞI AERIENE

SECŢIUNEA I

Articolul 11

Armamentele terestre, navale şi aeriene şi fortificaţiile vor fi limitate strict la cerinţele îndatoririlor cu caracter

intern şi de apărare locală a frontierelor. În conformitate cu cele de mai sus, România este autorizată să dispună de forţe armate care nu vor depăşi:

a) pentru armata de uscat, inclusiv grănicerii, un efectiv total de

120.000 oameni; b) pentru artileria antiaeriană, un efectiv de 5.000 oameni; c) pentru marină, un efectiv de 5.000 oameni şi un tonaj total de

15.000 tone; d) pentru aviaţia militară, inclusiv aeronautica navală, 150 avioane cuprinzând rezervele, din care cel mult 100 vor putea fi avioane de luptă, şi un efectiv total de 8.000 oameni. România nu va poseda sau dobândi avioane concepute esenţial ca bombardiere cu dispozitive interioare pentru a purta bombe.

Aceste efective vor cuprinde, în fiecare caz, personalul unităţilor combatante, al serviciilor şi de comandament.

Articolul 12

Personalul armatei, marinei şi aviaţiei române care depăşeşte efectivele respective îngăduite prin articolul 11, va fi licenţiat în termen de şase luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă.

Articolul 13

Personalul care nu face parte din armata, marina sau aviaţia română, nu va primi niciun fel de instrucţie militară, navală, sau militară aeriană, astfel cum sunt definite în anexa II.

Articolul 14

România nu va poseda, construi sau experimenta nicio armă atomică, niciun proiectil auto-propulsat sau dirijat, şi niciun dispozitiv utilizat la lansarea acestor proiectile (altele decât torpilele şi dispozitivele pentru lansarea torpilelor

făcând parte din armamentul normal al navelor de război îngăduite prin Tratatul de faţă), nicio mină marină sau torpilă de tip fără contact funcţionând prin mecanism de influenţă, nicio torpilă umană, niciun submarin sau alt vas submersibil, nicio vedetă torpiloare şi niciun tip special de vas de asalt.

Articolul 15

România nu va păstra, produce sau dobândi în alt mod material de război şi nu va menţine instalaţiuni pentru fabricarea acestui material peste ceea ce este necesar pentru întreţinerea forţelor armate îngăduite prin articolul 11 al Tratatului de faţă.

Articolul 16

1. Materialul de război în excedent, de provenienţă aliată, va fi pus la dispoziţia Puterii aliate sau asociate interesate, potrivit instrucţiilor date de acea putere. Materialul de război român, în excedent, va fi pus la dispoziţia guvernelor Uniunii Sovietice, Regatului Unit şi Statelor Unite ale Americii. România va renunţa la toate drepturile asupra acestui material.

2. Materialul de război de provenienţă sau concepţie germană, în excedent faţă de cel necesar forţelor armate îngăduite prin Tratatul de faţă, va fi pus la dispoziţia celor trei guverne. România nu va dobândi sau fabrica niciun fel de material de război de provenienţă sau concepţie germană şi nu va folosi sau instrui niciun tehnician, inclusiv personalul de aviaţie militar şi civil, care este sau a fost cetăţean german.

3. Materialul de război în excedent, menţionat în paragrafele 1 şi 2 ale acestui articol, va fi predat sau distrus, în termen de un an de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă.

4. Definiţia şi lista materialului de război, vizat prin Tratatul de faţă sunt cuprinse în anexa III.

Articolul 17

România va coopera pe deplin cu Puterile aliate şi asociate în scopul de a pune Germania în imposibilitate de a lua, în afara teritoriului german, măsuri tinzând la reînarmarea ei.

Articolul 18

România nu va dobândi sau fabrica avioane civile de concepţie germană sau japoneză, sau care cuprind elemente importante de fabricaţie sau concepţie germană sau japoneză.

Articolul 19

Fiecare din clauzele militare, navale şi aeriene ale Tratatului de faţă va rămâne în vigoare până la modificarea ei, în întregime sau în parte, prin înţelegere între Puterile aliate şi asociate şi România sau, după ce România va fi devenit membră a Organizaţiei Naţiunilor Unite, prin înţelegere între Consiliul de Securitate şi România.

SECŢIUNEA II Articolul 20

1. Prizonierii de război români vor fi repatriaţi cât mai curând posibil, în conformitate cu aranjamentele stabilite între fiecare din puterile ce-i deţin şi România.

2. Toate cheltuielile inclusiv cele de întreţinere, cauzate de transferarea prizonierilor de război de la centrele de adunare respective, alese de guvernul Puterii aliate sau asociate interesate, până la punctul de intrare pe teritoriul român, vor fi suportate He guvernul român.

PARTEA IV

RETRAGEREA FORŢELOR ALIATE Articolul 21

1. Toate forţele aliate vor fi retrase din România în termen de 90 de zile de la intrarea în vigoare a Tratatului de

faţă, Uniunea Sovietică rezervându-şi dreptul de a păstra pe teritoriul român forţele armate care i-ar putea fi necesare pentru menţinerea liniilor de comunicaţie ale Armatei Sovietice cu zona sovietică de ocupaţie în Austria.

2. Toate devizele româneşti neîntrebuinţate şi toate bunurile româneşti aflate în posesiunea Forţelor aliate în România, dobândite în baza articolului 10 al Convenţiei de armistiţiu vor fi restituite guvernului român, în acelaşi termen de 90 de zile.

3. România va pune totuşi la dispoziţie aprovizionările şi înlesnirile, care ar putea fi în mod special necesare menţinerii liniilor de comunicaţie cu zona sovietică de ocupaţie din Austria, şi pentru care guvernul român va primi compensaţia corespunzătoare.

PARTEA V

REPARAŢIUNI ŞI RESTITUIRI Articolul 22

1. România va despăgubi Uniunea Sovietică pentru pierderile cauzate ei prin operaţiuni militare şi prin ocuparea de către România a teritoriului sovietic, însă ţinând seama de faptul că România nu numai că s-a retras din războiul împotriva Naţiunilor Unite, dar a declarat război Germaniei şi a dus efectiv război contra acesteia, s-a convenit că reparaţiunile pentru pierderile de mai sus nu vor fi efectuate de România în întregime, ci numai în parte, anume pentru o valoare de 300.000.000 dolari U.S.A., plătibili în decurs de opt ani de la 12 septembrie 1944 în bunuri (produse petrolifere, cereale, lemn, vase maritime şi fluviale, utilaj divers şi alte mărfuri).

2. Baza de calcul pentru reglementarea prevăzută în acest articol va fi dolarul Statelor Unite la paritatea lui aur la data semnării Convenţiei de armistiţiu, adică 35 dolari pentru o uncie de aur.

Articolul 23

1. România acceptă principiile Declaraţiei Naţiunilor Unite din 5 ianuarie 1943 şi va restitui bunurile ridicate din teritoriul vreuneia dintre Naţiunile Unite.

2. Obligaţiunea de restituire se aplică tuturor bunurilor identificabile aflate în prezent în România şi care au fost ridicate cu forţa sau prin constrângere de pe teritoriul vreuneia dintre Naţiunile Unite de către vreuna din Puterile Axei, oricare ar fi fost tranzacţiunile ulterioare prin care deţinătorul actual al unui asemenea bun şi-a asigurat posesiunea lui.

3. Guvernul îndreptăţit la restituire şi guvernul român vor putea încheia acorduri care vor înlocui dispoziţiile articolului de faţă.

4. Guvernul român va restitui în bunăstare bunurile menţionate în acest articol şi, în legătură cu aceasta, va acoperi toate cheltuielile de mână de lucru, materiale şi transport în România.

5. Guvernul român va coopera cu Naţiunile Unite la căutarea şi restituirea bunurilor supuse restituirii în baza articolului de faţă şi va face pe cheltuiala sa toate înlesnirile necesare.

6. Guvernul român va lua măsurile necesare în vederea restituirii bunurilor vizate prin articolul de faţă deţinute în vreun stat terţ de către persoane supuse jurisdicţiei române.

7. Cererile pentru restituirea bunurilor vor fi prezentate guvernului român de către guvernul statului de pe teritoriul căruia au fost ridicate bunurile, înţelegându-se că materialul rulant va fi considerat ca luat de pe teritoriul căruia îi aparţinea la origine. Termenul în care vor putea fi prezentate aceste cereri, va fi de şase luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă.

8. Sarcina de a identifica bunurile şi de a dovedi proprietatea va incumba guvernului care face cererea, iar sarcina de a dovedi că bunul nu a fost ridicat cu forţa sau prin constrângere va incumba guvernului român.

PARTEA VI CLAUZE ECONOMICE

Articolul 24

1. În măsura în care nu a procedat încă la asemenea măsuri, România va restabili toate drepturile şi interesele legale în România ale Naţiunilor Unite şi ale cetăţenilor acestora, astfel cum ele existau la 1 septembrie 1939 şi va restitui acestor Naţiuni Unite şi cetăţenilor lor toate bunurile care le aparţineau în România, inclusiv vasele, în starea în care se găsesc în prezent.

Dacă va fi necesar, guvernul român va abroga legislaţia pusă în vigoare de la 1 septembrie 1939, în măsura în care cuprinde discriminări împotriva drepturilor cetăţenilor Naţiunilor Unite.

2. Guvernul român va restitui toate bunurile, drepturile şi interesele vizate în articolul de faţă, libere de toate ipotecile şi sarcinile de orice fel cu care au putut fi grevate din cauza războiului şi fără impunerea din partea guvernului roman a vreunei sarcini în legătură cu această restituire. Guvernul român va anula toate măsurile, inclusiv cele de confiscare, sechestru sau control luate de el împotriva bunurilor Naţiunilor Unite între 1 septembrie 1939 şi intrarea în vigoare a Tratatului de faţă. În cazurile în care bunul nu va fi fost restituit în termen de şase luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, restituirea va fi cerută autorităţilor române într-un termen de cel mult douăsprezece luni de la intrarea în vigoare a Tratatului cu excepţia cazurilor în care reclamantul va fi în măsură a dovedi că nu şi-a putut depune cererea în acest termen.

3. Guvernul român va anula transferurile privind proprietatea, drepturile şi interesele de orice fel aparţinând cetăţenilor Naţiunilor Unite, atunci când aceste transferuri rezultă din măsuri de forţă sau de constrângere aplicate în cursul războiului de guvernele Axei sau de organele lor.

4.(a) Guvernul român va fi răspunzător de repunerea în completă bunăstare a bunurilor restituite cetăţenilor Naţiunilor Unite pe baza paragrafului I al articolului de faţă. În cazurile în care bunul nu poate fi restituit sau în care un cetăţean al Naţiunilor Unite a suferit, ca rezultat al războiului, o pierdere de pe urma unei atingeri sau daune cauzate unui bun în România, el va primi de la guvernul român o despăgubire în lei până la concurenţa a doua treimi din suma necesară, la data plăţii, pentru a achiziţiona un bun asemănător sau pentru a repara pierderea suferită. În niciun caz cetăţenii Naţiunilor Unite nu vor fi supuşi în ce priveşte despăgubirile, unui tratament mai puţin favorabil decât acela acordat ceţenilor români.

(b) Cetăţenii Naţiunilor Unite care deţin direct sau indirect părţi de interese în societăţi sau asociaţiuni care nu au naţionalitatea Naţiunilor Unite în înţelesul paragrafului 9(a) al acestui articol, dar care au suferit o pierdere din cauza unei atingeri sau daune cauzate unui bun în România, vor primi o despăgubire în conformitate cu alineatul (a) de mai sus. Această despăgubire va fi calculatată pe baza totalului pierderii sau daunei suferite de societate sau asociaţiune şi va avea aceeaşi proporţie faţă de acea pierdere sau daună ca şi proporţia în care se găseşte partea de interese deţinută de numiţii cetăţeni în acea societate sau asociaţiune faţă de capitalul total al acesteia.

c) Despăgubirea va fi plătită liberă de orice taxe, impozite sau alte sarcini. Ea va putea fi folosită în mod liber

în România, dar va fi supusă dispoziţiilor relative la controlul devizelor străine care, la un moment dat, ar fi în vigoare în România.

d) Guvernul român va acorda cetăţenilor Naţiunilor Unite acelaşi tratament ca cel de care se bucură cetăţenii români în ce priveşte atribuirea de materiale pentru repararea sau refacerea bunurilor din România şi în ce priveşte atribuirea de devize străine pentru importul de astfel de materiale.

e) Guvernul român va acorda cetăţenilor Naţiunilor Unite o indemnizaţie în lei în aceeaşi proporţie ca şi cea prevăzută în alineatul (a) de mai sus, pentru a-i despăgubi de pierderea sau daunele decurgând din măsuri speciale aplicate bunurilor lor în timpul răz

boiului şi care nu erau aplicabile bunurilor româneşti. Alineatul de faţă nu se aplică unei lipse de câştig.

5. Dispoziţiile paragrafului 4 al acestui articol nu se vor aplica României în cazul în care măsurile care ar putea să dea naştere unei reclamaţiuni pentru daune cauzate unor bunuri situate în Transilvania de nord şi aparţinând Naţiunilor Unite sau cetăţenilor lor, au fost luate în cursul perioadei când acest teritoriu nu era supus autorităţii României.

6. Toate cheltuielile raţionale făcute în România pentru stabilirea reclamaţiilor, inclusiv evaluarea pierderilor şi daunelor, vor cădea în sarcina guvernului român.

7. Cetăţenii Naţiunilor Unite şi bunurile lor vor fi scutite de orice impozite, taxe sau contribuţiuni excepţionale impuse de către guvernul român sau de către orice autoritate română, între data armistiţiului şi intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, asupra capitalurilor lor aflate în

România, în scopul special de a întâmpina sarcini rezultând din război sau cheltuielile pentru întreţinerea forţelor de ocupaţie sau reparaţiile de plătit vreuneia dintre Naţiunile Unite. Orice sume percepute astfel vor fi restituite…

8. Proprietarul bunurilor în chestiune şi guvernul român vor putea încheia aranjamente care se vor substitui dispoziţiilor articolului de faţă.

9. În înţelesul acestui articol:

a) Denumirea „cetăţeni ai Naţiunilor Unite" se aplică persoanelor fizice care sunt cetăţeni ai vreunuia din Naţiunile Unite sau societăţilor sau asociaţiunilor care se găsesc constituite sub regimul legilor vreuneia din Naţiunile Unite la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, cu condiţia ca numitele persoane fizice, societăţi sau asociaţiuni să fi posedat acest statut şi la data Armistiţiului cu România.

Denumirea „cetăţeni ai Naţiunilor Unite" cuprinde de asemenea toate persoanele fizice, societăţile sau asociaţiunile care, potrivit legilor în vigoare în România în timpul războiului, au fost tratate ca inamice.

b) Denumirea „proprietar" desemnează pe cetăţeanul Naţiunilor Unite, astfel cum este definit în alineatul (a) de mai sus, care are un titlu legitim asupra bunului în chestiune şi cuprinde pe succesorul proprietarului, cu condiţia ca acest succesor să fie de asemenea cetăţean al unei Naţiuni Unite în înţelesul alineatului (a). Dacă succesorul a cumpărat bunul în starea lui avariată, vânzătorul va păstra dreptul la indemnizare conform acestui articol, fără ca prin aceasta obligaţiunile existând între vânzător şi cumpărător în virtutea legislaţiei interne să fie atinse.

c) Denumirea „bunuri" desemnează toate bunurile mobile sau imobile, corporale sau încorporate, inclusiv drepturile de proprietate industrială, literară şi artistică,

precum şi toate drepturile sau interesele de orice natură asupra unor bunuri. În afară de dispoziţiile generale de mai sus, bunurile Naţiunilor Unite şi ale cetăţenilor lor cuprind toate vasele maritime şi fluviale, împreună cu aparatura şi echipamentul lor, care aparţineau Naţiunilor Unite sau cetăţenilor lor, sau erau înregistrate pe teritoriul uneia din Naţiunile Unite, sau navigau sub pavilionul uneia din Naţiunile Unite şi, care, după 1 septembrie 1939, aflându-se în apele române, sau după ce fuseseră aduse cu forţa în apele române, au fost puse sub controlul autorităţilor române ca bunuri inamice, sau au încetat de a fi la libera dispoziţie în România a Naţiunilor Unite sau a cetăţenilor lor, în urma măsurilor de control luate de autorităţile române în legătură cu existenţa stării de război între unele din Naţiunile Unite şi Germania.

Articolul 25

1. România se obligă ca, în toate cazurile în care, cu începere de la 1 septembrie 1939, bunurile, drepturile sau interesele legale din România aparţinând unor persoane de sub jurisdicţie română au făcut obiectul unor măsuri de sechestru, de confiscare sau de control pe temeiul originii rasiale sau a religiei unor asemenea persoane, bunurile, drepturile sau interesele legale menţionate să fie restituite împreună cu accesoriile lor sau, dacă restituirea este imposibilă, o despăgubire echitabilă să fie acordată.

2. Toate bunurile, drepturile şi interesele în România ale persoanelor, organizaţiilor sau comunităţilor care, individual sau ca membri ai unor grupuri au făcut obiectul unor măsuri de persecuţie rasială, religioasă sau altor măsuri cu caracter fascist şi care rămân fără moştenitor sau nereclamate timp de şase luni după intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, vor fi transferate de guvernul român

organizaţiilor din România care reprezintă asemenea persoane, organizaţii sau comunităţi. Bunurile transferate vor fi întrebuinţate de acele organizaţii pentru scopuri de ajutorare şi refacere a membrilor supravieţuitori din astfel de grupuri, organizaţii şi comunităţi din România. Acest transfer va fi efectuat în termen de douăsprezece luni de la intrarea în vigoare a Tratatului şi va cuprinde bunurile, drepturile şi interesele ce trebuie restituite potrivit paragrafului 1 al acestui articol.

Articolul 26

România recunoaşte că Uniunea Sovietică are dreptul la toate averile germane din România care au fost transferate Uniunii Sovietice de către Consiliul de control pentru Germania şi se obligă să ia toate măsurile necesare spre a înlesni asemenea transferuri.

Articolul 27

1. Fiecare dintre Puterile aliate şi asociate va avea dreptul de a sechestra, reţine, lichida, sau de a întreprinde orice altă acţiune în legătură cu toate bunurile, drepturile şi interesele care, la data intrării în vigoare a Tratatului de faţă, se găsesc pe teritoriul ei şi care aparţin României sau unor cetăţeni români, precum şi de a întrebuinţa aceste bunuri sau produsul lichidării lor în orice scop va dori, până la concurenţa valorii reclamaţiunilor ei şi ale cetăţenilor ei împotriva României sau cetăţenilor români inclusiv creanţele, afară de pretenţiunile satisfăcute în întregime prin alte articole din Tratatul de faţă. Toate bunurile româneşti sau produsul lichidării lor depăşind totalul ziselor reclamaţiuni, vor fi restituite.

2. Măsurile de lichidare şi de dispoziţie privind bunurile româneşti vor fi efectuate în conformitate cu legislaţia Puterii aliate sau asociate interesate. Proprietarul

român nu va avea alte drepturi în ceea ce priveşte bunurile în chestiune decât acelea conferite de acea legislaţie.

3. Guvernul român se obligă să despăgubească pe cetăţenii români pentru bunurile luate lor în virtutea acestui articol şi nerestituite.

4. Acest articol nu creează nicio obligaţiune pentru vreuna din Puterile aliate sau asociate de a restitui guvernului român sau cetăţenilor români drepturile de proprietate industrială şi nici de a include aceste drepturi în calculul sumelor ce vor putea fi reţinute în baza paragrafului 1 al acestui articol. Guvernul fiecăreia dintre Puterile aliate şi asociate va putea impune drepturilor şi intereselor relative la proprietatea industrială pe teritoriul Puterii aliate sau asociate respective şi care au fost dobândite de guvernul sau cetăţenii României înainte de intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, orice limitări, condiţii şi restricţiuni pe care guvernul Puterii aliate sau asociate ar putea să le considere necesare în interesul naţional.

5. Prin bunuri, în sensul paragrafului 1 al articolului de faţă se înţeleg bunurile româneşti care au făcut obiectul unor măsuri de control din cauza stării de război existente între România şi Puterea aliată sau asociată sub jurisdicţia căreia se găsesc bunurile, exceptându-se:

a) Bunurile guvernului român utilizate pentru nevoile misiunilor diplomatice sau consulare; b) Bunurile aparţinând instituţiunilor religioase sau filantropice private folosite pentru scopuri religioase sau filantropice; c) Bunurile „persoanelor fizice cetăţeni români, autorizate să locuiască pe teritoriul ţării unde bunurile sunt situate sau pe teritoriul vreuneia dintre Naţiunile Unite, afară de bunurile româneşti care, în cursul războiului, au făcut cândva obiectul unor măsuri ce nu se aplicau în mod general bunurilor

cetăţenilor români locuind pe acel teritoriu; d) Drepturile de proprietate născute după reluarea relaţiilor comerciale şi financiare între Puterile aliate şi asociate şi România sau născute din tranzacţiuni intervenite între guvernul vreunei Puteri aliate sau asociate şi România după 12 septembrie 1944; e) Drepturile de proprietate literară şi artistică.

Articolul 28

1. De la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, bunurile din Germania aparţinând României sau unor cetăţeni români, nu vor mai fi tratate ca bunuri inamice şi toate restricţiunile aplicate pe această bază vor fi ridicate.

2. Bunurile identificabile aparţinând României sau cetăţenilor români, ridicate cu forţa sau prin constrângere de pe teritoriul român şi duse în Germania de către forţe sau autorităţi germane după 12 septembrie 1944, vor putea fi restituite.

3. Restabilirea drepturilor şi restituirea bunurilor române din Germania vor fi efectuate în conformitate cu dispoziţiile ce vor fi stabilite de Puterile ocupante ale Germaniei.

4. Fără a prejudicia dispoziţiile de mai sus precum şi orice alte dispoziţii luate în favoarea României şi a cetăţenilor români, de către Puterile ocupante ale Germaniei, România renunţă în numele său şi în numele cetăţenilor săi, la orice pretenţiuni împotriva Germaniei şi a cetăţenilor Germani, pendinte la 8 mai 1945, cu excepţia pretenţiunilor rezultând din contracte şi alte obligaţiuni anterioare datei de la 1 septembrie 1939, precum şi în drepturi dobândite înainte de aceeaşi dată. Această renunţare va fi considerată ca înglobând creanţele, toate pretenţiunile interguvernamentale în legătură cu aranjamentele încheiate în cursul războiului, precum şi toate

pretenţiunile cu privire la pierderi sau daune ivite în timpul războiului.

Articolul 29

1. Existenţa stării de război nu va fi considerată în sine ca afectând obligaţiunile de a plăti datoriile pecuniare ce rezultă din obligaţiuni şi contracte care erau în fiinţă şi din drepturi ce erau dobândite înainte de existenţa stării de război, datorii care deveniseră exigibile înainte de intrarea în vigoare a Tratatului de faţă şi care sunt datorate, fie de guvernul sau de cetăţenii români, guvernului sau cetăţenilor uneia dintre Puterile aliate şi asociate, fie de guvernul său de cetăţenii uneia dintre Puterile aliate şi asociate guvernului sau cetăţenilor români.

2. În afară de dispoziţii contrare, prevăzute în mod expres în Tratatul de faţă, nicio clauză din acesta nu va putea fi interpretată ca afectând raporturile de la debitor la creditor, ce rezultă din contracte încheiate înainte de război, fie de guvernul român, fie de cetăţenii români.

Articolul 30

1. România renunţă, în numele guvernului român sau al cetăţenilor români, la toate reclamaţiunile de orice fel împotriva Puterilor aliate şi asociate, rezultând direct din război sau din măsuri luate în urma existenţei unei stări de război în Europa, după 1 septembrie 1939, indiferent dacă Puterea aliată sau asociată a fost sau nu în război cu România, în acel timp. Sunt cuprinse în această renunţare:

a) reclamaţiuni relative la pierderi sau daune suferite de pe urma actelor forţelor armate sau autorităţilor unor Puteri aliate sau asociate; b) reclamaţiuni decurgând din prezenţa, din operaţiunile sau din acţiunile forţelor armate sau autorităţilor unor Puteri aliate sau asociate pe teritoriul român; c) reclamaţiuni în legătură cu deciziile sau

ordonanţele Tribunalelor de prize ale unor Puteri aliate sau asociate, România acceptând să recunoască ca valabile şi obligatorii toate deciziile şi ordonanţele acestor Tribunale de prize, pronunţate la 1 septembrie 1939 sau după această dată, cu privire la vase româneşti, mărfuri româneşti sau la plata cheltuielilor; d) reclamaţiuni decurgând din exercitarea drepturilor de beligeranţă sau din măsurile luate în vederea exercitării acestor drepturi.

2. Dispoziţiile articolului de faţă vor exclude complet şi definitiv toate reclamaţiunile de natura celor prevăzute în acest articol şi care vor fi stinse de acum înainte, oricare ar fi părţile interesate. Guvernul român acceptă să verse, în lei, o despăgubire echitabilă pentru a satisface reclamaţiunile persoanelor care au furnizat, pe cale de rechiziţie, mărfuri sau servicii forţelor armate ale unor Puteri aliate sau asociate pe teritoriul român, precum şi reclamaţiunile împotriva forţelor armate ale Puterilor aliate sau asociate, relative la pagube cauzate pe teritoriul român şi, care nu rezultă din fapte de război.

3. România renunţă de asemenea, în numele guvernului român sal al cetăţenilor români la toate reclamaţiunile de natura celor vizate prin paragraful 1 al acestui articol, împotriva oricăreia din Naţiunile Unite ale cărei relaţii diplomatice cu România au fost rupte în timpul războiului şi care a întreprins vreo acţiune în cooperare cu Puterile aliate şi asociate.

4. Guvernul român va asuma deplina răspundere pentru întreaga cantitate de monedă militară aliată emisă în România de către autorităţile militare aliate, inclusiv toată cantitatea de monedă de aceeaşi natură aflată în circulaţie la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă.

5. Renunţarea la care România subscrie prin

paragraful 1 al acestui articol, cuprinde şi toate reclamaţiunile decurgând din măsurile luate de oricare din Puterile aliate şi asociate cu privire la vasele româneşti între 1 septembrie 1939 şi intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, precum şi orice pretenţiune sau creanţă decurgând din Convenţiile în vigoare în prezent cu privire la privire la prizonierii de război.

Articolul 31

1. Până la încheierea unor tratate sau acorduri comerciale între vreuna din Naţiunile Unite şi România, guvernul român va acorda pe o perioadă de optsprezece luni, de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, următorul tratament fiecăreia din Naţiunile Unite, care în fapt acordă ea însăşi României, în aceste domenii, un tratament similar, pe cale de reciprocitate:

a) în tot ce priveşte taxele vamale şi taxele de import sau de export, impunerea în interiorul ţării a mărfurilor importate şi toate reglementările în legătură cu aceasta. Naţiunile Unite vor beneficia de clauza necondiţionată a naţiunii celei mai favorizate; b) România nu va aplica în nicio altă privinţă, vreo discriminare arbitrară împotriva mărfurilor provenind din teritoriul oricăreia dintre Naţiunile Unite sau destinate acestui teritoriu în raport cu mărfurile analoage din teritoriu oricărei alte Naţiuni Unite sau oricărei alte ţări străine sau destinate teritoriilor acestora; c) Cetăţenii Naţiunilor Unite, inclusiv persoanele juridice, vor beneficia de tratamentul acordat naţionalilor şi acela al naţiunii celei mai favorizate, în tot ceea ce priveşte comerţul, industria, navigaţia şi alte forme de activitate comercială în România. Aceste dispoziţii nu se vor aplica aviaţiei comerciale; d) România nu va acorda nici unei ţări vreun drept exclusiv sau preferenţial în ce priveşte

exploatarea aviaţiei comerciale în traficul internaţional; ea va acorda tuturor Naţiunilor Unite condiţii de egalitate la obţinerea de drepturi în materie de transporturi aeriene comerciale internaţionale pe teritoriul român, inclusiv dreptul de a. ateriza pentru aprovizionarea cu carburanţi şi, pentru reparaţii, iar în privinţa exploatării aviaţiei comerciale în graficul internaţional, ea va acorda pe bază de reciprocitate şi fără discriminare, tuturor Naţiunilor Unite, dreptul de survol peste teritoriul român fără escală. Aceste dispoziţii nu vor afecta interesele de apărare naţională ale României.

2. Obligaţiile de mai sus luate de România trebuie înţelese sub rezerva excepţiilor uzuale din tratatele de comerţ încheiate de

România înainte de război, iar dispoziţiile relative la reciprocitatea acordată de fiecare din Naţiunile Unite, trebuie înţelese şubrezerva excepţiilor uzuale din tratatele în comerţ încheiate de statul respectiv.

Articolul 32

1. Orice diferend, care s-ar putea ivi în legătură cu articolele

23 şi 24 şi anexele IV, V şi VI, partea B, din Tratatul de faţă, vor fi supuse unei Comisii de conciliaţiune, compusă, în număr egal „din reprezentanţi ai guvernului Naţiunii Unite interesate şi ai guvernului român. Dacă nu s-a ajuns la un acord în termen de trei luni de când diferenţul a fost supus Comisiei de conciliaţiune, oricare dintre cele două guverne va putea cere adăugirea unui al treilea membru în Comisie, iar în lipsa unui acord între cele două guverne asupra alegerii acestui membru, una sau cealaltă dintre părţi va putea cere secretarului general al Organizaţiei Naţiunilor Unite să facă numirea.

2. Decizia majorităţii membrilor comisiei va fi considerată ca decizia comisiei şi acceptată de părţi ca definitivă şi obligatorie.

Articolul 33

Orice diferende care s-ar putea ivi în legătură cu preţurile plătite de guvernul român pentru mărfurile livrate de acest guvern în contul reparaţiunilor şi dobândite de la cetăţeni ai unei Puteri aliate

22 – România şi Conferinţa de pace de la Paris sau asociate sau de la societăţi care aparţin unor cetăţeni ai acestor puteri, vor fi rezolvate, fără a prejudicia executarea obligaţiunilor României cu privire la reparaţiuni, prin negocieri diplomatice între guvernul ţării interesate şi guvernul român. Dacă negocierile diplomatice directe între părţile interesate nu ar duce la o rezolvare a diferendului în termen de două luni, diferendul va fi supus şefilor Misiunilor diplomatice din Bucureşti ale Uniunii Sovietice, Regatului Unit şi Statelor Unite ale Americii pentru a fi rezolvat. În cazul că şefii de Misiune nu vor ajunge la un acord în termen de două luni, una sau cealaltă dintre părţi va putea cere Secretarului general al Organizaţiei Naţiunilor Unite să numească un arbitru, a cărui hotărâre va fi obligatorie pentru părţile în litigiu.

Articolul 34

Articolele, 23, 4, 31 şi anexa VI din Tratatul de faţă se vor aplica Puterilor aliate şi asociate şi Franţei şi acelora dintre Naţiunile Unite ale căror relaţii diplomatice cu România au fost rupte în timpul războiului.

Articolul 35

Dispoziţiile anexelor IV, V şi VI, precum şi celelalte anexe fac parte integrantă din Tratatul de faţă şi vor avea aceeaşi valoare şi efect.

PARTEA VII CLAUZA RELATIVĂ LA DUNĂRE

Articolul 36

Navigaţiunea pe Dunăre va fi liberă şi deschisă cetăţenilor, vaselor de comerţ şi mărfurilor tuturor statelor, pe picior de egalitate, în ce priveşte taxele portuare şi de navigaţiune şi condiţiile la care este supusă navigaţia comercială. Dispoziţiile de mai sus nu se vor aplica traficului între porturile aceluiaşi stat.

PARTEA VIII CLAUZE FINALE

Articolul 37

1. Pentru o perioadă care nu va depăşi optsprezece luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, şefii Misiunilor diplomatice din Bucureşti ale Uniunii Sovietice, Regatului Unit şi Statelor Unite ale Americii, lucrând în înţelegere, vor reprezenta Puterile aliate şi asociate pentru a trata cu guvernul român în toate chestiunile relative la executarea şi interpretarea Tratatului de faţă.

2. Cei trei şefi de misiune vor da guvernului român sfaturile, avizele tehnice şi lămuririle care ar putea fi necesare spre a asigura executarea grabnică şi eficace a Tratatului de faţă, în litera şi spiritul lui.

3. Guvernul român va pune la îndemâna acestor trei şefi de misiune toate informaţiunile necesare şi tot ajutorul de care ei ar putea avea nevoie în îndeplinirea sarcinilor conferite lor prin Tratatul de faţă.

Articolul 38

1. Cu excepţia cazurilor pentru care se prevede în mod expres o altă procedură orice articol al Tratatului de faţă, orice diferend cu privire la interpretarea sau executarea Tratatului şi care nu va fi fost rezolvat prin negocieri diplomatice directe, va fi supus celor trei şefi de misiune, lucrând conform articolului 37, dar în acest caz, şefii de

misiune nu vor fi legaţi de termenul prevăzut în acel articol. Orice diferend care nu va fi rezolvat de ei în termen de două luni, va fi supus, la cererea uneia sau celeilalte dintre părţile în litigiu, dacă acestea nu cad de acord asupra unei alte căi de rezolvare, unei comisii compuse din câte un reprezentant al fiecărei părţi şi un al treilea membru, ales de comun acord de cele două părţi dintre cetăţenii unei a treia părţi. Dacă cele două părţi nu ar izbuti să se înţeleagă în termen de o lună cu privire la numirea celui de-al treilea membru, una sau cealaltă dintre părţi va putea cere Secretarului general al Organizaţiei Naţiunilor Unite să facă numirea.

Decizia majorităţii membrilor comisiei va fi considerată ca decizia comisiei şi acceptată de părţi ca definitivă şi obligatorie.

Articolul 39

1. Orice membru al Organizaţiei Naţiunilor Unite care nu este semnatar al Tratatului de faţă, şi care se găseşte în război cu România, va putea accesa la Tratat şi va fi considerat din momentul accesiunii ca Putere asociată pentru aplicarea Tratatului.

2. Instrumentele de accesiune vor fi depuse guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste şi vor produce efect din momentul depunerii.

Articolul 40

Tratatul de faţă, ale cărui texte în limbile rusă şi engleză sunt autentice, va fi ratificat de Puterile aliate şi asociate. El va fi de asemenea ratificat de România. El va intra în vigoare imediat după depunerea ratificărilor de către Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marii Britanii şi al Irlandei de Nord şi Statele Unite ale Americii. Instrumentele de ratificare vor fi depuse guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste în cel

mai scurt timp posibil.

În ce priveşte fiecare Putere aliată sau asociată al cărei instrument de ratificare va fi depus ulterior, Tratatul va intră în vigoare la data depunerii. Tratatul de faţă va fi depus în arhivele guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, care va remite copii certificate fiecăreia din statele semnatare.

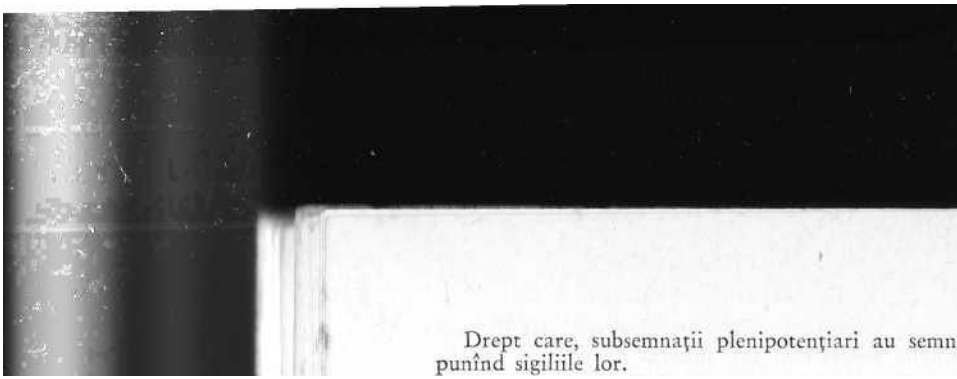
Drept care, subsemnaţii plenipotenţiari au semn
punînd sigiliile lor.

<11

Făcut la Paris, în limbile rusă, engleză, franceză şi română, astăzi zece februarie, una mie nouă sute patru zeci şi şapte.

ANEXA I (Vezi articolul I)

HARTA FRONTIERELOR ROMÂNE

ANEXA II (Vezi articolul 13)

DEFINIŢIA INSTRUCŢIEI MILITARE: TERESTRE, AERIENE ŞI NAVALE

1. Instrucţia militară este definită după cum urmează: studiul şi practica folosirii materialului de război, conceput sau adaptat în mod special pentru scopuri militare, şi a dispozitivelor de instrucţie corespunzătoare; studiul şi executarea tuturor exerciţiilor sau manevrelor folosite în

învăţământul sau practica evoluţiilor executate de forţele combatante în luptă; studiul metodic, al tacticei, al strategiei şi al serviciului de Stat Major.

2. Instrucţia militară aeriană este definită după cum urmează: studiul şi practica folosirii materialului de război, conceput sau adaptat în mod special pentru scopurile aeronauticei militare, şi a dispozitivelor de instrucţie corespunzătoare; studiul şi practica tuturor evoluţiilor specializate, inclusiv zborul în formaţie, executate de aeronave în îndeplinirea unei misiuni militare aeriene; studiul metodic al tacticei aeriene, al strategiei şi al serviciului de Stat Major.

3. Instrucţia navală este definită după cum urmează: studiul, organizarea generală sau practica folosirii navelor de război sau a instalaţiilor navale precum şi stadiul sau folosirea tuturor aparatelor şi dispozitivelor de instrucţie corespunzătoare care sunt întrebuinţate în purtarea războiului naval, cu excepţia acelora care sunt folosite în mod normal şi pentru scopuri civile; de asemenea, învăţământul, practica sau studiul metodic al tacticei navale, al strategiei şi al serviciului de Stat Major, inclusiv executarea tuturor operaţiilor şi manevrelor care nu sunt necesare în întrebuinţările paşnice a navelor.

ANEXA III (Vezi articolul 16)

DEFINIŢIA ŞI LISTA MATERIALULUI DE RĂZBOI

Denumirea „material de război", întrebuinţată în tratatul de faţă, cuprinde toate armele, muniţiile şi materialul, concepute sau adaptate în mod special pentru scopuri de război, enumerate mai jos.

Puterile aliate şi asociate îşi rezervă dreptul de a amenda în mod periodic această listă, prin modificări sau adăugiri, în lumina dezvoltărilor ştiinţifice ulterioare.

Categoria I

1. Puşti, carabine, revolvere şi pistoale militare; ţevi pentru aceste arme şi alte piese de schimb ce nu pot fi uşor adaptate pentru o întrebuinţare civilă.

2. Mitraliere, puşti militare automate sau cu repetiţie şi pistoale mitraliere; ţevi pentru aceste arme şi alte piese de schimb ce nu pot fi uşor adaptate pentru o întrebuinţare civilă; afete de mitraliere.

3. Tunuri, obuziere, mortiere, tunuri de bord pentru avioane; tunuri fără culasă sau fără recul şi aruncătoare de flăcări; ţevi şi alte piese de schimb ce nu pot fi uşor adaptate pentru a întrebuinţare civilă; chesoane şi afete pentru cele de mai sus.

4. Aruncătoare de rachete; mecanisme pentru lansarea şi controlul proiectilelor auto-propulsate şi dirijate; suporturi pentru acestea.

5. Proiectile auto-propulsate şi dirijate, proiectile, rachete, muniţii şi cartuşe, pline sau goale, pentru armele specificate în aliniatele 1 – 4 de mai sus şi focoase sau mecanisme pentru exploatarea sau funcţionarea lor. Nu sunt cuprinse detonatoarele necesare pentru scopuri civile.

6. Grenade, bombe, torpile, mine, grenade submarine, materiale sau încărcături incendiare, pline sau goale, precum şi toate mijloacele pentru exploatarea sau funcţionarea lor. Nu sunt cuprinse detonatoarele, necesare pentru scopuri civile.

7. Baionete.

Categoria. II

1. Vehiculele de luptă blindate, trenuri blindate, netransformabile din punct de vedere tehnic pentru o întrebuinţare civilă.

2. Vehicule mecanice şi automotoare pentru oricare

din armele enumerate în Categoria I; şasiuri sau caroserii militare şi tipuri speciale, altele decât cele enumerate în aliniatul 1 de mai sus.

3. Plăci de blindaje mai groase de 3 ţoli, întrebuinţate în scopuri de protecţie, în război.

Categoria III

1. Aparate de ochire şi de calcul pentru controlul tirului, cuprinzând aparatele regulatoare de tir şi de înregistrare; instrumente pentru dirijarea tirului; înălţătoare de tun; vizoare pentru bombardament; regulatoare de focoase; dispozitive pentru verificarea calibrelor tunurilor şi a instrumentelor pentru controlul tirului.

2. Material de pontoane pentru asalt, bărci de asalt şi de atac.

3. Dispozitive pentru stratageme de război, pentru orbire şi capcane.

4. Echipament de război individual de o natură specială care nu poate fi uşor adaptat pentru scopuri civile.

Categoria IV

1. Nave de război de orice fel, inclusiv vase transformate şi îmbarcaţiuni concepute sau destinate pentru însoţirea sau sprijinirea acestora, care, din puncte de vedere tehnic, nu pot fi transformate pentru scopuri civile, precum şi armamentul, blindajul, muniţiunile, avioanele şi orice alt echipament, material, maşini şi instalaţiuni care, în timp de pace, nu sunt întrebuinţate decât pe vase de război.

2. Vase de debarcare şi vehicule sau echipament amfibiu de orice fel; vase de asalt sau material de asalt de orice fel precum şi catapulte sau alte dispozitive pentru lansarea sau proiectarea avioanelor, rachetelor, armelor

propulsate sau oricărui alt proiectil, instrument sau dispozitiv, cu sau fără personal, dirijat sau nedirijat.

3. Nave, îmbarcaţiuni, arme, dispozitive sau aparate de orice fel, submersibile sau semisubmersibile, inclusiv estacade special concepute pentru apărarea porturilor, cu excepţia celor necesare pentru salvări de vase sau de persoane sau pentru alte scopuri civile, precum şi orice echipament, accesorii, piese de schimb, dispozitive de experimentare sau de instrucţie, instrumente sau instalaţiuni ce ar putea fi concepute în mod special pentru construirea, încercarea, întreţinerea sau adăpostirea acestora.

Categoria V

1. Aeronave, montate sau în piese detaşate, mai grele sau mai uşoare decât aerul, concepute sau adaptate pentru lupta aeriană prin folosirea de mitraliere, aruncătoare de rachete sau artilerie, sau pentru transportul şi lansarea bombelor sau care sunt echipate cu vreunul din dispozitivele menţionate în aliniatul 2 de mai jos sau care pe baza concepţiei sau construcţiei lor sunt pregătite spre a fi echipate cu asemenea dispozitive.

2. Afete şi amplasamente pentru tunuri aeriene, dispozitive pentru înmagazinarea bombelor, port-torpile şi dispozitive pentru tunuri.

3. Echipament conceput în mod special şi întrebuinţat exclusiv pentru trupele aero-purtate.

4. Catapulte sau dispozitive de lansare pentru avioanele îmbarcate pe nave, pentru avioane terestre sau hidroavioane; dispozitive pentru lansarea de arme zburătoare.

5. Baloane de baraj.

Categoria VI

Substanţe asfixiante, mortale, toxice sau apte a scoate din luptă, destinate unor scopuri de război sau fabricate în cantităţi depăşind necesităţile civile.

Categoria VII

Propulsoare, explozive, material pirotehnic sau gaze lichefiate destinate la propulsarea, explodarea, încărcarea sau umplerea materialului de război din categoriile de faţă, sau la orice întrebuinţare în legătură cu acest material şi care nu pot avea întrebuinţări civile sau sunt fabricate în cantităţi depăşind necesităţile civile.

Categoria VIII

Instalaţiuni şi utilaj industrial, concepute în mod special pentru fabricarea şi întrebuinţarea materialului enumerat mai sus, şi care, din motive tehnice, nu pot fi transformate pentru scopuri civile.

ANEXA IV

DISPOZIŢII SPECIALE RELATIVE LA ANUMITE FELURI DE BUNURI

A. Proprietatea industrială, literară şi artistică 1.(a) Un termen de un an de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă va fi acordat Puterilor aliate şi asociate şi cetăţenilor lor, fără plata vreunor taxe de prorogare sau alte sancţiuni de orice fel, spre a le permite să îndeplinească toate actele necesare pentru obţinerea sau conservarea în România a drepturilor de proprietate industrială, literară şi artistică, care nu au putut fi îndeplinite din cauza» existenţei stării de război.

(b) Puterile aliate şi asociate sau cetăţenii lor, care vor fi făcut în modul cuvenit, pe teritoriul vreuneia dintre Puterile aliate şi asociate, o cerere fie pentru obţinerea unui brevet sau pentru înregistrarea unui model de utilitate, cu cel mult douăsprezece luni înainte de izbucnirea războiului cu România sau în timpul războiului, fie pentru înregistrarea

unui desen industrial, a unui model sau a unei mărci de fabrică, cu cel mult şase luni înainte de izbucnirea războiului, vor avea dreptul să ceară în termen de douăsprezece luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă drepturi corespunzătoare în România, cu un drept de prioritate întemeiat pe înregistrarea anterioară a cererii lor pe teritoriul acelei Puteri aliate sau asociate.

(c) Se va acorda fiecăreia din Puterile aliate şi asociate şi cetăţenilor ei un termen de un an de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, în timpul căruia vor putea intenta acţiuni în România împotriva persoanelor fizice sau juridice cărora li s-ar imputa o încălcare ilegală a drepturilor lor de proprietate industrială, literară sau artistică între data izbucnirii războiului şi intrarea în vigoare a Tratatului.

2. La determinarea perioadei înăuntrul căreia un brevet trebuie să fie exploatat sau un model sau o marcă de fabrică trebuie să fie folosită, nu se va ţine seama de o perioadă cuprinsă între izbucnirea războiului şi sfârşitul lunii a optsprezecea de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă.

3. Perioada dintre izbucnirea războiului şi intrarea în vigoare a Tratatului de faţă va fi scăzută din durata normală de valabilitate a drepturilor de proprietate industrială, literară şi artistică care era în vigoare în România la izbucnirea războiului sau care vor fi recunoscute sau stabilite în condiţiile prevăzute în partea A, a acestei Anexe şi aparţin vreuneia dintre Puterile aliate şi asociate sau cetăţenilor ei. În consecinţă, durata normală de valabilitate a acestor drepturi va fi considerată ca prelungită în mod automat în România cu un nou termen corespunzând aceluia care va fi fost astfel scăzut.

4. Dispoziţiile de mai sus, privitoare la drepturile în

România ale Puterilor aliate şi asociate şi ale cetăţenilor lor, se vor aplica deopotrivă drepturilor României şi ale cetăţenilor români, în teritorile Puterilor aliate şi asociate. Niciuna din aceste dispoziţii, însă, nu va da României sau cetăţenilor români dreptul la un tratament mai favorabil, pe teritoriul vreuneia din Puterile aliate şi asociate, decât cel acordat de acea Putere în aceleaşi cazuri altor Naţiuni Unite sau cetăţenilor acestora. România nu va fi ţinută nici ea, în virtutea acestor dispoziţii, să acorde vreuneia din Puterile aliate şi asociate sau cetăţenilor ei un tratament mai favorabil decât cel de care România sau cetăţenii români beneficiază pe teritoriul acelei Puteri în privinţa materiilor la care se aplică dispoziţiile de mai sus.

5. Terţii din teritoriile vreuneia din Puterile aliate şi asociate sau din România care, înainte de intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, au dobândit de bună credinţă drepturi de proprietate industrială, literară sau artistică în opoziţie cu drepturile restabilite potrivit dispoziţiilor părţii A. a acestei Anexe sau cu drepturile obţinute datorită priorităţii acordate prin acele dispoziţii, sau care de bună, credinţă au fabricat, publicat, reprodus, folosit sau vândut obiectul acestor drepturi, vor fi autorizaţi, fără a se expune la urmăriri pentru încălcare, să continue a exercita acele drepturi şi să continue sau să reia acea fabricare, publicare, reproducere, folosinţă sau vânzare, dobândite sau întreprinse cu bună credinţă. În România, această autorizaţie va fi dată sub forma unei licenţe fără exclusivitate, acordată în termeni şi condiţii ce urmează să fie fixate de comun acord între părţile interesate sau, în lipsa unei înţelegeri, de către Comisia de Conciliaţiune instituită potrivit articolului 32 al Tratatului de faţă. Pe teritoriile fiecărei din Puterile aliate şi asociate însă, terţii de bună

credinţă vor beneficia de protecţia ce este acordată în împrejurări similare terţilor de bună credinţă ale căror drepturi sunt în opoziţie cu ale cetăţenilor altor Puteri aliate şi asociate.

6. Nicio dispoziţie din partea A. a acestei Anexe nu va putea fi interpretată în sensul că acordă României sau cetăţenilor români drepturi la brevete sau la modele de utilitate, pe teritoriul vreuneia din Puterile aliate şi asociate, cu privire la invenţiuni relative la orice articol indicat nominal în Anexa III a Tratatului de faţă, invenţiuni care au fost făcute, sau pentru care s-au depus cereri de înregistrare de către România, ori de vreun cetăţean român în România sau pe teritoriul vreunei alte Puteri a Axei sau pe orice terii toriu ocupat de forţele armate ale Axei, în timpul când teritoriul în chestiune se găsea sub controlul forţelor armate sau al autorităţilor Puterilor Axei.

7. România va acorda de asemenea beneficiul dispoziţiilor de mai sus ale acestei Anexe, Franţei precum şi altor Naţiuni Unite care nu sunt Puteri aliate sau asociate, ale căror relaţii diplomatice cu România au fost rupte în timpul războiului şi care se obligă să acorde României avantajele conferite ei în virtutea ziselor dispoziţii.

8. Nicio dispoziţie din partea A. a acestei Anexe nu va fi înţeleasă ca fiind în contradicţie cu articole 24, 7 şi 29 ale Tratatului de faţă.

B. Asigurări

1. Asigurătorii, cetăţeni ai Naţiunilor Unite, vor relua vechile lor portofolii fără nicio restricţiune, afară de cele aplicabile asigurărilor în general.

2. Dacă un asigurător, cetăţean al vreuneia din Naţiunile Unite, ar dori să-şi reia activitatea profesională în România şi dacă se constată că valoarea depunerilor în

garanţie sau a rezervelor cerute întreprinderilor de asigurare ca o condiţie pentru exercitarea activităţii lor în România a scăzut în urma pierderii sau a deprecierii titlurilor care constituiau acele depuneri sau rezerve, Guvernul român se obligă să recunoască, pe termen de optsprezece luni, că ceea ce a mai rămas din aceste titluri îndeplineşte toate cerinţele legale în ce priveşte depunerile şi rezervele.

ANEXA v

CONTRACTE, PRESCRIPŢIE ŞI EFECTE DE COMERŢ

A. Contracte

1. Sub rezerva excepţiilor enumerate în paragrafele 2 şi 3 de mai jos, orice contract care în executarea sa necesita raporturi între părţi devenite inamice în înţelesul Părţii D. a acestei Anexe va fi considerat ca reziliat de la data când una din părţi a devenit inamică. Această reziliere nu va aduce însă nicio atingere prevederilor articolului 29 al Tratatului de faţă şi nici nu va libera vreuna din părţile contractante de obligaţiunea de a restitui sumele primite ca avansuri sau ca aconturi şi pentru care acea parte contractantă nu a efectuat o contraprestaţiune.

2. Cu toate dispoziţiile pragrafului 1 de mai sus, stipulaţiunile din orice contract care se pot disjunge şi a căror executare nu necesita raporturi între părţi devenite inamice în înţelesul Părţii D. a acestei Anexe, nu vor fi reziliate, ci vor rămâne în vigoare, fără ca aceasta să aducă vreo atingere drepturilor prevăzute în articolul 27 al Tratatului de faţă. În cazurile în care stipulaţiunile vreunui contract nu se disjunge, contractul va fi considerat ca reziliat în întregime. Dispoziţiile de mai sus se înţeleg sub rezerva aplicării legilor, ordonanţelor şi regulamentelor naţionale edictate de vreuna din Puterile aliate sau asociate sub

jurisdicţia căreia se află contractul sau una din părţile contractante precum şi sub rezerva stipulaţiunilor contactului.

3. Nicio dispoziţie cuprinsă în Partea A. a Anexei de faţă, nu va fi considerată ca anulând tranzacţiunile legalmente executate în conformitate cu contractele încheiate între inamici, dacă aceste tranzacţiuni au fost executate cu autorizaţia Guvernului uneia dintre Puterile aliate şi asociate.

4. Prin derogare la dispoziţiile de mai sus, contractele de asigurare şi de reasigurare vor face obiectul unor convenţii deosebite între guvernul Puterii aliate sau asociate interesate şi guvernul român.

B. Termene de prescripţie

1. În raporturile juridice interesând persoane sau bunuri ce pun în cauză cetăţeni ai Naţiunilor Unite şi cetăţeni români, care din cauza stării de război nu au putut să introducă sau să continue o acţiune judiciară, sau să îndeplinească formalităţile necesare pentru salvgardarea drepturilor lor, toate termenele de prescripţie sau de limitare a dreptului de a introduce sau de a continua o acţiune, judiciară sau a dreptului de a lua măsuri conservatorii vor fi considerate ca fiind suspendate pe durata războiului pe teritoriul român, pe de o parte, şi pe teritoriul acelor Naţiuni Unite care acordă României, prin reciprocitate, beneficiul dispoziţiilor acestui paragraf, pe de altă parte, indiferent dacă aceste termene au început să curgă înainte sau după izbucnirea războiului. Aceste termene vor reîncepe să curgă de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă. Dispoziţiile acestui paragrai se vor aplica şi termenelor fixate pentru prezentarea cupoanelor de dobânzi sau de dividente sau pentru prezentarea spre

rambursare a valorilor ieşite la sorţi sau rambursabile pentru orice alt motiv.

2. În cazul când, din cauza neexecutării unui act sau neîndeplinirii vreunei formalităţi în timpul războiului, s-au luat pe teritoriul român măsuri de executare în dauna unui cetăţean al vreunei Naţiuni Unite, Guvernul român va restabili drepturile lezate. Dacă restabilirea acestor drepturi este imposibilă sau ar fi inechitabilă, Guvernul român va lua măsurile necesare, pentru ca cetăţeanul Naţiunii Unite să primească indemnizaţia care, în cazul respectiv, va apărea justă şi echitabilă.

C. Efecte de comerț

1. În relaţiile dintre inamici, niciun efect de comerţ întocmit înainte de război nu va fi considerat a-şi fi pierdut valoarea pe motiv că, în termenele prescrise, nu a fost prezentat spre acceptare sau încasare, sau nu s-a comunicat trăgătorilor sau andosanţilor neacceptarea sau neplata, sau n-a fost protestat, nici pentru faptul neîndeplinirii vreunei formalităţi în timpul războiului.

2. Dacă termenul înăuntrul căruia un efect de comerţ trebuia să fie prezentat spre acceptare sau încasare, sau înăuntrul căruia trebuie să se dea trăgătorului sau andosatorului un aviz de neacceptare sau neplată sau înăuntrul căruia efectul trebuia să fie protestat, a expirat în timpul războiului şi partea care trebuia să prezinte efectul sau să-l protesteze sau să dea aviz de neacceptare sau neplată a omis a face aceasta în timpul războiului, se va acorda un termen de cel puţin trei luni, de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, înăuntrul căruia să se poată face prezentarea sau protestul efectului sau să se dea aviz de neacceptarea sau neplata lui.

3. Dacă o persoană a contractat obligaţiuni în baza

unui efect de comerţ, fie, înainte, fie în timpul războiului, în urma unui angajament luat faţă de ea de către o persoană care a devenit ulterior inamică, aceasta din urmă rămâne obligată să despăgubească pe cea dintâi în privinţa acelor obligaţiuni, independent de faptul izbucnirii războiului.

D. Dispoziţii speciale

1. În înţelesul Anexei de faţă, se va considera că persoanele fizice şi juridice au devenit inamice începând de la data când relaţiile comerciale dintre ele au devenit ilegale conform legilor, ordonanţelor şi regulamentelor cărora aceste persoane sau contracte le erau supuse.

2. Ţinând seama de sistemul juridic al Statelor Unite ale Americii, dispoziţiile acestei Anexe nu se vor aplica relaţiilor dintre Statele Unite şi România.

ANEXA VI

TRIBUNALE DE PRIZE ŞI SENTINŢE A. Tribunale de prize **1**

Fiecare din Puterile aliate sau asociate îşi rezervă dreptul de a examina, potrivit unei proceduri pe care urmează a o stabili, toate deciziile şi ordonanţele Tribunalelor de prize române date în procese ce pun în cauză drepturile de proprietate ale cetăţenilor acelei puteri şi de a recomanda guvernului român să dispună revizuirea acelora dintre decizii sau ordonanţe care ar putea să nu fie conforme cu dreptul internaţional.

Guvernul român se obligă să pună la dispoziţie copii după toate documentele şi actele acestor procese, inclusiv deciziile luate şi ordonanţele date, să accepte toate recomandaţiunile formulate în urma examinării acelor procese şi să dea urmare acelor recomandaţiuni.

B. Sentinţe

Guvernul român va lua măsurile necesare pentru a

permite cetăţenilor vreuneia din Naţiunile Unite, oricând în termen de un an de la intrarea în vigoare a Tratatului de faţă, să intenteze înaintea autorităţilor române competente o acţiune în revizuire a oricărei sentinţe date de o instanţă judecătorească română între 22 iunie 1941 şi data intrării în vigoare a Tratatului de faţă, în orice proces în

care cetăţeanul vreuneia dintre Naţiunile Unite nu a fost în măsură a expune cauza sa într-un mod satisfăcător, fie în calitate de reclamant, fie în calitate de pârât. În cazul în care un cetăţean al vreuneia din Naţiunile Unite a suferit un prejudiciu de pe urma vreunei asemenea sentinţe, Guvernul român va lua măsurile necesare pentru ca acel cetăţean să fie repus în situaţia în care se găsea înainte de pronunţarea sentinţei sau să primească indemnizaţia care, în cazul respectiv, va apărea justă şi echilibrată. Denumirea „cetăţeni ai Naţiunilor Unite" cuprinde şi societăţile sau asociaţiunile organizate sau constituite conform legislaţiei vreuneia dintre Naţiunile Unite.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 5

Cap. I. ROMÂNIA ŞI CONTEXTUL POLITICO-DIPLOMATIC EUROPEAN ÎN PREAJMA ŞI LA ÎNCEPUTUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL… 9

Cap. II. INSURECŢIA DIN AUGUST 1944 – MOMENT DE COTITURĂ ÎN SITUAŢIA INTERNĂ ŞI INTERNAŢIONALĂ A ROMÂNIEI… 44

Împrejurările interne şi externe ale înfăptuirii insurecţiei 45

Însemnătatea istorică a insurecţiei. Trecerea României de partea Naţiunilor Unite 78

Cap. III. SITUAŢIA INTERNĂ ŞI INTERNAŢIONALĂ A

ROMÂNIEI ÎN PERIOADA LUPTEI PENTRU INSTAURAREA PUTERII REVOLUŢIONAR-DEMOCRATICE (23 AUGUST 1944 – 6 MARTIE 1945)... 94

Primele acte de politică externă ale României după 23 August 1944. Convenţia de armistiţiu... 95

Condiţiile interne şi externe ale instaurării guvernului revoluţionar-democratic 116

Cap. IV. INSTAURAREA PUTERII REVOLUŢIONAR-DEMOCRATICE LA 6 MARTIE 1945; CONSECINŢELE ACESTUI ACT ASUPRA SITUAŢIEI INTERNAŢIONALE A ROMÂNIEI... 147

Politica externă a României în ultimele luni de război în

Europa 148

Situaţia internaţională a României la sfârşitul celui de-al doilea război mondial 163

Conferinţa naţională a P.C.R. din octombrie 1945 şi însemnătatea sa pentru politica externă a României... 186

Cap. V. ROMÂNIA ÎN ETAPA PREGĂTIRII PARTICIPĂRII LA CONFERINŢA DE PACE DE LA PARIS

(IANUARIE-IUNIE 1946)... 206

Situaţia internă şi internaţională a României în prima jumătate a anului 1946.208

Acţiuni de politică externă ale României în ajunul participării sale la Conferinţa de pace 221

Cap. VI. PROBLEMELE ROMÂNIEI ÎN DEZBATEREA CONFERINŢEI DE PACE DE LA PARIS (29 IULIE

15 OCTOMBRIE 1946) 233

Începutul lucrărilor Conferinţei de pace. Poziţia delegaţiei române

Confruntări politico-diplomatice în jurul proiectului Tratatului de pace cu România

Cap. VII. SEMNAREA TRATATULUI DE PACE DINTRE ROMÂNIA ŞI PUTERILE ALIATE ŞI ASOCIATE…
ÎNCHEIERE…
A.NEXE
SOMMAIRE
AVANT-PROPOS 5
Chapitre I: LA ROUMANIE ET LE CONTEXTE POLITIQUE DIPLOMAŢIQUE EUROPÉEN AU SEUIL ET AU DEBUT DE LA DEOXIEME GUERRE MONDIALE… 9
Chapitre îi L'INSURRECTION D'AOOT 1944 – MOMENT DE TOURNANT DANS LA SITUATION INTERNE ET INTERNAŢIONALE DE LA ROUMANIE… 44
La conjuncture interne et externe de l'accomplissement de l'insurrection 45
L'importance historique de l'insurrection. La Roumanie se rallie aux Nations Unies 78
Chapitre III: LA SITUATION INTERNE ET INTERNATIO, – NALE DE LA ROUMANIE PENDANT LA LUTTE POUR INSTAURER LA POUVOIR REVOLUTIONNAIRE-DEMOCRATIQUE. 94
Les premiers actes de politique extérieure de la Roumanie après 23 Aout 1944. La convention d'armistice… 95
Les conditions internes et externes de l'instauration du gouvernement revolutionnaire-democratique… 116
Chapitre IV: LINSTAURATION DU POUVOIR REVOLUTIONNAIRE-DEMOCRATIQUE AU 6 MARŞ 1945; SES CONSEQUENCES SUR LA SITUATION INTERNAŢIONALE DE LA ROUMANIE… 147
La politique extérieure de la Roumanie durant les derniers mois de guerre dans l'Europe 148
La situation internaţionale de la Roumanie à la fin de la

deuxième guerre mondiale 163
La Conference Naţionale du Parţi Communiste Roumain d'octobre 1945 et son importance pour la politique extérieure de la Roumanie 186
Chapitre V: LA ROUMANIE DANS LA PERIOADE DE LA PREPARATION DE SA PARTICIPATION LA CONFERENCE DE LA PAIX DE PARIS (JANVIER-JUIN
1946).206
La situation interne et internaţionale de la Roumanie dans la premiere moitie de l'année 1946... 208
Des actions de politique extérieure de la Roumanie au seuil de să participation à la Conference de la paix... 221
Chapitre VI: LES PROBLÈMES DE LA ROUMANIE DANS LES DISCUSSIONS DE LA CONFERENCE DE LA PAIX
DE PARIS (29 JUILLET – 15 OCTOBRE 1946)...
Le commencement des travaux de la Conference de la paix. L'attitude de la delegation roumaine.
Des confrontations politico-diplomatiques autour du Trăite de paix avec la Roumanie
Chapitre VII: LA SIGNATURE DU TRĂITE DE PAIX ENTRE LA ROUMANIE ET LES POUVOIRS ALLIES
ET ASSOCIES
ACHEVEMENT
ANNEXES
Redactor: ŞERBAN POLVEREJAN Tehnoredactor: L. HLAVATHY
Apărut: 1978. Bun de tipar: 4. VIII.1978.
Comanda nr.: 1514. Coli de tipar: 22 + 12 pag, planşe. Tiraj: 13.700 + 130 expi, broşate.
Hârtie: Scris I A de 70 g/m^2. Format: 80X100/32.
Tiparul executat sub comanda ni. 198/i978 la întreprinderea poligrafică Cluj.

Municipiul Cluj-Napoca, str. Brassai nr. 5 – 7 Republica Socialistă România

233
234
254
286
306
313

1 — România și U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie. (Moscova, 12

Semnarea Convenţiei de armistiţiu între septembrie 1944).

2 — O parte a delegației României la Conferința de pace de la

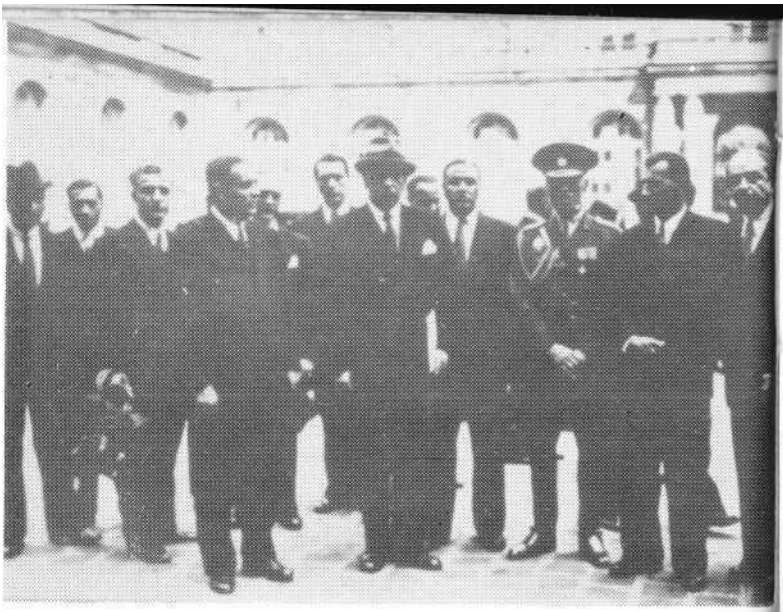

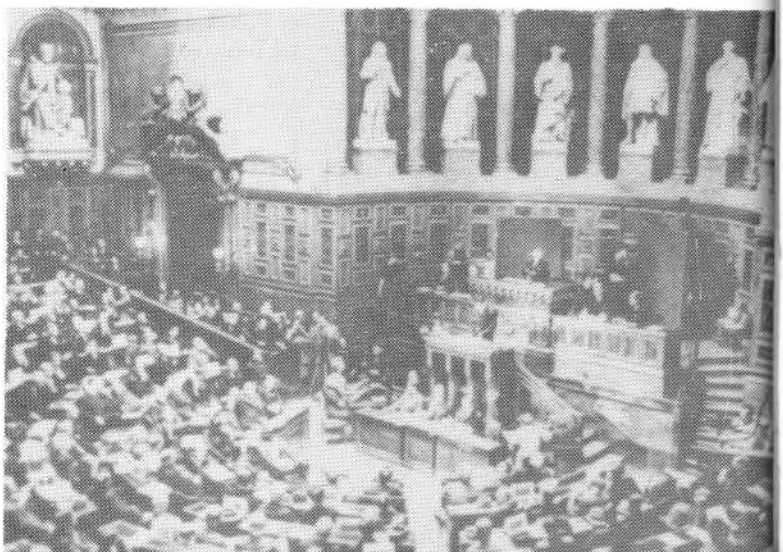

6 – Gheorghe Tătărescu, ministru de externe al României, prezentând, în plenul Conferinţei de pace, observaţiile guvernului român asupra Proiectului de tratat elaborat de marile puteri.

4 – Membrii delegaţiei române în faţa Palatului Luxembourg (august 1946).

5 – Sala „orologiului" a Palatului Luxembourg din Paris, unde au avut loc dezbaterile asupra Proiectului de tratat de pace dintre România şi Puterile aliate şi asociate.

7 – pace de

O şedinţă de lucru a delegaţiei române la Conferinţa de la Paris.

o” ”!

Comunicatul privitor la împuternicirea delegaţiei române de a semna Tratatul de pace.

1

2

9 – Membrii delegaţiei române semnând Tratatul de pace: Gheorghe Tătărescu (1), Ştefan Voitec (2), Lucreţiu Pătrăşcanu (3), Dumitru Dămăceanu (4)

I r*» I «s, «îi *

Statele U ni te au semnat tratatul de pece cu Io:; e I ni ci

O, Byrnes a semnat totodată şi tratatele de imm eu Italia, Bulgaria şi Urgarla

WASHINGTON… 20 IBidk»}» eşs în calitatea sa de* sest-eta

S». «. «o

— A îl o’s Sst a le şi SS i» ca!!» / ROILWf-o* Jatue* F» Byr «lepart-meniW”.

— Fcate. Se U «,! e, a se» în i Iun: „ia ora Bate? ăşliljf fcaias Me de pace ea itanwjwwt iş Bs-Juaria şi Ungaria.

Acesta a fac nit rwul act afielai pl, diai Byrnes snamie <S «a părăsi 4 mp & r Imeniel de sf Şt»

l** „nţt’u n» «f.

?” «»? dn t f/fi t îl; >» /ni fi

A* pttliih a nwinrând în şfa

1! >, îl v / («/e/m

I j.nf, firr îi» i d unt aerai fost mtiurii I undă-httrp şi tţnnaiuj un mtvimf pe îi lşt/mt>x pe ce «*» «» e» sam ndrii trafnivi**: de imee

Sf: u – i Ofm, în rândmţ

«t’erennntin ut-hi» îi

? ** către O, iiţfmvti n ffe* fatviav tiu pace defhiitâre în t fetim, r»

fătiim şi fini pariu avui f-n< în mn, mt mita de renfurhtfe a impmtameuiuhti de Stai.

10 – Ştiri publicate de presa românească în legătură cu semnarea de către S.U.A. a Tratatului de pace cu România.

11 — Tovarăşul Nicolae Ceauşescu vorbind la mitingul organizat la Constanţa cu prilejul semnării Tratatului de pace (februarie 1947).

Î

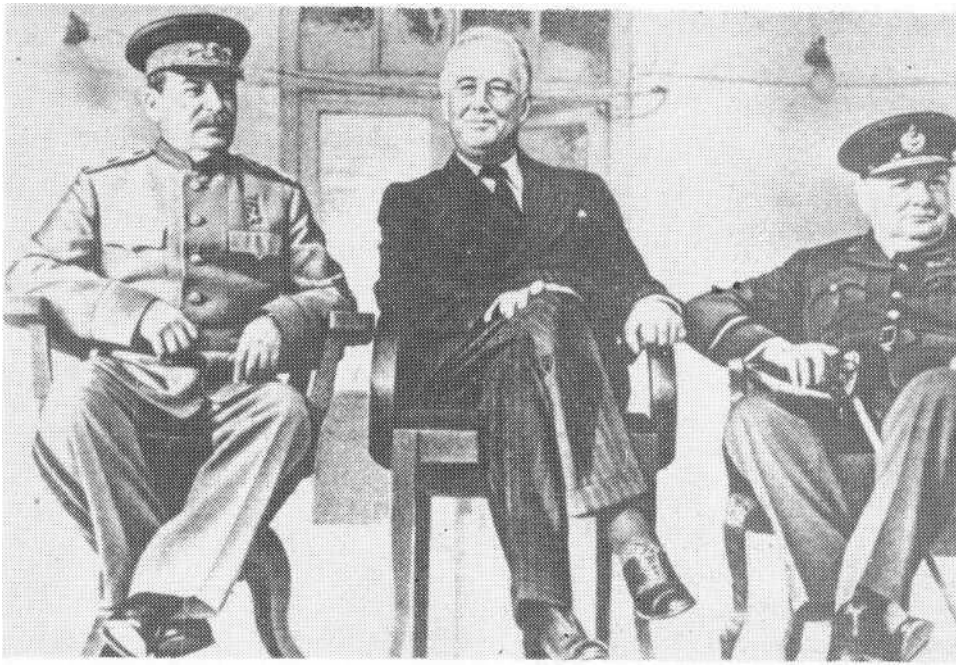

12 – I.V. Stalin, F.D. Roosevelt şi W.S. Churchill în timpul Conferinţei de la Teheran, noiembrie-decembrie 1943.